

The Project Gutenberg eBook of Haapakoskelaiset: Romaani Itä-Suomesta, by Jacob Ahrenberg

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Haapakoskelaiset: Romaani Itä-Suomesta

Author: Jacob Ahrenberg

Translator: Aatto Suppanen

Release date: May 15, 2006 [EBook #18393]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK HAAPAKOSKELAISET: ROMAANI ITÄ-SUOMESTA

Produced by Tapio Riikonen

HAAPAKOSKELAISET

Romaani Itä-Suomesta

Kirj.

JAC. AHRENBURG

Suomensi Aatto S.

K. E. Holm, Helsinki, 1893.

I.

Haapakosken vanhalla kartanolla Kymin pitäjässä oli tiluksia kummallakin puolen tätä historiallista jokea. Emätila, alkuaan vähäpätöinen tilus, oli siitä Viipurin puolella. Ostolla, vaihdolla ja perinnöllä oli sitä laajennettu joka taholle. Sen paraana arvona eivät kuitenkaan olleet pellot eikä niityt, vaan muhkeat metsät, jotka ikään kuin jostakin kohtalon oikusta olivat saaneet olla aivan rauhassa sekä

kirveeltä että tulelta. Vielä tuottavampi oli lohennynti, jota monen miespolven aika oli harjoitettu kauneissa koskissa, jotka kuohuivat joen povessa lepäävien saarien ympäritse.

Itse päärakennus oli joen vasemmalla rannalla korkealla harjulla, joka haarautuu Savonselästä, siitä hiekkaisesta harjuronosta, joka muutamia peninkulmia ylempänä tultuaan Salpausselän poikki kulkee pitkin joen vartta ja etelämpänä Haminan luona vähitellen alenee siksi yksitoikkoiseksi hietatasangoksi, joka ympäröi tätä vanhaa rajalinnaa.

Haapakosken kartanolla oli kuten kaikillakin rajakartanoilla ollut kirjavat vaiheet. Sen ensimmäisestä omistajasta, ritari Yngve Niilonpojasta, oli kansan kesken tarinoita ja lauluja. Ne kertoivat salaperäisestä rikoksesta, joka jotenkuten liittyi siihen yleiseen uskoon, että ritarilla oli kultainen taikatorvi. Se torvi kaiullaan houkutteli seudun nuoret neitokset ritarin linnaan. Kerran oli torvi taas kaikunut ja houkutellut turmioon ritarin oman tyttären. Rangaistukseksi siitä oli ukon tuli lyönyt linnaan ja polttanut sen poroksi. Tämän muinaisen linnan paikalla kasvoi nyt mitä tavallisesti kasvaa sellaisissa paikoissa, joissa ihmisiä on asunut ja oleskellut. Ohdakkeita, koiruohoa, nokkosia ja takiaisia seisoi miehen korkuisena metsänä linnan sijalla. Torven sai perillinen pelastetuksi tulesta ja ripusti sovitushuriksi alttarin viereen pitäjän pieneen, harmaakiviseen kirkkoon. Siinä se riippui monen miespolven ajan, kunnes venäläiset ison vihan aikana ryöstivät herran huonetta ja veivät saaliinansa myös tämän ritaritorven.

Kuin eräs Helsingin professori monta vuotta sitte toimitti tutkimuskaivamisia muinaislinnan paikalla, sai tarina vielä enemmän vauhtia ja luotettavuutta kansassa, semminkin kuin professori lienee löytänyt suippopäisiä taikakiviä ja pienen hopeaisen kuvan tuosta onnettomuuden torvesta. Sitten ei ole kuultu tiluksesta muuta kuin että sitä joka hallitsijan vaihdoksessa laajennettiin. Kuin Keith ja Lacy iskivät miekkansa Elisabet Petrovnan aikana Suomen maahan, tuli kartano halaistuksi kahtia. Sen osan, joka oli itärannalla, antoi voittaja lääniksi Moskovan yliopiston perustajalle kreivi Shuvaloville. Yhden ainoan kerran lienee kreivi salaperäisen ritari d'Eonin seurassa, jonka sukupuolesta oppineet vielä tänäkin päivänä kiistelevät, käynyt näillä tiluksillaan, vetänyt koskista ylös pari lohta, metsästellyt jonkun aikaa ja kadonnut sitte sieltä ainiaaksi.

Se osa tiluksista, joka oli joen länsipuolella, jäi entisen omistajan Stålsköld Hornin haltuun.

Muistettavan merkillisinä vuosina 1788-90 oli Haapakosken omistajana Kaarle Kustaa Stålsköld Horn. Tämä Horn, vaikka olikin läheistä sukua Hästeskolle sekä Jägerhornin ja monen muun Anjalan miehen ystävä, oli kuitenkin innokas Kustaa III:n ihailija, kuten monet tämän kuninkaan aikaiset muotokuvat ja muut muistomerkit todistivat, joita uskollisesti säilytettiin Haapakoskella. Kaarle Kustaa Horn kuoli siihen aikaan, kuin hänen ihanteensa, kolmannen Kustaan, kunnia oli juuri korkeimmillaan. Hänen poikansa Erik oli mukana Suomen viimeisessä sodassa ja sen ensimmäisessä taistelussa. Sillä juuri täällä hänen isänsä kartanon luona jymähti ensimmäinen tykin laukaus, tästä kautta marssi ensimmäinen plutoona venäläistä jalkaväkeä rajan yli. Sodan päätyttyä oli herra Erik myöskin mukana perustamassa sitä valtiomuotoa, joka nyt on jo lähes yhdeksän kymmentä vuotta suojannut meidän maamme. 1809 vuoden valtiopäiväin jälkeen tuli hän vapaaherraksi ja sai 1812 nähdä sen onnen, että rauha jälleen paransi, mitä sota oli paloitellut. Vapaaherra Erik Stålsköld Horn näet sai takaisin sen osan isänsä tiluksista, joka oli Kymin itäpuolella. Herra Erik muutti jälleen joen poikki, repi melkein kokonaan hajalleen vanhan päärakennuksen, josta ainoastaan muutamia huoneita on enää jäljellä, ja rakensi isänsä ikivanhan kartanon paikalle yksinkertaisen ja matalan, vaan mukavan kivikartanon, jossa oli alakerrassa tilavia huoneita ja päällä viehättävä yliskerros, kaikki muinaisaikaiseen malliin.

Hyvin kunniarikkaana ja iäkkäänä vaipui vapaaherra kuoleman uneen ja hänet haudattiin suvun hautakuoriin pitäjän pieneen kirkkoon, johon ei ketään koko suvusta ollut haudattu aina Uudenkaupungin rauhan ajoista asti. Vapaaherra Erikin pojan kuoltua tuskin viisikymmenvuotiaana jäi kartano perinnöksi pojanpojalle Aleksander Stålsköld Hornille, salaneuvokselle, joka oli Suomen Keisarillisen Senaatin varapuheenjohtajana, maamarsalkkana ja muissa maansa korkeimmissa viroissa — tämän kertomuksen aikaan jo seitsemän kymmenen ikäinen, eläkettä nauttiva mies, innokas maanviljelijä ja kunnan asiain harrastaja. Hän eli nyt Haapakosken tilalla tyttärensä Hannan kanssa; poika Erik oli jo vuosikautia ollut upseerina palveluksessa Venäjällä.

Vapaaherra Aleksander Horn oli aikaisin nainut vanhasta suomalaisesta suvusta hiljaisen ja kainon vaimon, joka oli enemmän tunnettu lämpöisestä sydämmestään kuin selvästä järjestä. Hääpuuhien aikaan oli kerrottu hänen ainoastaan vastahakoisesti ja vasta paljon epäilemisen ja houkutuksen jälkeen suostuneen tähän naimiseen. Aleksander Horn oli, kuten hän silloin lausui, tahtonut kasvattaa hänet suuren kartanon arvon mukaiseksi hallitsijattareksi; mutta hänen kasvatustapansa ei lienee ollut oikein sovelias, sillä Matilda — se oli vaimon nimi — pysyi kainona ja arkana yhä edelleen kuolemaansa asti. Rakastaen kotiaan ja lapsiaan vietti hän elämää, joka vapaaherran ulos päin pyrkivän vaikutuksen rinnalla pysyi niin vähäisenä, että sitä muut ihmiset eivät huomanneet ollenkaan.

Kohta vaimonsa kuoleman jälkeen vapaaherra loistavalla tavalla toi ilmi harvinaiset hallinnolliset ominaisuutensa. Hänen horjumaton vanhollisuutensa ja lain kunnioituksensa eivät sallineet mitään Macchiavellin temppejuja, kuin tuli puheeksi maan säätyjen kokoon kutsuminen. Siten yleni hän kerrassaan yleisen suosion huimaavaan ja horjuvaan korkeuteen ja pääsi tuota pikaa niihin korkeihin virkoihin, joissa hän on ollut. Hänen sukulaisensa ja ystävänsä ihmettelivät äkillistä voimaa ja pontevuutta, jota hän osoitti vaimonsa kuoltua, sillä ensin näytti tämä kuolemantapaus koskeneen häneen erittäin kovasti. Itse tiesi vapaaherra paremmin kuin muut, mistä sen voiman lähde kuohui esiin.

Hän tarvitsi kovaa henkistä työtä, tukeuttaakseen kalvavat muistot, joita hänen aikaisin pois menneen vaimonsa kuolema hänessä herätti. Kuuluisuus lohduttaa, sanotaan, mutta kellä on ollut kestävyyttä ja voimaa taistelemalla kiivetä johonkin kuuluisuuden monista pikku temppeleistä, hän kyllä paraiten tuntee, mitä se taistelu on hänelle maksanut. Vapaaherra Aleksander Horn ei ollut minkään työn avulla voinut koskaan unhottaa, että se vaimo, jota hän oli sanonut omakseen ja rakastanut ja kunnioittanut koko elinaikansa, ei ollut hänen omanaan omasta vapaasta vaalistaan eikä myöskään ollut onnellinen.

* * * * *

Toukokuun lopulla vapaaherra vanhus käveli edes takaisin huoneessaan kaikkein paraimmalla mielellä. Hän katsoi kyllä jo kymmenettä kertaa lämpömittaria, ilmapuntaria ja tuuliviiriä: kaikki merkit näyttivät niin otollisilta kuin mahdollista. Ilma oli lämmin, ilmapuntari korkealla ja tuuliviiri osoitti etelätuulta.

— Huomenna kylvämme ohran. Sen teemmekin, lempo vie. Hanna, Hanna, tulepas tänne, tyttöseni.

Neiti Hanna, senaattorin ainoa tytär, tuli salista, jossa hän oli istunut vertaillen englantilaista ja ruotsalaista raamattua toisiinsa. Hän oli pitkävartaloine, vähän miesmäinen, vaan kuitenkin miellyttävä nainen, ijältään 25 ja 30 vuoden välillä. Viisaat silmät katselivat vähän surumielisesti. Kulmakarvat, hienot ja kauniin kaarevat, ulottuivat nenän kohdalla melkein yhteen asti, joka sukuperintö oli, kuten perhekuvat todistivat, huomattavana enimmillä suvun jäsenillä. Kaksi jotenkin selväpiirteistä poimua kulmakarvain välillä todisti hänen kokeneen elämän vakavuutta ja kestäneen monta ankaraa sisällistä taistelua.

— Mitä tahdot, isä? sanoi hän levollisesti miellyttävällä altoäänellään. Katsahdettuaan isäänsä kasvoihin ja huomattuaan, kuinka iloinen hän oli, lisäsi hän heti: Mitä on tapahtunut, sinähän näytät kuin, kuin olisi ... oletko saanut kirjeen Erikiltä?

— Olen, tyttöseni — ja vanhus hieroi käsiään tyytyväisyydestä. — Tänään vietämme ilopäivää, laita lautapeli kuntoon ja totitarjotin myös. Setä Maunu Jaakko Velenius tulee tänne tänään. Niin niin, tyttöseni, älä katsokaan noin ankarasti minuun, kyllä meidän pitää saada totia tänä iltana.

— No, mutta mitä Erik on kirjoittanut? sanoi neiti Hanna ja huokasi konjakin tähden, sillä hän oli ankara raittiuden ystävä ja olisi mieleensä nähden, jos vain olisi voinut, karkoittanut kaikki väkijuomat koko talosta.

— Erik, niin, näetkös, en minä yksistään Erikin kirjeen tähden ole iloinen. On minulla montakin ilon syytä. Huomiseksi saamme ohran kylvyllä hyvän ilman. Tänään sain hyviä uutisia Helsingistä. Sitte vielä on puutarhuri Jaakko ollut raittiina, ihan maistamatta kolme kuukautta sen pilleriparannuksen jälkeen, eikä minun tarvitse erottaa häntä palveluksesta, kuten uhkasin. Hän saa nyt armosta tehdä jälleen syntiä, ehkäpä marraskuuhun asti.

— No, olipa siinä paljo iloittavaa, sanoi neiti Hanna, tavoitellen leikkiä ja hymyä, joka ei ollenkaan kaunistanut hänen muotoansa. Niin, minä olen puhunut paljon ja vakavasti Jaakon kanssa, nuhdellen häntä syntisestä elämästään. Mutta mitä kirjoittaa Erik?

— Tuossa on hänen kirjeensä ja sen sisässä on toinen sinulle. Hän pääsee pois turkmeenien maasta ja on saanut Moskovassa pataljoonan.

— No vihdoinkin, Erik parka, hän lienee...

— Vihdoinko! Kolmen kymmenen ijässä ja översti! Ei: *jo* sinun pitää sanoa, pikku Hanna. Senaattori laski kätensä neiti Hannan olkapäille, katsoi ystävällisesti hänen vakaviin, tummiin silmiinsä ja veti henkeä syvään. — Hanna, minä olen iloinen, että hän, viimeinen meidän sukuamme, on poissa sotakentältä. Ylpeyteni kielsi minua kutsumasta häntä kotiin kesken tulisinta sotaretkeä, mutta nyt ... ja vanhuksen silmät kostuivat.

— Sinulla on siis kaikissa tapauksissa ollut ikävä häntä, isä?

— Eikö olisi ollut? Ja senaattorin silmässä loisti jotakin, jota hän ei ollut halukas näyttämään muille ihmisille eikä edes neiti Hannallekaan. — Mutta kas tuossahan se jo onkin Maunu Jaakko.

Liikutettuna riensi neiti Hanna ulos salin ovesta juuri yht'aikaa, kuin provasti Maunu Jaakko Velenius, senaattorin koulu-, lukio- ja yliopistokumppani sekä vanha ystävä, astui sisään tampoaurin ovesta.

Tulija oli voimakas, seitsemän kymmenen ikäinen vanhus, pyöreät ja lihavanlaiset kasvot sileiksi ajeltuina.

— Hyvää iltaa, hyvää iltaa tänä siunattuna kevätiltana. Minä kylvin ohran tänään.

— Kas sinua, sinä olet pitänyt kiirettä. Olisipa minun pitänyt tehdä samoin, mutta meidän Johansson, niin, senhän sinä kaikki tiedät. Vaan terve tuloa, terve tuloa, vanha kumppani. Nyt saat kuulla uutisia — ja senaattori vihelsi — oikein oiva uutisia.

— Vai niin, onko se se suuri uutinen, jonka lupasit ilmaista minulle tänä keväänä.

— Juuri se. Ole hyvä, käy istumaan. No, piippu, sohva tai lautapeli, minkä valitset?

— Sohvan.

— Ahaa, ollaan utelias. No no, käy sitte sohvaan, tuohon korkeasukuisen ja tuiman herra Erik Samuel Stålsköld Hornin kuvan alle ja odota, niin saat kuulla jotakin, joka koskee hänen jälkeläisiään. Senaattori meni sanomalehdillä, papereilla, siemen- ja kivinäytteillä kokonaan täytetyn pöydän luo, etsi esiin silmälasinsa, asetti ne suurelle kaunismuotoiselle nenälleen ja otti pöydältä tukun asiakirjoja. Sitte astui hän sohvan luo, kävi istumaan provastin viereen, heitti toisen polven toisen päälle, laski paperit polvelleen, rykäsi ja alkoi:

— Me Aleksander II Jumalan armosta koko Venäjänmaan keisari ja itsevaltias, Suomen suuruhtinas y.m. y.m.

— Jätä nuo kaikki sikseen, sanoi provasti.

— Jahaa — julistamme täten Haapakosken rälssitilan, Hilmänsin verotilan, siihen kuuluvat Kiiskon, Vanhankylän ja Vainikan sekä Vahvaniemen tilat j.n.e., j.n.e. — niin, nuohan kaikki sinä tiedät vanhastaan — ja vapaaherra käänsi lehden ja korotti äänensä — sukuperinnöksi vapaaherrallisessa Stålsköld Hornin suvussa Haapakoskella.

— No ihmettä! Ja provasti hypähti ylös hyvin kummastuneena. Milloinka se on tuo tapahtunut ja mitä hyötyä siitä on?

— No mitä minä sanoin, että sinä olit kummastuva vai mitä!

Provasti alkoi nauraa. — Hyvä veli, kuin ajattelen sitä ... sitä...

— Mitä sitte?

— Sitä aikaa, jolloin asuimme Ludviginkadun varrella, muistathan, siinä pienessä ylioppilashötkkelissä.

— No entä sitte.

— Mistä me kiistelimme siihen aikaan; sinä olit punaisin kansanvaltalainen, vaikka olitkin aatelismies. Oikea Jakobiini, vallankumouksen mies. Sinä puolustit kaikkia 1848 vuoden aatteita, muistelenpa sinun kirjoittaneen jotain runomitallakin siitä asiasta. Minä olin jo silloin kirkon ja uskonnon puolustaja, ja nyt, nyt sinä olet ylimys, syntymältäsi tietysti, mutta myöskin uskonnon entiselle nuoruudellesi.

— Ta ta ta, sanoi vapaaherra. Entä sinä itse? Sinä olit vanhollinen, mutta kuka on puolihullu raittiusmies, kuka on kansanvaltalainen, kuka naisasian ja yhteiskoulun harrastaja, juuri sinä. Missä ovat nyt sinun nuoruuden ihanteesi? Mutta leikki sikseen. Että sinusta on tullut se, mikä olet, käsitan minä varsin hyvin ja samoin toivon sinun käsittävän, että minusta on elämän koulussa, tuossa korkeudessa, jossa olen oleksinut, tullut se, mikä nyt olen: Haapakosken sukuperintöläinen Stålsköld Horn.

Provasti kävi jälleen istumaan.

— No, mutta mitä nyt oikeastaan tarkoitat kaikella tällä? Ja mitä sanoo tyttäresi Hanna siitä?

— Hanna, niin hän on toistaiseksi asian puolella sydämmestään ja sielustaan. Mutta kuinka sitte, jos Erik, kuten toivon, kohta nai ja tänne tulee uusi emäntä, sitä asian puolta hän ei liene vielä tarkoin

punninnut. No, minä olen sitä varten asettanut niin, että Erik siinä tapauksessa saa hoitoonsa vanhan isäin kartanon Hilnäisin tuolla puolen jokea. Mitä minä sillä muuten tarkoitan, sen sinä kyllä tiennet paremmin kuin kukaan muu. Olemmehan siitä asiasta usein puhelleet. Minä tahdon, että Suomen ensimmäinen sääty, josta valtiiovallan ja kansan välittäjäin tietysti tulee lähteä, voisi milloin hyvänsä sanoa kummalle päin tahansa, kuin velvollisuus käskee: kiitoksia paljon, mutta minä en tahdo enää kauemmin kannattaa tätä asiaa. Itsenäinen aatelisto on sellaiselle maalle kuin meidän paljon tärkeämpi kuin mikään muu. Kuinka tälle maalle olisi käyntykään, ell'ei Porvoon valtiopäivillä olisi ollut sellaisia miehiä kuin minun isä vainajani, kuin Morian, Mannerheim ja Gyldenstolpe. Suomen aatelisto ja arkkipiispa vetivät kuorman ylös liejusta, siitä ei ole vähintäkään epäilystä. Minä surkuttelen tuota virkamies-aatelistoa, joka nyt uiskentelee pinnalla Helsingissä. Nimet sillä on kuin kaupunginläheteillä ja portinvartioilla Tukholmassa, mutta ei mitään muinaismuistoja eikä mitään historiaa, se kuittaa vain palkkansa, tyytyy ja saa tyytyä melkeinpä mihin hyvänsä.

Nyt toi palvelustyttö sisään teetä ja totilasit.

— Näetkös, sitä minä tahdon yleensä katsoen, mutta mitä minuun itseeni tulee, tahdon minä vielä yhden asian, ja sitä tahdot sinäkin, Hanna, sanoi hän tyttärelleen, joka nyt tuli sisään käsitöineen.

— Minä tahdon saada poikani kotiin. Minä tahdon, että hän oppii tuntemaan, mitä velvollisuuksia hänellä suomalaisena aatelmiehenä on. Hänen ei pidä joutua kiusaukseen jäädä sinne pois, myöä tämä kartanonsa, johon hänen sukunsa on polvesta polveen pannut vaivaa ja työtä, ja siirtyä pois siitä maasta, jota hänen tulee palvella. Vahvempaa pidintä kuin kartano ei ole. Maa, se vetää. Jos sinulla on kappale maata ijäisesti suvun omana, niin ennemmin tai myöhemmin tulee joku sinun nimisesi sinne ja istuttaa uuden vesan samaan paikkaan, jossa myrsky tapasi vanhan rungon. Maa vetää kuin magneetti kaiken elämän puoleensa, jopa aivan itseensä. Käsitätkö nyt, Maunu Jaakko, mitä tarkoitan?

— Miksi en käsittäisi, vanha ystävä. Kiitos selityksestä. Tuon kaiken olen sanonut sinulle jo neljä kymmentä vuotta sitte.

Senaattori nauroi. — Saattaa kyllä olla niin, se tapahtui varmaankin siihen aikaan, jolloin sinä vielä olit vanhollinen.

— Niin juuri silloin, myönsi provasti pannelsaan piippuun, kuin sinä olit tasavaltalainen ja kansanvaltalainen. Mutta saattaapa olla aivan sama, mitä sinä ja minä olemme olleet; nyt minä olen aivan yksimielinen sinun kanssasi tästä asiasta. Kuin ajattelen, kuinka paljon meidän jalointa vertamme on turhaan juossut siellä poissa, kuinka monta meidän suurimpia perheitämme on sotkeutunut suureen onnen tavoittelijain virtaan keisari kaupungissa ja hukunut siihen pyörteeseen, joka kuohuu ja kiehuu valtaistuimen juurella, niin olen iloinen siitä, että sinun Erikkisi ei ole kuuluva heidän joukkoonsa.

— Niin niin, rakas veli, Ruotsi on ottanut osansa, nyt ottaa Venäjä myös osansa, sanoi vanhus huoaten.

— No no, isä, virkkoi neiti Hanna, tänään sinulla ei ole syytä valittaa. Sinä olet tehnyt velvollisuutesi. Ja sitä paitsi saamme kai Erikin kohta kotiin.

— Tuleeko Erik kohta kotiin, sanoi provasti iloisesti ja kummastellen, ja piippu pysähtyi suuhun mennessään keskitielle. — No, se ilahuttaa minua.

— Entä minua sitte, sanoi senaattori hitaasti, hämmensi teetään ja joi sitä pikku siemauksin. Kuin johdun ajattelemaan Venäjää, sanon kuin saksalais-roomalainen keisari kerran Italiasta: paljo on jälkiä sinne päin, vaan vähä sieltä palaavia. Ja ne miehet, jotka sieltä joskus palaavatkin, eivät aina ole samanlaiset kuin sinne mennessään. Mutta kuulkaammehan, mitä Erik kirjoittaa, tahdotko, Hanna, lukea meille hänen kirjeensä?

Neiti Hanna otti kirjeen käsiinsä. Juuri hänen yrittäessään lukemaan tuli puutarhuri Jaakko sisään. Hän näytti hyvin vilkkaalta, niin että vapaaherra vanhus aivan peljästyivät ja luuli hänen jälleen langenneen viinan kiusaukseen.

— No, mitä nyt sitte? kysyi hän.

Jaakko kumarsi oven suussa ja vastasi leveästi hymyten: niin, minä vain tulin ilmoittamaan, että se suuri englantilainen emä on saanut porsaita.

— Mitä sinä sanot, Jaakko, no sepä oli iloinen uutinen. Kuinka monta porsasta?

— Kuusitoista, ja Jaakko nauroi niin, että kaikki hänen hampaansa näkyivät.

— Kuusitoista, no lempo soikoon, katsos sitä. Jaakko, mene ja sytytä lyhti. Tule sinäkin, Maunu Jaakko, meidän pitää mennä katsomaan, se on minun kallis, uusi emäsikani, joka tuotiin

Northumberlannista. Jaakko, vie sana myös vouldille ja vanhalle Vapulle, heidän pitää tulla mukaan. Muutamia porsaita täytyy toimittaa pois, muuten emä syöpi ne suuhunsa.

Koko talo läksi liikkeelle. Vapaaherra heitti ylleen lyhyen turkin ja pisti jalkaansa suuret kalossit. Provasti sai vanhanaikaisen viitan, jossa oli senkin seitsemän kaulusta, neiti Hanna heitti olkapäilleen saalin, ja pitkässä jonossa, etupäässä nyt juuri ulos tullut vouti sekä vanha Vappu, marssittiin alas muhkean, tiilistä rakennetun sikolätin luo, joka oli aivan puutarhurin asunnon vieressä. Isäkarju makasi eri osastossaan yksikseen ja nukkui kaikessa rauhassa, pitämättä vähääkään lukua perhehuolista.

— Näytäs, Vappu, tulta tänne lähemmä. Katsos, miten suloisia elukoita, sanoi neiti Hanna, ja hänen kasvonsa loistivat tyytyväisyydestä.

Suuri englantilainen ei ollut hyvillään lapsivuodetervehdyksestä, vaan röhki äkäisesti ja näytti huolissaan lukevan suurta laumaansa.

— Kuinka ruusupunainen se on tuo nuori emä, sanoi provasti.

— Niin, eikä sillä ole myöskään mitään harjaa, se on sileä kuin sipuli, lisäsi Vappu.

Vapaaherra vanhus antoi heti kaikkein tarkimpia, käytölliseen kokemukseen perustuvia neuvoja, kuinka suurta englantilaista tuli hoitaa, ett'ei se eksyisi toimittamaan betlehemiläistä verisaunaa.

— Kaikki te tiedättekin, herra parooni, ihmetteli vanha Vappu isäntänsä monitietoisuutta.

— Jahaa, nyt palaamme jälleen ylös ja tyhjennämme lasin suuren englantilaisen menestykseksi, ja kuukauden kuluttua sinä, Maunu Jaakko, saat porsaista pari kappaletta.

Provasti kiitti, ja niin lähdettiin taas liikkeelle kevätillan viileässä. Taivas oli idän puolelta valoisa; kevyt, ilmainen, sinipunerva sumu verhosi laaksoa, ruisrääkkä narskutti oraspelloilla ja koski kohisi tuolla alhaalla.

— Mikä ihana kevätilta, tämä tekee vanhoille hyvää, tuntee itsensä kymmentä vuotta nuoremmaksi, eikö totta, veli?

— Niin, kyllä se on varma tosi, mutta nyt menemme sisään, toti jäähtyy.

Vapaaherra ja hänen vieraansa astuivat jälleen vanhanaikaiseen huoneeseen, kävivät istumaan suureen, nahalla päällystettyyn sohvaan, tupruttivat piippujansa ja jatkoivat keskusteluaan siitä, johon se äsken päättyi.

— Poikasi kirje, niin, saammeko kuulla sen?

— Tietysti. Hanna kulta, käypäs tuomassa tänne Erikin kirje.

— Kuulepas, kuinka teidän välinne, Erikin ja sinun, on nyt tähän aikaan? Hänhän näyttää kirjoittavan sinulle, sanoi provasti.

Vapaaherra huokasi. — Hm, enimmäkseen hän tietysti kirjoittaa sisarelleen. Minä saan kuulla häntä koskevat asiat kiertoteitä. Nyt on hän kuitenkin kunnioittanut minuakin kirjeellä.

Provasti huokasi vuorostaan. — Sinä olit liian ankara häntä kohtaan. Hän oli aina luonteeltaan hento, siinä hän on äitinsä kaltainen. Minä sanoin sinulle moneen kertaan: pitele varovasti sitä poikaa. Sellaisia uneksijoita ja haaveksijoita kuin hän pitää kohdella erittäin varovasti.

Vapaaherra katsoa tuijotti synkästi eteensä. Se oli hänen elämänsä katkerin muisto, hänen suurin surunsa. Hänen ainoa poikansa oli niin kauan, kuin hän voi muistaa, ollut kylmä, umpimielinen ja salaperäinen häntä kohtaan, vaikka hän kaikille muille oli aivan avomielinen ja suora.

Vapaaherra vanhus oli asettanut itseään kohtaan suuret vaatimukset, mutta samaa hän vaati muiltakin, jotka olivat hänen lähellensä. Sitä paitsi hän kaikkia muita, paitsi tyttärensä Hannaa, kohtaan menetteli jotenkin jyrkästi sekä julkisessa elämässä että kodissaan. Näin ollen eivät vaatimukset poikaa kohtaan suinkaan jääneet vähäisiksi, eikä se tapa, jota hän käytti niitä toteuttaessaan, ollut lempeimpiä. Hän oli peljästyttänyt poikansa jo hänen pienenä ollessaan, ja nuorukaisena tunsu poika isäänsä kohtaan kunnioitusta, joka melkein vivahti pelkoon. Paraastaan päästäkseen vapaaksi ja riippumattomaksi näistä isänsä ankaroista vaatimuksista oli Erik pyrkinyt kadettikouluun, mutta ennen kuin hän sai luvan, oli monta ja kiihkeätä kiistaa tapahtunut isän ja pojan välillä. Ja niiden vaikeiden aikojen muisto se nyt teki senaattori vanhuksen mielen raskaaksi.

— No no, ero pehmittää paljon, hyvä veli. Aika parantaa kaikki haavat, ja Erik nyt kyllä käsittänee, että sinä kaikissa tapauksissa tarkoittit hyvää. Mutta tuossapa jo onkin hänen kirjeensä.

Hyvä isä. Kuten näet päiväyksestä, olen jo poissa Keski-Aasiasta ja silloin, kuin tämän kirjeen saat, jälleen Europassa, oltuani neljä vuotta taistelemassa Ural-järven seuduilla, Afganistanin rajoilla ja Syr Darjan varsilla. Minä olen saanut pataljoonan Moskovassa.

— Överstikö! Ja provasti tempasi piipun suustaan. Mitä sinä sanot!
Hänhän on vasta kolmen kymmenen ijässä, olipa sillä veitikalla onni!

Vapaaherra hymyili. — Minun isoisäni isä komensi kolmen kymmenen ijässä jo armeijanostoa. Mutta kuulehan edelleen:

... Kun meidän sanomalehtemme harvoin välittävät tšekäläisistä oloista, kerron kaikkein lyhykäisimmästi, mitä on tapahtunut siitä asti, kuin sinulle viimeksi kirjoitin. Marraskuun 26 päivänä marssimme Skobelevin johdolla Dengil Tepeä vastaan eräästä kurjanpäiväisestä, pienestä rajalinnasta Bamista, jossa olimme ikävystyttäneet itsemme melkein kuoliaaksi asti niinä parina kuukautena, jotka siellä viivyimme. Meitä oli yhteensä 4,770 miestä ja 67 tykkiä. Teketurkmeenien päälliköllä oli pitkä nimi: Evars Murad Tykma, ja arvonimi Sardar; hänen sotaväkinsä oli 40,000 miehen suuruinen. Valetaisteluja toimitteli Skobelev Tepen pohjois- ja itäpuolella sill'aikaa, kuin överstit Kurapatkin ja Koselkov päinvastaisella puolella valloittivat Jengikalan sekä Tepen eteläpuolella olevat linnoitukset. Me viivyimme siellä kauan aikaa, kaivoimme juoksuhautoja ja usein oli elämämme toivottoman kurjaa. Joulun aatosta asti makasin minä 80 miehen kanssa toisessa linjassa, ja minua paleli hirveästi. Vanha Andrejev on ollut minun luonani. Tammikuun 12 päivänä k:lo 11,20 räjäytimme suurella ruutisuonella — siinä oli koko 1,180 kiloa ruutia — Tepen muureihin aukon ja ryntäsimme heti sen jälkeen. Sotamies Kotelnikov Shirvanin rykmentistä oli ensimmäisenä vallilla. Upseereista olin minä, vaikka hiukan haavoitettuna, n:o 1. Yrjön ristin ja överstin arvon voitoin sillä tempulla. Tepen valloitus mursi tekeläisten vallan. Neljäntoista päivän kuluttua olin minä jonkunlaiseen kenttäkuumeeseen sairastuneena paluumatkalla Eurooppaan. Saatuaani järjestetyksi asiani Moskovassa tulen heti käymään kotimaassani ja Haapakoskella. Lisää kirjeessä sisko Hannalle. Pyydän kertomaan terveiseni kaikille, jotka vielä muistavat minua, varsinkin vanhalle provastille, jos hän vielä on elossa. Hyvästi näkemään asti. Tottelevainen poikasi

Erik.

Provasti oikein punastui tästä tervehdyksestä.

— Poika parka, Erik parka, kyllä hän on saanut viettää oikeata koiran elämää siellä kaukana niiden rosvojen parissa. Olisipa kyllä jo aika tulla hänen kotiin. Itsekseen hän ajatteli: tuohan muuten oli pikemmin vain virkakertomus ylipäällikölle kuin kirje isälle.

Ikään kuin vapaaherra vanhuksella olisi ollut aavistus provastin ajatuksista, sanoi hän, niin niin, kyllä vielä saamme enemmän uutisia Hannan kirjeestä; luepas sinäkin kirjeesi, tyttöseni.

Vakavalla alttoäänellään luki Hanna:

— Parahin sisareni. Kuinka olen palannut Moskovaan, sen saat lukea isän kirjeestä. Niinpä niin, minä olen siellä viikon kuluttua ja tarvitsen sinun apuasi. Minä olen niin kauan asunut auloissa, aavikoilla ja kasarmeissa, että en enää oikein tiedä, miltä vakinainen ihmisasunto näyttääkään. Jos nyt tahdot tehdä minulle suuren palveluksen, niin tulet tänne minun luokseni neljäksitoista päiväksi ja autat minua laittamaan kuntoon sen kruununtalon, jota minulla on oikeus hallita. Sinun aistisi ja kykysi sovitella yhteen värejä olisi minulle sanomattoman suureksi hyödyksi. Luullakseni ehtisimme saada kaikki tehdyksi neljässätoista päivässä. Jos käy oikein hyvin, niin ehkäpä sen ajan kuluttua pääsen lähtemään yhdessä sinun kanssasi Suomeen. Sinä saat asua minun luonani ja minä teen olosi täällä niin suloiseksi kuin mahdollista. Mehän emme ole tavanneet toisiamme siitä asti, kuin neljä vuotta sitte kävit minun luonani Krasnoje-Selossa. Arvaathan, että minulla olisi paljo kyseltävää sinulta. Muistatko kapteeni Martinovia, jonka kanssa söimme aamiaista kylässä Tuuterin mäillä? Voitko ajatella, hän on nyt, vaikka vanhempi minua, minun överstiluutnanttini. Se oli mieluinen uutinen minulle. Vastaa sähköiteitse sillä osoitteella, jonka näet tässä alla. Kuin tulet, olen minä vastassa. Terveisiä kaikille veljeltäsi

Erikillä.

— No, neiti Hanna lähtee, tietysti, sanoi provasti.

— Niin, jos isällä ei ole mitään sitä vastaan.

Vapaaherra vanhus taisteli itsekseen ankaran taistelun. Päästää nyt kiireimpänä kevättöiden aikana uskollisin apulaisensa pois koko neljäksitoista päiväksi, se oli suuri uhraus hänelle.

Provasti katseli tarkasti vanhaa ystävänsä. — No, veli, mitä arvelet? Salli minun antaa hyvä neuvo. Älä hylkää Erikin pyyntöä, ei se kohtuuton ole. Ajattelehan, millaista elämää hän on viettänyt siellä kaukana Kara Kumin aavikoilla.

— Niin, vastasi vapaaherra, saathan lähteä, tyttöseni, saathan lähteä, mutta koeta palata niin pian kuin mahdollista. Näethän, kuinka vaikea minun on tulla toimeen ilman sinua.

Nyt tapahtui jotakin, mitä ei ollut tapahtunut moneen vuoteen: neiti Hanna syleili isäänsä.

— Nyt olit oikein hyvä, isä. Kas niin, tulkaa nyt ruokasaliin. Larsson ilmoitti jo, että illallinen on valmis.

Vanhukset läksivät illalliselle, joka syötiin iloisella mielellä. Atrian jälkeen poltettiin vielä yksi rauhan piippu, ja sitte saattoi vapaaherra provastia sillalle kosken alle ja vielä kappaleen matkaa edelleenkin pappilan porttia kohti. Kuin kello löi kymmenen, oli jo aivan hiljaista Haapakosken kartanossa, niin hiljaista, että kuului, kuinka viimeiset muuttolinnut, jotka olivat matkallaan myöhästyneet, suhisten lensivät pitkin jokilaaksoa pohjoista kohti.

* * * * *

Viikon kuluttua oli neiti Hanna jo matkustanut Moskovaan. Erik Horn oli siksi ajaksi, kuin hänen kartanoansa korjattiin, vuokrannut Petrovan puistosta erään huvilan. Tämä Aldonin huvila oli pieni, mutta erittäin komea rakennus kaikkein arvokkaimmassa osassa puistoa. Eräs rikas moskovalainen oli rakentanut sen kuuluisalle laulajattarelle Aldonille, mutta nyt se oli jo ollut vuoden kaksi autiona. Laulajatar oli karannut, kuten kerrottiin, vähäpätöisen saksalaisen viuluniekän kanssa, joka oli soitellut keisarillisessa orkesterissa.

Erik Hornin ja hänen sisarensa Hannan kesken vallitsi parempi ystävyys kuin sisarusten kesken tavallisesti. Heidän äitinsä oli kuollut aikaisin; isä kun oli lakkaamatta kiinni hallitus- ja kunnallisissa toimissa, oli hänelle jäänyt hyvin vähä aikaa lastensa kasvatuksen varalle. Sen tärkeän osan velvollisuksistansa oli hän jättänyt eräälle nyt jo kuolleelle naissukulaiselle. Sisarukset olivat siis kasvaneet yksissä ja saaneet tyytyä jo hyvin nuoresta asti ainoastaan toistensa seuraan. Monivuotinen oleskelu isäin vanhassa kartanossa ynnä ratsastus-, kalastus- ja metsästysretket olivat tuottaneet heille yhteisiä lapsuuden muistoja, joita he olivat yhä virkistäneet ahkeralla kirjeenvaihdolla. Toistensa tapaaminen nyt niin monen vuoden jälkeen tuottikin heille molemmille sanomatonta iloa.

II.

Moskovassa, suuressa kaupungissa, jossa kaikkein slaavilaisten sydän sykkii, Moskovassa, mahtavassa kaupungissa, jossa kukistumattomat yleiset mielipiteet kirjoittavat niitä lakeja, jotka itsevaltiat sitte lähettää maailmaan, Moskovassa, pyhässä kaupungissa, jossa sadat kirkot ojentavat kultaisia kupujansa sinitaivasta kohti, siellä soivat tuhannet kellot helluntain, ihastuksen, kevään juhlaa. Paitsi tämä kellojen jymisevä ääni, julisti kevään juhlaa myöskin sotilasmusiikin helisevä soitto, kulkein pitkin Tverin bulevaardia. Ihastuksissaan leivot sini-ilmoissa Petrovan puiston kukkivain nurmikkojen päällä lauloivat kevään ylistystä. Kevättä kohisi joen ruskea vesi, kulkeissaan poreillen kohti Volgaa, "Venäjän suurta äitiä Volgaa".

Petrovan puistossa vierivät vaunut toistensa jäljestä lakkaamattomassa jonossa.

Tänään piti kaiken, mitä Moskovassa oli komeata, rikasta ja loistavaa, lähteä ulos, ja Moskovassa on paljo näyteltävää sillä alalla. Tänään se Moskovan ylhäinen maailma toi ilmi kevään vallan julkisen tunnustuksensa. Kalleita vaunuja vetivät englantilaisissa, ranskalaisissa ja venäläisissä valjaissa pärskyvät hevoset, välkkyvinä sekä karvaltaan että varuksiltaan. Kuskit, toinen paksumpi toistaan, tunsivat, että tämä oli heidän kunniapäivänsä; he vallan loistivat viinasta ja ylpeydestä. Arvokkaasti ja kauniisti kantoivat he riikinkukon höyhenillä koristettuja, mataloita hattujaan.

Vaunuissa istui komeita nuoria naisia, puettuina Pariisin viimeisimmän muodin mukaan loistavan valkoiisiin tylli- ja musliinipukuihin: komeat kuin kukan terät, ilmaiset ja keveät kuin kevätpilvet. He liikkuivat niin sulavasti ja vapaasti suurine kukka-, pitsi- ja nauharuusu-taakkoineen, kuin ei tuo katoava komeus olisi koskaan tuottanut heille eikä kellekään muulle mitään huolia eikä pään vaivaa. He laskivat keskenään leikkiä, tervehtivät hymyillen ohi ajajia; iloa oli ilmassa eikä sulava hymy ollut koditonna,

Nuoret sydämmet sykkivät jäntevästi ja voimakkaasti kureliiviseinämiä vastaan; säihkyvät silmät ja punaiset huulet puhuivat, kukin kielellään, kevään ilosta, nuoruuden onnesta.

Keskellä tätä kirjavaa, iloista joukkoa astuivat Horn ja hänen ystävänsä Martinov Aldonin huvilaa kohti, puiston koillisosaan, noutamaan neiti Hannaa päivälliselle. Sillä tänään, niin oli päätetty, oli syötävä poissa kotoa jossakin kesäravintolassa, joita täällä on paljo.

Erik Horn oli täysverisen skandinaavialaisen tyyppi: sinisilmäinen, valkoverinen ja kaunisvartaloinen. Leveä otsa, leveä ja voimakas leuka sekä ruotsalaiseen tapaan sovitettu parta tekivät hänet kerrassaan toisen näköiseksi kuin se piiri, jossa hän nyt oleskeli. Isänsä näköisyyttä hänessä oli hyvin vähä tahi ei yhtään; isän kasvojen läpitukenvea viisaus ja jyrkkyys puuttui kokonaan pojalta. Jonkinlainen vienous, naisellinen häveliäisyys, jopa välistä päättäväisyyden puutekin olivat koko hänen olemuksensa pääluonteena. Se oli niin selvästi näkyvänä, ett'ei edes hänen sotilaspukunsaakaan eikä sen mukainen käytöksensä voinut sitä peittää.

— Me tulemme liian aikaisin. Sisareni ei varmaankaan vielä ole valmis, sanoi Horn. Mutta kuules, jatkoi hän äkisti, kuka on tuo kaunis nuori tyttö ratsain, tuo, jolla on sininen harso?

— Missä, kuka? Ja Martinov katseli ajajain, ratsastajain ja kävelijäin lainehtivaa joukkoa. Ei, hän ei nähnyt ketään, hän ei tiennyt.

— Täällä on ahdasta ja alkaapa jo pölistäkin, sanoi hän, astukaamme jotakin sivukäytävää, tuonne lammikolle päin.

Hän kääntyi sivukäytävälle ja Horn seurasi häntä. Vähän matkan päässä suuresta tiestä, jota tuo kimalteleva ihmisjoukko kulki, löysivät he lammikon luota mukavan puutarhasohvan, jota varjostava palsamipoppeli levitti lämminneesen ilmaan suloista tuoksuaan. Heidän ja lammikon välillä oli ainoastaan kapea ratsutie.

— Me tulemme tosiaankin liian aikaisin, sanoi Martinov ja katsoi kelloaan. Jos tahdot, niin ryhdymme selittelemään oloja ja henkilöitä pataljoonassa. Horn mielihyvällä suostui ehdotukseen.

Martinov juuri paraikaa teki nuorelle päälliköllensä selkoa pataljoonasta ja sen upseereista, kuin sitä paikkaa kohti, jossa nämä kaksi herraa istuivat, kääntyi ratsastava nainen kevytjalkaisella, omituisen punavärisellä ratsullaan, jäljessä puhlakka ratsupalvelija papurikon hevon seljässä. Nuori nainen ratsasti erittäin sulavasti; hepokin näytti tuntevan, mikä kaunis taakka sillä oli kannettavana: se käveli sulavasti notkuvin askelin, taivutti kaulansa komean kaarevaksi ja pärskyi mielihyvystä. Nuori neito oli hyvin kaunis, pieni pää lepäsi vakavasti ja viehättävästi hienolla, taipuisalla kaulalla. Pitkä sininen harso, leviten häilyvänä hatusta, ikään kuin kietoi häntä ilmamaisella verholla, josta lämpöisen tummat silmät loistivat ystävällisesti ja luottavasti koko maailmaa kohti.

Kevätuuli, ripeä liike ja häikäisevä valo antoivat hänen piirteilleen väriä ja raikasta, kosteaa loistetta, joka vielä paremmin saattoi hänessä nuorekkuuden, melkeinpä lapsellisuuden näkyviin. Yksi ainoa suhdattomuus oli tuossa suloisessa muodossa: vienon surumielisyyden piirre, joka värehti hienon, kauniin suun päällä.

Ratsastajaneidon lähestyessä sitä paikkaa, jossa Horn ja hänen kumppaninsa istuivat, hypähti viimemainittu ylös ja tervehti häntä, tosin kunnioittavasti, mutta kuitenkin melkoisen tuttavallisesti.

— Hyvää päivää, Helena Nikolajevna, mikä ihana kevätpäivä.

— Ahaa, Dimitri Semenovitsh, oletteko tekin ulkona kävelemässä. Neiti katsoi hyvin pitkään Hornia, joka nousi ja odotti, että Martinov esittelisi hänet, mutta turhaan.

— Kuulkaas — ja neito pidätti ratsuansa — minä olen levoton, kuinka käy huomeisen iltaman pääsylippujen. Oletteko te saaneet ne sijoitetuiksi? Tiedättekö, kyllä käy vaikeaksi saada niin monta sijaa täytetyksi. Kaunis ilma houkuttelee ulos koko maailman. Kuinka monta teillä on jäljellä?

— Kaksi, vastasi Martinov puoliääneen. Horn ei voinut kauemmin vastustaa kiusausta, vaan yhtyi puheluun.

— Korkeasukuinen neiti, sallitteko minun, vaikka olenkin muukalainen, käyttää niitä kahta lippua?

Nyt vasta näytti Martinov tajuavan velvollisuutensa.

— Ah, Helena Nikolajevna, sallikaa minun esitellä teille meidän uusi komentajamme, minun ystäväni, Erik Stålsköld Horn vapaaherra, Helena Nikolajevna Chamitov.

Överstariensi esiin, tervehti kauniisti neitoa ja sanoi:

— Suurimmalla mielihyvällä me, sisareni ja minä, käytämme ne liput. Iltamahan on hyvää tarkoitusta varten vai kuinka?

— Hyvää tarkoitusta varten, tietysti, eikö Dimitri Semenovitsh ole sitä kertonut teille? Te tuotte myös sisarenne, sitä parempi — ja koko hänen muotonsa loisti ilosta, joka kaikki vaikutti hyvin suuresti Horniin. — Terve tuloa, herra översti, terve tuloa, te tulette istumaan samassa looshissa kuin me, minä ja tätini, mademoiselle Dorinne Koshelsky. Meille on oleva hyvin mieluista tehdä tuttavuutta teidän kanssanne.

— Minä kiitän, sanoi Horn kohteliaasti ja aikoi juuri lisätä vielä pari sanaa, kuin Helena Nikolajevnan ratsu, säikähtäen polkupyörällä ajajaa, joka varomattomasti mennä suhahti aivan vieritse, hypähti — ja pois sitä mentiin täyttä laukkaa. Pitkä harso kohosi taakse ja näytti metsän kevätvihreyttä vasten ainoastaan selväväriseltä siniviirulta.

— Hyvänen aika, eihän hänellä vain käyne pahoin, sanoi Horn levottomasti, varjosti kädellään silmiänsä ja hätäillen katsoi pois lentävää neitoa. — Kirottut polkupyörät.

— Oh, ei vaaraa; jos oikein tunnen Helena Nikolajevnaa, niin hän kohta kyllä masentaa Almandinensa. Se on hänen mielikkiratsunsa. Helena Nikolajevnalla on suonissaan kasakin verta.

Kasakin verta! ne sanat vaikuttivat vastenmielisesti nuoreen överstiin.

— Miksi et tahtonut esittää minua hänelle, sinä vanha kumppani?

— Enkö tahtonut? Tietysti minä tahdoin.

— Etkä sinä ole virkkanut niin mitään hänen pääsylipuistaan ja vielä vähemmin iltamasta.

— En, Erik Aleksandrovitsh, sanoi Martinov, pakollisesti hymyillen. Minä olen sinulle nyt kaksi kokonaista päivää kertonut kaikkea, niin kaikkea mahdollista, ja kuitenkin sinä vaadit minua vastuusen siitä, mitä en ole puhunut. Onko se oikeuden mukaista?

Horn hymyili. — Kelvottoman kaunis tyttö hän on, se Helena Nikolajevna. Näitkö, kuinka päivänpaisteiseksi hän muuttui, kuin minä mainitsin, että sisareni tulee myös. — Mutta kuulehan, hänen nimensä on Chamitov, no, sittehän hän on teidän entisen rykmentinpäällikkönne tytär.

— Niin, hänen isänsä on ruhtinas Nikolai Konstantinovitsh Chamitov, sanoi Martinov.

Miten kummallista. Hornista tuntui, kuin Martinov olisi vastahakoisesti antanut näitä tietoja.

— Mutta et sinä häntä ruhtinattarena minulle esitellyt.

Martinov nauroi. — No mutta, tämänhän on oikea tutkistelu, enkö sitä jo sanonut? No ruhtinas ja ruhtinas — hän nauroi pilkallisesti — on niilläkin eroa, ja tämä ... hm. Ei hänen sukunsa ole samettikirjassa Kremlissä. Se suku kuuluu noihin Kaukaasian tatarilaisiin ruhtinassukuihin, jotka Katarina II:sen aikana antautuivat Venäjän alammaisuuteen ja ovat sitte anastaneet itselleen ruhtinaan arvon. Sellaisia, senhän itse paraiten tiedät, on siellä alhaalla kuinka monta hyvänsä, ruhtinaita, joilla ei ole muuta kuin yksi telta ja yksi hevonen. Muuten oli rykmentinpäällikön isoisän isoisä haidamak, erään muhamettilaisen kasakkiheimon päällikkö, joka sata vuotta sitte rosvoillen retkeili niillä seuduin, jossa nyt Orenburg on. Sillä vaikka, kuten tiedät, Orenburgia katsottiin jo Elisabet Petrovnan aikana täydellisesti kukistetuksi, niin tuskinpa siellä siltä Venäjän valta oli voimassa ennen kuin viiden kymmenen vuoden kuluttua. Niin tosiaan, hänestä, siitä kantaisästä, jolla muuten oli tuo vähän kummallinen nimi Haidulla, tiedän kertoa hupaisen jutun, minä kuulin sen vanhalta ruhtinaalta, meidän entiseltä rykmentinpäälliköltä itseltään. Tahdotko kuulla sen? Ja Martinov oli jo jälleen kokonaan tointunut äskeisestä hämmennyksestään.

— Tässä piilee jotakin, sanoi Horn itsekseen — ensin erittäin vaitelias, sitte puhelias. Ääneensä lausui hän: minäkö en kuuntelisi, kuin Dimitri Semenovitsh Martinov kertoo. Muistathan, mitä meillä oli tapana sanoa Varsovassa: Martinov on runoilija. Minä riipun suussasi, sanoo tatarilainen, ala!

— Kiitos hunajasta. Otahan papyrossi, tässä on tulta. Martinov asettui mukavasti sohvalle, heitti toisen polvensa toisen päälle, tuprutteli papyrossiansa ja alkoi: Niin, näetkös, tämä Haidulla, Nikolai Konstantinovitshin isoisän isä, oli monta vuotta käynyt pikku sotaa keisarinnan joukkoja vastaan; se oli Katarina II:sen aikana. Viimein kävi samoin, kuin aina on käynyt näille villeille ja nyt viimeksi Achalin tekäläisille ja Samarkandin tatarilaisille Kauffmannin sotaretken aikana. Vaikka olivatkin urhollisia, kukistuivat he. Ollen viekas kuten itämaalaiset ainakin ja verraton valtioviisas, teki Haidulla vanhus samoin, kuin Samarkandin kaani nyt on tehnyt: hän ryhtyi rauhan hieromiseen. Kun oli kaksi vuotta lakkaamatta lähetelty sanansaattajia lahjoineen ja pitkine itämaisine, sananlaskuista ja runollisista kuvista kirjavine kirjoituksineen, johduttiin viimein itse asiaan. Haidullan tuli saada kahden kymmenen

tuhannen ruplan vuosieläke, ruveta jonkinlaiseksi liittovasalliksi ja ottaa aulaansa venäläistä varustusväkeä. Lyhyesti sanoen: vastarinta oli kukistettu. Mutta Haidulla vanhus meni vielä pitemmälle: eräitä melkoisia etuja vastaan lapasi hän kääntyä kristinuskoon.

Keisarinna lähetti aroille hovipappinsa, isä Osipin, ja hovimaalarinsa Lampin. Tunnethan mielevän Lampin, hänet, joka on maalannut Katarinan muotokuvan, sen, joka on Talvipalatsissa ja vielä tänäkin päivänä saattaa kenen hyvänsä, joka sen näkee, vähän päästä pyörälle. Kuuden kuukauden kuluttua palasi maalari ja toi Haidulla vanhuksen kuvan, joka oli tehty sen kokoiseksi, kuin hän todella oli. Millainen kuva! Lempo vie jos ei vielä tänäkin päivänä pelota tuo vanha rosvo. No, ehkäpä saat sen joskus nähdä Nikolai Konstantinovitshin luona.

Kuin muotokuva näytettiin Hänen Majesteetillensa keisarinnalle, kerrotaan hänen sanoneen: Lampi, te olette tehnyt tehtävänne hyvästi, mutta kuinka menestyy minun hovipappini työ? Lampi vastasi kuin kohtelias hovimies ainakin: Teidän Majesteettinne, haidamak kyllä antaa kastaa itsensä, mutta hän tahtoo muutamia pieniä muutoksia uskonoppiin tahi oikeammin siveysoppiin, ja niistä hän pitää itsepäisesti kiinni, ja kunnianarvoinen isä Osip on neuvoton ... hän pyytää tarkempia ohjeita.

— Mitä tahtoo sitte "serkkumme", ruhtinas Haidulla?

— Hän tahtoo pitää haareminsa.

Vieno ivanauru kirkasti keisarinnan kasvot ja syvät sinisilmät säihkyivät pidätetystä ilosta. Sitte kääntyi hän puoliksi ja sanoi paljon tarkoittavalla äänellä: Prinssi Orlov, lähettäkää isä Osipille käsky kastaa se vanha shakaali. Ja hovilla oli huvia siitä pikku tapauksesta koko viikon ajaksi.

Mutta kuin shakaali oli kastettu, kiukustui hänen kansansa. Haidulla, jonka nimenä nyt oli Aleksander, karkoitettiin pois aavikoilta monilukuisen perheensä kanssa, hän tuli tänne Moskovaan ja sai täällä vanhan rappeutuneen linnan, jossa se perhe asuu vieläkin. Poika Yrjö pantiin paashikouluun ja meidän valtiomiehemme käyttivät häntä sitte kruunun tavoittelijan nimellisenä, pitääkseen yllä riitoja hänen heimossaan tuolla entisillä aavikoilla. Suureksi suosion osoitukseksi sai hän jossakin tilaisuudessa ottaa vastaan isänsä, vanhan shakaalin, muotokuvan, joka muuten oli hylkynä, jossakin Talvipalatsin nurkassa.

— No, mitä hänestä sitte tuli?

— Pojastako?

— Niin Haidulla Aleksanderin pojasta, Yrjöstä.

— Kenraali hänestä tuli. Mutta hän ei kuitenkaan voinut koskaan päästä vapaaksi haaremin ajatuksista, vaan pani toimeen häväistysjuttuja, ja ihan varmaan olisi koko suku joutunut rappiolle, ell'ei joku suurruhtinas olisi ollut kummina hänen pojallaan Konstantin Georgevitshillä. Tätä Konstantinia holhoili milloin kukin ruhtinas, ja hän olikin tosiaan aika mies; viimein pääsi hän intendenttiviston päälliköksi ja kokosi aika lailla rahaa. Hänen pojastaan, meidän Nikolaistamme, tuli rykmentinpäällikkö, mutta hän otti eron tahi oikeastaan hänet erotettiin virastaan pari vuotta sitte. Muistathan vetovoiman lain. Niinpä niin, ne kerrokset, joista hän on alkuisin, vetävät häntä sinne jossa hänen kotonsa oikeastaan onkin. Hän osasi olla hyvinkin hieno ja komea nuorempana, siisti kuin kissa, kaunis kuin paratiisilintu, se oli kaikki opittua, vaan nyt, kuin hän jo on vanha, niin...

Mutta Hornia ei miellyttänyt Dimitri Semenovitshin kertomuksen loppuun kuuleminen. Kaunis, nuori neito oli tehnyt häneen syvällisen vaikutuksen, hän oli vieläkin näkevinään akaasiain vaaleaa vihreyttä vasten hänen lumoavan kuvansa. Että tällä hienolla, ilmaisella olennolla olisi mitään yhteyttä tuon ylhäisen roskaväen, tuon tatarilaissuvun kanssa, jonka historia oli lyhyissä, voimakkaissa piirteissä juuri ollut hänen nähtävänänsä, se tuntui Hornista vastenmieliseltä. Että kaikki tuo nuoruuden ja kauneuden ilmestys, joka, vaikka se jo oli kadonnut, yhä vielä kajasti hänen silmissään valkoruusuna tahi sellaisena kuin mantelikukan terä, tulisi vedetyksi alas, se tuntui hänestä vaistomaisesti tuskalliselta.

— Lähtekäämme, Dimitri Semenovitsh, sanoi hän lyhyeen. Sinä syöt meidän kanssamme Jarissa, vai kuinka?

Dimitri katsoi tutkivasti kumppaniinsa.

— Olkoon menneeksi Jarissa. Mutta vapaaherratar, sinun sisaresi meidän pitää ensin noutaa.

He läksivät astumaan polkua pitkin, tulivat suuren lammikon rantaan, jonka päällä pääskysel lentelivät, riemuisesti viserrellen, ja kääntyivät taas suurelle tielle, jota pitkin vaunujono juhlallisen hitaasti kulki entiseen tapaansa. Samassa he näkivät Helena Nikolajevnan punaisella ratsullaan keskellä kiehuva joukkoa; hän tervehti viehättävästi piiskallaan, hymyili voittoaisti ja läjäytti

ratsuaan.

Silmäräpäyksen ajan näki Horn sinistä harsoa ja tunsi outoa ahdistusta ja sääliä neitoa kohtaan, joka sitä kantoi. Hän ajatteli itsekseen: niin rakastettava ja hieno, ja kuitenkin sellainen kuorma raakoja, likaisia muistoja ainiaksi kytkettyä hänen sukunsa nimeen. Melkein vihamielin sanoi hän:

— No, Dimitri Semenovitsh, mutta tyttö, tyttö itse, mitä sinulla on hänestä sanomista?

Martinovilta ei jäänyt huomaamatta Hornin puheessa piilevä pieni piikki. Iloisesti vastasi hän:

— Erik Aleksandrovitsh, tahdotko tietää, mitä minulla on sanomista hänestä? No, saathan itse nähdä Helena Nikolajevnan huomenna. Sen verran minä vain sanon, että hänellä on selvä pää ja että hän tietää ja osaa enemmän kuin hänen ikäisensä tytöt tavallisesti.

Horn työnsi sivulle vaaleat viiksensä ja hymyili hiljaa itsekseen. Nyt he jo olivat Aldonin huvilan luona, Neiti Hanna seisoivat odotellen kuistilla, valmiina lähtemään.

— Olemmeko antaneet teidän armonne odottaa? huusi Martinov ranskaksi orapihlaja-aidan ylitse, joka oli huvilan ja suuren tien välillä.

— Ehkä minuutin, vastasi Hanna; vaunut ovat valmiit, minä tulen heti. Kohta sen jälkeen istui koko seurue landoo-vaunuissa, ajaen hölkkäjuoksua Jaria kohti.

Jar on Moskovassa eräs ulkoravintola, joka on ainoastaan hyvin edullisen asemansa ja muinaismuistojensa tähden voinut pysyä sellaisessa arvossa, että siinä kauneina vuodenaikoina käy niitäkin, jotka muuten ovat hyvin tarkkoja paikan valinnassa. Se on aivan Petrovan puiston portin ulkopuolella viertotien varrella, joka vie sieltä avaran Hodinin tasangon halki.

Jarissa on Pushkin viritellyt kanneltansa ja laulanut laulunsa Antshar-puusta. Siellä hän, innostuneena mustalaistyttöjen lauluista ja sampanjasta on sepinnyt sen juomalaulun, joka kultakirjaimin piirrettynä, marmoritauluihin vielä tänäkin päivänä koristaa erästä tämän ulkoravintolan pikku huonetta. Talvisaikaan alkaa elämä täällä vasta puoliyöstä ja päättyy useimmiten vasta silloin, kuin harmaa talviaamu jo koittaa äärettömälle tasangolle. Keväällä muuttaa Jar tuon nurinpuolisen luonteensa ja on sitte pysähdyspaikkana iloisille sekä mies- että naisurheilijoille ja perheille. Jarissa on pieni, syreeni- ja akaasia-aidoilla ympäröity, avonainen katos, ja siihen asettuivat meidän ystävämme. Puhelu kävi Ranskan kielellä, jota Martinov ei kuitenkaan osannut täydellisesti.

— No, sisko Hanna, sanoi Horn, kuin päivällisen tilaus oli tehty, minä olen sitonut sinun aikasi huomiseksi. Huomennahan se juhla on, Dimitri Semenovitsh?

— Mikä juhla? kysyi Hanna. Minulla ei ole muassa muita kuin matkapukuja.

— Tiedättehän ehkä, hyvä neiti, että suuri tulipalo on raivonnut eräässä kylässä muutamien peninkulmien päässä Moskovasta, jossa pataljoona oli viime kesänä. On toimitettu keräyksiä vahinkoa kärsineiden hyväksi, ja muutamat rykmentin upseerit ynnä joukko ylimysnaisia on pannut toimeen kilparatsastuksen kilpa-ajoradalla tuolla Hodinin kentällä. Siitä tulee vain harrastajain näytäntö, vähä ruusu- ja tanssiratsastusta ja ainoastaan yksi esteratsastus, ei muuta kuin pieni paraadi. Ehkä teitä, hyvä vapaaherratar, huvittaa sen näkeminen, arvelen minä. Lippuja myövät vähitellen Helena Nikolajevna, minä ja pataljoonan upseerit.

— Niin, ja mikä Helena! keskeytti Horn. Hän istuu ratsun seljässä kuin perho häilyvällä korrella, kaunis siniperhonen. Hänellä oli kaksi lippua omaan looshiinsa, ja minä otin ne; olisitpa nähnyt, kuinka iloiseksi hän tuli, kuin minä lupasin tuoda sisareni kanssani.

— Vai niin, sanoi Hanna, heikosti hymyillen, mikä suku se on?

Ennen kuin Martinov ehti vastata, selitti Horn:

— Hyvä suku. Isä oli täällä rykmentinpäällikkönä, ja Helena Nikolajevnalla on kanssansa täti, eräs Koshelsky.

— Minä pyydän teitä, vapaaherratar, olemaan peljästymättä, kuin näette tädin: hän on epäilemättä hyvin kunnianarvoinen nainen, mutta meillä pataljoonassa oli tapana sanoa häntä rautalankanaiseksi.

— Mitä? Rautalankanaiseksi!

— Niin, näettekös, hänessä on kaikki kätkeytyneenä läpipääsemättömän salaperäisyyden verhoon. Hän on hyvin yhdistetty rautalangoista ja puuterista, jota paitsi hänessä on vähä punaista ja mustaa sekä vähä kutakin, niin, ymmärrättehän, ja sitte hän pukeutuu niin...

— Mutta hyvänen aika, sanoi Hanna, te kuvaatte häntä semmoiseksi, että minä tuskin luulen voivani tulla.

— Oh, sanoi Horn vähän kärsimättömästi, tiedäthän, että Martinov on runoilija, hän käyttää voimakasta väritystä. Tietysti sinä voit tulla mukaan — ja hänen tavallinen varovaisuutensa ja päättämättömyytensä olivat kerrassaan kuin pois puhalletut.

Martinov hymyili niin, että sitä saattoi selittää kuinka hyvänsä. — Epäilemättä voitte tulla mukaan, sanoi hän viimein, huomattuaan Hornin tyytymättömyyden.

— Niin, ja nyt saat kerralla nähdä Moskovan koko kauniin maailman, juuri ennen lähtöäsi. Niin tosiaan, sisareni tahtoo lähteä jo ylihuomenna iltajunalla.

— Nytkö jo? Niinkö vähän Moskova teitä sitte miellyttää?

— Ei, mutta minä en voi jättää niin kauaksi vanhaa isäämme yksinään, ja sitä paitsi ... niin, minä luulen terveytenikin täällä huononneen. Minun täytyy lähteä.

— Niin, minulle se kyllä on ikävä, sanoi Horn, mutta kiitos hyvästä avusta, ja maljasi nyt. Ennen syksyä olen minäkin kotona. Tiedätkös mitä? Luulenpa, että menen huomenna tervehtimään Nikolai Konstantinovitshia, entistä rykmentinpäällikköä. Upseerit kai seurustelevat siellä vai kuinka?

— Kas vain, Erik Aleksandrovitsh, sanoi Martinov nauraen, Helena on valloittanut Pariksansa. Sinähän olet aivan hurmautunut. Se muuten sopii erinomaisesti; kaikki pataljoonan upseerit ovat huomenna toimessa. Erik Aleksandrovitsh siten saa olla ruhtinattaren palvelijana.

Päivällinen syötiin ilomielin. Tuntia myöhemmin istuivat sisarukset Aldonin huvilan kuistilla, puhellen Suomesta, kodista, isästä, joka oli toimittanut vanhan kartanon sukuperinnöksi, sekä sen muutoksen seurauksista heille sisaruksille. Samalla katselivat he kävelijöitä, jotka vielä kauan senkin jälkeen, kuin aurinko jo oli laskeutunut, astuskelivat puiden tuuheain latvojen alla, nauttien kevätyön lienteyttä, puiston suloista viileyttä ja sulavaa musiikkia, joka Mauritanian konserttisalista tulvi yli seudun ja sekautui kukkivien kastanjain ja narsissein tuoksuun.

III.

Kilpa-ajoradalla Hodinin kentällä oli suuri tungos ja vilinä. Vaunut toistensa jälkeen vierivät aitauksen eteen, joka ympäröitsi tallia, satuloimakenttää ja katsojain parvekkeita. Kuskit ja palvelijat loistivat kaikkein kauneimmassa muhkeudessaan, vaunut välkkyivät ja silat kimaltelivat auringon paisteessa. Poliisit, joita joukottain seisoi aitauksen portilla, tervehtivät toista ylhäistä henkilöä toisensa jälkeen ja osoittivat heidän vaunuillensa kullekin ennen määrätyn paikkansa.

Översti Horn ja hänen sisarensa tulivat hyvissä ajoin. He näyttivät lippunsa, ja heti syöksyi erinomaisesti vahattu, käherretty ja kammattu, nuori luutnantti Hornin pataljoonasta esiin heidän luoksensa, esitti itsensä Aleksei Sidorovitsh Petroviksi ja sanoi saaneensa Helena Nikolajevnalta — niin hän häntä vain nimitti — käskyn osoittaa heille paikkansa. Heidät vietiin itse johtokunnan varalle pidätettyyn penkkiriviin, aivan parvekkeen laidan eteen. Niinpä heillä siis oli erinomainen paikka katsella loistavaa näytelmää.

Ylhäällä parvekkeilla istui edustajia kaikista johtavista perheistä, kuten E. de Laveley niitä nimittää, noista perheistä, jotka eivät hallitse, mutta kuitenkin johtavat koko kansaa. Siellä istui kukoistavin joukko sen nimellisiä kuin Rostoptshin, Uvarov, Sheremetjev, Dolgoruki, Novosiltzov, joiden kantajia on vuosikymmen toisensa perästä läpi vuosisatojen mainittu milloin Herostratonin, milloin Solonin vertaisina, aina kaikkein ensimmäisinä miehinä. Parvet olivat muuten täynnä aivan tungokseen asti. Kaunisten, moniväristen pukujen merestä kohosi purpuranpunaisia ja valkoisia päivänvarjoja kuin isot kuuman ilmanalan kukat, ja ne vapisivat ja huojuivat omistajainsa käsissä tunteiden tuulahduksista, vielä arvaamattomammista kuin se tuuli, joka häilyttelee maan pinnalla kasvavia kukkasia. Koko parvet aaltoilivat väreistä ja kukista, nauhoista ja pitseistä; siellä säihkyi kauneita silmiä, mustia silmiä, sinisiä silmiä. Tervehdittiin tuttaviaan huiskuttaen päivänvarjoilla ja nenäliinoilla. Lyhyt iloinen huudahdus ilmaisi silloin tällöin, missä hermoja ärsyttävässä jännityksessä oltiin. Ja sen loistavan taulun päällä ylhäällä taivaan kaareva kumu tyynenä, lämpöisen sinisenä, koristettuna isoilla pilvillä, suurilla, päällekkäin kasautuneilla tasangon pilvillä, jotka päältä päin ovat valkoiset kuin lumipeitteiset alpit ja jäävirrat, alhaalta kaukaa lämpöisen sinipunervat ja tuhkaharmaat. Lähinnä parvien reunaa oli suuri

soikea ala kenttää aidattu tangoilla, lipuilla ja nuorilla; siinä oli kuten sirkuksessa osa näytännöistä tapahtuva. Nyt siinä kuitenkin oli paraastaan vain Hornin pataljoonan upseereja, jotka överstinsä asettuessaan paikallensa tervehtivät häntä tarkalla sotilasryhdillä.

Kaikki se kuitenkin jäi neiti Hannalta alussa huomaamatta, sillä hän näki ainoastaan yhden ja kauhistui: erään naisen, joka istui samalla penkillä kuin hän ja hänen veljensä. Päässä oli tällä naisella suuri, vanhanaikainen, mutta kallis hattu, leveäreunainen, jollaisia muoti Englannissa vaati Yrjöjen ajalla. Koristuksina oli siinä sinipunervia ja keltaisia höyheniä. Korvissa riippui sillä naisella pitkät korvarenkaat ja kaulassa välkkyi arvokas, kalleilla kivillä somistettu koriste. Tukka oli aseteltu monelle poimulle kuten Josefina Beauharnaisin aikana. Kaikki tuo olisi vielä mennyt mukiin, mutta muuten oli vaikea sanoa, mikä tässä naisessa oli irtonaista, mikä kiinteätä. Samoin oli mahdoton arvata hänen ikäänsä ja hänen yhteiskunnallista asemaansa. Kaikki oli peitetty läpinäkymättömään salaperäisyyden verhoon, kuten Martinov oli sanonut.

— Kuulehan, Erik, tuo se varmaankin on rautalankanainen. Hän on tosiaan hyvin monella tavoin kokoon pantu. Neiti Hanna ei ehtinyt puhella enempää, sillä nyt juuri tuli komeasti loistava, nuori nainen kauniissa ratsupuvussa, seurassansa nuori Petrov ja kaksi muuta innokasta upseeria.

— Terve tuloa, neiti, terve tuloa, översti, olipa oikein hyvin tehty, neiti, että otitte osaa tähän hyväntekeväisyysjuhlaan. Sallikaa minun esitellä: tätini, mademoiselle Dorinne Koshelsky eli Darja Mihailovna, jos puhutte venäjää, herra Petrov luutnantti, kreivi Novosiltzov ja herra Shubin kornetti, juhlan toimikunnan jäseniä.

Mademoiselle Dorinne hymyili kaikkein rakastettavinta hymyään ja hänen tummat silmänsä välkehtivät kauneilta, voittavilta.

Hän toivotti molempia sisaruksia tervetulleiksi. Ennen kuin hän kuitenkaan ehti ryhtyä keskusteluun neiti Hannan kanssa, tuli Martinov, ratsusaappaat jalassa, piiska kädessä ja punainen nauharuuus olkapäällä, kiireesti heidän luoksensa. Hän tervehti kaikkia siinä osastossa istujia, samassa sanellen:

— Ruhtinatar, hyvät herrat, kenraalikuvernööri ruhtinas Dolgoruki tulee. Me saamme alkaa heti — menkää paikoillenne, hyvät herrat, menkää paikoillenne.

Luutnantti ja kornetit katosivat.

— Herra kreivi, säästäkää Almandinea, huusi Helena Nikolajevna jäljestä.

Martinov sanoi hymyillen hiljaa:

— Erik Aleksandrovitsh, istu paikallasi; nuori Petrov kiusaa Helena Nikolajevnaa suurella, sietämättömällä, kiihkoisella rakkaudellaan.

Helena Nikolajevna oli niitä onnellisia, joille luonto on tuhlaamalla antanut kaikkein kauneimpia lahjojaan. Hän oli kaunis ja nuori ja hänen sydämensä lämpö johtui hänen hyvydestään. Kaikki, mitä hän sanoi ja teki, johtui vilpittömästi ainoastaan siitä, että hän tahtoi olla hyvä sen sanan paraassa merkityksessä. Hän oli luonnollinen ja yksinkertainen sekä vapaa teeskentelemisestä, kuten hyväsuokuiset venäläiset naiset tavallisesti, ja sitä paitsi oli hänellä miellyttävä ääni, joka teki hänen sanansa, kaikkein vähäpätöisimmätkin, puoleensa vetäviksi.

Ystävällisesti, vaan vapaasti otti hän neiti Hannaa kädestä, puristi sitä ja sanoi:

— Minä olen hyvin kiitollinen, neitiseni, että tulitte tähän juhlaan. Jospa vain kaikki kävisi hyvästi. Minun Almandineni on nyt ensi kertaa muassa.

— Te näytte rakastavan Almandineanne?

— Tietysti, sydäntäni kiistävät Almandine ja musiikkini. Näettekös, sanoi hän hymyillen, minulla on kasakin verta suonissani — musiikkia ja hevosia, piaano ja Almandine. Muhkea hepo, ehkä liian heikkohermoinen. Pikku Novosiltzov ratsastaa sillä tänään. Mutta onko teillä tässä hyvä istua, näettekös hyvästi, tässä on minun kiikarini. Helenan ystävälliset sanat ja kohtelias huolenpito liikkuttivat Hornia syvästi ja voittivat hänen sisarensa kerrassaan, niin että hän hetkeksi unhotti levottomuuden, jota tunsim:lle Dorinnan tähden.

— Viivyttekö te, hyvä vapaaherratar, kauankin Moskovassa? kysyi Helena.

— Paha kyllä täytyy minun matkustaa huomeisiltana tahi viimeistään ylihuomenna, vanha isäni...

— Niin, jatkoi översti selitystä, sisareni on tehnyt pitkän matkan, ja kun minä itsekkin olen täällä vielä

muukalainen, niin että minulla ei ole ainoatakaan tuttua perhettä, niin täytyy sisareni matkustaa pois, näkemättä moskovalaista kotia.

— Sallikaa, vapaaherratar, sanoi nyt m:lle Dorinne vanhanaikaisella monisanaisuudella, minun kysyä teiltä ... mutta eiköhän kysymykseni ole liian rohkea? Tahdotteko huomenna syödä päivällistä meidän luonamme veljenne, Martinovin, Petrovin ja ehkä myös Novosiltzovin kanssa? Niin, tiedän kyllä, että se on vastoin seurasääntöjä, mutta saahan matkustavaisia kohtaan olla vähän vapaampi. Muuten me aioimmekin kohta tämän näytännön jälkeen toimittaa teille meidän käyntikorttimme.

— Te olette liian ystävällinen, mademoiselle, minä ... minä en tosiaan tiedä — ehkä minä lähdän jo huomeisiltana matkalle.

Mieluisimmin olisi Hanna eittänyt kerrassaan; koko hänen maalainen, yksinkertainen ja suora arvostelutapansa saattoi hänet pelkäämään tuota vanhaa, koristeltua nukkea. Mutta hänen ajattellessaan sopivaa syytä kiiruhti veli vakuuttamaan:

— Kiitollisesti me otamme vastaan teidän kutsunne, sitäkin mieluisemmin, kuin minä aioin jo huomenna käydä tervehtimässä ruhtinasta. Minkä ajan te määräätte?

— Kello viisi, ehti mademoiselle kuiskata, kuin yleisössä yht'äkkiä syntyi liike ja veti kaikkein huomion suurelle portille päin.

Kenraalikuvernööri oli tullut ajutanttineen. Hän astui radalle, sai ottaa vastaan tervehdyksiä joka taholta, ja tämä ylhäinen pikku ukko, eräissä suhteissa m:lle Dorinnen kaksoiskuva, asettui paikallensa parvekkeen kunnialooshiin.

Neljä viisi upseeria astui nyt siihen looshiin, jossa ruhtinatar istui, heidän joukossaan Petrov, joka muuten oli hyvin kiihtyneellä ja hermostuneella mielellä. Hän asettui Helenan taakse ja näytti koettavan niellä häntä silmillään. Martinov seiso i alhaalla parvekkeen laidan vieressä; silloin tällöin vaihtoi hän muutamia sanoja Erikin ja hänen sisarensa kanssa. Nyt antoi hän merkin, alettiin soittaa kummallista marssia ainoastaan kimeällä pikkolo-huilulla ja rummulla. Perältä avattiin portit ja tuolle erotetulle soikealle alalle ratsasti noin kuusi kymmentä upseeria yhdessä ryhmässä, silmiään väräyttämättä, jäykkänä, suorina, levollisina ja niin hiljaisina, että tuskin kuului edes suitsien kilahdusta. Koko ajan pysyivät he nelikulmajärjestyksessä, jonka kuvion tarkka mittaustieteellinen muoto tuskin muuttui käänteissäkään. Hevoset astuivat juhlallisen tasaisessa, melkein pä surullisessa tahdissa, jotenkin samoin kuin sankarit suurissa murhenäytelmissä. Kavionsa nostivat ne korkealle ja painoivat ne ikään kuin tajutun varmasti jälleen maahan. Sen kaiken tarkoitus oli osoittaa ja se todella osoittikin, mikä vakava syy nyt oli tänne koonnut Moskovan vanhan aateliston ja rikkaat porvarit. Kaksi kertaa ratsasti joukko ympäri radan, ja sitä tervehdittiin suunnattomalla riemulla.

— Näettekö Almandinen, sanoi ruhtinatar Helena neiti Hannalle, minun hevoseni, sen rubiinipunaisen? Vaikka se on niin arka, että kaikkein vähäisinkin asia voi tehdä sen levottomaksi, niin että sen lihakset värisevät, ymmärsi se kuitenkin tämän näytännön luonteen; pikku Novosiltzov oli aivan mainio.

Nyt tuli ruhtinattaren luo sanantuoja: kenraalikuvernööri, suuri kauniin sukupuolen ihailija, tahtoi aivan omin käsin antaa jollekulle huvien toimeenpanijattarista, mieluisimmin kaikkein kauneimmalle, sen rahasumman, jonka hän oli koonnut palovahinkoa kärsineiden hyväksi.

Mademoiselle Dorinnen seurassa läksi Helena hänen ylhäisyytensä luo. Översti Horn läksi myöskin ulos tervehtimään rykmenttinsä ylipäällikköä, kreivi Stülpersia, joka oli juuri tullut.

Neiti Hanna jäi yksin. Hänen paraikaa istuessaan ja miettiessään, olikohan m:lle Dorinne sellaisia ihmisiä, joiden luona sopii käydä vieraisilla, kuului takaa päin syvä kurkkuääni:

— Kauniilla ruhtinattarella on tänään kanssansa myöskin naisseuraa.

Johon toinen käheä ääni vastasi:

— On luultavasti englantilainen, kuulin hänen puhuvan.

Neiti Hanna punettui hiukan tuosta huomautuksesta ja mietti yhä kiihkeämmin, mitähän ihmisiä ne olivat nuo naiset, joiden seuraan hän oli joutunut. Hän oli hyvin huolissaan siitä, että hänen veljensä oli luvannut mennä heille päivälliselle. Kummallista tosiaankin: upseereja paljokin hänen ympärillensä, mutta ei ainoatakaan naista. Samassa hän sattui huomaamaan kapteeni Martinovin.

— Kapteeni, sanoi hän, m:lle Dorinne on kutsunut minua ja veljeäni huomenna päivälliselle.

— No, menettekö?

— Antakaa te minulle neuvoa, herra kapteeni.

— Eihän toki, neiti, kyllä te itse osaatte paremmin päättää kuin minä, mitä teidän on tehtävä tässä asiassa.

Nyt palasi ruhtinatar jälleen tätinsä kanssa.

— Ah, mikä ihana vanhus, se prinssi.

— Katsokaas, viisi sataa ruplaa minun köyhilleeni... Tahdotteko nähdä minun Almandineani? Jos tahdotte, niin lähtekää minun kanssani talliin. Nyt tuleva näytännön osa ei juuri huvita, se on vain ristiratsastusta neljällä hevosella. Tiedättehän, että tällaisissa ratsastuksen ystäväin näytännöissä ei saa olla liian vaativainen.

Mielellään neiti Hanna tahtoi, sillä hän rakasti eläimiä aina lapsuudestaan asti. M:lle Dorinne jäi överstin kanssa paikan vartiaksi, kuin toiset molemmat naiset läksivät nuoren kornetti Shubinin kanssa talliin. Siinä suunnattoman pitkässä puurakennuksessa seisoivat tallimiehiä luutineen, ruokkijoita ja ratsupalvelijoita eri ryhmissä. Lähinnä ovea seisoivat harjoittajat herra Archer, lyhytkasvuinen englantilainen, ei muuta kuin kimppu paljaita lihaksia ja jänteitä, ja puheli kiihkeästi Petrovin kanssa omituisella sekamelskalla, joka oli yhteen sotkettu Englannin ja Venäjän kielistä sekä käten huitomisesta, kirouksista ja hevosten hoitoon kuuluvista oppisanoista. Kuin Petrov näki Helena Nikolajevnan, hänen katseensa vuorotellen kirkastui ja synkistyi; miltä poika paran mielessä tuntui, ei ollut mikään salaisuus.

— Ah, ruhtinatar, sanoi hän vähän suhisevalla, pehmeällä äänellä, minä olen lohduton, totisesti perin lohduton. Voi mikä pulma! Jos minun — hän oli sanomaisillaan hevosen nimen, mutta pidätti — kultaraidikkoni tänään voittaa teidän heponne, niin te varmaankaan ette koskaan anna minulle anteeksi. Toiselta puolen, jos minä en ensinnä ehdi perille, niin te ehkä sanotte, että minä tahallani annoin teidän hevosenne voittaa. Ja nuori, kaunis luutnantti näytti niin onnettomalta siitä hirveästä velvollisuuksien ristiriidasta, että neiti Hanna hymyili ja Helena Nikolajevna myös hymyillen sanoi ystävällisellä äänellään:

— Älkää siitä olko ollenkaan huolissanne, Aleksei Sidorovitsh, kaikkihan riippuu aivan hasaardista (sattumasta), — siten viitaten Petrovin kultaraidikkoon, jonka nimi oli Hasard. Korkeamman ratsastusurheilun sääntöihin näet kuuluu, että keskustellessa kilpaveljen kanssa ei saa mainita sen hevosen nimeä, joka on kilpailemassa osallisena.

— Menkäämme sisään. Hyvästi näkemään asti, Aleksei Sidorovitsh.

Petrov kumarsi ja naiset astuivat talliin.

— Täällä, ruhtinatar, täällä on teidän hevosenne, sanoi herra Archer ja viittasi eräasen pilttuusen päin.

Almandine oli peitetty suurella sinisellä, vaakunakoristeisella loimella ja korvissa oli sillä liinatupet, Neiti Hornista oli hepo hyvin kummallisen näköinen siinä puvussaan ja hän nauroi.

— Ota pois peite, käski ruhtinatar.

— En, teidän ruhtinaallinen armonne, vastusti Archer, joka kaikkein hevosten tapaan oli hyvin taikauskoinen, se tuottaa onnettomuutta. Luutnantti Petrov on lähellä eikä vastustajan pidä nähdä hevosta ennen kuin satuloimapaikalla.

— Kyllä minä tiedän teidän kilpa-ajolakinne ja tapanne sekä taikuutenne, jonka muuten olette juurruttaneet myöskin Petrov parkaan; hän ei uskalla edes mainita hevosten nimiäkään tänä päivänä, torui ruhtinatar, astui hevonsa luo, ja tempasi itse pois peitteen.

Archer pahastui, kirosi englantilaistapaansa ja puri hammasta, niin että jänteiset leuat paisuivat.

Almandinen väri oli niin ihmeellisen punainen, että hepo syystä kyllä oli saanut nimensä itämaisestä almandine-kivestä. Muuten oli hepo parasta englantilaista rotua, rinta erittäin leveä, kaula hieno ja suora, silmät suuret, lempeät ja jotenkin ulkona olevat. Se katsoi liikuttavan rakkaasti haltijattarensa. Neiti Horn suuteli sen turpaa, hienoa ja pehmoista kuin lapsen iho, ja ruhtinatar taputteli sen laihoja, jänteisiä lanteita.

Samassa tuli pikku Novosiltzov sinne.

— No, Archer, sanoi hän äkäisesti, peitä heti hevonen; mitä uusia tapoja tuo on...

— Niin teidän armonne, mutta ruhtinatar...

— Minun syyntä se on, minä tahdoin näyttää Almandinen vieraallemme.

— Pyydän anteeksi, minä en nähnyt teitä, hyvät naiset; sallitteko, ruhtinatar, minun tarjota Almandinelle pullon sampanjaa?

— Niin, se olisi sopivaa, sanoi harjoittaja. Hepo on erittäin arka tänään. Se tietää, että nyt on kilpailu edessä, se on ajatellut sitä koko päivän.

— Kuinka te, herra Archer, sen tiedätte? kysyi neiti Horn kauniilla, säännöllisellä Englannin kielellä.

— Kuinka minä sitä en tietäisi? Näenhän minä sen hevosta, sanoi Archer kummastuen ja kiukustuen; totta minä sen verran ymmärrän hevosia.

Tallirenki toi pullon sampanjaa. Almandine, kuultuaan korkin paukahduksen, hirtti heti iloisesti ja nosti päänsä. Mies pisti pullon kaulan suuhun siihen paikkaan, jossa kuulaimet tavallisesti ovat, ja Almandine imi halukkaasti makean juoman, rengin seisossa vieressä päätään raapien ja kuivia, paksuja huuliaan nuoleskellen sekä kummallisia ajatuksiaan selvitellessä.

Ohjelman toinen numero oli näytetty, tuli aika palata parvelle. Ruhtinatar ja neiti Horn menivät, seurassaan Novosiltzov, pitkän piltturivin ohitse satuloimakentälle. Siellä jo Archer oli sekamelskallaan antamassa Petroville lukemattomia hyviä neuvoja suurella innolla, joka johtui Petrovin nuoruudesta ja tunnetusta anteliaisuudesta.

— Katsokaas, kultaraidikko on venäläinen hepo — hän ei koskaan sanonut hevosia eläimiksi — ja sen luonne on venäläinen. Sillä on rohkeutta ja intoa, mutta se aina hätiköitsee. Goddam, kohdelkaa sitä sen tähden tyynesti. Se on kiihkeä ja kunnianhimoinen, teidän pitää sen tähden koettaa heti alussa päästä edelle, jos mahdollista, siitä se saa rohkeutta ja itseluottamusta; näetkös, se on venäläinen luonteeltaan, siltä puuttuu sitkeyttä. Se punainen, ruhtinattaren, on aivan toista laatua, arka tietysti, mutta ei koskaan joudu toivottomaksi, vaikkapa olisi toisena ja kolmantenakin järjestyksessä, neljän viiden kymmenen sylen päässä merkkipaikasta — ei, se ei joudu toivottomaksi, se on englantilainen ja sillä on rohkeus, joka kestää kaikissa oloissa.

— Tehkää tilaa, tehkää tilaa! huutaa joku tallirenki alhaalla oven luona.

Samassa kello soi ensimmäisen kerran. Läpi koko tallin kulki kuin sähköisku, kaikki hevoset hörkistivät korviaan, liikahtelivat levottomasti ja raapivat olkia; muutamat hirnuivat vilkkaasti. Ratsupalvelijat juoksivat pilttuihin, hevoset vietiin ulos satulavitiksi ja loimet riisuttiin. Archer juoksenteli ympäri yrmeänä ja äreänä, koetteli satulavöitä ja solkia ja lakkaamatta toisteli joka ratsastajalle: Pysykää vain levollisena, älkää hätyyttäkö hepoa. Korkeamman ratsastusurheilun lait määräsivät, ett'ei kukaan saanut nähdä vastustajansa hepoa eikä kysellä sen vikoja tai ansioita; vasta satuloimakentällä oli, jos muuten tahdottiin noudattaa hyvää tapaa, oikeus katsastaa vastustajiansa. Sen tähden urheilijain uteliaisuus kokoutui kaikki tyyni tähän paikkaan. Tänne kokouduttiin, saadakseen ehkä minuutin verran katsella kilpailuun lähteviä. Siellä näkivät neiti Hanna ja ruhtinatar kultaraidikko Hasardin, joka oli muhkea hepo Donin aroilta: kullalta kiiltävä, musta selkä, musta harja, musta häntä, ryhti kuin aron kuninkaalla. Tästä hevosta oli Petroville tarjottu koko omaisuus, mutta turhaan.

Soitettiin toinen kerta, ja nyt seurasivat tapahtumat toisiaan nopeasti. Minuutti toisensa perästä pidettiin yleisöä yhä kiihtyvässä jännityksessä. Ratsastajat valkoisissa ratsupuvuissaan hypähtivät satuloihin. Kolmas soitto helisi hermoja ärsyttävästi — ja leimausten tavoin suhahtivat Almandine, Hasard, Ahmed Burja, Sokol, Duc ja muita ulos kentälle, yhteensä seitsemän hevosta. Kaksi kertaa palautettiin ratsastajat lähtöpaikkaan ennen kuin heidän voitiin tunnustaa seisoneen yhdessä rivissä. Mutta sitte lähdettiin tuulen vauhdilla. Kaikki kiikarit kääntyivät nyt yksinomaan sitä paikkaa kohti, jossa esteratsastus oli tapahtuva. Yksin neiti Hornkin unhotti ajatuksensa, ja epäilyksensä, voisiko hän mennä päivällisille vai eikö. Keskustelu vaikenä joka taholla aivan itsestään. Silloin tällöin kävi ikään kuin väristys läpi koko ihmispaljouden, kuin hevoset lähestyivät jotakin estettä, kuin ratsastajat niistä pääsivät onnellisesti tahi kuin, kuten myöskin tapahtui, joku ratsastaja heilahti alas.

— Hasard on edellä, ei, nyt on Almandine, ei, nyt taas on Hasard. Ah, katsokaas, hyvänen aika, Shubin syöksyi maahan. Voi, kyllä ne ovat hirveitä nuo esteratsastukset. Ajatelkaahan, jos hän on loukkautunut kuoliaaksi. Ei, hän nousee ylös, hän potkasee hevostansa, se on kelvotonta, hän on poissa luvusta. Vielä yksi este, viimeinen. Oh, kultaraidikko Hasard! Hasard! Voi, mitä nyt on tapahtunut? Kuka sillä ratsasti? Petrov.

Pitkän matkan päästä ei voitu pölyltä ja osaksi myös ratsastusesteeltä nähdä, mitä oli tapahtunut, mutta jotakin oli tapahtunut, koska ihmiset syöksyivät sinne päin, jossa kultaraidikko oli viimeksi näkynyt. Eteen päin syöksyivät toiset ratsastajat lentävää vauhtia. Jalavametsikön takaa kääntyivät he

jo niin paljon lähtöpaikkaa kohti, että hevoset näkyivät edestä päin. Viisas Almandine pysyi koko ajan piirin sisärajan vieressä. Puoli päätään edellä siitä näkyi valkoinen Balaklava ja yhtä paljo siitä edellä Sokol, joka nyt oli kaikista voitolla. Balaklava ja Duc nähtävästi tahtoivat tunkeutua radan sisärajalle, mutta Almandine teki ne aikeet tyhjiksi. Pöly tuprusi, maa jymysi, jo kuului hevosten huohotus, ainoasti viisi kymmentä syltä enää ja Duc ... mutta ikään kuin Almandine olisi saanut siivet, lensi se nyt, kuin jo kaikki oli aivan päättymäisillään, semmoisella huimaavalla vauhdilla, että se pääsi ensimmäisenä perille ja sai tervehdykseksi suunnattoman riemun huudon, kätten paukuttuksen sekä päivänvarjojen ja nenäliinain huiskuttuksen. Neiti Hannan sydän oli haljeta jännityksestä. Että tuollainen asia, kumpiko kahdesta aivan vieraasta hevosesta juoksi nopeammin, voisi niin kokonaan innostuttaa, jopa varsin vallata mielenkin, sitä hän ei olisi koskaan ennen uskonut. Nyt käsitti hän varsin hyvin, että, koska hänessä ensimmäinen hevoskilpailu voi herättää tällaisen kiihtymyksen, hän myöskin olisi tahtonut olla katsomassa härkätaisteluja, jopa Caesarien verisiä näytelmiäkin. Horn oli koko ajan tarkastellut Helenaa, tuskin itsekään tietäen, mistä syystä, mutta se nuori neito oli tehnyt häneen syvällisen vaikutuksen aivan ensi näkemästä asti. Helena oli istunut hiljaa, ainoastaan kaksi punaista pilkkua poskissa sekä välistä kiihkeän lyhyt hengitys osoittivat, missä jännityksessä hän oli. Almandine oli voittanut — mutta Helena ei siltä ilosta hurmautunut, kultaraudikko oli poissa, Petrovia ei näkynyt.

— Petrov, Aleksei Sidorovitsh on poissa, sanoi hän hiljaa Hornille, ja, ääni vapisi hiukan, vaikka hän nähtävästi koetti hillitä itseään. Se äänen värinä kiusasi Hornia, hänen tajuamattansa syitä. Oliko tuo Petrov niin läheinen ystävä Helenalle?

— Tuossa on Martinov, kysykäämme häneltä, sanoi Horn. Hän viittasi överstiluutnantille, ja tämä tuli kalpeana, mutta kuitenkin tyynenä parven laidalle.

— Onnettomuus on tapahtunut, sanoi hän hiljaa, Hasard, kultaraudikko ei ole enää elossa, mutta yleisön ei pidä saada siitä tietoa.

— Entä Petrov? Ja Helena katsoi liikuttavan levottomasti ja suruisesti Martinoviin.

— Aivan terve, hän on tallissa, sanoi Martinov kovaan, niin että moni sen kuuli.

— Ah Jumalan kiitos! ja liikuttuksensa innossa pusersi hän Hornin kättä. Lähtekäämme katsomaan poika parkaa.

He riensivät kaikki kolme talliin. Herra Archer seisoi ovelta, riidellen ja kiroillen: sanoinhan minä, että se tuottaa onnettomuutta, sanoinhan minä sen teille, armollinen ruhtinatar.

Sisällä kultaraudikon pilttuussa seisoi Petrov suuressa olkikasassa niin suruissaan, harmissaan ja äkeissään, että sitä on mahdoton kuvata. Ennen kuin kukaan ehti häneltä mitään kysyä, puhkesi hän itse puhumaan niin kiivaasti kuin höyryn syöksy liian täydestä pannusta. Hänen silmänsä olivat täynnä kyynelitä, mutta ne eivät siltä jousseet alas, ja hänen huulensa vapisivat.

— Ruhtinatar, se on kehnoa, sopimatonta, se on kauhea vääräys!

— Mikä sitte?

— Että radan johtokunta ei pidä parempaa huolta tehtävistään. Ah ruhtinatar, ah Helena Nikolajevna, kultaraudikko kuoli, se kuoli aivan minun silmäini edessä. Se hyppäsi juuri viimeisestä esteestä, tiedättehän, siitä pirulaisesta, ja loistava se hyppy olikin, loistavampi kuin koskaan ennen, ja juuri kuin se laskee jalkansa maahan, joka jänne ja joka lihas jännityksissä, on siinä alla kivi, mukulakivi, pyöreä, ei tämän suurempi, siihen, juuri siihen polkee se, sen kaunis kavio murskautuu kuin lasi ja hepo putoaa maahan, toiset syöksyvät ohitse kuin linnut myrskyn edellä. Välskäri, sairassotilaat juoksivat metsiköistä esiin paareineen, minä olin pystyssä ennen, kuin he ehtivät luo, mutta kultaraudikko näytti kaviotonta, veristä jalan tynkää. Sen silmät, sen silmät, niitä minä en koskaan unhot. Samassa kumartuu eläinlääkäri alas ja silmänräpäyksessä näkee hän, että kultaraudikosta ei enää tule kalua. Paukaus, vähä valkoista savua, hän on ampunut luodin läpi sen pään. Voi, viimeinen, mitä näin, oli sammuvat silmät, veripunainen kieli ja valkoista vaahtoa hiekalla. Ja ylivoimaisen surunsa painosta heittäytyi poika parka tenhottomasti oljille. Antakaa minun olla, antakaa minun olla, muuta hän ei saanut sanotuksi.

— Tulkaa, sanoi Horn jyrkästi, jättäkäämme hänet rauhaan, hänen surunsa on pyhä. Herra Archer, olkaa hyvä ja toimittakaa luutnantille lasi konjakkia ja vettä.

Hanna Horn oli kuin puolipyörriksissä, niin kiihoittunut, että hän tahtoi välttämättä lähteä kotiin.

— No, sano sitte ensin jäähyväiset meidän uusille... Erik tavoitteli ystävillemme-sanaa. Mutta Helena

Nikolajevna ja hänen tätinsä olivat jo poistuneet.

— Ei, minä en nyt tahdo nähdä ketään, tämä on vallan kauheata. Minun ei olisi koskaan pitänyt olla näkemässä sellaista eläinrääkkäystä. Saata minut vaunujen luo, minä lähten heti kotiin.

— Totta minun sitte pitänee tulla mukaan, mutta ole nyt järkevä.

— Ei, jää sinä vain tänne, minä en voi oikein hyvin, ukkosilma rasittaa minua. Erik tunsisi sisarensa; milloin hän tahtoi jotakin, tahtoi oikein todella, oli paras myöntyä. Horn saattoi hänet vaunuihin, käski kuskin viemään neidin kotiin ja palasi sitte kilpa-ajoihin.

Kultaraudikon kohtalo liikutti kaikkia, jotka jollain tavoin kuuluivat urheiluharrastuksiin. Mutta suurin osa suuresta katsojajoukosta ei tiennyt, mitä oli tapahtunut, ja kuin nyt parvien edustalla suuri sirkuskenttä jälleen merkittiin, tuli ilo yleiseksi, sillä nyt oli kahdeksan naista ja kahdeksan herraa, kaikki ylhäiseen seurapiiriin kuuluvia, esittävä ruusu- ja tanssiratsastusta, jonka jälkeen oli tuleva vielä muutamia numeroita ja viimeksi taas paraadiratsastus.

Ilma alkoi jo kuitenkin tuntua rasittavalta, loistavat valkopilvet olivat muuttaneet väriänsä ja rupesivat näyttämään harmaan sinipunervilta ja synkiltä. Moni pelkäsi kevätukkosta, joka ei koskaan unhota Moskovaa, ja varovasti läksi ajoissa matkoihinsa.

Översti Horn aikoi juuri lähteä sanomaan jäähyväiset m:lle Dorinnelle, kuin hänen esimiehensä kreivi Stülpers taputti häntä olkapäähän.

— Översti, sanoi hän, minä saan pyytää teitä, vaikka teillä onkin lomaa, yhdeksi illaksi astumaan palvelukseen ja rupeemaan komentajaksi.

Översti Horn hymyili ja teki leikillisesti kunniaa.

— Herra rykmentinpäällikkö, teillä on valta käskeä.

— Saapukaa minun luokseni päivälliselle tänään Eremitaashiin puolen tunnin kuluttua. Te tulette Helena Nikolajevnan kumppaniksi.

Horn katsoi Helenaan, joka hymyili hänelle ystävällisesti.

— Suurimmalla mielihyvällä, vastasi hän hurmautuneena Helenan hymystä.

— Entä m:lle Dorinne?

— Hän seuraa Martinovia.

* * * * *

Kreivi Stülpersin päivälliset juhlatoimikunnalle olivat järjestetyt Ludvig XVI:n malliin runsaasti koristetussa Eremitaashin valkosalissa. Pöydillä olivat ne oikeat Sévren posliinit, jotka ennen muinoin olivat olleet Marie Antoinetten omina ja jotka nyt ovat sen kuuluisan paikan suurimpana kaunistuksena ja maineena. Noin kolmelle kymmenelle hengelle katettu pöytä oli laiteltu korkeimman herkkutaidon kaikkein parasten sääntöjen mukaan. Ruokalista, koristettu urheilumerkeillä, oli niin järjestetty, että maun fysiologian sepitsijä Brillat Savarinakaan ei olisi sitä osannut paremmin tehdä. Mustapukuiset tatarilaiset moitteettomissa frakeissaan, pallopyöreät päät paljaiksi ajeltuina, olivat ainoa luonnottomuus tässä kauniissa salissa, jota varsin hyvin saattoi ajatella tänne siirretyksi jostakin linnasta Loiren tai Seinen varsilta. Mutta nämä paimentolaisten jälkeläiset, nämä tshelovekit nelikulmaisine kasvoineen ja riippuvine olkapäineen sekä silmänräpäyksellistä, orjamaista alammaisuutta osoittavine muotoineen totisesti enemmän muistuttivat itämaiden eunukkeja kuin ranskalaista palmikkopäistä Figaroa.

Gavottia soitettaessa astuivat kreivin vieraat sisään. Se seikka, että niin miehet kuin naisetkin olivat ratsastuspuvussa, saattoi tämän pikku juhlan näyttämään tilapäiseltä, viehättävältä ja hauskalta kuin jokin maalaisjuhla.

Kuin Erik Horn kävi istumaan Helena Nikolajevnan viereen, katseli tämä ympäri huonetta. — Minä en näe teidän sisartanne, sanoi hän.

— Sisareni pyysi minua tuomaan hänen terveisensä; hän tuli niin liikutetuksi siellä tapahtuneesta onnettomuudesta, että hän ei voinut mitenkään tyyntyä, vaan läksi heti kotiin. Hän pyysi tervehtimään.

— Ah, kuinka ikävää minulle. Minä olin niin varmasti toivonut saavani tehdä tuttavuutta hänen kanssansa, hän näytti niin miellyttävältä. Mutta huomenna hän ei saa jäädä tulematta, minä luotan siihen.

— Helena Nikolajevna, minun sisareni on vakava ja mielipiteiltään ankara nainen. Hän on nuoruudestaan asti ollut niin sanoakseni hurskas. Hän ei käy teattereissa, tanssiaisissa eikä muissa sellaisissa huvituksissa. Että hän nyt joutui kilpa-ajoihin, oli hänelle äkkiarvaamaton tapaus kuten minullekin. Minä voin kyllä, kun tunnen hänen mielipiteensä, käsittää, kuinka liikutetuksi hän oli tuleva kaikista niistä tunteista, joita kilpailut välttämättä herättävät hänen luonteisissansa henkilöissä.

— Kuinka onnellisia sellaiset ihmiset ovatkaan meihin verraten! sanoi Helena Nikolajevna vienolla ja vakavalla äänellä ja samassa katsoi Horniin hyväilevällä silmäyksellä.

Horn tunsu, että ne kahleet, jotka äkisti sitovat kaksi elävää olentoa yhteen, olivat jo kietoneet hänet.

— Luuletteko, sanoi hän, oikeastaan sanoakseen vain jotakin ja saadakseen hänet lausumaan jotakin, puhumaan. Eikä se ollutkaan vaikea, Helena oli avomielinen ja yksinkertainen. Horn johtui ajattelemaan puhjennutta ruusua, joka avaa heinäkuun auringonpaisteelle ja lämmölle tuoksuvan kupunsa ja sitte jälleen sulkee sen yön karkaisevalle viileydelle.

Niin, Helena uskoi sen, hän uskoi, että onnea voi löytyä sieltä, josta hän ei ollut koskaan osannut sitä etsiä, kodista. Hänen äitinsä oli kuollut kauan sitte, hänet oli kasvatettu luostarikoulussa, ja hänen isänsä oli ollut sairas niin kauan, kuin hän muisti, hänellä ei ollut mitään kotia.

— Helena Nikolajevna, te olette yhtä järkevä kuin hyväkin ja yhtä hyvä kuin kaunis.

— Oh, herra översti, sanoi Helena Nikolajevna hymyillen, te olette juuri tullut kukkaiskielen, runouden ja hehkuvain sanojen kotimaasta, itämailta. Tiedättekö, minkä tähden itämaalainen käyttää niin loistavia puheenparsia naisesta ja laulaa hänestä niin ylevillä sanoilla? Hän näkee naista niin harvoin, että hänen mielikuvituksensa tekee naisen joksikin taivaiseksi olennoiksi. Te olette nähneet neljään vuoteen ainoastaan turbaaneja ja pitkiä viittoja ja te liioitlette, te...

— Helena Nikolajevna, nuo ajatukset kuulin minä muutamia päiviä sitte, tosin vähemmin loistavassa muodossa; onko hän...

— Ah niin, ne olivat Martinovin ajatuksia, minä tunnustan koristautuneeni vierailta höyhenillä, vastasi Helena nauraen.

Horn katsahti yli pöydän ja tapasi Martinovin synkästi katselemassa häntä ja hänen pöytäkumppaniaan; mutta Martinovin muoto muuttui äkisti, hän iloisesti ja kovalla äänellä sanoi ruotsiksi: minun malja, sinun malja, malja kaikkein kaunokaisten — joka lause, kauan jo unhotettu kotimaassansa, on merkillisen laajalle levinnyt muuhun Eurooppaan. Sitä kuulee usein lausuttavan vieraissa maissa, ja Sévren museossa on se sinisillä isoilla kirjaimilla kaunistamassa erään korumaljan pohjaa.

Päivälliset olivat hyvin iloiset monine puheineen ja maljoineen. Kun kreivi viimein esitti maljan kaikille, jotka olivat olleet osallisina toimissa hyvän tarkoituksen eteen, siirryttiin pöydästä pikku huoneihin juomaan kahvia ja soittelemaan.

Pianiino työnnettiin esiin ja toinen toisensa perästä kantoi kortensa yhteisen ilon hyväksi. Tuli Helena Nikolajevnankin vuoro. Hiljaa ja pehmeästi kaikui hänen äänensä kuin violonsellin helinä, hänen laulaessaan kotimaansa kansanlauluja:

Nopsaan tuuli kulkee kukkaisaroo,
Nopsempaan mun mielein rientää
Sinne, kussa sä majaillet.

Hänen äänensä vapisi, ja tajuamattansa katsoi hän hyvin hellästi ja rakkaasti Horniin.

Ei millään sanoin voida kuvata, mitä nyt liikkui nuoren neidon sydämessä. Ei kukaan tiedä, sanoo eräs venäläinen runoilija, ei kukaan ole nähnyt eikä koskaan ole näkevä, kuinka siemen, herätettynä eloon ja kukoistukseen, taimii, kasvaa ja kypsyy maan povessa. Jotakin salaperäistä, jotakin, jota Helena ei ollut koskaan tuntenut, ei koskaan kokenut, heräsi eloon hänen sielussaan. Hehkuva puna poltti hänen poskiansa, kuin hänen kiihkeä laulunsa päättyi.

Horn oli hyvin liikutettu laulusta. Hän samoin kuin niin moni muu ei rakastanut musiikissa taitoa eikä taidetta, vaan sitä aivan sinänsä. Häntä miellytti antautua noiden häilyvien, suloisten, aaltoilevien tunteiden valtaan, joita sävelten moninaisuus, niiden yhteensointu ja sopusointu herättävät meidän sielussamme; hänestä ei ollut taidokkain laulu kaunein, vaan se, joka raikkaana ja syvänä välittömästi kuohui sydämmestä. Vielä kauan sen jälkeen, kuin laulu ja käten paukutukset jo olivat vaienneet, istui hän paikallaan sen voiman lumoamana.

Yht'äkkiä nousi hän ja läksi etsimään Helena Nikolajevnaa. Hän seiso i avonaisen ikkunan edessä, joka oli pienen puutarhan puolella ja katseli pimeään yöhön. Martinov seiso i hänen vieressään ja puhui kiihkeästi, mutta Helena ei näyttänyt kuulevan hänen sanojansa. Hänen katseensa oli kohti kaukaisuutta, ei sitä kaukaisuutta, joka oli aivan hänen edessään, vaan toista näkymätöntä kaukaisuutta, joka oli huomattava ainoastaan hänen sielunsa silmille.

Horn astui hiljaa lähemmä. Ulkona suhisivat nuoret lehdet, ja lehmusten latvain välitse loisti Kassiopeian kultapunainen tähdistö. Äkisti kääntyi Helena, ikään kuin olisi tuntenut Hornin polttavan katseen. Hänen kasvoilleen levisi lempeä hymy. Martinov nousi äkisti.

— Kiitoksia ja hyvää yötä, hyvä neiti, sanoi Horn äkisti; huomeiseen asti!

— Hyvää yötä, vastasi Helena, huomeiseen asti!

Ja he erosivat. Näytti siltä, kuin olisivat he molemmat peljänneet, että sanat voisivat häiritä niitä ajatuksia ja tunteita, joita heidän mielessään liikkui. Horn meni kotiinsa. Sinä yönä hän näki unta, että oli löytänyt sen vanhan hopeatorven, jonka helinä oli kuusi sataa vuotta sitte hurmannut hänen kotiseutunsa nuoria tyttöjä.

IV.

Neiti Hanna saapui kotiinsa, Aldonin huvilaan, perin liikutettuna; sitä paitsi tuns i hän tyytymättömyyttä siitä, että Erik oli jättänyt hänet yksin. Raskas ukkosilma, sietämätön kuumuus, Moskovan ääretön karpäspaljous ja huvilan huoneiden tukeuttavuus, kaikki yhdessä saattoivat hänet melkein raivoon. Hän ei voinut oleksia sisällä eikä mennä kuistillekaan, jonne aurinko paraillaan paistoi polttavan paahteisesti. Puolinäännyksissä kuumuudesta, liikutettuna kultaraudikon onnettomuudesta ja tyytymättömänä itseensä siitä, että oli ollut läsnä noissa mielestään julmissa kilpa-ajoissa, purskahti hän hermostuneesen itkuun. Ollakseen poissa palvelijain näkyvistä pakeni hän rappusia myöten yläkertaan, jossa tiesi olevan viileän palkongin.

Siellä ylhäällä oli suuri, matala huone, jossa ilma oli perin kuiva ja kuuma. Koko huone muuten oli täynnä talous- ja huonekaluja naisen huoneesta, joka ennen muinoin oli ollut runsaasti koristettu kullalla, sinisellä ja valkoisella. Sekaisin oli siellä pesukaappi marmorilevyineen, pehmeä leposohva, peilipöytä rikkinäisine peileineen, kokoon käärittyjä silkkidamastisia ikkunanverhoja y.m. Kaikkiällä oli paksult i tomua, joka Hannan kiivaasti avatessa palkongin ovea vedosta ryöppysi ylös tukeuttavaksi pilveksi. Helputuksesta huohtaen pakeni Hanna ulos palkongille. Se oli pohjoisen puolella, ja sieltä hän löysi ikävöityä suojaa kuumuutta vastaan.

Puiden latvojen välitse oli valtaavan kaunis näköala puistoon ja auringonpaisteiselle Hodinin lakeudelle. Tasankoa ulottui niin pitkälle, kuin silmä kantoi, ainoastaan polveilevan lehtipuujonon keskeyttämänä, jonka keskitse Moskva-joki juoksi. Ukkospilvimöhkäleiden välitse valoi aurinko valoansa suurille aloille tätä lakeutta, jota vastoin toiset paikat olivat varjossa. Kuin Hanna näki tämän rikkaan, vihreän maiseman, valtasi hänet ankara koti-ikävä. Hän kävi istumaan heikolle tuolille, jonka joku käymävieras lienee sinne unhottanut, veti syvään henkeä ja antautui kokonaan kyyneltensä, koti-ikävänsä ja ajatustensa valtaan. Tätä se nyt maailma sanoo elämiseksi, mietti hän puritaanisissa ja myös melkoisen farisealaisissa ajatuksissaan — tätä jännitystä, tätä hermojen ärsytystä etsii se akrobaattein uhkarohkeista tempuista, kilpa-ajojen ja härkätaistelujen vaaroista, samoin kuin sitä ennen muinoin etsittiin kerettiläisrovioiden kamaluuksista ja vielä muinaisempina aikoina niistä hirvittävästä näytännöistä, joissa ihmiset ja eläimet taistelivat hengen edestä kansan ja Caesarin huviksi. Heidän unteloisessa ja muuten tylsyneessä olemuksessaan kuivaisivatkin aivot ja kuihtuisivat, havaintokyky tylsyisi ja elämä muuttuisi pitkäksi, uuvuttavaksi horrostilaksi, ell'ei joskus herätettäisi hermoja näillä hirveillä, teennäisillä keinoilla. Ei, hän tahtoi päästä pois täältä, pois kotiseudun vilpoisiin, suhiseviin metsiin, pois työteliänsen elämään, pois kohisevain koskien luo, jossa ilma aina on raikasta, tähän maahan, jossa työ kyllä rasitti ihmistä kuin painava ies, mutta jossa terveet, raittiit ajatukset pitivät sielua yllä ja antoivat ruumiille sen voiman, jota se työhön tarvitsi. Pois ... heti, huomenna — ja kuitenkin, mitä oli Erik sanova? Ei, se ei käynyt päinsä, ja huoaten nojasi neiti Hanna taa päin tuolilla. Heikko tuoli, joka oli täällä seisonut ehkä vuosikausia, uhkasi mennä rikki; hän nousi ylös ja meni noutamaan toista tuolia siitä huoneesta, jonka läpi hän äsken oli tullut, sillä täällä ylhäällä tahtoi hän olla koko illan ja odottaa Erikkä. Ensimmäisellä tuolilla, jonka hän tapasi, oli pahasti pölystynyt taulu sinipunervassa silkkikehyksessä, joka oli ennen muinoin ollut runsaasti koristettu silkkinukalla ja hopeakukilla; nyt oli kehys likainen ja kulunut. Hän vei tuolin tauluineen ulos

palkongille, puhalsi taulusta pois tomun ja huomasi sen suureksi muotokuvaksi nuoresta miehestä, joka oli kuvattu jonkin Hannalle tuntemattoman loistorykmentin juhlaunivormuun. Piirteet olivat miellyttävät, nuorekkaat aina lapsellisuuteen asti; jäntevä vartalo, kasvojen hienot, suorat piirteet osoittivat gallialaista tai romaniilaista alkuperää, samoin kuin myöskin taulun pohja, jona oli kypressimetsäinen vuorimaisema. Hän käänsi taulua; takapuolella oli kirjoitus: Alle Signora Lucia Aldoni Pignatelli. Lucia Aldoni, huvilan omistaja, laulajatar — ja neiti Hanna alkoi tutkia muistiansa.

Eräs Pignatelli oli, kuten sanomalehdet tiesivät kertoa, ennen Aldonin nimisenä täyttänyt koko maailman hurjailujensa ja rämeän äänensä maineella. Hän oli jonkinlainen ruttoa kuljettava kultakärpänen, joka sukelteli haiseviin syvyyksiin ja viihtyi kaikenlaisissa jätteissä. Suku muuten oli Italian ylhäistä aatelia ja aina Medicein ajoista oli se muun muassa tuttu myös siitäkin, että sen joka polvessa esiytyi vähintään yksi hurjasteleva luonne. Hanna katseli tarkemmin taulua. Siinä oli kirjoitus: eterna ricordo delle felicissimi notti alle Isola bella, Luigi conte di Barbaro [ijäinen muisto onnellisimmasta yöstä Isola bellan saarella. Luigi, Barbaron kreivi], ja sen alla seuraavat Alfred de Mussetin säkeet:

Qu''elle est superbe en son desordre,
Quand elle tombe, les seins nus,
Qu'on la voit beauté se tordre
Dans un baiser de rage, et mordre
En criant des mots inconnus.

[Kuinka hän on komea hurjastelussaan, kuin hän kaatuu, rinnat paljaina, kääntyy raivoisaan suuteluun ja huutaen kiristelee suustaan outoja sanoja.]

Viimeksi vuosiluku 1863.

Siispä hän oli ensimmäinen. Ja sen jälkeen on tämä Aldoni kulkenut kädestä käteen, laulanut kaikissa Euroopan varieteissa, laahannut ruhtinaallista kruunuansa katuojain loassa kaiken maailman irstaisuuden markkinoilla, kunnes nyt viimeksi oli paennut, karannut erään saksalaisen soittajan kanssa tästä huvilasta, jonka joku hänen rakastajansa oli laitellut ja kaunistellut hänelle.

Hanna nousi äkisti. — Paennut täältä, ja kaikki, mitä hän oli jättänyt huoneesensa, kaikki, mitä ei olisi ollut siivouden mukaista jättää raivaamatta pois täältä, kuin hänen veljensä vuokrasi huvilan, kaikki se nyt oli huiskin haiskin viereisessä huoneessa. Ei, tuo oli jo liikaa! Miksikä liikaa? sanoi hän, itseään pilkaten. Enkö minä ole tänään istunut erään kanssa, joka aivan näytti siltä, että hän ei ole ikipäivinä ollut yhtään parempi tätä Aldoni-Pignatellia? Ja nyt valtasi hänet harmin ja häpeän tunne sekä samalla koti-ikävän tunne niin voimakkaasti, että hän luuli sydämensä halkeavan. Ei, loppu tästä piti tulla, hänen täytyi lähteä kotiin. Mitä hänellä oli tekemistä täällä sellaisten henkilöiden parissa, joita hän ei ymmärtänyt, vento vierasten seurassa, juuri nyt kevään kauneimpana aikana? Ja Erik, joka jätti hänet yksin, mennäkseen tuon ruhtinattaren kanssa, joka ehkä oli samaa lajia kuin Aldonikin!

Hän astui kiireesti alas, etsi paperia ja mustetta, kirjoitti kiireesti lipun mademoiselle Dorinnelle, kiitti häntä päivälliskutsuista, mutta ilmoitti, että hän ei voinut tulla, koska hän aikoi huomeisaamuna aikaisin matkustaa vanhan isänsä luo Suomeen. Kuin kirje oli kirjoitettu, alkoi hän kiireesti panna kokoon tavaraitansa. Hänen isänsä oli oikeassa, hänen ei olisi pitänyt ollenkaan tullakaan tänne. Sitte joi hän teetä, käski herättämään hyvissä ajoin, paneutui vuoteellensa ja itki itsensä nukuksiin.

* * * * *

Kello oli kohta yksi yöllä, kuin översti Horn palasi kotiinsa Aldonin huvilaan. Palvelija makasi kuistilla patjalla, vaan heräsi, kuin vaunut vierivät portille, ja syöksyi avaamaan niiden ovea.

— Kuinka neiti voi? kysyi Erik levottomana ja vähän tyytymättömänä itseensä, että oli jättänyt sisarensa niin kauaksi yksikseen.

— Hänen korkeasukuisuutensa ei voi hyvin, hän ei ole syönyt mitään, vastasi palvelija. Hän kirjoitti myös kirjeen, se on pöydällä salissa.

— Onko hän sairas?

— Ei, teidän korkeasukuisuutenne. Hän on pannut tavaransa kokoon ja käskenytt herättämään aikaisin. Hänen korkeasukuisuutensa aikoo matkustaa pois huomeisaamuna kello 9:n junalla.

Nyt Erik tuli levottomaksi toden perästä. Hän aikoi rientää sisarensa luo, mutta kuultuaan hänen nukkuneen palasi hän saliin lukemaan kirjettä. Se oli auki; hän luki sen ja huomasi siinä kohteliailla sanoilla lausutuksi, että hän ei voi tulla päivälliselle, koska aikoi huomeisaamuna aikaisin lähteä kotimatkalle, hän kun ei voinut jättää isäänsä niin kauaksi yksikseen.

Översti harmistui kovin sisarensa yllästä kainoudenylpeyttä ja liikanaista tunnontarkkuutta, joka harmi vielä suureni, kuin hän muisti, miten ystävällisiä sanoja Helena Nikolajevna oli hänestä lausunut. Ja ajatukset johtivat hänet jälleen muistelemaan Helenea.

— No, saammehan nähdä, enkö minä huomenna saa muutetuksi sisko Hannan mieltä.

Hän meni omaan huoneeseensa ja riisuutui. Mutta eipä unesta tullut mitään pitkään aikaan. Helena Nikolajevnan kauniit silmät, laulu, soitto ja osaksi myöskin tyytymättömyys sisareen, joka ei tahtonut lähteä päivälliselle ruhtinaan luo, kaikki se piti häntä kauan tuollaisessa unen ja valveilla olon välisessä horrostilassa.

— Kuinka sinun laitasi on, Erik Stålsköld Horn, sanoi hän itsekseen, oletko sinä ehkä todella rakastunut? Sinne päin merkit näyttävät. Mutta kyllä hän onkin hurmaava, se Helena, ja minä tahdon kuin satujen prinssi ryöstää Helenani ja rakentaa itselleni Ilionin.

Se oli viimeinen selvä ajatus; uni ja unennäöt valtasivat hänet. Hän oli näkevinään Helenan piaan ääressä kenraalin luona. Hän lauloi, lauloi yhtä noista vienoista, kummallisista kasakkein maan lauluista. Yht'äkkiä muuttui kuva aivan toiseksi. Hän näki Helenan ratsastamassa "keukburia", jota hän oli niin usein nähnyt aroilla Mervin luona. Nuori tyttö, puettuna koko itämaiseen komeuteensa, ratsastaa pois, jäljessä hänen ihailijansa: ken ensinnä saa häneltä riistetyksi hunnun tai karitsan, jota hän pitää sylissään, se tulee hänen puolisoksensa. Helena ratsasti Almandinella. nuori Petrov, Martinov ja viimeisenä hän itse kultaraudikolla syöksyivät jäljestä. Juuri kuin hän oli riistämäisillään kauniin hunnun, kaatui kultaraudikko ja siinä se makasi kuivassa kulossa, hän ei nähnyt muuta kuin veripunaisen kielen ja suusta valuvan vaahdon. Mutta Helena oli poissa, kaukana aron laidassa, ja ainoastaan nuori Petrov, nuorin heistä kaikista, vielä ajoi häntä takaa. Horn kääntyi vuoteessaan, mieli täynnä suuttumusta ja tuskaa. Silloin juuri kuului jymäys kuin tuhansien tykkien laukaus ja koko huvila vapisi perustuksiaan myöten. Horn heräsi. Huone oli valoisa, leimausten sitä juuri valaistessa silmänräpäyksen ajaksi. Toukokuun ukkonen kulki Moskovan päällitse, sade tulvi alas virtanaan ja vilvastutti ilman. Horn pyyhkäsi tuskan hien pois otsaltaan ja oli iloinen, että oli herännyt.

— Huomeiseksi tulee taas ihana päivä, sanoi hän tyytyväisesti, kääntyi kyljelleen ja nukkui hyvästi, vaikka ukkonen ajoi esiin pattereitansa ja laukasi jymäyksen toisensa perästä neljän sadan kirkon kaupungin päällä.

* * * * *

Seuraavana päivänä nousi översti Horn hyvissä ajoin. Taivas oli sininen ja korkea, puisto välkkyi kasteesta, joka lehti oli kuin äsken pesty. Kuin Horn avasi ikkunan, tulvi huoneesen höyryväin lehtien raikas, kostea tuoksu. Merkillistä, ensimmäinen ajatus, joka hänellä tänä aamuna oli selvillä, oli se, että hän oli tänään syövä päivällistä Helena Nikolajevnan luona. Itsekin katsoi hän sitä naurettavaksi, että jo kello kuusi aamulla ajatteli päivällistä. Hän koetti väkisinkin karkoittaa noita unelmia ja olla vapaa, levollinen ja kylmäverinen: mutta ei, se ei tahtonut onnistua. Hän katseli ulos puistoon. Siellä astui sotamies, jolla oli siniset olkahiset, ja heti muisti Horn häilyvää siniharsoa, joka ympäröitsi pientä, lumoavaa päätä. Nähdessään jotakin numeroitua hevoskonkia vesikärrien edessä muisti hän Almandinen kaarevaa kaulaa ja sen takana istuvaa, keijukaisen kaltaista olentoa. Yht'äkkiä johtui hänelle mieleen sisarensa. Hänhän oli lähtevä tänään matkalle. Ei, se ei käynyt mitenkään päinsä. Hän pukeutui nopeasti ja meni sisartansa tapaamaan. Neiti Hanna istui salissa, edesssä ruotsalainen ja englantilainen raamattu.

— Hyvää huomenta, Erik.

— No, et sinä varmaankaan tee totta uhkauksestasi, sanoi Erik lepytellen. Minä luin eilen sinun kirjeesi, se kai oli tarkoituksena, koska olit jättänyt sen auki.

Neiti Hanna käänsi häntä kohti niin ankarat ja vakavat kasvot, että Erik heti johtui ajattelemaan isää.

— Minä matkustan aivan varmaan, sitäkin varmemmin, kuin minä jo olen lähettänyt kirjeen.

— Rakas Hanna, nyt sinä olet toiminut liian hätäisesti. Sinä peljästyit sitä kirjavaa tättiä, mutta etkö nähnyt, että muutkin...

— Ei, Erik, tiedäthän, että minulla on omat periaatteeni, että...

— Niin, jos näytät tuota muotoa ja vedät esiin periaatteesi, niin minä antaudun heti paikalla.

— Niin, ja Martinov oli samaa mieltä kuin minäkin, hänen olisi kuitenkin...

— Martinov, keskeytti Erik kiihkeästi ja epäilevästi. Neuvoiko hän sinua olemaan menemättä sinne,

itse hän kuitenkin käy siellä, olen minä huomannut.

— Ei hän kieltänyt, ei, sitä hän ei juuri tehnyt, mutta antoi minulle sellaisen vastauksen, joka ei salli minun tehdä toisin. Muuten nyt jo alkaa ollakin aika lähteä asemalle. Kaikki on selvillä ja vaunut valjaissa.

Erik käsitti, että tässä nyt ei ollut muuta neuvoa kuin lähteä matkaan. Sisarukset sanoivat toisilleen hellät jäähyväiset, ja Erik lupasi olla noin kuukauden päästä tai niillä paikoin kotona Suomessa.

— Pidä sanasi, Erik, isän tähden. Niin, usko minua, vaikka hän näyttääkin ankaralta ja kylmältä, niin hän sydämmensä syvyydessä kuitenkin ikävöitsee sitä päivää, jolloin sinä viimeinkin tulet kotiin. Minä kuulin usein viime talvena, kuinka hän öillä käveli huoneessansa, käveli tuntikausia; hänen ajatuksensa ovat lakkaamatta ajelleet sinua jäljestä, koko sen ajan, kuin sinä olit sotaretkellä. Hän on tullut jo vanhaksi. Hän tahtoisi pian nähdä sinun Haapakosken sukuperintöläisenä ryhtyvän toden perästä tilan hoitoon. No, Erik, mitä saan minä sanoa hänelle?

Erik katsoi synkästi eteensä; sitte sanoi hän äkisti:

— Kerro hänelle vain terveisiä, minä olen ehkä kotona ennen, kuin kumpikaan teistä arvaa odottaakaan minua.

Matkalla asemalle näytti neiti Hanna erittäin ajatuksiinsa vaipuneelta; ihan varmaan oli hänellä jotakin mielessä, mutta hänen oli vaikea saada sitä sanotuksi.

— No, saanhan tervehtiä Lillyä?

— Lillyä. Tietysti, vaikka en tiedä, minkä tähden juuri häntä, vanhaa kadettikoulun aikaista lemmittyä, sanoi hän hymyillen. Kuinka hän nyt voi? Onko hän yhtä kaunis kuin ennen?

— Ei, yhtä kaunis hän ei ole, mutta paljon parempi ja rakastavampi, kuului vastaus.

Liput olivat ostetut, jäähyväiset jo moneen kertaan sanotut, rautatievaunun ovi paiskattiin kiinni, kello soi.

— Kuulehan, Erik, sanoi neiti Hanna pakollisesti ja katsoi veljeensä suoraan silmiin, varo sitä Helena Nikolajevnaa.

— Mikä antaa sinulle aihetta sellaiseen varoitukseen? virkahti Erik, rypistäen kulmakarvojaan.

Veturi vihelsi, höyry ja savu painuivat junan päälle, neiti Hanna oli kadonnut. Savu- ja höyrypilvestä kuuli hän vielä kerran sisarensa suloisen altoäänän:

— Ole varoillasi, Erik. — — —

Horn seiso siinä katsellen kiiltäviä kiskoja, jotka näyttivät yhtyvän tuolla kaukana, jossa juna huimaavaa vauhtia kiiti pohjoista kohti, katsellen, kuinka aurinko taittoi säteitään kiskoviirusta, joka mustalla, nokisella ratavallilla säkenöitsi valossa,

— Ah — hän veti helpotuksesta syvän huokauksen.

Nyt sai hän ajatella sitä, joka poltti hänen aivojansa, joka ei antanut hänelle rauhaa.

V.

Hannan lähdettyä palasi Erik kotiinsa. Sydämmensä syvyydestä oli hän vähän vihastunut sisarensa. Sisko oli sekautunut asioihin, jotka eivät koskeneet häntä. Mitä oikeutta Hannalla oli varoittaa häntä? Ja mitä hän sitte yleensä oli tehnytään tahi sanonut sellaista, että olisi ansainnut varoituksen? Oliko sitte niin helppo nähdä hänen syvimät salaisuutensa? Entä sitte tuo tervehdys Lillylle!

Oh, hän ei enää tahtonut ajatella koko asiaa. Tänään aikoi hän mennä hänen luoksensa, Helena Nikolajevnan luo. Mutta aika kului niin äärettömän hitaasti, päivälliseen asti oli sitä vielä pitkälti. Tunsipa sentään Horn vähän olevansa hämillään oman itsensäkin edessä; hän ei olisi luullut olevansa yhä vielä niin nuori ja niin maltiton.

Monta tuntia ennen päivällisen aikaa alkoi hän pukeutua ja teki sitä paljon huolellisemmin kuin

tavallisesti, vaan kuitenkin oli hän valmis jo tunteja ennen, kuin olisi tarvinnut. Sitte läksi hän matkalle astuen, vaunut saivat tulla jäljestä. Hän astui hitaasti pitkin Tverin bulevardia ja katseli puotien ikkunoihin hajamielisesti; yhtä hajamielisesti tervehti hän myöskin sotamiehiä ja upseereja.

Viimein joutui odotettu aika. Hän nousi vaunuihinsa ja läksi ajamaan, ensin Pushkinin muistopatsaan luo, jossa hänen piti tavata ystävänsä Martinov. Tämä ei ollut vielä tullut. Horn kulutti aikaansa katselemalla muistopatsasta, tuota slaavilaisen neron ilmiön mestarillista kuvausta. Säännötöntä elämää viettävänä, heikkohermoisena, levottomana ja arkailemattomana seisoo hän siinä pronssista valettuna: suuren taiteilijan oivallinen muistomerkki suuresta runoilijasta.

Horn luki kivistä moneen kertaan ylpeän kirjoituksen:

Venäjän vallan maat mun maineen' kaikki täyttää
Ja kaikki kielet sen ne mua mainitsee
Ja kauan kansa rakkauttaan mulle näyttää,
Kun lauluin herätin mä jalot tunteet sen —

jotka säkeet tämä oman arvonsa tunteva runoilija on itse kirjoittanut.

Juuri sovitulla kellon lyönnillä Martinov täsmällisenä, kuten sotilaan sopii, ilmestyi Tverin bulevardin kulmasta näkyviin. Noustiin vaunuihin ja lähdettiin ajamaan vasemmalle pitkin vihreää katuja, kappale matkaa kaakkoiseen kaupungin osaan, Falk-kadulle.

Kuski pysäytti hevoset vanhanaikaisen, jotenkin rappeutuneen, kaksinkertaisen kartanon eteen. Se oli ruhtinaan asunto. Kaksi siipirakennusta ojensihe katuja kohti, piirittäen jonkinlaista kunniapihaa, joka oli huonosti maalatulla, vihreällä rautaristikko aidalla erotettu kadusta. Kuin vaunut rappautuneesta portista vierivät siistimättömään pihaan, syöksyi kaksi laihaa, punaista arokoiraa haukkuen vastaan.

Eräs metsästäjä, puvun ompeleissa kuluneita ja mustuneita kultapunoksia, juoksi esiin, ajoi pois koirat, laski astuimen alas ja auttoi överstin ja kapteenin ulos vaunuista. Pylväillä koristetun esihuoneen läpi astuivat he hyvin suureen saliin, jonka ilma haiskahti ummehtuneelta ja jossa kaikki kosteudesta pilkulliset, vanhastaan kullalla ja valkoisella koristetut seinät, vaalenneet ikkunain verhot, epämukavat, hoidotta jätetyt, Napoleonin ajan malliset huonekalut, osoittivat, että tätä huonetta harvoin käytettiin. Toisessa lyhemässä seinässä oli ovi nähtävästi vasta tuonnottain muurattu kiinni ja kalkittu.

Palvelija pyysi heidän korkeasukuisuusiensa astumaan sisään ja odottamaan hetkisen: naiset eivät vielä olleet valmiit. Horn ja Martinov astuivat saliin. Odotusaikaa viimemainittu käytti näyttääkseen Hornille vanhan haidamaki Haidullan eli Aleksanderin muotokuvan. Se tosiaan oli hirvittävä olento. Hajasäärin hän seisoi siinä, se vanha kasakki, pitäen paljastettua miekkaa toisella kädellään kahvasta, toisella terästä. Hillittömät intohimot, murhanhimo ja viekkaus loistivat kammottavista silmistä. Se oli oikea Vanjka Kaju, slaavilaisten Fra Diavolon alkukuva.

— Onpa tuo oikea saatana, sanoi Horn.

— No, enkö sitä jo sanonut sinulle, Erik Aleksandrovitsh; ja tässä on poika, se hieno ja viekas konna Konstantin. Näetkös, tässä on villi-ihminen jo vähän kesynyt, tässä toisessa polvessa, mutta samat piirteet näkyvät vielä hänessäkin. Tämä on hänen aikoinaan kidutettu vaimonsa, eräs Bibikov. Ja tässä on Nikolai Konstantinovitsh hevoskaartin kornettina. Niin, ei se ole eilispäivältä se kuva; mitään yhtäläisyyttä ei siinä voi huomata, mutta mitä vanhemmaksi hän ehtii, sitä paremmin on hänkin esiänsä näköinen.

Ystävykset astuivat kuvan luota toisen luo, siinä kun ne isossa koossa riippuivat runsaasti veistellyissä ja ennen muinoin myös runsaasti kullatuissa kehyksissä. Nyt näytti unhotuksen heijastus ne verhonneen. Kulta oli kulunut pois ja pitkiä tomulankoja riippui siellä täällä veistosten akantusköynnöksistä. Kaikki osoitti, että koko kokoelmalta oli kauan puuttunut hoitelevaa kättä.

Kauimpana ikkunan luona oli nuoren, kauniin naisen kuva. Martinov ei vielä ehtinyt sanoa, kuka se siinä oli kuvattuna, kuin Horn vaistomaisesti tunsikin, että Helena Nikolajevna oli huoneessa. Hän kääntyi äkisti, ja tosiaan — siinä seisoi hän rautalanka- ja puuterinaisen sivulla ja toivotti herroille ystävällisesti terve tuloa... Helena Nikolajevna oli huomattavan kalpea.

— Entä teidän sisarenne? kysyi hän. Niissä sanoissa oli niin vieno sointu, niin suruinen nuhde, että Hornin oli vaikea olla.

— Sisareni pyysi tuomaan terveisiä, hänen täytyi matkustaa tänään, meidän isämme on vanha ja... Olettehan saanut hänen kirjeensä?

— Olen. No, älkäämme enää puhuko siitä sen enempää, minkä täytyy tapahtua, se tapahtuu. Te

katselitte kuvia. Se siinä on minun äitini kuva; hän kuoli, kuin vielä olin lapsi.

— Minä tiesin, että se oli teidän äitinne kuva; minä tunsin jonkin äänen sisälläni sanovan, että minä seisoin äidin ja tyttären välillä, vaikka minä — niin, sen vakuutan teille, Helena Nikolajevna — en nähnyt, että te olitte huoneessa.

— Ehkä te olette spiritisti, sanoi rautalankanainen erittäin kiihkeästi kiintyen siihen ajatukseen; uskotteko ehkä pöydän tanssia ja henkien näkemistä?

— En, parahin kreivitär, niitä minä en usko, mitään yliluonnollista minä en ole koskaan tavannut, vaikka...

Samassa keskeytyi puhe, sillä odottamaton vieras astui sisään. Se oli nuori Petrov, hoikka kuin ampiainen vyötäisistä, erittäin muhkea aivan uudessa univormussaan, sileäksi ajeltu, voideltu ja vahattu, ja hän näytti siltä, kuin ei koko eilinen tapaus enää olisi lainkaan muistissa. Hän tuli sisään aivan vapaasti, mutta kuin näki ja tunsu esimiehensä, haihtui hänen varmuutensa kerrassaan. Hän oli nähtävästi luullut saavansa yksin pitää seuraa Helenalle. Pakollisesti tekeytyen tyyneksi tervehti hän ensin Darja Mihailovnaa ja sitte Helenaa ja herroja.

Hornia ei miellyttänyt Petrovin tulo. Mitä lempoa piti tuon rakastuneen löpöttelijän nyt tulla tänne tänään, ajatteli hän, ja jotain mustasukkaisuuden tai kateuden tapaista liikkui taas hänen mielessään, hänen oikeastaan saamatta siitä selkoa. Hämmennys oli niin ilmeinen, että Darja Mihailovna päättäväisesti ryhtyi asiaan ja selitti, että päivällinen oli valmis.

— Herra översti, tiedättehän, että Nikolai Konstantinovitsh ei ole enää pitkiin aikoihin päässyt huoneestaan. Sen tähden saatte tyytyä meidän seuraamme.

Översti kumarsi. Astuttiin salin viereisen, kodikkaan, hyvästi järjestetyn huoneen kautta erittäin suureen ruokasaliin. Pöytä, palvelijat, astiat, kaikki teki saman vaikutuksen kuin salikin: entisajoilta. Ennen muinoin olivat ne kyllä kerran olleet komeata, rikasta ja suurenmoista, mutta nyt oli kaikki jo häviönsä partaalla. Ruokia oli kuitenkin kuten Venäjällä kaikkialla runsaasti ja hyvänmakuisia. Horn oli saanut paikkansa molempain naisten keskeen, ja hänellä olisi siinä ollut varsin hyvä olla, ell'ei vasta päättä olisi istunut tuo hänen luutnanttinsa, joka lakkaamatta suurilla, rakastuneilla silmillään katseli Helena Nikolajevnaa. Joka kerran, kuin hän näki överstin katseen, punastui hän kovin ja katsoa tuijotti sitte kukkakaaliin, kalaan tai mitä milloinkin sattui olemaan hänen talrikillansa.

Tähän aikaan oli spiritismi ja eläimellinen magnetismi vetänyt puoleensa kaikkein moskovaalaisten, sekä nuorten että vanhojen, koko huomion. Tosiaan tälle valtiollisesti kypsymättömälle, mielikuvitukseltaan vilkkaalle, lämminsydämmiselle, kaikenlaisten yliluonnollisuuksien uskoon taipuvalle, herkkätunteiselle ja enimmäkseen aivan joutilaille ylhäisöpiirille tuskin voikaan löytyä sopivampaa asiaa kuin spiritismi. Sen piiriinhän mahtui taivas ja maa, tiedonhalu ja uteliaisuus, kauhu ja leikki. Kaikkina aikoina on se ollut suuressa maineessa sellaisissa piireissä, jotka ovat valtiollisesti tai siveellisesti olleet samalla kannalla kuin Moskovassa. Nytkin puheltiin paraastaan vain tästä ratkeamattomasta asiasta. Darja Mihailovna ja nuori rakastunut luutnantti selittelivät sitä lavealti, jota vastoin toiset enimmäkseen kuulivat vain valmista tai lausuiivat joskus joitakin muistutuksia.

— Mutta, herra översti, ettekö sitte usko mitään ihmeellistä, mitään, joka on ylempänä teidän aistimienne todistusta? kysyi Darja Mihailovna. Ettekö muista Shakespearen sanoja: "Taivaan ja maan välillä on paljo, mitä meidän filosofiamme ei osaa edes uneksiakaan"?

Horn oli vähällä lausua hänelle epäkohteliaan kysymyksen: oletteko te lukenut Shakespearea? niin hän kummastui, kuin rautalankanainen osoitti tietävänsä muutakin kuin pukeutumissalaisuuksia. Onneksi hän ei kuitenkaan tullut sanoneeksi, mitä ajatteli.

— Tietysti, jos te sanotte esim. sähköä yliluonnolliseksi, silloin kyllä myönnän, että uskon sellaisia asioita. Vaan että te, te voisitte salaisilla tempuilla koota ja tehdä aineelliseksi henkiä, ei, sitä minä en usko.

— Niin, mutta jotenkin samaa sanottiin aikoinaan myös Benjamin Franklinista, vastusti rautalankanainen. Koota taivaan tulia, tehdä...

— Mutta hyvänen aika, kuinka Martinov on häntä väärin kuvannut minulle, hänhän tuntee Franklininkin, ajatteli Horn ja katsoi kummastellen Martinoviin.

— Ettekö te, herra översti, ole lukenut, kuinka indialaiset fakiirit osaavat liidellä ilmassa, koetti nyt Petrov auttaa sitä mielipidettä, että on olemassa salaisia tieteitä, — että...

— Että on löydetty neljäs ja viides suunta avaruudessa, sanoi översti ivaten ja lisäsi kiivaasti: ei, minä

en sitä usko. Salaiset luonnonvoimat vaikuttavat aina samalla tapaa. Jos silität kissan selkää, niin säkenöitsee se, aina ja muuttumatta, se on luonnon laki; mutta jos panet psykograafin liikkeeseen, niin se latelee tyhmyyksiä, jos läsnä on epäilijöitä, mutta ennustaa totta, jos kaikki läsnä olijat ovat uskovaisia.

Nyt purskahti Darja Mihailovna nauramaan, kuivaa, varovaista naurua, joka ei saattanut häiriöön ei irtotukkaa eikä muita irtonaisia sulouden lisiä. Ihmeellisintä kaikesta oli, ajatteli Horn, että kaikki, mitä Martinov oli sanonut rautalankanaisestä, oli totta pikku seikoissa, mutta kokonaisuuteen katsoen perätöntä. Se nainen tiesi, osasi ja käsitti paljon kaikenlaista.

Viimein päättyivät päivälliset ja kun oli kaunis kevätilta, mentiin ulos puutarhaan tupakoimaan ja juomaan kahvia.

Puutarha oli vanha ja pieni sekä melkein umpeen kasvanut: ympärillä rivi vanhoja lemmuksia, jotka olivat saaneet pitkät ajat olla karsimatta ja kasvaa vesoja ja sammalta. Persialaisia ruusuja, joiden lehdet tuoksuivat mansikalta, akileijoja, kurenmiekkvoja ja kaikkea muuta yksinkertaista vihreätä, joka ei kuole talvipakkasesta eikä hoidon puutteesta, kasvaa rehoitti kaikessa rauhassa käytävillä ja nurmikoilla. Syreenit ja seljapuut levittäytyivät ylellisessä voimassa ja vapaudessa joka taholle. Seljat ja akaasiat tunkeutuivat lähimmäksi esiin. Tuhansittain mehiläisiä ja ampiaisia surisi maustimilta tuoksuissa pihlajain kukissa. Rapeutuneesen lehtimajaan, jonka päälle oli irralleen levitetty joku temppeleä kuvaava verho kuin teatterin irtoseinä, oli kahvi aseteltu suurelle paksutekoiselle hietakivipöydälle, jonka levyyn koko pataljoonan sapelit olivat piirrelleet Helenan nimeä tiheään kuin koristeet maurilaisessa kirkon holvissa. Martinov oli tarttunut tuon harmillisen luutnantin käsivarteen ja mennyt hänen kanssansa ulos puutarhaan polttelemaan, sillä Helena Nikolajevna ei sietänyt tupakan savua. Darja Mihailovna meni ruokasaliin jakelemaan joitakin ohjeita palvelijoille.

Översti ja Helena olivat siis kahden kesken. Nuori tyttö nojasi kyynärpäitään pöytään ja leuka oli käsien nojassa.

— Te olette niin vakava tänään, sanoi Horn hymyillen, niin että minä tuskin tunnen teitä, te katselette eteenne kuin kauas tähystelevä spiritistien välityshenkilö.

— Niin, minä olen tosiaankin kauas katsova henki, spiritisti, sanoi hän hitaasti ja paljon tarkoittavasti. Tiedätkö, mitä minä olen nähnyt tänään, mitä minä olen huomannut eräästä välityshenkilöstä, joka ei edes ole täälläkään? Minä tarkoitan sisartanne.

— Sisartani, niin, hänen ajatuksensa kyllä on helppo lukea, hänen luonteensa on kokonaisin ja yksinkertaisin, kuin koskaan olen nähnyt. No, minua huvittaa kuulla, mitä te olette nähnyt hänessä.

— Niin, jos tahdotte tietää, minkä tähden sisarenne ei tänään tullut meille, niin silloinpa myös saatte tietää, minkä tähden minä olen tänään vakava, kuten sanotte.

Översti Horn alkoi tuntea levottomuutta. — No, olkoon menneeksi, sanoi hän, antakaas kuulla, Helena Nikolajevna.

— Hän sanoi teille eilisiltana, kuin palasitte kotiin: minä en lähde huomenna ruhtinaan päivällisille, vaan matkustan pois huomeisaamuna; ruhtinas Chamitovin kotona lienevät olot hyvin kummalliset, siellä ei käy ketään ylhäisiä naisia, viisainta on pysyä poissa.

— Mutta, Helena Nikolajevna, sanoi Horn oudostuen.

— Ei, älkää vastustako, översti — hän katsoi suoraan hänen silmiinsä ja punastui — myöntäkää vain, kyllä kuitenkin näen, että olen arvannut oikein. Hänen silmäluomenssa punastuivat ja kaksi kyyneltä tunkeutui esiin. Teidän sisarenne ehkä vielä lisäsi: siellä käy koko rykmentin upseerit, mutta ei kukaan...

Perin tuskauttavasti vaikuttivat Horniin nämä sanat, joiden totuutta hän ei voinut tehdä tyhjäksi. Hän mutisi joitakuuta turhia korulauseita, mutta Helena ei näkynyt niitä kuuntelevan.

— Voi minkä tähden, sanoi hän itsekseen, sen kysymyksen olen lausunut lukemattomia kertoja itselleni. Minkä tähden, tuo minkä tähden on minun elämäni suuri arvoitus. Siihen en ole saanut vastausta,

— Mutta, Helena Nikolajevna, sanoi Horn, punastuen kovin...

— Ei, älkää etsikö mitään tyhjää puolustusta, herra översti, mitä apua siitä olisi. Minä kyllä itse tiedän, että niin on, minä näen sen teistä ja kaikista muista, jotka käyvät täällä meillä: Martinovista, Petrovista, kaikista rykmentin upseereista. Ja mitä minä olen rikkonut, mitä minä olen tehnyt tälle ylhäisölle? Jospa tietäisitte, kuinka onneton minä olen. Kuin minä kutsuin koulukumppanejani, niitä,

jotka olivat saman arvoisia, samasta yhteiskunnan luokasta kuin me, niin on heille aina ilmestynyt esteitä: milloin ovat he sairastuneet, milloin matkustaneet pois. Minä uskoin niin kauan kuin mahdollista noita heidän estelyjensä, mutta kun nyt myöskin teidän sisarenne, joka kuitenkin oli täällä vieras ... ja hän kätki silmänsä nenäliinaansa, nyyhkytyksellä kohotteli hänen olkapäitänsä ja rintaansa. Te sen tiedätte, sanokaa, mikä se syy on. Ei se voi olla tädin tähden — vaikka hän onkin vähän naurettava, niin hänellä kuitenkin on sydän kuin kulta. Eikä se voi myöskään olla hänen tähtensä — ja hän viittasi linnaan päin.

Horn ei voinut enää hillitä itseään. Hän otti puoliväkisin pienen, kyynelistä kostean käden, suuteli sitä ja kuiskasi lämpöisiä ja helliä sanoja, jotka tulivat todella hänen sydämensä pohjasta. Saatuaan ne puhutuksi ei hän itsekään tiennyt, mitä hän oli sanonut ja kuinka paljon luvannut. Hänen sydämensä kuohui yli ja suli kuin vaha suurten sanojen hehkussa, noiden lempeiden ja kuitenkin niin polttavain silmien katseessa. Helena Nikolajevna hymyili kyyneltensä välitse, katsoi häneen, punastui, käänsi katseensa alas, katsoi jälleen ylös, ja onnellinen hymy levisi noille äsken niin surullisille kasvoille. Kummastuneena, ikään kuin uupuneen hervakkana nousi hän ylös. Översti piti vieläkin hänen kättänsä; samassa alkoi kottarainen liritellä pehmoisia ja lempeitä huiluääniään ylhäällä lehmuksessa. Nyt heräsi hän lumouksestaan, veti kätensä pois ja juoksi nopeasti kuin kauris ulos lehtimajasta. Hän kuuli ainoastaan, kuinka Horn hänelle vielä nopeaan kuiskasi: huomenna, minä tulen huomenna. Ehdittyään linnan suurille kivirappusille kääntyi hän äkisti ja katsoi pitkään ja lämpöisesti Erik Horniin päin, joka vakavana ja kalpeana seisoi lehtimajassa, katsellen hänen jälkeensä. Se kuva, jonka hän nyt näki, painui ainiaaksi hänen mieleensä: keväinen iltataivas, punainen kuin Ispahanin ruusut, kottaraisten sointuisa laulu, lehmusten vaalea vihreys, ylhäällä ilmassa liitelevät pääskyt, ja tuolla tummassa lehtimajassa Erik Stålsköld Horn katsovana häneen hymyillen, lempeästi ja rakkaasti. Hän olisi siinä seisonut kauankin, elleivät Petrov ja Martinov olisi nopein askelin tulleet puutarhan perältä rappusia kohti. Nyt hän ei tahtonut kohdata heitä, ei millään ehdolla. Onnellisena, huumautuneena tunteista, aavistuksista ja unelmista, joita hän ei ollut koskaan tuntenut, meni hän omaan huoneeseensa ja sulki huolellisesti oven, sillä hänen täytyi saada olla nyt yksin. Suloiset kyneleet kostuttivat hänen poskiansa. Hän meni piaanonsa, paraimman uskottunsa luo, löi muutamia sointuja, ja kerran, tämän ainoan kerran elämässään oli hän oikea taiteilija. Matalassa, vanhanaikaisessa huoneessa kuohuivat sävelet järjestyneinä esiin ja sulivat sävelmäksi, joka kasvoi mahtavaksi kuin kevätpäivä, haaveksivaksi kuin satakielen laulu, innostuneeksi kuin nuoruuden unelmat. Se kohotti hänen sielunsa kaikkeen, mitä sydän pitää rakkaana, suurena ja pyhänä, se yleni kohti taivasta ja kuoli kuulumattomiin äärettömyyden rajalla, ijankaikkisuuden partaalla. Se onni ja se ilo, jota tunnetaan ainoastaan kerran elämässään — eikä ole eletty ollenkaan, jos sitä ei ole tunnettu — vavistutti hänen sielunsa kieliä ja tuli kuuluviin niissä sävelissä, joita hän etsi esiin soittimestaan. Ja sen tähden hän oli taiteilija — ensi kerran ja viimeinen kerran elämässään.

Ulkona puutarhassa seisoivat Erik Horn nojaten kivipöytää vasten ja katsoivat lehmusten varjojen tanssia linnan seinällä, ilta-aurion kultaloistoa valkoisilla muureilla, katsoivat silmiään räpäyttämättä ylös pieneen ikkunaan, jonka valkoiset verhot iltatuulella paisuivat ja häilyivät ulos ja sisään, ikään kuin houkutellessa häntä sinne. Hän kuunteli sävelmää, joka tulvi hänen luoksensa ja kukkain tuoksun kaltaisena levisi ja täytti ilman sulosoinnulla.

Hänen huomionsa oli niin kokonaan kiintynyt siihen katsomiseen ja kuulemiseen, että hän ei edes havainnut, että Darja Mihailovna tuli ja nyt katseli häntä, hymyillen hyvänluontoista hymyään.

Vasta sitte, kuin Darja Mihailovna kilisteli hopeita pöydällä, heräsi Horn ja punastui, tosiaan punastui ja tunsu siitä hiukan iloa, — niin, hänhän oli vielä nuori.

Martinov ja Petrov tulivat takaisin lehtimajaan. Kahvi juotiin ääneti. Petrov katsoi levottomasti tuonne linnan rappusiin päin, mutta Helenaa ei näkynyt, vaikka soitto jo oli tauonnut. Petrov teki lähtöä, sillä hänen oli vielä jouduttava tänään suurille illallisille, sanoi hän, lausui jäähyväiset, pyysi kertomaan hänen kunnioittavimmat terveisensä Helenalle ja läksi.

Nyt heräsi Horn siitä painavasta huumauksesta, joka häntä oli ahdistanut koko ajan, kuin tuo rakastunut keltanokka Petrov istui siellä. Nyt hän keksi lakkaamatta uutta puhelun ainetta, puhui lämpöisesti ja nerokkaasti, keksipä myöskin Helenan poissa ololle selityksen, joka hänen omasta mielestään oli hyvinkin onnistunut.

Kummastukseksi huomasi hän nyt taas, että rautalankaisella oli käsitystä hyvin monista asioista, joita hän oli luullut kerrassaan liian yleviksi hänelle. Kaikkein rautalankojen ja irtonaisten sulouksien takana oli tuolla naisella kuitenkin hyvä sydän, joka loisti hyvistä silmistä ja sykki lämpöisissä sanoissa. Hyvänen aika, ajatteli Horn, kuinka hirveän väärin olen minä tai oikeastaan Martinov arvostellut häntä, Tämä teennäinen ilmiö oli vanhanaikainen Rousseauin ihailija, hän tunnusti, että Etudes de la nature ja S:t Pierren La Chaumièren indieme olivat hänen lempikirjojansa vielä nytkin. Luonnon ihailussaan oli hän jäänyt jäljelle ajastaan. Hän oli kyllä ennen muinoin ollut kaunis ja viehättävä, mutta sattumuksen

tähden jäänyt yksikseen elämässä ja sen vuoksi vetäytynyt itsekseen. Niin kuin kuolettavasti haavoitettu eläin pakenee yksinäisyyteen, niin Darjakin sulkeutui omaan kuoreensa. Ne mielipiteet ja opetukset, jotka hän oli itseensä imenyt, olivat tosin nyt jo vanhanaikaisia, vaan hänelle niin rakkaita, että hän ei tahtonut panna niitä alttiiksi uuden ajan pilkalle. Sen tähden hän enimmäkseen oli vaiti, ja tarvittiin Hornin rakastettava kekseliäisyys liikkeelle ennen, kuin hän nyt suostui ottamaan ne aatteet puheeksi. Mutta yhtä oli hän tahtonut säilyttää niin kauan kuin suinkin mahdollista: nuoruuttansa, sitä kauneutta, joka neljä kymmentä vuotta sitte oli saattanut nuoret sydämet sykkimään ihastuksesta ja tottuneet tilapäiset runoilijat seipitsemään hänestä sonetteja ja madrigaaleja. Siitä kauneudesta hän ei tahtonut, ei voinut luopua. Hän ei suotta ollut nainen ja Ranskassa kasvatettu. Hän taisteli vuosia vastaan ja vanhuutta vastaan, käytti alussa varovasti kaikkia pukeutumistaidon salaisuuksia, kaikkia Indian ja Jaapanin kauneusvesiä, liljain tuoksua ja ruusun väriä. Sitte täytyi hänen jo ruveta käyttämään niitä ahkerammin. Mutta vuodet tulivat säälimättä ja piirtelivät poimuja hienoon ihoon: hän otti urhollisesti ne vastaan ja uhoitteli niitä viimeiseen asti. Hän itse ja hänen lähimpänsä tottuivat hänen omituisuuksiinsa, nauroivat niille eivätkä olleet niitä huomaavinaan. Hänestä tuli omituinen ihminen. Ja nyt ymmärsi Horn Helena Nikolajevnan sanat. Mademoiselle Dorinnella oli kyllä paljo pieniä heikkouksia, mutta myös sydän kuin kulta.

Illan aurinko sammui, varjot kiipesivät yhä ylemmäksi linnan seinille ja punakajastus vaaleni pois muureista, ensin keltaiseksi, sitte vaaleankeltaiseksi ja viimein sammui se kokonaan. Pieniä, kalpeita tähtiä syttyi taivaalle. Tuli aika lähteä. Mutta Helena Nikolajevnaa ei näkynyt tulevaksi alas puutarhaan.

— Hän on hermostunut eilisestä ratsastuksesta, selitti Darja Mihailovna. Kultaraudikon kohtalo on kovasti koskenut häneen.

Horn ja Martinov sanoivat jäähyväiset, pyysivät kertomaan heiltä terveisiä ja nousivat vaunuihinsa.

VI.

— Tahdotko nähdä ukko Nikolai Konstantinovitshia? kysyi Martinov, kuin vaunut juuri kääntyivät linnan oikean siiven nurkassa.

Ei, Horn ei tahtonut.

— Mutta ukko asuu tässä ja on yhtä hyvin voinnissaan tänään kuin huomennakin.

Hornia ei haluttanut sittekään; mutta kun Martinov itsepäisesti pyyteli ja sanoi ruhtinaan ehkä katsovan epäkohteliaisuudeksi, jos ne, jotka vierailivat hänen linnassaan, eivät käyneet tervehtimässä häntä, vastasi Horn viimein vastahakoisesti: olkoon menneeksi, mutta käymme siellä ainoastaan oikein ranskalaistapaan.

— Paras on sinun tutustua kerrassaan koko perheeseen, sanoi Martinov omituisella äänellä. Pysäytä, huusi hän kuskille, ja vaunut pysähtyivät kadulle oven eteen, josta voitiin tältä puolen päästä sivurakennukseen.

Herrat laskeutuivat vaunuista ja astuivat jälleen samaan kartanoon. Esihuoneesta vei heidät vanha, kaljupää, venäläiseen pukuun puettu palvelija suoraa päätä suureen makuuhuoneeseen, joka oli aikoinaan ollut todella komea huone, sisustettu, kuten Ludvig XV:n aikaan oli ollut tavallista, sekä makuu- että vastaanottohuoneeksi. Lattiata vähän korkeammalla lavalla pitkän seinän vieressä oli mahtavan suuri sänky, päällä katos ja edessä verhot vihreästä silkistä. Sängyn jalkopäässä seisoi miellyttämättömin kaikista Venuksen kuvapatsaista, Venus kallipygos, muuten kyllä oivallinen veistos moitteettoman valkoisesta marmorista. Irstaita kuvia markiisi de Sade'n teoksesta "Juliette ou les bonheurs du vice" oli vaskipiirroksina seinäin koristuksena. Niiden vastapäätä ja varsin niiden vertaisena näkyi mestarillinen vaskikuva Amor ja Psyke-sadusta. Näissä koristuksissa ei ollut kansansadun runoutta, ei uusplatonilaisten filosofiaa, ei orfeolaisten tuskaista vertauskuvallisuutta, eipä edes Juvenaliin repaleitakaan eikä Lukianon kömpelöä verhoa, vaan ne olivat aivan alastonta ja paljasta, inhottavaa mässäystä alusta loppuun. Kauimpana eräässä nurkassa riippui pyhän kuva, edessä lamppu. Muuten haisi huone hajuvesiltä, jodoformilta ja pyhältä savulta.

Horn tuskin ehti huomata, millaiseen Astarten temppeliin hän nyt oli joutunut, kuin perältä ovet aukesivat ja Nikolai Konstantinovitsh, istuen suuressa Voltairen tuolissa, työnnettiin sisään. Halvaantuneena lantioista alas päin oli kenraali vanhus jo kaksi vuotta istunut tässä pyörätuolissaan,

yllänsä turkkisisuksinen yöviitta paksusta Bokharan silkistä. Hänen kasvonsa olivat pronssin väriset, silmäin valkoiset aivan keltaiset ja terät väsyneet sairaudesta ja vuosista. Kun hänellä ei ollut aivoissaan eikä sydämessään mitään, millä olisi kunniallisesti voinut täyttää elämänsä tyhjyyttä, vilkastutti hän yksinäisyyttänsä häpeällisillä unelmilla ja ne olivat painaneet leimansa hänen kasvoihinsa. Piirteet, jotka ennen muinoin olivat olleet kauniit, olivat nyt aivan veltostuneet. Kasvot olivat sienimäiset ja sileät.

Martinov esitteli Hornin kenraalille.

— Terve tuloa, herra översti, terve tuloa, hyvät herrat, sanoi Nikolai Konstantinovitsh kummallisella äänellä, jota hänen näytti olevan vaikea hillitä, sillä välistä yleni se huiluääneksi, välistä taas kärisi aivan alhaalla; välistä sitä tuskin kuului ja seuraavana silmänräpäyksenä se aivan aiheettomasti kirkui niin korkealla kuin suinkin mahdollista.

Hän katsoi Hornin hoikkaa, voimakasta olentoa.

— Ah mikä ylevä ryhti, hyvä översti, mikä moitteeton vartalo, olen ihastuksissani teidän näkemisestä, aivan ihastuksissani, te markiisi Varosydän ja hän levitti molemmat kätensä.

Horn tervehti häntä ja huomasi nyt, että vanhuksella kaikessa ramuudessaan oli samat hirvittävät julmuuden piirteet, vaikka melkoisesti haihtuneena ja lievenneenä, kuin hän äsken oli huomannut tuolla salissa kantaisän kasvoissa.

Nikolai Konstantinovitsh piti kevyttä ja vapaata, irstasta keskustelua, puhuttiinpa mistä aineesta hyvänsä. Aina palasi hän siihen, joka näytti täyttävän kaikki hänen aivojensa solut, siihen ainoaan, jonka hänen muistonsa ja mielikuvituksensa olivat säilyttäneet kirjavasta ja myrskyisestä entisyydestä. Hän puhui mieluisimmin ranskaa, laususkeli puheenparsia ja juttuja Crebillonin, de Saden ja muiden pornografian klassikoiden teoksista, näytteli kuvilla kaunistettua korupainosta ritari de Faublasin muistelmista ja oli aivan peittelemättä iloissaan siitä, että Horn hämmästyti ja kummastui tämän kirjaston aarteita, joka isännän mielestä ei ollut vähääkään kaksimielinen. Hänen nauraessaan nousi hänen ylähuulensa ikään kuin jonkin salaisen koneen voimasta ylös, niin että hänen lahot hampaansa paljastuivat.

— Mutta Jean — se oli kammaripalvelijan nimi — Jean, huusi ruhtinas, Jean, tarjoa Constantia viiniä ja sikareja, vai oletko sinä, kellarien nuuskija, juonut kaikki...

Jean hymyili peittelemättä, katsoi petollisilla silmillään vieraihin, nykäytti olkapäitään ja osoitti herransa tuolin takana otsaansa, ja miettivästi heilutti päätään. Hornista alkoi tuntua hyvin vastenmieliseltä täällä olo. Hän katsoi Martinoviin, mutta häntä ei tämä näyttänyt vähääkään haittaavan.

— Me olemme olleet päivällisellä Darja Mihailovnan luona, sanoi hän aivan levollisesti.

— Vai niin, m:lle Dorinnen luona — ah, hän oli ihastuttava aikomaan, millaiset silmät ja millainen ... siinä keskeytyi puhe rykimiseen. No no, hän on kirottu noita-akka nyt. Onneksi ei minun toki ole tarvinnut nähdä häntä enää kahteen vuoteen.

Horn veti henkeä syvään. Hän ei voinut tätä enää kestää, hän tahtoi lähteä; mutta ihmeekseen näki hän Martinovin istuvan kuin kiinni naulittuna.

— Kahteen vuoteen, kuinka niin, Nikolai Konstantinovitsh?

— Enkö minä sitä ole kertonut teille, Dimitri Semenovitsh, lempo vie, olenkin. Ettekö muista, kuinka m:lle Dorinne muurautti kiinni salin oven, niin että minä nyt olen aivan erotettuna muusta talosta?

— Tosiaanko, ja minkä tähden? kysyi Martinov viattomasti.

— Kyllä minä olen sen maininnut teille joskus. Kuin hän, tyttö, tuli kotiin, työnnettiin minut tuolissani saliin ... ja taas keskeytyi puhe rykimiseen.

Horn näki, kuinka Jean katsahti tutkivasti, väijyvästi Martinoviin, ja hänkin katsahti ystäväänsä. Martinov oli vähän kalpeampi kuin tavallisesti, mutta muuten istui aivan levollisena. — Mitä ihmettä tämä merkitsee? ajatteli Horn. Mitä varten kiihottaa tuota vanhaa konnaa.

— Kuin hän, Helena Nikolajevna, palasi Smolnasta...

Ei, tämäkö nimi juuri tänä päivänä tässä huoneessa! Horn astui suoraan vanhuksen eteen, kumarsi lyhyeen, melkein epäkohteliaasti ja sanoi:

— Hyvästi, kenraali, minulla on toimia tänä iltana. Ja hän läksi, ottamatta vanhusta kädestä.

Martinov nousi myöskin ja kumarsi.

— Vai niin, översti lähtee jo; niinpä täytyy minunkin lähteä.

Kenraali katsahti kummastuen.

— Älkää unhottako, sanoi hän; kylläpä teillä on hirveän kiire, ettekö vielä voi istua vähää hetkeä?

Mutta Horn oli jo ulkona. Juuri kuin hän hypähti kiireesti vaunuihin, näki hän illan hämärässä nuoren naisolennon, joka pujahti taloon.

Martinov tuskin ehti vaunuihin, kuin Horn äreällä äänellä pikemmin huusi kuin sanoi: aja!

Lyhdit sytytettiin kaduilla ja bulevaardeilla. Valoa tulvi puotien ikkunoista; taivaalla tuikki lukemattomia tähtiä, ja puolikuu, kainouden vertauskuva, seisoi taivaanrannan ja keskitaivaan puolivälissä. Hornin ajatuksissa riehui täydellinen kapinan kuohu. Miksi oli Martinov vienyt hänet tuon vanhan irstailijan luo? Miksi hän ei ollut huomaavinaan, että Horn tahtoi keskeyttää puhelua ja joutua pois sieltä, miksi pakotti hän vanhuksen lausumaan Helenan nimen?

Hänen suuttumuksensa kasvoi kasvamistaan, sillä Martinov näytti istuvan siinä aivan huoletonna. Hän lörpötteli ja nauroi ja sovitteli vanhukselle kaikkia mahdollisia ja mahdottomia nimiä. Viimein Horn ei enää voinut hillitä suuttumustansa, vaan sanoi lyhyeen ja terävästi:

— Martinov, minä olen pitänyt sinua ystävänä ja olen kohdellut sinua kuin ystävää ainakin, no niin, mitä tämä kaikki merkitsee? Miksi sinä tahdoit, että minun piti tuon kurjan ukon suusta kuulla se nimi, jota minä pidin niin suuressa arvossa?

Martinov yritti kääntämään leikiksi koko asiaa, mutta Horn kiivastui.

— Vastatkaa minulle, överstilutnantti, ja lopettakaa leikinlaskunne; ettekö huomaa, että se nyt on sopimatonta?

— Erik Aleksandrovitsh, sanoi Martinov, tukehtuvalla äänellä, nyt olemme puistossa; jos tahdotte saada suoran vastauksen kysymykseenne, niin nouskaamme pois vaunuista ja kävelkäämme hetkinen. Minä sanon teille kaikki, teen tunnustukseni ja ilmaisen suruni.

Vaunut pysäytettiin ja ystävykset astuivat puistoon mihin sattui, molemmat aivan vaiti koko ajan. Saavuttuaan lammikon luo, joka nyt heijasti taivaan tähtijoukkoa ja kuun kirkasta sirppiä, kävi Horn istumaan ja sanoi:

— Ehkä sinua nyt miellyttää alkaa.

Juuri Martinovin alkaessa tunnustustansa viritti satakieli rantaraidoissa kauniin lempilaulunsa. Martinov huokasi.

— Sinä kysyt: miksi? No niin, minä vastaan sinulle. Sen tähden, että minä olen onneton, että minä olen jo kaksi vuotta toivottomasti rakastanut Helena Nikolajevnaa, rakastanut sillä tavoin, kuin rakastetaan päästyä minun ikääni, jolloin ei ole aikaa enää päivääkään kadottaa turhaan, enkä kuitenkaan voi voittaa, tunnen voimattomuuteni kaiken sen nuoruuden rinnalla, joka ympäröitsä häntä.

— Rakastatko sinä Helena Nikolajevnaa! sanoi Horn liikutettuna. Ja senkö tähden ... minä en ymmärrä sinua Dimitri Semenovitsh.

— Voi, pitäisihän olla varsin helppo ymmärtää tällaista asiaa. Sano sitä mustasukkaisuudeksi, niin kyllä ymmärrät. Seitsemän vuotta olen minä vierailut siinä talossa. Kuin Helena palasi kotiinsa kaksi vuotta sitte, olen siitä asti käynyt siellä hyvin uutteraan. Minä olen lakkaamatta nähnyt tätä olentoa, joka samalla kertaa on rakastettava lapsi ja täysin varttunut vaimo, ja minä olen rakastanut häntä, sen kyllä voit käsittää. Onnettomuudeksi minä en kuitenkaan ole ainoa. Jok'ainoa nuori vänrikki ja luutnantti, kaikki koko rykmentistä ovat mielistelleet häntä. Näithän itse tänään Petrovin. Minä olen luulevaisesti vartioinut aarrettani. Jos kukaan heistä lämpeni tahi tuli, kuten minusta näytti, vaaralliseksi minulle, silloin minä tein hänelle samoin kuin nyt sinulle. Minä näytin heille tämän kuvan nurean puolen.

— Kyllä minä nyt sinua ymmärrän, sanoi Erik Horn, ja sininen suoni hänen otsassaan paisui. Sinä, kun et itse voinut saada häntä, olet karkoittanut pois jokaisen, joka ehkä olisi voinut vetää hänet pois tuosta sietämättömästä ja kierosta asemasta, jossa se lapsi parka on elänyt. Jokaisen kunniallisen ja vakavan miehen, joka olisi tahtonut käsillään kantaa häntä elämän läpi, olet sinä karkoittanut, saadaksesi joskus, kuin hän oli jäävä yksikseen, hyljätäksi, kuin hänellä ei ollut oleva enää mitään muuta kuin syvä

onnettomuutensa eikä mitään valitsemisen varaa, tarjota itsesi pelastajaksi. Mihin hän ei tahtonut lähteä vapaasta tahdosta, sinne tahtoit sinä taluttaa häntä vähitellen. Onko sellainen menettely ylevä, onko se kunniallinen, onko se...

— Älä puhu enää, Erik Aleksandrovitsh muista: sodassa ja rakkaudessa ovat kaikki keinot luvalliset.

Mutta Hornin veri oli kuohuksissa, harmi teki hänen sanansa kiihkeiksi.

— Ja minä, sinun vanha ystäväsi, tulen juutalaiskaupungeista, kurjista tatarein auloista, minä moneen vuoteen nyt ensi kertaa näen nuoren, kauniin ja rakastettavan olennon, mitä sinä silloin teet? Vedät alas lokaan kaikki, mitä kaunista ja puhdasta minä olen nähnyt. Minä liikun kuin janoinen ihminen aavikolla, etsien lähdeä, sinä viet minut sellaisen luo, vaan ensin annat koirasi sotkea ja liata veden! Kymmenen vuotta olemme me pitäneet yhtä, Dimitri Semenovitsh, nyt eroavat meidän tiemme tässä, juuri tässä, jää hyvästi.

— Mutta Erik Aleksandrovitsh, olehan toki järkevä, emmehän me ole vihamiehiä, emme muuta kuin kilpakosijoita.

Mutta Horn oli jo poissa, Martinov istui kauan synkissä unelmissa. Elämä on raskasta ja karkeaa työtä. Pitikö hänen nyt tänä päivänä kadottaa kaikki, Helena ja vanha ystävänsä!

— Huh, minä vihaan nuoruutta! mitä enemmän meidän loistomme hälvenee, sitä enemmän lisäytyy sen kukoistus. Mitä minä korsi korrelta vaivalloisesti kokoon, ottaa se kerrassaan. Sille ei mikään ole mahdotonta, ei mikään niin korkealla, ett'ei se sinne ylettyisi, kaikki on sille hymyilevää ja loistavaa, ja minä, minä astun kohti pimeyttä jyrkkäin mäkien ja ahdasten solain poikki. Hän rakastaa häntä, esteet, joita minä olen laittanut tielle, ainoastaan kiihottavat häntä ja saattavat hänet pikemmin tekemään ratkaisevan päätöksen. Kukapa olisi luullut häntä, tätä tyyntä suomalaista, niin tulenaraksi, niin vilkkaaksi mielikuvitukseltaan!

Ja Martinov vaipui taas synkkiin, raskaihin ajatuksiin. Tunti toisensa jälkeen kului. Vasta sitte, kuin tähdet alkoivat kalveta, läksi hän kävelemään ja meni kotiinsa.

* * * * *

Hornin mielessä riehuivat kaikkein ristiriitaisimmat tunteet, kuin hän erosi vanhasta kumppanistansa. Hän ei tahtonut mennä kotiinsa, vaan ensin koota ajatuksensa ja rauhoittua vilpoisen ja raikkaan kevät yön hiljaisuudessa. Hän meni syrjäiseen puiston paikkaan ja käveli siellä edes takaisin vanhojen jalavain alla, jotka muhkeassa rivissä varjostivat yksinäistä kävelytieta.

Erik Horn oli perinyt äitinsä vienon sydämmen, mutta ainoastaan hyvin vähän isänsä suurista luonnonlahjoista, hänen pontevuudestaan, voimastaan ja mielenmaltistaan. Erikin kasvatus oli ollut hyvin ankara sekä ruumiillisesti että henkisesti. Isä oli tahtonut painaa häneen jotakin siitä, joka oli hänen oman etevän henkensä omituisena tuntomerkkinä. Hän oli hyvin usein esittänyt pojallensa, kuinka tärkeät hänen velvollisuutensa maatansa ja sukuansa kohtaan olivat, mikä merkitys niillä oli ja miten suuri edesvastaus niiden laiminlyömisestä. Tämä vastuunalaisuuden tunne oli viimein pojassa kasvanut niin suunnattomaksi, että hänen henkensä sen taakan rasittamana kuihtui kehityksessään. Erik Horn oli tullut sellaiseksi, että hänellä ei ollut päättäväisyyttä juuri nimeksikään. Hänen nuori pontevuutensa ja rohkeutensa oli tukeutettu ennen, kuin ne olivat saaneet koettaa voimiansa. Ylioppilaaksi päästyään peljästyivät hän rajatonta vapautta, joka hänelle nyt yht'äkkiä oli tarjona. Niinpä hän meni siihen laitokseen, jossa hän varman johdon turvissa tunsikin itsensä vapaaksi omasta vastuunalaisuudesta: kadettikouluun.

Vuosia kului ennen, kuin hän sotilaaksi päästyään alkoi vapautua pakosta, jossa oli kasvanut. Hänelle itselleen kiusallinen päättäväisyyden puute oli tuloksena siitä kasvatuksesta, jonka hän kotoaan sai mukaansa elämän taistelutantereelle.

Mutta jospa hänelle tuottikin suurta sielu ponnistusta mikä hyvänsä päätöksen teko ja varsinkin sen nopea teko, niin hän luonnollisesti sitte kaikkein sitkeimmästi piti kiinni siitä, mitä hän kerran oli taistelemalla saanut päätetyksi.

Niin oli nytkin käyvä. Tunnin toisensa perästä käveli hän kauniina kevät yönä edes takaisin jalavain pehmöisen lehdistön alla. Hän näki tähtien välkkyvän yhä kirkkaammin ja sitte taas vaalenevan. Heikko vihreänkeltainen viiru itäisellä taivaan rannalla ennusti jo päivän tuloa, kuin Horn viimein väsyneenä levottomuudesta ja ajatuksista sanoi itselleen: minulla ei enää ole mitään valitsemisen varaa, johan minä olen sanonut kaikki, mitä minun tarvitsee sanoa, johan lupasin tulla huomenna — se on: tänään.

Hänen päätöksensä oli tehty. Nyt sitä ei enää mikään voinut horjuttaa. Hän meni kotiinsa, heittäytyi vuoteelleen perin väsyksissään, mutta iloisena siitä, että oli voittanut itsensä ja päässyt päätökseen, ja

hän nukkui raskaasti.

VII.

Suuressa, rappeutuneessa talossa Falk-kadun varrella, jossa Chamitovin suku oli elänyt jo toista vuosisataa, oli nyt aivan hiljaista ja äänetöntä. Piha, ennen muinoin liian ahdas ja pieni kaikille niille ajajille ja ratsastajille, jotka siihen aikaan kävivät täällä vieraisilla, oli nyt tyhjä ja autio. Aurinko paahtoi siipirakennuksia, hietakenttää, kultasi vanhan, raskaasen Palladio-malliin rakennetun etusivun ja heijastui kaiken mahdollisen värisenä tomuisista ikkunoista, jotka näyttivät tyhjiltä ja kuolleilta kuin sokean miehen silmät. Punaiset kettukoirat makasivat puoliuunessa kumpikin puolellansa rappusten lahonutta hietakivilattiaa, liikkumattomina, kuin olisivat olleet muodostellut ruukkusavesta. Metsästäjä Vanjkassa oli tapahtunut jo kolmekin muutosta. Aikaisin aamusella oli hän tallirenkina hoidellut Almandinea, joka oli ainoa hevonen suuressa, autiossa tallissa. Sitte oli hän puutarharenkinä käynyt sotaa rikkaruohoa vastaan, joka ainiaan tunkeutui joka päivä esiin pihan hiekasta. Sitte lakeijana siistittyään osan niistä huoneista, joita Chamitovin perhe vielä käytti, istui hän nyt, yllä pitkä takki ja leveillä kultaraidoilla koristetut housut, oven vartiana erään runsaasti koristeltua esihuoneen kattoa kannattavan doorilaisen pylvään alustalla ja nukkui odotellessaan sitä, joka tuleva oli.

Sisällä huoneissa vallitsi äänetön hiljaisuus, ainoastaan ylhäällä autoissa huoneissa surisivat kärpäset ja koettivat väistää niin hyvin kuin mahdollista häijyä kavaluutta, hämähäkkien verkkoja. Samoin kuin pääsky vanhan linnan holvien alle, oli Helena Nikolajevna järjestänyt itselleen pienen pesän tämän vanhan palatsin toiseen eli n.s. mezzanin-kertaan. Hänellä oli siellä matala huone, koristettu vanhanaikaiseen tapaan harmaavärisellä sfinksein ja soitsujen kuvilla. Valkoisiksi maalatut ja juovikkaalla damastilla päällystetyt huonekalut olivat kootut sieltä täältä rappeutuneen linnan huoneista. Kaikki, mitä tässä pienessä huoneessa nyt oli, oli nähnyt ainakin kahden ihmispolven elävän ja kuolevan näissä nyt niin autoissa saleissa — kaikki paitsi flyygelipiaano, joka oli komea teos Erardin tehtaasta Pariisista. Tätä muinaisen ajan vanhanaikaista pohjaa vasten näytti Helena Nikolajevna kuin tämänpäiväinen pirteä kukka kalliissa muinaisaikaisessa astiassa.

Aina kello kymmenestä asti oli hän ollut valmiiksi pukeutuneena. Hän makasi puolinojallaan leposohvalla, käsissään ranskalainen aikakauskirja, ja kulutti odotuksen pitkiä hetkiä. Tänäpä oli Horn tuleva, hänen viimeinen sanansahan oli "huomenna". Ja hän jättäytyi suloisten unelmain, eilisten muistojen valtaan. Hän oli vieläkin näkevinään kevättaivaan ja kuulevinaan kottaraisen liverryksen ja Hornin hehkuvat sanat. Ah, nuo eiliset muistot ne veivät hänet kauas tulevaisuuteen, kauas ylös seitsemännen taivaan autuuteen. Sillä kuten enimmäisissä lapsissa, jotka kasvatetaan yksinäisyydessä, piili hänessäkin koko maailma mielikuvituksia ja ajatuksia, unelmia ja tunteita, joiden olemassa olosta niillä, jotka elivät hänen lähellensä, ei ollut edes aavistustakaan. Kuin hän viimein heräsi näistä unelmistaan, oli kello sillä välin ehtinyt sekä yhteen- että kahteentoista, mutta ketään Hornia ei ollut vielä näkynyt. Helena alkoi tuntea hermostumista. Hän meni piaanonsa luo ja koetti löytää niitä sulavia säveleitä, jotka eilen olivat niin mielellään, niin aivan itsestään tulleet esiin, mutta hän ei niitä enää löytänyt. Alla päin pani hän piaanonsa kannen kiinni ja istui yhä tyytymättömämpänä ja raskaammalla mielellä. Hän meni alas Darja Mihailovnan luo, joka yhtä hermostuneena kuin hän itsekin kulki edes takaisin huoneesta ja sinne jälleen, niin että hänellä näytti olevan äärettömän paljon tehtävää. Nyt oli kello kolme, Helena meni jälleen ylös huoneesensa, paneutui kasvoilleen sohvalle ja itki.

Hänen jalkainsa juuressa istui vanha Marfa, joka ennen muinoin oli ollut hänen imettäjänsä, sittemmin hänen kammarineitsyensä ja uskottunsa, ja koetti puhella hänelle lohdutuksen sanoja, vähän hajamielisiä ja ristiriitaisia, mutta hyvää tarkoittavia.

— Lenotshka, pikku emäntä, älä huoli hänestä, älä itke tuon kerettiläisen tähden. Suomalainen hän on, ehkäpä ei sekään, vaan ainoastaan saksalainen. Kas niin, älä itke, sydänpäpyseni, kyllä hän tulee, kellohan on vasta kolme. Ja muuten parempi... Nyt haukkuivat koirat, ristikkoportti rämisi ja suuri esihuoneen ovi paukahti kovasti kiinni.

— No, kas nyt, mitä minä sanoin, siinähan hän on! Pyyhi pois kyyneleesi, tässä on hajuvettä ja tässä...

Ja pikku emäntä Lenotshka hypähti ylös ja hymyili kyyneltensä välitse, ja Marfa riensi pois biljaardisaliin, joka oli hänen asuntonansa. Siellä hänellä oli vuoteensa, suunnaton joukko tyyntyjä ja pulstereita lattialla biljaardin ja uunin välillä; muuta hänen omaisuuttansa oli lukemattomissa kääröissä ja nyyteissä ympäri suurta huonetta.

Marfa laskeutui siellä polvilleen pyhän kuvan eteen ja löi päänsä lattiaan. — Herra, rukoili hän, nyt voi sinun palvelijasi lähteä rauhassa. Helena Nikolajevna on säilytetty ja suojeltu. Marfa Ivanovna joutaa nyt omillensa, ja sitte tämä jumalaton huone kukistukoon. Pyhä neitsyt ja sinä, ihmeitä tekevä Anna, joita olen niin monesti rukouksissani huutanut avuksi, kiitos olkoon teille! Ja vanhus sitoi päähänsä parhaan silkkihuivinsa ja läksi viemään Kremlin portille, iveriläisen madonnan kuvan eteen kallista, hyvänhajuista ja kullattua kynttilää, jota hän oli vuosikautia säästänyt sen päivän varalle, jona hänen emäntänsä Helena joutuisi kihloihin.

* * * * *

Darja Mihailovna oli aika sitte päättänyt hänkin pukeutumisen. Hän oli, kuten runoilijat sanovat, tyhjentänyt kaikki aamuruskon värit ja etsinyt Idunan hedelmiä laatikkojensa syvimmistä komeroista. Nuorentuneena nousi hän ylös. Ollen käytölisempi ja vähemmin kärsimätön kuin sisaren tytär odotti hän Hornia vasta myöhemmin päivällä. Mutta kuin kello alkoi tulla kaksi eikä Hornia näkynyt, alkoi häneenkin tarttua suuren odotuksen levottomuus ja sen johdosta koko talossa vallitseva tyytymättömyys. Voi, pitikö hänen vielä kerta pettyä; no, sitte hän ei enää kestäisi enempää. Kuinka hän oli koettanut pitää koossa tätä kaatumaisillaan olevaa taloa. Hän oli nähnyt tämän talon mahtavuutensa päivinä, jolloin hänen sisarensa vielä oli elossa, jolloin Moskovan aateliset ahkeraan vierailivat täällä, jolloin nuo huoneet, joissa hän nyt käveli kuin lintukotolainen jättiläisen hansikkaassa, olivat liian ahtaat vieraiden paljoudelle. Silloin oli talo varakas ja sen maine moitteeton. Ja sitte tuo hirmuinen aika, jolloin se oli häviön partaalla, kunnes tuo Aldoni, se kruunupäinen portto, tuli taloon. Hän se herätti Nikolai Konstantinovitshissa eloon isiltä perityt intohimot, jotka jo kauan olivat olleet kahlehdittuina; hän se houkutteli nelikymmenvuotisen miehen vielä kerran antautumaan nuoruuden leikkeihin, koettamaan intohimojen pyörrettä ja raivoisesti heittäytymään, ikään kuin korvataksaan hukkaan kulunutta aikaa, sellaiseen huvitusten kuohuun, jollaisessa ajattelematon nuoriso mellastelee, kunnes hän viimein, menetettyään kultansa ja kunniansa, tuli heitetyksi pois rannalle heikkona, runneltuna sekä ruumiiltaan että sielultaan. Sillä tahrautuneine mielikuvituksineen, veltostuneine hermoineen ja aistimineen täytyi hänen sitte ajatuksissaan ja unelmissaan elää siinä siveellisessä loassa, jossa hän oli oleskellut niin kauan. Tämän häiriön ja levottomuuden ja kurjuuden ajan oli Darja pysynyt kuitenkin talossa turvaamassa suvun viimeistä kukkaa, ruhtinatar Helenaa. Rohkeasti oli hän taistellut kaikkia kohtalon nurjuuksia vastaan. Hän oli säästänyt kaikilla tahoilla, hän oli saanut aikaan melkein uskomattomia asioita, pitääkseen niin kauan kuin mahdollista yllä edes jossain määrin suvun muinaista loistoa ja vanhoja tuttavuuksia ja siten tehdäkseen Helenalle mahdolliseksi joutua sukunsa mukaiseen naimiseen, ja omasta puolestaan tahtoi hän jättää tälle sisarensa tyttärelle pienen perinnön. Kuin Helena vuosi sitte hylkäsi Martinovin kosinnan, oli se ollut ankara isku Darja Mihailovnalle. Olihan Martinov viisas ja ymmärtäväinen mies ja saattoi siis toivoa hänen ylenevän korkeallekin. Mutta tyttö ei ollut tahtonut kuulla puhuttavankaan siitä. Ja nyt tuli tämä Hornin kosinta niin äkisti, niin aivan odottamatta. Hän hengähti helpotuksesta. Niin, jos Helena vain tuli pelastetuksi, sai kyllä koko talo luhistua kokoon, sai kaikki...

Nyt haukkuivat koirat, ristikkoportti rämisi ja esihuoneen suuri ovi paukahti kovasti kiinni.

Kalpeana, vakavana ja täydessä juhlapuvussa seisoi Horn suuressa salissa ja katsoi arasti ja vastenmielisesti ylös vanhan haidamakin kuvaan. Hänen korvansa suhisivat ja soivat, silmät yrittivät pimenemään. Hän oli kuulevinaan sisarensa äänen, joka valkoisesta höyrypilvestä huusi hänelle jäähyväisiksi: "varo sitä Helena Nikolajevnaa". Ja nyt, nyt oli hän täällä pyytämässä häntä vaimoksensa. Häntä alkoi tulevaisuus pelottaa ja vähällä oli hän jo kääntyä pois, vaan äkisti heräsi hän jälleen tajuunsa ja malttoi mielensä. Darja Mihailovna seisoi hänen edessään.

Kuin Erik muutamia vuosia sitte kysyi Samarkandin basaarissa timanttia ostaakseen, niin jalokivien kauppias vei hänet pieneen, rappeutuneeseen komeroon, ja siinä tuo itämaalainen otti esiin likaisen käärön ja päästeli siitä toisen likaisen rievun toisensa perästä, etsien syvimmältä niiden sisästä timanttia, jonka oli sinne kätkenyt. Horn muisti aivan elävästi tuon itämaalaisen tapauksen, kuin juuri Darja Mihailovnan paraillaan kertoessa salaisuksiensa Helena kauniimpana kuin koskaan astui huoneeseen. Kaikki jäivät aivan vaiti, salissa ei kuulunut hiiskaustakaan. Horn muisti vanhan tarinan enkelistä, joka liiteli huoneen lävitse. Kaikki pelko, kaikki päättämättömyys ja ahdistus haihtui kerrassaan. Hän tunsu huumautuvansa onnesta. Se oli nuoruuden ja ilon huumausta.

* * * * *

Kolmen viikon kuluttua olivat he jo aviopari sillä Darja Mihailovna pontevasti selitti niin kauan voivansa pitää yllä taloa, mutta ei kauempaa; sitte sai kaikki mennä kuperkeikkaa, kaikki tyyni täytyi myöä. Muuta ei hänellä sen lisäksi ollut sanottavaa kuin:

— Olkaa hyvä Helenalle, hän ei tiedä tästä kaikesta niin mitään. Ehkä hän aavistaa osan, ehkäpä on myöskin kaikki jäänyt häneltä nuoruuden huolettomuudessa huomaamatta. Sen hän ainoastaan tietää, että isän raha-asiat ovat rappiolla ja että minä omilla pienillä vuosituloillani olen pitänyt taloa yllä.

VIII.

Kuin neiti Hanna palasi kotiin, oli vapaaherra vanhuksella tuhansiakin asioita kyseltävänä häneltä. Pojasta kyseli hän hyvin tarkkaan ja näytti olevan tyytyväinen kaikkeen. Hänellä muuten oli omituinen tapa kysellä kuin yli-inkviittorilla: välistä näyttivät kysymykset tulevan aivan kuin sattumalta, mutta aina ne kuitenkin osuivat kohti. Saatuaan kaikki kysellyksi kertoi hän itse suuren englantilaisen perheestä, kaurasta ja lohen pyynnistä, hallituksen toimista ja kunnallislautakunnan neuvotteluista. Neiti Hanna puolestaan kertoi kelpo Martinovista, kultaraudikon surullisesta kohtalosta sekä pastori Raumbacherin erinomaisesta saarnasta. Jonkin verran vastenmielisesti ja kylmästi kertoi hän myöskin kauniista Helenasta ja hänen kummallisesta, hyvin kirjavasta tädistään sekä kuinka hän läksi Moskovasta siitä syystä, että hänen ei tarvitsisi mennä sen tädin luo. Hyvä halu hänellä myöskin oli puhua Erikistä ja Helena Nikolajevnasta ja mitä hän oli juuri lähteissään sanonut veljelleen, mutta tarkemmin punnittuaan huomasi hän sopivammaksi olla siitä virkkamatta mitään.

— Siinä teitkin aivan oikein, tyttöseni. Matkoilla usein tavataan ihmisiä, joista ei tiedetä, ovatko ne ihmisiä ollenkaan.

Jonkun ajan kuluttua Hannan kotiin tulosta alkoi vapaaherrasta tuntua vähän kummalliselta se seikka, että Erik ei lähettänyt itsestään mitään tietoja.

— Nyt on jo kulunut kohta kaksi viikkoa sinun kotiin tulostasi, sanoi hän tyttärelleen, eikä vielä edes riviäkään. Lupasihan hän tulla kolmen viikon kuluttua. Kuulehan, Hanna — ja vapaaherra rummutti pöytää — luuletko sinä ehkä sen Helena Nikolajevnan pidättävän häntä millään tavoin?

Neiti Hanna sävähti tulipunaiseksi. Hän ei tiennyt mitään erikoista puhuneensa tästä Helenasta, ja kuitenkin oli hänen isänsä huomannut hänen ajatuksensa. Jokin liika sana, jokin äänen värähdys hänen mainitessaan Helenaa oli saattanut vanhan ihmistuntijan käsittämään hänen mielipiteensä. Omatuntonsa nuhteli Hannaa ankarasta ja kenties ajattelemattomasta tuomiosta ihmisiä kohtaan, jotka olivat osoittaneet hänelle ainoastaan hyväntahtoisuutta ja ystävyyttä, ja sen tähden hän nyt sanoi kiivaammin, kuin olisi oikeastaan tahtonutkaan: ei suinkaan, en minä sitä usko. Sydämmensä syvyydessä hän kuitenkin tunsu katumusta tästä suoruuden puutteesta tarkkasilmäisen ja suuresti kunnioitetun isän edessä.

Vapaaherra olisi ehkä toden perästä tullut levottomaksi poikansa tähden, ell'ei nyt olisi ollut keväät sellainen, että vanhus saattoi olla siitä oikein sydämmestään hyvillänsä. Satoi melkein joka päivä ja kuitenkin oli ilma lämmin. Ruoho kasvoi mustanpuhuvana ja oraat olivat kauniit ja voimakkaat. Jos neiti Hanna joskus valitti lakkaamatonta sadetta, sanoi vapaaherra aivan tyytyväisesti:

— Ole huoletta, kaikki, mitä ennen juhannusta tulee vetenä alas tässä maassa, on siunaukseksi. Ja hyvillään käveli hän, tutkien ilmapuntaria, lämpömittaria ja sateen mittaria.

Eräänä päivänä kirkastui sitte ilma aivan äkisti: nyt oli luonto kauneimmassa kukoistuksessaan, nuoruuden pirteänä ja hyvää toivoa herättävänä. Katollisessa kuistissa päärakennuksen vieressä istui vapaaherra vanhus auringon lämmössä ja luki viimeksi tulleita sanomalehtiä, ja neiti Hanna sill'aikaa puutarhuri Jaakon avulla aivan omin käsin järjesteli kukkia, jotka tänään oli muutettu kasvihuoneesta kuistille.

Tämä työ oli vanhalle Jaakolle ankara koetus. Että vapaaherra sulloi häneen Mundtin pillereitä juomishalua vastaan, että neiti Hanna lueskeli hänelle raittiuskirjasia ja hänen asuntoonsa ripusteli koko joukon kuvia viinan turmeluksesta, sitä kaikkea vielä saattoi kärsiä; vaan että hän ryhtyi järjestelemään hänen kukkiensa, se jo koski liiaksi hänen mieleensä. Hänen taiteellisuutensa ja hänen taiteilijaturhamaisuutensa — sillä hän mielestään oli taiteilija ja toki vähän arvokkaampi kuin tavallinen päiväläinen — loukkautui kovin sellaisesta menettelystä. Koko talvet oli hän lämmittänyt kasvihuonetta, hoidellut ja puhdistellut näitä kukkia — ja nyt kuin hän kuten ennen vapaaherratar vainajan aikana yritti tuomaan näytteille suuria lilja- ja ruusukokoelmia ja asetella kaikki niin, että joka kukkalaji pääsi täyteen loistoonsa, nyt tuli neiti Hanna ja otti kaiken kunnian.

Neiti Hanna liikkui lämpöisenä, punakkana ja vilkkaana siinä kuistilla, aivan huolimatta ja tietämättäkin Jaakon kärsimyksistä, äänettömästä suuttumuksesta ja loukkautuneen turhamaisuuden harmista. Tunteissaan jonkun ruusun tai hortensian entisiltä, ammoin jo menneiltä ajoilta, jolloin hänen äitinsä vielä oli elossa, hymyili Hanna niille kuin vanhoille tutuille. Kuin viimeiset kukat olivat

paikoillaan, katsahti Hanna koko laitokseen tarkastavasti ja kääntyi äkisti Jaakon puoleen:

- Entä se suuri, punainen ruusu?
- Luutnantinko ruusu? kysyi Jaakko. Nyt hän oli saava tappionsa kostetuksi.
- Minun, minun ruusuni!
- Sitä ei ole enää, se kuoli talvella.
- No, tottahan siitä nousee uusia vesoja?
- Ei, siinä ei ollut luonnollinen juuri, vastasi Jaakko mielessään ilkkuen.

Hanna punastui, tietämättä itsekään, mistä syystä, ja katsoi kiikkutuolissa istuvaan vanhukseen. Vapaaherra oli nukkunut, sanomalehti kasvoillansa. Hän toki onneksi ei kuullut mitään, ajatteli Hanna.

- Niin, Jaakko, nyt saatat mennä, sanoi hän lyhyeen.

Yrmeänä ja pahoilla mielin meni Jaakko matkoihinsa ja neiti Hanna kävi istumaan raollaan olevan oven aukkoon, jäähdyttämään hehkuvia poskiansa.

Kuinka kaunis Haapakoski tosiaan oli! Hietakentän päällitse, jota tuoreenvihreät nurmikot ympäröivät, näkyivät vaaleanvihreiden, höyryävään koivujen latvat, tuolla alhaalla kohisi koski ainaista vapauslauluansa ja etäämpänä näkyi tumma hongikko sekä sen päällä sinitaivas valkovillan kaltaisine kevätpilvineen. Kuistilla tuoksuivat kukoistavat ruusut ja hyasintit. Mutta se ruusu, jonka kukoistamista hän olisi mieluummin katsellut ja tuoksua tuntenut, se oli kuollut samoin kuin sekin, joka sen oli kerran hänelle antanut. Hanna ei ollut sitä suinkaan ensi hetkenä unhottava. Siihen kukkaan olivat hänen elämänsä suloisimmat unelmat, koko hänen nuoruutensa kiintyneet. Hän oli monta vuotta sitte saanut sen yhdeksäntenätoista syntymäpäivänään. Hän oli sinä päivänä odottanut häneltä paljon enemmänkin kuin ainoastaan ruusua, sillä kyllä hän näki, millainen hänen sydämensä tila oli. Mutta turhaan hän odotti. Kuinka usein hän olikin luullut sen hetken tulleen, jolloin jää oli sulava... Mutta eipä se säkenöivä jää koskaan sulanut, ei koskaan nuostunut. Miksi, voi miksi hän ei puhunut niitä sanoja, jotka kuitenkin polttivat hänen huuliansa! Miksi hän ei lausunut ilmi sitä, joka loisti hänen silmistään! Hän matkusti pois, rikkomatta salaisuuden sinettiä. Hän oli jo silloin sairas, kuten sanottiin. Hän matkusti pois Varsovaan ja kuoli seuraavana vuonna. Jotain salaperäistä, jotain rumaa, jotain, josta ei tahdottu puhua, liittyi hänen kuolemaansa. Se oli kuihduttanut Hannan kevätunelman. Se oli tuottanut hänelle paljon kärsimystä, monta tuskaa. Sitte oli hänen sydämensä aikaa myöten vähitellen tyyntynyt, aallot olivat asettuneet, auringon paiste välkkyi jälleen järven peilipinnalla. Elämä kului taas tasaista kulkuaan, mutta syvä poimu silmäin päällä ja vakava piirre otsassa olivat sen sieluntaistelun seurauksina. Kuten tavallista ei ollut äidin ja tyttären kesken vaihdettu sanaakaan tästä unelmasta, vaikka he molemmat kyllä varsin hyvin tiesivät, mitä toisen sydämessä syvimmillä liikkui. Unhotusta etsimään lähetettiin neiti Hanna Geneveen, suureen pappiskaupunkiin, protestanttisuuden Roomaan, jossa kaupungin ja kantonin ylimykset tutkivat jumaluusoppia ja puhelevat uskonnon asioista yhtä innokkaasti, kuin ruotsalaiset ja saksalaiset ylimykset rykmenteissä väittelevät arvoasteista ja ylennyksestä. Siellä oli hänen sieluansa kohdannut toisen kerran henkinen myrskytuuli, siellä oli hän löytänyt tien uuteen Jerusalemiin, Herran Siioniin, siellä oli hänestä tullut sisälähetyksen innokkaimpia työntekijöitä. Hänen muotonsa oli tullut vielä vakavammaksi, ja yksi lisäpoimu silmäin päälle jäi muistoksi tästä matkasta.

Neiti Hannan muistelmat ja unelmat keskeytyivät raskaista, narisevista askelista hiekkakäytävällä. Postimies se siinä tuli, tuoden kirjeitä ja sanomalehtiä. Hanna otti ne vastaan hiljaa, herättämättä vanhusta. Ahaa, viimeinkin kirjeitä Erikiltä. Kiireesti avasi hän sen, jossa oli hänen osoitteensa. Tuskin ehti hän lukea kahta riviä, kuin kummastuksen, suuttumuksen ja vastenmielisyyden huudahdus tunkeutui esiin.

- No, mitä nyt? sanoi vanhus, heräten.
- Erik on nainut, sanoi hän ankaralla, kaiuttomalla äänellä.
- Kenenkä?

— Sen tatarilaisprinsessan Helena Nikolajevnan. Vihan, katkeruuden ja kateuden tunne nousi, kiehui ja kuohui yli hänen sielussaan. Auringon paiste oli kerrassaan kadonnut järveltä, aallot kuohuivat korkeina ja raivoisina. Mitä elämä oli niin itsepäisesti riistänyt häneltä: saada rakastaa ja olla rakastettu, sen oli tuo kaunis, vähäarvoinen nainen saavuttanut täysin määrin. Mikä hän oikeastaan olikaan naisiansa? Martinov arveli, ett'ei...

Vapaaherra vanhus nousi hitaasti ja katsoi mieltävästi tyttärensä.

— Anna minulle kirje, sanoi hän jyrkästi, ja hänen äänellään oli kireä sointu, sellainen kuin lasin kirksahtaessa rikki. Hän otti kirjeen, meni huoneeseensa ja sulki ovensa.

Hän kävi istumaan sohvaan kantaisän Stålsköld Hornin muotokuvan alle. Vastapäätä oli Bredan runsaasti värítettämä kuva kolmannelta Kustaasta, joka näytti punakkana ja vihastuneena katselevan suosikkinsa pojan poikaa. Hitaasti mursi hän kirjeensä auki ja luki:

"Rakas isä:

Sinä olet monessa viime kirjeessäsi sanonut hartaan toivosi olevan nähdä minut pian jälleen kotimaassani ja vähitellen jo olevan ajan minun oppia tuntemaan Haapakoski, ruveta Suomen palvelukseen ja voimaini mukaan hyödyttää maatani.

No hyvä, niin kauan, kuin kuuluin kenttäarmeijaan, en voinut täyttää toivoasi; mutta nyt olen päättänyt erota palveluksesta ja olen jo jättänyt eron hakemukseni. Viikkokauden kuluttua olen Suomessa. Nyt puhun sinulle aivan suoraan. Ei se yksistään sinun toiveesi ole, joka tuo minut jälleen isänmaahan. Minä nain tänään tosin köyhän, mutta nuoren ja lumoavan naisen, Helena Nikolajevna Chamitovin, meidän entisen rykmentinpäällikkömme tyttären. Arvattavasti on Hanna jo maininnut sinulle hänen nimensä. Jos hän ehkä lienee puhunut Helenasta jotakin epäedullista, niin pyydän minä sinua olemaan vakuutettu, että minä olen hankkinut varmimpia tietoja siitä, että hänen persoonassansa ei ole mitään moitetta. Muuten saat itse ensi viikolla vakautua siitä, että sanani ovat oikeat. Silloin minä suullisesti myös kerron sinulle kaikki ne omituiset asianhaarat, jotka saattoivat minut tekemään tämän sinun mielestäsi ehkä liian pikaisen päätöksen. Toivoen, että en ole menettänyt sinun luottamustasi ja että tulevaisuus on näyttävä minun vaalini onnelliseksi, olen sinun kuuliainen poikasi

Erik."

— Hm, sanoi vanhus, rummutti pöytää ja katsoi miettivästi eteensä. Kirjeessä ei ole oikeastaan mitään selitystä ollenkaan, ainoastaan rakastuneen miehen vakuutus. Voi sitä nuoruutta, sitä nuoruutta! Mutta mikä on tehty, se on tehty. Nyt pitää ottaa suurin mahdollinen hyöty tästä ehkä itsessään huonosta asiasta. Ja vanhus, ainiaan jäntevä ja voimakas, ainiaan valmis ryhtymään itse toimiin ja ainiaan tarkka huomaamaan elämän tosipuolet, alkoi perinpohjaisesti uudestaan tarkastaa suunnitelmaansa, jonka oli aikaa sitte tehnyt poikansa tulevaisuuden varalle ja hänen sijoittamiseksi Suomen palvelukseen.

Ensin hän kuitenkin lähetti sanan tyttärelleensä, että hänen ei tarvinnut odottaa häntä päivälliselle. Sitte alkoi hän astuskella edes takaisin huoneessa.

Päivällishetki ja keskipäivän kuumuus olivat jo ohitse, kuin hän lakkasi astumasta; nyt oli hänen suunnitelmansa valmis, kaikin puolin punnittu ja kypsytetty. Hän otti esiin paperia ja kynän ja kirjoitti kolme kirjettä. Kuin ne olivat valmiit, kutsui hän tyttärensä, ilmoittaakseen hänelle aikeensa.

Neiti Hanna tuli sisään hiljaisempuna ja vakavampana tavallistansa.

— Käy istumaan, rakas lapseni, sinä et näytä olevan tyytyväinen tähän naimiseen. No en minä sano siitä mitään; mutta toivokaamme kaikissa tapauksissa, että se luonnistuu paremmin, kuin me molemmat nyt ajattelemme ja luulemme.

Hanna nieli alas jotakin, joka näytti tunkeutuvan hänelle ylös kurkkuun.

— Kuulehan nyt, rakas lapsi, kuinka minä olen ajatellut asiaa — ja hän alkoi lukea kirjeitönsä.

Ensimmäinen kirje oli: Keisarillisen Senaatin Varapuheenjohtajalle
K. Herra ——— Se kuului:

"Minulla kun nyt on tilaisuus tehdä sinulle ja vanhalle ystävällemme Gripenstedtille suuri palvelus, en voi olla vaivaamatta sinua parilla rivillä, vaikka oletkin lomalla, Kun tämä asia sitä paitsi on sen laatuinen, että minä sen kautta pääsen kauan toivotun tarkoituksen perille, niin siitä kyllä käsität, miksi sen niin kiihkeästi lasken sinun sydämmellesi. Muistanethan, kuinka vaikea minun oli saada taivutetuksi vanhaa ystävääni Gripenstedtiä toistaiseksi pitämään kuvernöörinpaikkansa, päästäksemme mahdottomasta V:stä, joka on kenraalikuvernöörimme lähin tarjokas siihen paikkaan. No niin, nyt on minulla ehdokas, jonka pitäisi loistavasti voittaa joka taholla: minun poikani Erik. Hän on översti, siis sotilas ja venäjää puhuva, Yrjön ritari ja nyt myöskin nainut erään ruhtinattaren Moskovan suuresta maailmasta. Hänellä on kenraalikuvernöörille oivallisia suosituksia paljon vaikuttavilta henkilöiltä, muiden muassa Skobelevilta ja kreivi Stülpersiltä; sinä pääset V:stä pitkäksi ajaksi, Gripenstedt saa muuttaa Helsinkiin hoitamaan terveysttönsä, ja minä saan viimeinkin kotiin Erikkini. Kun Erik on kaikin

puolin osoittanut olevansa täysin kykenevä mies, joka on hyvästi tullut toimeen paikassansa, niin toivon, että et sinä enkä minä saa tästä suosituksesta mitään häpeää... Toivoen sinun..." j.n.e., j.n.e.

Toinen kirje oli eräälle vapaaherran vanhalle naissukulaiselle, jolla oli hyvin suuri vaikutusvalta ylhäisissä piireissä. Karsittuna alusta ja lopusta kuului tämä kirje näin:

"Paras serkku. Erik on nainut venakon, erään ruhtinatar Helena Chamitovin, siinä kaikki, mitä minä toistaiseksi tiedän morsiamesta. Ensi viikolla odotan kotiin nuorta paria. Ymmärrättehän, serkku, kuinka mahdoton hänen nyt olisi asettua Haapakoskelle; hänen täytyy etsiä itselleen paikka jostakin täällä kotimaassa. Jos hän joutuu sotakomisarjukseksi, piirintaapiukseeriksi tai joksikin sellaiseksi, niin hän saa hikoilla siinä paikassa koko ikänsä, pääsemättä koskaan sen ylemmäksi. Hänen täytyy sen tähden heti alusta päästä sellaiseen asemaan, että hänen ei tarvitse tunkeilla liian alhaisissa piireissä. Nyt ovat asiat sillä kannalla, että Gripenstedt vanhus aikoo pyytää eroa. Minä olen kirjoittanut siitä varapuheenjohtajalle ja pyydän nyt teitä, serkku, joka olette niin lähellä hänen perhettänsä, panemaan paljon vaikuttavan sananne vaakaan Erikin hyväksi..."

Kolmas kirje oli vanhalle Gripenstedtille. Siitä sai hän tietää, mistä päin tuuli kävi ja kuinka vapaaherra vanhus asiaa ajatteli.

— No, mitä arvelet suunnitelmastani, Hanna? sanoi vapaaherra ja katsoi tyttärensä.

Hanna vain ihmetellen katsoi isäänsä, mutta ei vastannut mitään. Viimein hän kuitenkin lausui:

— Luuletko sinä Helenan viihtyvän sellaisessa maaseutukaupungissa kuin J., sisämaassa, jossa ei ole mitään seuraa, jossa tuskin on mahdollinen puhella kenenkään kanssa?

— Nuorena vitsa väännettävä. Nyt aluksi viihtyy hän siellä, sittemmin, kuin hän — ja vanhus etsi jotakin sopivaa sanaa, jonka hän, jos lienee löytänytkin, kuitenkin jätti sanomatta — samapa se, toistaiseksi hänen pitää viihtyä. Sitä paitsi täytyy hänen, mielellään tai vastenmielisesti, oppia siellä jompikumpi maamme kielistä, sillä muuten hän ei koskaan tunne olevansa kotonaan tässä maassa.

— Isä, minä tahtoisin tietää, mitä sinä itse arvelet tästä avioliitosta, tahtoisin tietää sinun sisimmän ajatuksesi asiasta. Ja neiti Hannan ääni vapisi liikutuksesta.

Tästä tyttärensä äänen harvinaisen vienosta värinästä tuli vapaaherrakin liikutetuksi. Heti paikalla käsitti hän, mitä liikkui syvimmällä Hannan sielussa, tuossa tytön sielussa, joka oli paremmin kuin pojan sielu hänen oman sielunsa kaltainen. Hän käsitti, kuinka Hanna oli tuleva kärsimään siitä uudesta, joka oli tuleva, kärsimään siitä, että oli kadottava kaikki, nämä perhekuvat, joita hän kunnioitti, nämä historialliset posliinit Itä-Indian komppanian ajoilta, suvun hopeat, kaikki, kerrassaan kaikki, ehkäpä veljensäkin.

Vapaaherra tunsu syvää sääliä tyttärensä kohtaan, mutta hänen tapansa ei ollut lohdutella eikä hän siihen edes kyennytkään. Pitkän ja toimeliaan elämänsä aikana oli hän oppinut toimimaan ja, jos tarve vaati, puhumaan sattuvasti ja voimakkaasti, mutta pukea sydämen hienoimpia tunteita sanoihin, puhua lämpöisesti sielun syvyydestä, se taito oli häneltä jäänyt oppimatta. Ylhäällä seljanteilla puhaltavat aina koleat tuulet, ja vapaaherra Horn oli niin kauan oleskellut juuri ylimmillä kukkuloilla.

Hän meni tyttärensä luo.

— Sinä kysyt, mitä minä arvelen tästä avioliitosta. No, olkoon sanottu, mutta ainoastaan meidän kesken: minua se ei miellytä. Vaan voihan se tulla paremmaksi, kuin nyt näyttää, ja usko minua, se riippuu paljon sinusta, tyttäreni.

Hanna huokasi ja punastui. Hän käsitti isänsä ymmärtäneen, mitä ajatuksia ja tunteita hänen mielessään liikkui. Hän suuteli isänsä kättä ja meni työhönsä.

Raskain mielin läksi hän täyttämään emännän velvollisuuksiansa. Tämä oli hänestä kuin uhrijuhla. Vanha, rakas koti oli järjestettävä ja koristettava, sisustettava ja sievistettävä — kelle? Kaukaisesta, vieraasta maasta tulevalle muukalaiselle naiselle, joka oli riistävä häneltä valtikan, joka oli koko ikänsä vallitseva ja hallitseva täällä. Täällä, jossa Hanna oli viettänyt elämänsä paraat päivät, jossa hän oli hellällä huolella säilyttänyt jokaista pikku kohtaa sellaisena, kuin se oli ollut monen miespolven ajan, täällä oli tuo muukalainen ja ehkäpä hänen tätinsäkin ... ja Hanna purskahti itkemään. Hän on ehkä muuttava kaikki, tuova tänne venäläiset tapansa, pyhäinkuvansa, likaiset venäläiset palvelijansa, jotka eivät tiedä, mitä puhtaus onkaan. Ja Erikin, hänen rakkaan veljensä Erikin on se nainen riistävä häneltä, riistävä ainiaaksi, ja Erikin kanssa myöskin tämän kartanon, jota ei enää koskaan saanut kukaan tämän historiallisen suvun naisperillinen periä. Mielessä kuohuvina tunteet, jotka horjuivat katkeruuden ja vihan välillä, mutta joihin myöskin sekautui sydämmellistä, vilpittöntyä, suurta surua

kaikesta siitä, mitä hänen veljensä oli vetänyt itsensä ja muiden omaistensa päälle, liikkui Hanna vanhassa talossa, otti esiin liinavaatteet, jotka koristettuina suvun vaakunalla, puhtaudesta ja mesiruohosta tuoksuvina olivat saaneet kymmeniä vuosia olla rauhassa paikoillaan hyvästi tuuletetuissa, vilpoisissa säilypaikoissa. Ja siinä luki hän noiden vaatteiden vaakunakirjoituksista kuten Egyptin tutkija muumiain kääreistä kokonaisen suvun historian. Ja kaikki nämä tähdet, nämä miekat ja kypärät, joita äiti ja äidinäidin äidit olivat ommellen kirjailleet lakanoihin ja tyynynpäällyksiin, ne puhuivat kaikki suvun länsimaisista pyrinnoistä. Kaikki nämä muhkeat merkit oli aikoinaan sotilaan aseilla tai valtiomiehen kynällä voitettu taistelussa Moskovon suurta valtaa vastaan. Villaisten peitteiden, pehmoisten kuin puuvilla ja valkoisten kuin lumi, joukosta etsi hän komean, Ruotsin vaakunalla koristetun silkkipeitteen, jonka kuningas oli lahjoittanut hänen isoisänsä isälle, kuin hänet haavoitettuna kannettiin pois verisestä Ruotsinsalmen taistelusta. Siitä lähtien oli se kulkenut suvussa perintönä: morsiuspeitteenä. Raskain mielin järjesteli hän häähuoneet veljelleen ja tuolle vieraalle naiselle, jota hän pelkäsi, ja kun kaikki, jota peljätään, herättää vastenmielisyyttä, tunsikin hän, vaikka kyllä koettikin hillitä mieltänsä, ensi kerran polttavaa, kiusaavaa vihaa häntä kohtaan, joka oli tuleva, häntä, joka oli niin suuri muutos vuosisataisiin muistoihin verraten ja joka oli tuova uutta verta ja uusia aatteita tähän vanhaan, ylhäiseen ja ylevään sukuun.

IX.

Vapaaherra vanhus oli tarkka talouden hoitaja, Hän tiesi, kuinka äärettömän vaivalloista oli saada suomalaisesta maasta kiskotuksi varat, mitä maalaisruhtinas, maanomistaja-ylimys tarvitsi, elämään ylhäisenä herrana. Hän sen tähden käänsi moneen kertaan rahaa ennen, kuin antoi sen pois kädestänsä mihinkään, joka ei kuulunut maanviljelyskaluihin, meijeriastioihin tai rotueläimiin. Kaikki sellaiset olivat hänellä mallikelpoisessa kunnossa, mutta kaikki muu oli ylellisyyttä, ja sellaisessa hän säästi. Varsinkin oli hän säästänyt ajokaluissa; vuodet päästänsä oli hän ajanut korkeissa, monitaipeisissa ja perin vanhanaikaisissa vaunuissa. Kun hänen nyt oli lähetettävä se Noakin arkki, joksi naapurit sitä leikillä sanoivat, asemalle noutamaan poikaa ja hänen vaimoansa, löi hän käsiään yhteen ja sanoi mieltävästi: niin, kaunis tuo ei kyllä ole, mutta minkäpä sille tekee; enhän minä nyt mistä voi yht'äkkiä ostaa uusia vaunuja. Kuski Gabriel ja uusi, herramainen palvelija Larsson, joka syvimmässä sielussaan kiihkeästi rakasti teatteria ja murhenäytelmiä ja oli aikoinaan palvellut äänettömänä näyttelijänä teatterissa, saivat siis lähteä ajamaan asemalle.

Erik Horn ja hänen nuori rouvansa olivat pysähtyneet K:n asemalle. Erik tunsikin heti Haapakosken ajoneuvot, jotka olivat kuulut yli koko valtakunnan. Hän oli niistä vähän häpeissään Helenan edessä, jolla juuri tällä alalla oli erittäin tarkka ja harjautunut silmä. Mutta eipä siinä mikään auttanut, hän vei hänet niiden luo. Nauraen nousi Helena niihin, ja liikkeelle lähdettiin hölkkäjuoksua.

Kuinka kaunis oli tie kääntyessään honkain runkojen välitse. Kuinka syvälliset ja salaperäiset olivat metsät: puiden rungothan näyttivät aivan pylväsriveiltä, jotka kaukana hälvenivät valoisaa pohjaa vasten. Kuinka taivas oli sininen ja ilma kevyttä hengittävää. Niityt komeilivat kauneimmassa puvussaan, pääskyt lentelivät riemusta huudellen valkoisten pilvien alla ja lepäsivät toisen vuoron vierekkäin, pari toisensa rinnalla pitkin noita loppumattomia sananlennätinlankoja. Helenan sydän paisui onnesta ja ilosta, ei pauhuisesti, ei, se sykki niin hiljaa kuin perhon hienot siivet tuolla, jossa se kesäpäivän auringonpaisteessa istui metsäruusun lehdillä.

— Erik, sanoi hän hiljaa, tarttui hänen ruskettuneeseen käteensä, painoi sitä silmiään ja huuliaan vasten ja katsoi ihastuneesti hänen silmiinsä, Erik, tämä on kaunis tämä maa, täällä odottaa meitä onni.

Erik myöskin katsoi häneen; hänen kasvonsa eivät hymyilleet, ne vallan loistivat terveydestä, onnesta ja autuudesta.

— Helena, sanoi hän ikään kuin ponnistaen, ja hänen sydämensä värisi kuin kieli hänen lausuessaan hänen nimeänsä. Hän oli liikutettu, hellä, sydämmellinen — kaikki hänen lapsuutensa ja nuoruutensa muistot syöksyivät hänelle vastaan, kuin hän nyt Helenan sivulla matkusti tätä tietä, jota ennen oli ajanut niin monesti. Hänen sydämensä paisui jalojen tunteiden kuohusta, ja hän teki mielessään lupauksen, että nämä vainiot, joita hänen esi-isänsä olivat vuosisatoja viljelleet, olivat hänestä saavat heille seuraajan, yhtä uskollisen ja utteran työssä kuin hekin.

Nuorelle parille ei kuitenkaan jäänyt tilaisuutta enempiin haaveksimisiin, sillä romantillinen palvelija joka silmänräpäys kääntyi heidän puoleensa, tehden selityksiä ja pitäen puheita, joita varsin hyvin saattoi sanoa liialliseksi virkainnoksi.

Vaunut kääntyivät lehtikuojaan, jonka kahden puolen kasvoi koivuja, haapoja ja pihlajia hoitelemattomina, Helena tähyteli uteliaasti "linnaa". Hän näki tuolla valkoiseen vivahtavan kartanon mustine taittokattoineen ja mataloine siipirakennuksineen; sen päällitse koetti hän saada vilahdusta varsinaisen kartanon torneista ja huipuista, sillä eihän toki satavuotinen herraskartano voinut...

Samassa pysähtyivät vaunut sen valkoisen rakennuksen eteen, ja Helena tunsu köyhyyden ja pikkumaisuuden enteitä, ja niin voimakas oli tämä tunne, että se kuului niihin, jotka ainiaaksi painuvat muistiin — se oli niitä, joiden mukaan sitte koko ikänsä arvostellaan ja tuomitaan oloja. Rappusilla seisoivat vapaaherra vanhus ja Hanna; he ottivat nuoren parin vastaan ilman mitään yli kuohuvaa iloa, mutta ystävällisesti, ääneti, käden puserruksella ja syleilyllä, joka kaikki tuntui sanovan: Helena, me otamme sinut vastaan ilman ehtoja, vakaasti aikoen rakastaa sinua ja viihtyä sinun kanssasi — jos se ei onnistu, niin syytä itseäsi. Jonkinlainen ritarillisuus ja miniän tavattoman kauneuden ilmeinen ihmettely lämmittivät vanhuksessa jonkin verran tuota muuten kylmänkoleata tervehdystä. Mutta neiti Hannassa pääsivät Aldonin huvilassa vietetyn, tuskaisen yön muistot niin suuresti valtaan, että hän ei saanut kukistetuksi vastenmielisyyttänsä.

Ainoa, joka myrskyisesti otti vastaan nuorta herraansa, oli Rob Roy, hänen vanha metsästyskumppaninsa; mutta kun hän nyt ei enää jaksanut iloisella hyppimisellä eikä kovalla haukunnalla ilmaista iloansa, paneutui se maahan Erikin jalkain juureen ja ainoastaan vikisi ja vaikeroi, joka nuoreen muukalaiseen ja taikauskoiseen naiseen vaikutti hyvin voimakkaasti ja tuskallisesti.

Tampuurissa uudistettiin tervehdykset, ja nuoret menivät ylös siihen huoneeseen, jonka neiti Hanna oli laittanut heille kuntoon. Tämä tilava ja valoisa huone, kalustettu vastoin nykyajan kirjavaa ja moniväristä aistia yksinkertaisesti, mutta sievästi, oli puutarhan puolella. Ikkunat olivat auki ja kullalta välkkyvää, vihreätä valoa tulvi huoneeseen. Lämpöinen kesätuuli kohotteli hiljaa valkoisia ikkunan verhoja, ne paisuivat kuin purjeet, nousivat ja laskeutuivat ja huiskuttivat — niin Helenasta tuntui — raitista, viileätä tervetuloa. Huone tuoksui kukista ja puhtaudesta. Kosken kuohu täytti sen yksitoikkoisella, nukuttavalla kohinalla.

Tuskin sai Erik suljetuksi oven, kuin Helena tuskaisen näköisenä tarttui hänen kaulaansa.

— Erik, Erik, minua pelottaa täällä. Minua ei rakasteta, minä en ole tervetullut sinun sisarellesi Hannalle. Minä tunnen sen, minä tunnen sen mielessäni, ei maksa vaivaa sinun koettaakaan saada minua uskomaan muuta.

— Rauhoitu, rakkahani, rauhoitu, sinä vallon erehdyt. Minun sisareni on luonnostaan kylmä. Sellainen on hänen tapansa, ei hän sillä tarkoita mitään pahaa. Muuten riippuu kaikki siitä, kuinka sinä osaat miellyttää heitä tänään — malta mielesi. Jos — minä sanon: *jos* on jotakin, joka ei ole aivan oikein meidän välillämme, niin se koskee minua eikä sinua. Isäni ja luultavasti myöskin Hanna ovat tyytymättömät siitä, että menimme naimisiin niin äkisti; mutta itsehän tiedät, rakkahani, itse tiedät, mikä meitä pakotti siihen.

— Kyllä, kyllä, mutta sinä, Erik, ethän sinä jätä minua koskaan!

Kasvot juhlallisina, melkein ankaran näköisinä vastasi Erik:

— En koskaan, Helena, sen minä vannon sinulle.

Erikin vakavuus kukisti Helenan levottomuutta sen verran, että hän tunsu itsensä tynemmäksi, mutta ei hän siltä kuitenkaan ollut vielä läheskään varma. Hän kiiruhti pukeutumaan ja laittautui niin yksinkertaiseen pukuun, kuin suinkin saattoi.

Nyt soi päivälliskello. Erik ja Helena astuivat alas ruokasaliin, viimemainitulla sydän kovasti sykkivänä. Päivällisellä syntyi suuri hankaluus kielestä. Venättä osasivat ainoastaan Erik ja Helena; neiti Hanna kyllä osasi sujuvasti ranskaa, mutta vapaaherra vanhus puhui ainoastaan vaivalla sitä kieltä. Täytyi tyytyä saksaan. Kerrotaan keisari Kaarle V:nen sanoneen: minä puhun espanjaa Jumalani kanssa, ranskaa naisten kanssa ja saksaa palvelijaini kanssa. Jos Espanjan kielen sijaan sovitetaan venäjä, niin tämä keisarin lausunto soveltuu vielä tänäkin päivänä venäläisiin ylimyksiin. Helenasta oli varsin tuskallista puhua saksaa sellaisessa asemassa olevan henkilön kanssa kuin hänen appensa; lisäksi appi vielä puhui saksaa hyvin huonosti. Sen tähden keskustelu supistui kaikkein tavallisimpiin jokapäiväisyyksiin ja uhkasi aika-ajoin kokonaan sammuaikin, kunnes vanhus rohkeasti turvautui Ruotsin kieleen. Vapaaherra Aleksander oli iloinen ja ylpeä pojastaan, innostui kysymyksissään ja melkein unhotti Helenan. Helena oli hyvin liikutettu, mutta taisteli urhollisesti liikutustansa vastaan. Hänestä tuntui ikään kuin epäkohteliaisuudelta tuo vieras kieli hänen läsnä ollessaan, vaikka hän kyllä käsittikin olevan aivan oikein, että vanhus puhui poikansa kanssa sitä kieltä, joka hänellä oli sydämen ja hienoimpain tunteiden kieli. Kaikki surumieliset luonteet tuntevat suruisuutta, milloin joutuvat vaihtamaan olopaikkaa. Rohkeat, sangviiniset luonteet eivät siitä mitään tiedä. Heitä päin vastoin

ilahuttaa että heidän elämänsä jokapäiväisyys tulee keskeytetyksi. Helena kuului ensimmäintuihin. Niin kauan, kuin hän ja Erik olivat kahden kesken, ei hänelle ollut johtunut edes mieleenkään, mitä kaikkia vaikeuksia hänellä oli voitettava, mutta nyt, nyt se yht'aikaa selvisi hänelle kaikki tyyni. Hän koetti paeta Hannan turviin. Mutta Hanna, ollen koko sydämmestään kiintynyt isän ja Erikin vilkkaasen keskusteluun, antoi ainoastaan hajamielisiä vastauksia. Niinpä Helena jäi aivan yksikseen, enemmän kuin toiset olisivat tahtoneetkaan.

Silloin tällöin lausui vapaaherra vanhus joitakuuta sanoja hänelle, kilisti hänen kanssansa ja esitti muutamilla sanoilla hänen tervehdysmaljansa; mutta sitte kääntyi puhe jälleen tuohon perheen salakammioon, johon hänellä — tunki hän tuskakseen — ei ollut avainta. Hän oli heille taakkana, joka esti heitä vapaasti nauttimasta toistensa jälleen näkemisen iloa. Hän oli täällä muukalainen, hän tunki sen ja joutui siitä perin toivottomaksi. Siitä toivottomuudesta kehräytyi jo tuhansia lankoja, jotka kietoivat häntä hienoina, kevyinä, mutta katkeamattomina, kierrettyinä yhteen ahdistuksesta, katkeruudesta, vastenmielisyydestä ja kateudesta ja kudottuina verkoksi, joka kokonaan sulki hänen sydämmensä ja aivonsa. Ah, jospa jo päivälliset päättyisivät, jospa jo noustaisiin pois pöydästä, ajatteli hän itsekseen ja töin tuskin sai niellyksi kyyneleensä.

Viimein noustiinkin atrialta. Erik puristi rohkaisevasti vaimonsa kättä. Mentiin pihan puolisolulle kuistille juomaan kahvia. Erik ehti paraiksi kuiskata muutamia helliä rakkauden sanoja vaimonsa korvaan, kuin palvelija ilmoitti vieraan ajavan lehtikujaa pitkin kohti taloa.

Uteliaasti, kuten maalla on tapana, kumartui Hanna kuistin laidan päälle katsomaan tielle päin.

Yht'äkkiä hän odottamattomasta ilosta huudahti: Se on Lilly, Lilly, minun paras ystäväni!

Erik oli juuri nostamassa kahvikuppia huulilleen, mutta tuon huudahduksen tenhovoimasta pysähtyi kuppi puolitiehen ja Erikin kasvoissa tapahtui viono värin muutos, joka ei jäänyt huomaamatta Helenalta, vaikka hän näyttikin olevan kiintyneenä puheluun appensa kanssa. Vieraita nyt, ajatteli hän, kukahan tuo Lilly saattaa olla, joka oli niin hienoja tapoja tuntematon, että heti hänen ollessaan ensi päivää uudessa kodissa riensi tänne heitä häiritsemään?

Lilly ajoi yksi-istuimisissa käässyissään rappusten eteen, heitti ohjakset takana istuvalle kuskille ja hypäsi notkeasti alas.

Lilly ja Hanna syleilivät ja tervehtivät toisiaan sydämmellisesti. Vieras, nähtyään Erikin ylhäällä rappusilla ja tultuaan esitellyksi talon nuorelle, kauniille miniälle, punastui kovin ja pyysi moneen kertaan anteeksi, että oli häirinyt perhettä; mutta hänellä ei ollut vähintäkään aavistusta ei kihlauksesta, häistä eikä tuliaisista. Hän sanoi heti menevänsä jälleen pois, kuin hepo vain ehti vähän levätä, ei hänen tarkoituksensa ollut ketään häiritä.

Siitä ei Hanna tahtonut kuulla puhuttavankaan, hän oli niin kiihkeä pidättämään Lillyä, että aivan näytti siltä, kuin hän olisi toivonut hänestä ahdistavan mielialan haihduttajaa. Hän esitteli Lillyn paraana ystävänsä Helenalle, joka puolestaan hyvin kummastui Lillyn muodon omituisuudesta.

Hän ei ollut kaunis, mutta missä seurassa hyvänsä oli hän tuleva huomatuksi. Hänessä oli jotakin Leonardo da Vincin naistyypeistä, jotain tuosta umpinaisesta ja syvästä, sisällisestä elämästä, joka oli kätkeytyneenä tyynen ja kohtalaisen ulkomuodon ja käytöksen peittoon, mutta se elämä — siltä aivan näytti — saattoi minä hetkenä hyvänsä puhjeta esiin miellyttävänä nauruna, kyynelittömänä suruna tai hurmaavana kohteliaisuutena. Hän vaiti ollessaan oli niin paljon sanovan näköinen, että syrjäinen aivan tahtomattaan tuli ajatelleeksi, tokko hän ollenkaan tarvitsikaan puheenlahjaa. Sileä, vaaleanruskea tukka, hienopiirteinen suu, jonka ympärillä elämä leikitsi joka hermossa, jokaisessa pienimmässäkin lihaksessa, pienissä poskien ja leuan kuopissa, ja kirkkaat silmät, jotka katsoivat suoraan ulos maailmaan, ikään kuin tahtoen ottaa mittaa kaikesta mitä näkivät, ja samalla kuitenkin tuossa kirkkaudessaankin tutkimattoman monivaihteiset kuin meri — kaikki se antoi hänen muodolleen ja käytökselleen sellaisen voiman, että hän kerrassaan voitti kenen hyvänsä, jota hän todella tahtoi viehättää.

— Terve tuloa, överstinna, terve tuloa, jospa viihtyisitte meidän maassamme, sanoi hän miellyttävästi hiljennetyllä äänellä ja hymyillen niin paljon lupaavasti.

Ja nyt puhelu, joka niin kauan oli ollut hidas ja kylmä, alkaa toden perästä, Lilly on kuin sähköllä täytetty esine: tarvitsee vain koskea siihen, niin se säkenöitsee, viskelee liekkejä ja levittää lämpöä ympärillensä, Ja puhelu alkaa ranskaksi, vaihtuu saksaksi ja ruotsiksi ja jälleen ranskaksi, kunnes viimein päistikkaa syöksyy ruotsiin, joka kuin kohiseva virta vetää itseensä kaikki ranskan, saksan ja venäjän pienet, vähäpätöiset sivuojat. Ja siinä istuu Helena taas yksin, Helena parka, ja kuuntelee tuota yksitoikkoista, vierasta kieltä, jonka ääniä hän ei voi huomata kauneiksi. Hän näkee, kuinka Erik innostuu, kuinka käly Hanna kylmästi ja viisaasti kuin vanhus sekautuu puheeseen, kuinka Lilly

leimahtaa. Ja nuo silmät, tuo hurmaava hymy herättivät hänet miettimään, mitähän on saattanut olla olemassa hänen miehensä ja tämän Lillyn välillä, sillä hän näki heti, että jotakin siinä oli ollut. Lillyn suu heti ilmaisi, kuinka liikutettu hän nyt oli katsoessaan Erikkiin. Hänen silmänsä katsahivat niin suruisesti häneen, että Helenan mielessä välähti kirkas leimaus, jonka valossa hän kerrassaan näki koko entisyyden. Hyvänen aika, hänhän rakastaa Erikkiä, ja Erik ... hän on ennen muinoin rakastanut Lillyä!

Helena sai ilmi hänen salaisuutensa, noiden puhuvain kasvojen salaisuuden. Hän tunsi sen äkisti, ikään kuin olisi löytänyt Aladdinin ihmeellisen lampun, ja sen tenho valossa tunsi hän kaikki, luki kuin kirjasta Lillyn koko rakkaustarinan, ymmärsipä myös tuota inhottavaa kieltäkin. Ja toivottomuuden kourilla kuristi mustasukkaisuus äkisti rikki hänen onnensa välkkyvän saippuarakon. Hän tunsi olevansa muukalainen täällä eikä koskaan voivansa päästä tämän perheen jäseneksi, ei olla kotonaan tässä maassa. Ylipääsemättömäksi muuriksi kaikki sulkeutuvat lietensä ympärille, tämän kotilieden, jossa hän ei koskaan löydä tyhjää paikkaa itselleen. Eikä hänkään, hänen Erikkinsä, voi hankkia hänelle sitä paikkaa. Helenan tunteet kasvoivat liian voimakkaiksi, hän tunsi sen; oli kuin vesi olisi äkisti muuttunut kovaksi jääksi. Hän nousi ylös ja sanoi kylmästi ja levollisesti, että aikoi mennä ylös huoneeseensa.

— Minä tulen kohta perästä, vastasi Erik, katse ja koko kasvot hajamielisen näköisinä.

Helena ei tiennyt vielä kartanon sisustusta. Hän astui ruokasaliin, sieltä saliin ja joutui jälleen ulos puutarhan puoliselle kuistille. Hän ei tahtonut kääntyä takaisin kysymään, missä yläkertaan vievät raput olivat. Miksipä hän häiritsi heitä, jotka monen vuoden kuluttua nyt tapasivat toisensa, heitä, joiden joukossa hän yksin oli vieras, joille hän oli taakkana ja esteenä. Suora, leveä käytävä johti kukka-istutusten keskitse halki puutarhan. Mieli katkerana ja alakuloisena astui hän käytävää pitkin ja kuuli äkisti mahtavan kohinan. Hän astui edelleen. Mitä etäämmäksi hän joutui kartanosta, sitä kovemmin kuului kohina. Nyt oli hän sen seasta kuulevinaan muutamia yksityisiä bassoääniä, jotka vierivät esiin kuin ukkonen. Hän laskeutui jyrkkiä rappusia, jotka olivat tehdyt karkeaksi hakatusta graniitista, ja kääntyessään viimeisellä rappuslattialla vasemmalle näki hän edessään Haapakosken kuohuen ja kohisten syleilevän pientä saarta, jossa kasvoi tiheä kuusikko. Ensin hän peljästy; tuolla Venäjän tasangoilla hän ei ollut koskaan nähnyt mitään sellaista, hän yritti pakenemaan. Mutta omituisen tenhovoiman lumouksesta kiintyi hän kohinaan, värin vivahtelemiseen, raivoiseen taisteluun tuolla syvällä hänen allansa, niin että hänellä ei ollut voimia liikahtaa paikastaan. Hänestä aivan tuntui, kuin jokin kummallinen, kammottava, magneettillinen voima olisi vetänyt häntä alas tuonne koskeen, ja kerran hän jo kiivaasti tarttui käsipuihin. Vasta sitte, kuin käsissä tuntui luja tuki, rauhoittui hän ja saattoi yhä enemmän mieltynen katsella veden hurjaa leikkiä. Sinivihreän pohjavärin näki hän joka silmänräpäys vaihtelevan sinimustasta keltaruskeaan. Siinä kohden, jossa molemmat joen haarat raivoisina syöksyivät vastakkain, nousi korkealle ilmaan miljooneja vesipisaroita, joihin taivaankaari toisensa perästä kutoi sädetöyhtöjään, loistaen ja välkkyen; sen kudoksen värikomeutta ei ole kukaan kuolevainen, ei Salomo kaikessa kunniassaan eikä maan kauneimmat kukat kuvannut. Helena seisoi hetkisen ikään kuin kivettyneenä tämän luonnonvoimien hurjan taistelun edessä. Hän muisti muutamia säkeitä Pushkinin runoelmasta Vaskisesta ratsastajasta:

Rajummin yhä myrsky riehuu
Aalloissa — Neva paisuu, kiehuu
Ja ärjyy, pyrkii vapauteen
Ja pedon lailla ärtyneen,
Äkisti kaupunkiin nyt syöksyy.

Ja kuin hän sai selville runomitan, tuntui hänestä kosken ja joen kohina käyvän samassa rytmillisessä tahdissa, se tuntui laululta, joka alinomaa kohisten toisteli samalla mitalla samoja säkeitä. Ja kun luonto meistä näyttää sellaiselta, millaisiksi sielumme kielet kulloinkin ovat viritetyt, kaikui kosken laulu hänestä nyt perin surumieliseltä: sä täällä vieras oot, et rakkautta saa. Se oli laulun A ja O. Ja aivan menehtyneenä surustaan, luonnon mahtavasta hirvittävästä äänestä, joka ei ollut koskaan puhunut hänelle niin ankarasti, niin tylästi, niin väkivaltaisesti, mustasukkaisuuden tuskista, viimeisistä kovista mielenliikutuksista, vaipui hän alas rappusille, ja väkivaltainen itku vavistutti koko hänen olemustansa.

Ja tämä kosken hurjan, karhean, raivoisan laulun tunne jäi hänelle pysyväksi, sellaiseksi, jota ei koskaan unhoteta.

Nyt kuuli hän miehensä levottomasti ja hätäisesti huutavan hänen nimeänsä. Erik tuli lähemmäksi ja Helenasta tuntui ikään kuin hyvältä, että äänen kaiusta kuului, kuinka levoton hän oli. Vastaisiko hän vai eikö? Hän taisteli itsekseen ja viimein huusi lyhyen, jyrkän *täällä*, ja heti juoksi Erik alas rappusista, sulki hänet syliinsä ja suuteli hänen silmiään moneen kertaan.

— Kuinka ihmeen tavalla sinä olet joutunut tänne alas! Kuinka minä olin levoton! Ja miksi sinä itket, sano, rakkahani, miksi?

Mutta Helena ei saanut pitkään aikaan puhutuksi sanaakaan. Viimein puhkesi hänen kaunisten huultensa takaa esiin koko tulva katkeroita sanoja, häilyviä arveluita, hurjia mielikuvituksia, kaikki rakennellut luulevaisuuden tuskain pohjalle. Kaikki, mitä hän tänä puolena tuntina, jonka oli yksin suruisten ja kiivasten ajatustensa kanssa, oli saanut kokoon haaveksituksi, kaikki työnsi hän tulvanaan Erikin turvatonta olemusta vastaan. Ensi aluksi yritti Erik kovin loukkautumaan hänen sanoistansa ja suunnattomista syytöksistään, ja aikoi puolustaa ja puhdistaa itseään hänen edessään. Mutta nähtyään, kuinka perin onneton Helena oli, ja tultuaan ajatelleeksi, että vastustus ainoastaan kiihdyttäisi häntä, ryhtyi hän häntä lohduttamaan. Hän kävi istumaan hänen viereensä ja puhui hänelle kuin sairaalle lapselle, ystävällisesti, hellästi. Helenan kyyneleet ja nyhkytykset pysähtyivät, ja heti sen jälkeen oli hän kahta vertaa hellempi, tunnusti vikansa ja nöyrtyi, niin että se Erikistä tuntui melkein liialta.

Seoittaakseen pois hänen näitä tunteitansa ja saadakseen hänet unhottamaan, minkä vaikean hetken hän oli nyt kokenut, sanoi hän:

— Katsos, kuinka kaunis koski on. Katsohan tuota ruusupunaista pilveä taivaalla, kuin olisi se raakun kuori, katso keltaista, kirkasta taivasta, tummaa honkametsää ja valkoista koskea. Katso, kuinka valo virtaa kuusien välitse kuin sula kulta tänne veden päällitse, sano, eikö tuo kaikki ole kaunista? Täällä olen minä poikana kesät päästänsä ihailut tätä näköalaa.

Helena katsoa tirkisteli maisemaa. Viimein hän sukeutui likemmäksi Erikkiä.

— Anna anteeksi, rakkahani, mutta minua tämä pelottaa, minä en käsitä tätä. Kohina panee pääni pyörälle, syvyys kauhistuttaa minua ja tuo rajuus torjuu minua pois luotansa. Minua joki miellyttää silloin, kuin se kuten Venäjän joet hiljaksen juoksee kuin sininen vyö viljavain vainioiden ja pehmoisten tammistojen keskitse, minä...

— Tule, Helena, sanoi Erik mielessään loukkautuneena. Meitä odotetaan teelle.

Helena katsahti kummastuen häneen, mutta ei sanonut mitään. Hän ei ollut osannut edes aavistaakaan, että mies rakastaisi maataan niin suuresti, ett'ei sietäisi muita maita kiitettävän.

* * * * *

Ilta tuli. Suuressa salissa Haapakosken kartanossa istui perhe koolla. Suvun jäsenet olivat harvasanaisia, ajattelevia, umpimielisiä henkilöitä, tuimain sotilasten ja helläsydämmisyytensä melkein unhottaneiden lakimiesten jälkeläisiä. Siinä ei ollut nimeksikään sitä kevyttä, välkehtivää valoisuutta, joka usein kuuluu vanhan hoviatelin ominaisuuksiin. Vanha vapaaherra katseli ulos keski-ikkunasta mietiskellen, kuinka monta häkkiä enemmän apilaita tänä vuonna oli tuo niitty tuolla antava. Hanna ja Lilly pelasivat dominoa; nuori pari, nyt jälleen täydellisessä sopusoinnussa keskenään, istui piaanon edessä. Silloin tällöin Helena löi soittimesta äänen, yhden ainoan äänen, joka paisui, täytti huoneen ja jälleen kuoli pois kesäillan hiljaisuuteen. Erik piti kättänsä Helenan vyötäisillä ja kuiskaili helliä sanoja hänen korvaansa. Ne sanatko ne sitte lienevät vaikuttaneet, että yksinäiset äänet houkuttelivat yhä useampia soimaan ja sulamaan yhteen Helenan sormien alla: yht'äkkiä löi hän muutamia komeita alkusointuja, ja nyt kuohui musiikki esiin ylevinä, mahtavina aaltoina. Ei kukaan olisi voinut uskoa yksinkertaisen piaanon sisällä piilevän sellaista suuruuden ja komeuden maailmaa.

Helena soittaessaan unhotti, missä oli ja keitä hänen ympärillensä. Sillä hän antautui kaikkiensä sävelten lumovoiman valtaan, sävelet kantoivat häntä yhä kauemmaksi sopusoinnun ja kauneuden maailmaan. Suuret vainajat, jotka olivat säveltäneet niitä kuolemattomia teoksia, joita pienemmät elossa olevat mestarit nyt käyttivät hyödykseen, jätti hän rauhaan; hän soitteli ainoastaan kotimaansa säveliä, ainoastaan sitä musiikkia, joka oli kasvanut suuren Venäjän alueilla.

Kaikki, mitä juutalainen rotu on kärsinyt ja yhä uudestaan kärsinyt Venäjällä, on Anton Rubinsteinin sävelissään tehnyt havaittavaksi, antanut sille muodon ja värit.

Olkoot hänen sankarinsa minkä nimisiä hyvänsä, Asra tai Nero, olkoot ne okeaniideja tai Russalkoja tahi jokien syvyyden keijukaisia, niin paraiten ja totisimmin hänen sävelensä aina kuvaavat niitä suruja, jotka ovat vuosituhansia rasittaneet hänen kansaansa pyhässä Venäjän maassa. Tuskainen on se laulu, joka on puhjennut esiin ahdistetun kansan syvimmästä sydämestä, ja valitus kaikuu hänenkin sävelistään kuten ennen esi-isäin lauluista, kuin he istuivat ja itkivät Babylonin vesien luona.

Teeskentelemättömästi ja luonnollisesti on Glinka kuunnellut, mitä kalastaja laulelee soutuessaan kesäiltana venettänsä pitkin Dnjeperin leveätä pintaa, mitä paimen soittelee huilullaan, kuin kaitsee laumaansa joen varsilla. Hän on kuullut Siperiaan tuomitun valitukset, nähnyt nuorison leikit ja myrskyiset tanssit, milloin poikia ja tyttöjä pyhäiltöinä yhtyy kylissä suuremmin joukoin. Ja kaikesta

siitä on hän vetänyt tulokset, laskenut sille arvon, joka enemmän kuin mikään muu osoittaa hänen kansansa luonteen, joka on mieltymys aatteen ilmestykseen havaittavassa muodossa, persoonallisuuteen. Isänmaa, vapaus, riippumattomuus, kaikki se ei ole mitään, vasta tsaarin persoonassa muuttuu "ei mitään" kaikkeksi, sen tähden tämä kansa antaa henkensä tsaarin edestä — se se heistä on elämän vaikean taidon pääsumma.

Mahtava ja komea on Tshaikovsky, oppineempi kuin hänen edellisensä. Hänen musiikkinsa juuret ovat syvällä venäläisessä messussa: kirkollisen musiikin vakava kaava, sen rytmilliset, kauniit soinnut; kirkon marmoripylvästen tavoin kantavat ne ihanoita, kevyesti haihtuvia siirrossointuja, jotka korkeain holvien tavalla lepäävät runsaasti koristelluilla pylvästen päillä. Pylväspari toisensa perästä tulee esiin lakkaamattomassa jonossa ja jälleen katoaa häikäisevään valoon tuolla kaukana, jossa ääretön oleskelee aavistettuna, mutta ei koskaan nähtynä, peitossa pilvien, pyhän savun, joka ikään kuin kukkaistuoksu kesäyönä liitelee hänen valtaistuimensa ympärillä.

Kuin viimeisen sävelen kaiku oli hälvennyt, vallitsi syvä hiljaisuus Haapakosken vanhassa salissa. Vienoa nyyhkytystä kuului sieltä päin, jossa Lilly istui sohvassa. Hanna katseli pieniä purpuraisia pilviä, jotka purjehtivat niin äärettömän korkealla ja hitaasti katosivat tuonne sinitaivaan syvyyteen.

Helena nousi pois piaan edestä. Hän oli koko päivän ollut samanlaisessa asemassa kuin Inferior venetsialaisessa huvinäytelmässä. Mielihyvin tunsu hän ainakin nyt olevansa korkealla, niin korkealla, että kaikkein muiden täytyi katsella ylös häneen.

Vanha vapaaherra nousi ylös ja ääneti puristi miniänsä kättä. Hän aikoi juuri sanoa jotakin, kuin palvelija soitti. Se kimakka soitto haihdutti lumouksen.

Tee oli valmis. Mentiin ruokasaliin, jossa illallinen syötiin ääneti. Vanha vapaaherra katseli tarkkaavasti miniänsä. Tuntui siltä, kuin olisi hän, kuultuaan hänen soittavan, saanut ikään kuin paremman ajatuksen hänestä ja hänen kyvystään.

Myöhemmin illalla, kuin jo oli sanottu toisilleen hyvää yötä, kuiskasi hän hiljaa pojalleen:

— Ota talteen tämä voima. Sinun pitää ajoissa ... ja "kasvattaa"-sana oli vähällä luiskahtaa hänen huuliensa yli, mutta silloin näki hän lempeän, murheisen muodon häämöttävän sumun tavoin silmäinsä edessä; hänen onnettoman vaimonsa kuva se sen sanan tenhovoimasta sukelsi esiin unhotuksen, muistojen maasta. Hän jätti lauseensa kesken eikä Erik koskaan saanut tietää, mitä vanhus tarkoitti. Hän puristi hellästi isänsä kättä. Ja nyt hän ensi kerran huomasi, isänsä mennessä huoneesensa, kuinka paljon hän oli vanhennut. Niska oli ohut ja laiha, ryhdin ja käynnin suoruus ja vahvuus oli murtunut.

— Näenpä tulleeti kotiin oikeaan aikaan, sanoi poika itsekseen.

Erik ja Helena istuivat ikkunan edessä huoneessansa. Yö, hiljainen, suloinen kesäyö peitti mäkiä ja vainioita. Koski lauloi kehtolauluansa. Tuoksuvain metsien syvyydestä, kuka tiesi, mistä, taivaastako vaiko maasta, liiteli lienteitä tuulia esiin. Kevyt sumu nousi koskilaaksosta, leviten pehmoiseksi verhoksi lähimmille puille ja tehden niiden muodot miellyttäväksi ja värin hienoksi. Karjopihasta kuului silloin tällöin kellon kalkahdus ja kaukaa etäisyydestä valvovan koiran haukunta.

Erik Horn oli vallan hurmautunut kesäyön ihmeellisestä valosta, jonka nyt näki niin monen poissaolovuoden perästä. Musiikki, kotimaan ilma, hänen onnellinen rakkautensa ja illan kauneus, kaikki se yhdessä viritti hänen sielunsa kielet omituiselle soinnulle, joka salli hänen korkeimmassa määrässä nauttia elämää, olemassaolon iloa.

— Helena, katso, kuinka kaunis se on tuo vainio tuolla, kuin tuuli liikuttelee vihreitä tähtiä.

— Mikä vainio? Helena ei sitä nähnyt. Tuo pieni tuolla puistossa, onko se vainio?

Se sana herätti hänen mielessään aivan toisen kuvan.

Hänen kotimaassansa aaltoili nyt nisuvainio niin laveana, kuin silmä kantoi, ja tuuli toi omituista tuoksua, joka samalla kiihotti ja nukutti. Etäällä taivaan rannassa näkyivät suuren kylän terävät katot ja kaivon vintin viistoinen selkäpuu. Joka pensaasta kaikui satakielen hellä kaiholaulu. Taivaan tähdet loistivat kullankiiltävinä tummansinisellä pohjalla.

Horn käsitti hänen uneksivan katseensa, käsitti, että Helena ei ollut koskaan ymmärtävä tämän pienenmoisen, yksinkertaisen luonnon kauneutta, tämän luonnon, jossa elämä sykkii hiljaksen, juoksee niin hiljaa kuin puronen lumpeen lehtien alla.

Mutta oliko hänellä mitään oikeutta olla siitä pahoillaan. Horn muisti, kuinka hän ennen nuorena luutnanttina kerran saattaessaan erästä naisserkkuansa, maalaajaa, Italiaan oli ihastuksissaan luonnon kauneudesta katsellut Lago Maggiore siniaaltojen ylitse Borromeisten saarien kauneita piirteitä.

Serkku oli silloin sanonut hänelle: Erik tahtoisitko sinä asettua tänne asumaan? — Herra varjelkoon, oli hän vastannut, ja silloinhan kuitenkin oli puhe ijäisten kevätten maasta.

Vaikka tämä päivä oli kauneimpia kesäpäiviä, kuin pohjolassa on tarjona, pysyi se sittekin pimeänä kohtana Helenan elämässä; se jäi todistukseksi siitä, kuinka kiihkojemme, tunteittemme väreet ja kuohut muodostavat luontoa, kuinka me itse panemme luonnetta ja väritystä kaikkeen, mitä on ympärillämme, niin että omiin yksityisiin tunnelmiimme saatamme sovittaa Zolan lausuman taiteen määrittäytyksen: kappale luontoa katsottuna jonkin luonteen lävitse.

X.

Lempikuukausi, tuo aika, jota maalatessa olisi kuvattava jollakin valkoisella ja ruusun värisellä kultapohjalle, musiikin alalla esitettävä jotenkin siihen tapaan, kuin Gounod on sitä kuvannut Faustinsa neljännessä näytöksessä, se aika tuli Erik Hornille aivan toisenlaiseksi, kuin hän oli odottanut. Maalla kauniin luonnon keskellä, vapaana raskaasta työstä, hellänä, rakastavana ja terveenä ollen hän oli uskaltanut toivoa täysin määrin sitä onnea, joka kuului tuohon salaperäiseen sanaan, ja kuitenkin oli sitte todella aivan toisin.

Syitä, joiden tähden elämä ei hänelle muodostunut sellaiseksi, kuin hän oli toivonut, oli kaksi, ja ne tosiaan olivat niin luonnolliset, että hän ne heti huomasi ja myös käsitti, että ne olisi poistettava; mutta niiden poistamiseen hänen kykynsä ei riittänyt. Nuorella parilla, heillä kummallakaan ei ollut mitään tekemistä, kerrassaan ei mitään työtä. Erik, luonnostaan jotenkin toimielias — ei kyllä sillä tavoin kuin vanhus tai sisar, mutta kuitenkin tottunut kuten sotilaat tavallisesti työskentelemään määrättyssä piirissään — oli nyt tuomittu täydelliseen joutilaisuuteen.

Vanhus oli monivuotisen yksinäisen elämänsä aikana maalla koonnut suuren joukon kokemuksia ja havainnoita, joita hän kantoi mielessään kuin jokin viisauden kaivo. Ja hän katsoi velvollisuudekseen ilmoitella Haapakosken tulevalle isännälle nämä yksinäisinä hetkinä harjoitetun ajatustyön käytölliset tulokset ja johtopäätökset; mutta jättää ainoatakaan tilan hoidon osaa, edes pientäkään, pojalle — ei, niin kauan, kuin hänen päänsä oli pystyssä, tahtoi hän yksin hoitaa Haapakoskea. Niinpä Erik pysyi äännettömänä kuuntelijana, kuin isä selitteli suunnitelmiaan, ajatuksiaan ja unelmiaan talouden sekä yhteiskunnallisten ja valtiollisten asiain alalla, ja se äännettömän kuulijan osa tuli hänestä ajan pitkään aivan sietämättömäksi.

Helena puolestaan oli kyllä tottunut jouten oloon, sillä vierailut, ratsastusretket ja köyhäin hyväksi työskenteleminen, johon hänen päivänsä olivat kotona kuluneet, eivät oikeastaan ansaitse työn nimeä, mutta ei hän siltä kuitenkaan ollut tottunut elämään niin aivan ilman kaikkea mahdollisuutta kuluttaa aikaansa millään. Muuten hän nyt ensi kerran elämässään näki suurimmaksi kummastukseksensa, millaista orjan työtä maanviljelys todella on. Hänen kälynsähän oli aikaisin aamusta ylhäällä ja piti päivät päästäänsä vaaria koko talon ja tilan hoidosta. Ja senaattori, salaneuvos, vapaaherra, vanha maanviljelijä-ylimys, niin hän — Helena luuli ihan varmaan, että hän ei nukkunut koskaan. Helena muisti ennen muinoin tavanneensa erään saksalaisen tilallisen, joka esitettiin hänelle "maatalouden hoitajana". Hänestä oli tuo arvonimi tuntunut varsin kummalliselta ja hän oli itsekseen ihmeteltyt, mitähän sellainen henkilö oikeastaan toimitteli; nyt tapasi hän sen huvittavan sanan takana henkilön, ja se oli hänen appensa. Mutta näiden kahden lisäksi oli myöskin koko talolla, kuten hänestä näytti, lakkaamatta oikea kuritustyö tehtävänä.

Jos hän tahtoi lähteä ratsastamaan, katsoi Hanna häneen, kuin olisi hän ehdottanut jotain kirkon ryöstämistä tai parin tähden sieppaamista taivaalta: nytkö ratsastamaan kiireimpänä heinäkorjuuajankana! sanoi Hanna kylmäkiskoisesti ja nykäytti olkapäitään. Jos hän tahtoi saada kalossit jalkaansa, ei koskaan ollut ketään palvelijaa lähitienoilla apuun tulemaan, ja jospa romantillinen Larsson siellä olikin, niin hän ei sitä tehnyt millään ehdolla, olipa hän niinkin viisas, että aina heti katosi, milloin luuli hänen häntä tarvitsevan. Toisin sanoen: hän oli tavannut erään kulman siitä sitkeästä taipumattomuudesta, joka on vaiti ja tekee, mitä itse tahtoo, suomalaisesta itsepäisyydestä. Täytyipä hänen itsensä kammatakin itsensä, jopa yksin pukeutuakin. Mitähän olisi Marfa Ivanovna sanonut, jos olisi tämän tiennyt. Ei Helena uskaltanut edes Darja Mihailovnellekaan kertoa tätä arkaa asiaa. Helena itse oli alussa siitä hyvin loukkautunut, mutta kuin Erik oli vakavasti selittänyt, että, vaikka he tarjoisivat dukaatin kultaa, ei sittekään löytyisi koko Kymin laaksosta ketään, joka osaisi tai ehtisikään tehdä kaikkea, mitä hän tahtois teettää, niin täytyi hänen siihen tyytyä. Eikä se yleensä niin perin vaikeata ollutkaan, sillä Erik itse koko tämän ajan toimitteli enimpää kammarineitsyen tehtäviä kuten toinen Herkules Omfalen jalkain juuressa.

Pahempi kaikkia näitä vastuksia oli kieli, tuo kieli, josta hän ei ymmärtänyt sanaakaan. Istua siinä, nähdä lähimpien omaistensa hymyilevän ja heltyvän kyyneliin, kuulla heidän kiivastuvan ja jälleen tyyntyvän, vakavasti neuvottelevan ja laskevan leikkiä, eikä ymmärtää sanaakaan siitä kaikesta, se oli kiusallista. Ja kuin sukulaiset ja talon ystävät tulivat tervehtimään nuorta rouvaa, istua siinä ainoastaan näytteillä kuin jokin Dalai Laama, tervehtiä, nykäyttää päätään, hymyillä, mutta osaamatta sanoa sanaakaan, se tuli välistä oikeaksi räsitykseksi.

Se kaikki kasvatti levottomuutta, kyllästystä ja väsymystä, joista vuorostaan iti esiin monta kiistaa, ja kun lempikuukauden epätasaisessa elämässä yleensäkin liikkuu kiivaita tunteen kuohuja ja tapahtuu heikkohermoisuuden purkauksia, niin nuo kiistat tuottivat itkua, kyyneliä, toivottomuutta ja mustasukkaisuuden kohtauksia. Ja kuitenkin he molemmat tiesivät, ett'ei kukaan koko maan päällä ollut lähempänä eikä rakkaampi kuin he toinen toiselleen. Ah, Helena ei tahtonut sitä tunnustaa, mutta välistä tuntui, kuin olisivat he olleet kovasti sidotut toisiinsa. Milloin kaikki heidän kesken oli hyvin, ei Helena sitä huomannut. Mutta heti, kuin he joutuivat erimielisiksi ja pyrkivät eri tahoille, nuo siteet leikkasivat syvälle lihaan ja tekivät pahoja haavoja. Ja sitte kului vuosia ennen, kuin he voivat unhottaa tämän ajan, levottomuuksien ja alituisen mielenjännityksen ajan, tämän kevätmyrskyjen rauhattoman ajan.

Mutta kuinka poistaa nämä vastukset, kuinka kotimaassa saada jokin toimi, johon kuuluisi oma talo ja oma koti sekä työtä itselle ja Helenalle ... jos hän ei saanut mitään itsenäistä toimialaa täällä, niin siinä tapauksessa hän tahtoi matkustaa jälleen Moskovaan. Ja milloinkahan Helena oppisi tätä kieltä, joka nyt tuotti hänelle niin monta katkeraa hetkeä, puhumattakaan toisesta kielestä, suomesta, jota silloin, kuin Erik matkusti Venäjälle, tuskin kuultiin mainittavankaan, mutta joka nyt tunkeusi kaikilla tahoilla esiin.

Erikkiä monesti halutti neuvotella tästä asiasta sisarensa Hannan kanssa, mutta Hanna ei enää ollut saman kaltainen kuin ennen. Hänen tuonnoiset sanansa "varo sitä Helena Nikolajevnaa" kaikuivat yhä hänen korvissansa. Sisarukset, jotka olivat ennen olleet niin hyvät ystävät, oli nyt ikään kuin jokin kiila kiskonut irti toisistaan, ja se kiila oli käly. Syvällä Hannan sydämessä vallitsi epäluulo tätä uutta tulokasta kohtaan. Hän uskoi tahi tahtoi uskoa, että minä silmänräpäyksenä hyvänsä saattoi tulla ilmi tuosta suvusta joitakin häpäiseviä seikkoja, jotakin kaksimielistä, jotakin, hän ei tiennyt, mitä, mutta jotakin, johon Martinov oli viitannut ja josta hän oli uneksunut tuona vaikeana yönä Aldonin huvilassa. Sillä aina siitä asti oli hänessä kytynyt ja kasvanut ankara vastenmielisyys kälyä kohtaan, jonka hän sitä paitsi huomasi kanssakilpailijaksi Haapakosken hallitsemisesta. Kaikkein korkeimmassa määrässä kuitenkin oli heitä erottamassa uskonto. Hannasta, joka oli sydämmestään mieltynyt kaikkiin protestanttisen uskonnon liiallisuuksiinkin ja erittäin sen suvaitsevaisuuteen uskon asioissa, olivat oikeauskoisen opin horjumattomat, kaavalliset ja ainiaaksi määrättyt muodot käsittämättömät, jopa aivan vastenmielisetkin.

Jos sisarukset eivät olisi ensi päivinä karttaneet tätä asiaa, joka heillä kuitenkin lähimmin oli mielessä, niin he ehkä olisivat jonkin verran tarkistaneet mielipiteitensä ja oiaisseet erehdyksiänsä. Mutta he olivat päästäneet oikean ajan luiskahtamaan pois käsistä, ja nyt tarvittiin voimakas sysäys ulkoa päin ennen, kuin he ottivat puheeksi arkaluontoisen ja osittain vastenmielisenkin asian.

Niin kului aika hitaasti, kunnes viimein eräänä pitkänä sadepäivänä olo tuntui nuorista sietämättömältä. He olivat joutuneet kiistaan, jostakin vähäpätöisestä asiasta, niin mitättömästä, että he sitte parin tunnin kuluttua eivät enää osanneet sanoa, mistä he olivat kiistelleetkään. Nyt istui Helena ja tunsu itsensä hyvin onnettomaksi: Erik sitä vastoin käveli, tyytymättömänä itseensä ja asemaansa.

Koputettiin ovea. Astukaa sisään, huusi Erik kärsimättömästi. Larsson toi kirjeen. Se oli Moskovasta ja osoitettu Erik Hornille. Darja Mihailovna se siinä laveasti selitteli oloja ja asioita. Nyt oli tullut se, jota Darja niin kauan oli odotellut. Kaikki kukistui kerrassaan, rynnäkkö toisensa perästä. Velkomisia, laskuja, papereita äärettömästi joka taholta. Nikolai Konstantinovitsh oli raivostunut ja eittänyt kirjoittaa nimeänsä mihinkään asiakirjoihin. Darja Mihailovnan notaariukset olivat neuvoneet häntä pyytämään, että itsepäiselle ruhtinaalle asetettaisiin holhoja. Siihen toimeen oli hän puolestaan ehdottanut Martinovia ja sitä, joka nyt oli heitä lähinnä, vävyä Erik Hornia. Darja pyysi Erikkiä tulemaan niin pian kuin mahdollista Moskovaan tämän asian tähden.

Mutta silloin Erik Horn suuttui. Hänellä ei ollut koko elämässään ollut mitään tekemistä sellaisten asiain kanssa, hänkö, sotilas, antautuisi asianajajain käsiin, keräjäjoimään kenties kuinka likaisia asioita ... ei, tuhannesti ei, hän oli nainut Helenan, mutta ei hänen sukulaisiansa.

Kun Helena ajatteli toisin ja kiivaasti vaati lähtemään avuksi Darja Mihailovnalta, päätti Horn puhua suunsa puhtaaksi ja ilmoittaa Helenalle, millainen hänen kotinsa oli. Olihan hän sen kuitenkin joskus saava tietää, ja nyt ehkä oli paras aika. Sen tähden hän ensin selitti, kuinka hänen oli mahdoton hoitaa mitään asioita, pataljoonankaan asioita, yhdessä Martinovin kanssa, kuinka Martinov, jos Horn palaisi

jälleen palvelukseen, epäilemättä hakisi toisen paikan itselleen, kuinka Martinov oli käyttänyt tietoaan Nikolai Konstantinovitshin elämästä ja raha-asioista sellaisella tavalla, jota ei hänen rakkautensa Helenaan, ei lemmentekäisyys, ei mikään voinut puolustaa... Edelleen puhui hän niin peittelevällä tavalla kuin mahdollista Helenan isän entisestä elämästä.

Helena kuunteli yhä enemmän hämmästyen ja kummastuen. Hänestä tuntui, kuin olisi äkisti sytytetty kynttilä pimeässä huoneessa, jossa on kauan liikuttu haparoiden. Nyt hän yht'äkkiä ymmärsi Darja Mihailovnan kyyneleet ja levottomuuden, vanhan Marfan aiheettoman kirouksen, palvelijain himmeät viittailut tulevaan tutkintoon ja koston. Nyt hän ymmärsi, minkä tähden oli niin usein äkisti vaiettu, kuin tuli puhe hänen isästensä. Nyt muisti hän, kuinka oli kauan sitte ollut puhetta jostakin ulkomaalaisesta ruhtinattaresta, joka oli tuottanut onnettomuutta hänen kotiinsa. — Nyt oli hänen edessään kirkkaana tuo tähänastinen pimeys, tuo selviämätön arvoitus, joka oli niin usein kiihottanut hänen uteliaisuuttansa; nyt ymmärsi hän kaikki. Ah, syvimät kärsimykset tulivat meidän päällemme samasta lähteestä, joka voisi täyttää meitä suurimmalla ilolla, ja niitä haavoja, jotka rakastava käsi tekee, kirvelee pahimmin. Ja kuin Helena nyt kuuli Erikin suusta nämä sanat, valtasi hänet sellainen suru, että se näytti toivottomuudelta. Hänestä tuntui, kuin mustat laineet olisivat syöksyneet yhteen hänen päällensä ja hän hitaasti vaipuisi syvyyteen, lakkaamatta yhä alas päin. Alussa hän ei edes löytänyt kyyneliäkään surunsa lievitykseksi.

Koputettiin taas ovea. Horn oli kahden vaiheella. Hän ei ollut luullut Helenan noin kovin hämmästyvän noista asioista, ja tuo koputus nyt...

— Kuka siellä? kysyi hän kiivaasti.

Larsson se taaskin oli, ja hän ilmoitti vanhalla vapaaherralla olevan hyvin tärkeitä puhuttavaa överstin kanssa.

— Vai niin, olkaa hyvä ja sanokaa, että minä tulen heti.

— Mutta rauhoituhan toki, Helena, sanoi hän levottomasti, tietämättä, mitä tehdä, mennäkö alas vaiko jäädä hänen luoksensa,

— Erik, sanoi hän lempeästi, mene alas isäsi luo, minun olisi tarpeen olla yksin ajatuksineni... Mutta Erik, lisäsi hän kiivaasti, sinä et puhu tästä kellekään, kaikkein vähimmin sisarellesi, kuuletko, hänelle ei missään tapauksessa.

— Sisarelleni! Niin, ell'ei hän jo tiedä kaikkea. Helena hypähti ylös kiivastuen: kuka, kuka sen olisi hänelle sanonut?

— Ehkä Martinov.

— Voi kataluutta, voi kataluutta! Mikä häpeä, mikä kurjuus! Ja hän purskahti itkuun.

Tästä hetkestä alkoi Helenakin tuntea vastenmielisyyttä kälyä kohtaan, oikeata naisellista vastenmielisyyttä, jota ei mikään maailmassa, ei mitkään järjelliset perusteet, ei edes omavoittoakaan saattanut kukistaa eikä haihduttaa, jollainen sokea, kenties mistä sisällisistä vaikuttimista johtuva vastenmielisyys on niin monen naisen omituisuutena. — Helenan suuttumus laimensi hänen surunsa.

— Mene, sanoi hän, mene vanhuksen luo. Minä mietin, mitä nyt on tehtävä.

Erik tullessaan alas isänsä luo näki hänen iloisesti kävelevän edes takaisin suuressa huoneessa.

— No, poikaseni, sanoi hän hymyillen, minä olen tehnyt kuin muinainen vierasvarainen ruhtinas. Minä en ole kysynyt vaeltajalta, mistä hän tulee, mihin on menossa ja kauanko aikoo viipyä. Mutta nyt olet kävellyt lemmentekäisyssä kaksiviikko ja kauemminkin. Saanko nyt kysyä, kuinka olet asetellut asiasi? Palaatko takaisin Moskovaan?

Erik katsoi paljon tarkoittavasti isäänsä, vastasi sitte jyrkän ei; toisin sanoen: hänen tavallinen päättämättömyytensä sai hänet koettamaan, eikö tuon jyrkän eiton takaa ehkä löytyisi jotakin mahdollista keinoa, jonka avulla asia vielä voisi tulla keskustelun alaiseksi uudelleen.

— Hyvä. No niin, minä pidän kiinni sanastasi, ja isä otti pöydältä äsken tulleen Helsingfors Dagbladın numeron. — Kuulehan tämä uutinen: Kuvernööri J. A. Gripenstedt, joka nyt on kaksitoista vuotta ollut maaherran istuimella — läänissä, kuuluu Hänen Keis. Majesteetiltaan anoneen sairauden tähden eroa virastaan ja täyttää eläkettä niistä 36 vuodesta, jotka hän on ollut valtion palveluksessa. Gripenstedt on sinä aikana, jonka hän on ollut kuvernöörinä mainitussa läänissä, osannut hankkia itselleen kaikilta tahoilta hyvän maineen, eikä hänen seuraajansa, tulkoonpa siksi kuka hyvänsä, ole helppo täyttää tämän kansaa rakastavan ja oikeudentuntoisen miehen paikkaa. — No, mitäs arvelet siitä uutisesta?

— Kyllä ymmärrän sinut, rakas isä, vastasi Erik vakavasti. Mutta...
Nyt hänen vanha päättäväsyyden puutteensa valtasi hänet.

— No mitä? kysyi isä.

Vastuunalaisuuden pelko tuossa tärkeässä virassa ja synnynnäinen vaatimattomuus nostivat punan Erikin kasvoille. — Ei, isä, minä en voi.

— Kuule nyt, Erik, minä se olen pyytänyt Gripenstedtiä anomaan eroa ja minä se olen kiinnittänyt asianomaisten huomiota sinuun. Voithan siis arvata, mihin pulaan joutuisin, jos sinä nyt et huolisi siitä virasta.

— Mutta ajattelehan, isä ... olenko minä kykenevä siihen? Mitä minä tiedän kuvernöörin velvollisuuksista, mitä läänin tarpeista?

— Erik! Kun minä olen ehdottanut sinut, niin pitäisi sinun tietää, että minä olen täysin vakuutettu, että aina hyvällä tahdolla voit hoitaa sen paikan. Ja tottahan sinulta ei tahtoa puutu.

Erik punnitsi asiaa hyvän aikaa itsekseen, käveli edes takaisin huoneessa ja sytytti papyrossin. Viimein kääntyi hän vanhuksen puoleen, joka oli koko ajan katsellut häntä, ja sanoi:

— Jos minulla olisi mitään toivoa siitä paikasta, niin tiedät kyllä, että minun vakaa aikomukseni on astua vanhan Gripenstedtin jälkiä. Mutta tuo kaikkihan on vain unelmia — ja...

Vanhus iloitsi voimastansa ja kyvystänsä, iloitsi siitä tällä kertaa enemmän kuin koskaan ennen elämässään, sillä nythän olikin kysymys hänen pojastaan. Tuohon voiman kiihotukseen liittyi vielä jotakin, jota saatettaisiin katsoa vanhuuden heikkoudeksi: häntä hyvin miellytti myös voimansa näyttäminen. Voida, vaikka jo kauan sitte palveluksesta luopuneena, vieläkin lausua tärkeissä maan asioissa, ylennyksissä, sanansa maan vähien aatelissukujen hyväksi ja toimia siinä itsenäisesti, osata silloin tällöin ohjata jonkun yleisen asian kulkua, se oli vanhukseksi oikeaa juhlaa. Ja nyt, nyt kuin hänen oma poikansa oli kysymyksessä, nyt oli tuo vaikuttaminen aivan välttämätön ja se oli — ihana voittoriemu.

— No no, ei pelkkiä unelmia. Pane kokoon paraadipukusi, matkusta Helsinkiin ensi viikolla ja käy tervehtimässä senaatin jäseniä, matkusta sitte alas Liettuuan, käy kenraalikuvernöörin luona — noin vain ohi mennen — matkalla Berliiniin tai mihin hyvänsä. Ota mukaasi kreivi Stülpersin kirje — Skobelevista ja likeisestä tuttavuudestasi hänen kanssansa et tarvitse puhua, se olisi haitaksi, mikäli juuri äsken olen saanut tietää. Ja minä olisin arvostellut asioita perin huonosti, jos en voisi taata hyvää päätöstä.

— Isä! ja Erik Horn katsoi ihmettelyn ja kiitollisuuden silmäyksellä vanhukseen, tämä kaikki on sinun työtäsi, arvaan minä. Kiitos, isä, ja anna anteeksi kaikki se kylmyys, jota olen muinoin osoittanut sinulle. Jospa tietäisit, kuinka sydämmestäni kiitollinen minä olen! Jospa tietäisit, minkä äärettömän suuren palveluksen ja avun teet minulle juuri nyt tällä hetkellä!

— Ettäkö sitä en tietäisi! Kyllä minä sen tiedän, poikaseni. Sinä haluat päästä pois täältä. Elää täällä Helenasi kanssa ilman mitään työtä, ilman vähääkään tointa, se ei käy päinsä. No, maltahan. Kuin Haapakosken vanha vapaaherra menee isäinsä luo, silloin tulee sinun aikasi. Hoitele nyt siihen asti leiviskääsi kuin oikea suomalainen aatelismies.

Vanhus löi poikaansa olkapäille ja katsoi häntä syvälle silmiin. — Rakas Erik, sinä olet kaikissa tapauksissa hyvin äitisi näköinen.

Lämmin ja hyvä, luottavainen suhde vallitsi tästä lähtien isän ja pojan välillä. Ja vanhuksesta tuntui, kuin olisi raskas taakka, joka oli painanut häntä vuosikautia, nyt kerrassaan poistunut.

Ihmissydän on kummallinen kappale. Nyt, kuin taakka poistui, kuin hän tunsu helpotuksen, sanoi hän itsekseen: minun kasvatustapani oli sittekin oikea. Tämän minä kerron veli Maunu Jaakolle. Pojat ovat kuin siemenet: vasta silloin, kuin itsenäinen voima on saavutettu, murtuu kasvua pidättävä kuori itsestään.

* * * * *

Helena istui huoneessaan, ajatukset pauhuisina. Tuossa häpeällisten uutisten tulvassa, jotka hän oli äkisti, aivan arvaamatta saanut kuulla, oli hänen kuten pimeällä myrskyisellä merellä purjehtijan perin vaikea osata laskea oikeaan. Mitä oli hänen nyt tehtävä, mikä oli oikein, mitä kohti piti hänen suunnita matkansa. Korkealla kuohuvat hyökyaallot, valkeana kiehuu meri, pimeä on yö — hän on aivan neuvoton. Vihdoin pilkuttaa valo, kirkas loiste, siitä leviää koko joukko valosäteitä, jotka tosin ensin monta kertaa hukkuvat yön pimeyteen, kunnes valo voittaa yön ja levittää kirkkaat, vakavat säteensä

hänelle; nyt tietää hän, kuinka hänen tulee ohjata venoansa. Kaikki nuo rumat, häpeälliset asiat, kaikki nuo onnettomuudet on hän, Erik, tiennyt ja edeltä arvannut, ja kuitenkin hän ei ole peljännyt häviötä eikä häpeää. Hän on urhollisempina kuin muinaisajan ritarit taistelemalla tunkeutunut hänen luoksensa ja pelastanut hänet tuosta siveydellisestä ja taloudellisesta vararikosta, joka uhkasi häntä. Kuinka voitollisen voimakas onkaan hänen rakkautensa ollut! Nyt tietää hän, minkä pohjalle hänen tulee rakentaa, mihin hän voi luottaa. Minne Erik menee, sinne menee hänkin; missä Erik tahtoo olla, siellä tahtoo myös hän olla. Hänen sydämensä sulaa kuin vaha, se on valmis tulvimaan ylitse hellyydestä ja rakkaudesta. Hänen sielunsa on liikutettu ja hehkuva, ja juuri silloin tulee Erik sisään, silmät loistavina ilosta.

— Minä jään Suomeen, minä en koskaan enää lähde maastani, sanoi hän melkein läähättäen, niin liikutettu hän oli.

— Ja minä, minä seuraan sinua ainiaan, sanoi hän, laske kätensä hänelle kaulaan ja katsoi häneen hymyilevästi, hellästi ja pehmoisesti.

Suru, suuttumus, viha, kaikki ovat saaneet keinot millä ilmaista itsensä, ilo yksin syntyi sanatonna kiihkojen sisaruspiirissä. Se ei voi tuoda ilmi tunteitansa, se voi ainoastaan olla vaiti ja hymyillä, milloin sen tunteet kuohuvat ylitse. Mutta milloin se äänettömänä kuin pyhyys säteilevin silmin katselee sinua, puhuu se kuitenkin paremmin kuin koko tuo muu sisarusjoukko.

XI.

Neljän kuukauden kuluttua tapahtui Erikin nimitys kuvernööriksi monen virkaheiton kenraalin, valtioneuvoksen ja virastonpäällikön kummastukseksi ja harmiksi. Tästä nimityksestä tuli kuuluisa asia, siihen tarttuivat sanomalehdet, puhuttiin vakavasti ja ankarasti suosituksista ja sen järjestelmän huolettavista seurauksista yhteiskunnalle. Harvoin on kuvernööri tullut hallituskaupunkiinsa vilpittömämmästi iloiten ja enemmän itseltänsä vaatien yhteiseksi hyväksi kuin Erik Horn. Hän oli iloinen, sillä tämä isän toimi vapautti hänet kerrassaan kaikista noista keräjäimisistä, häväistyksistä ja ikävyyksistä, joita hänen appensa olosuhteet olisivat tuottaneet, jos hänen olisi täytynyt matkustaa Moskovaan. Syvimmällä sydämessään tunsikin hän, että vieläkin vaikeampi asia kuin keräjäimiset olisi hänellä ollut edessä tuolla Moskovassa, joka asia oli häntä usein vaivannut. Siellähän hän olisi nähnyt koko tuon joukon pataljoonansa upseereja, jotka kaikki olivat notkistaneet polviensa Helenan edessä, puhumattakaan Martinovista. Milloin vain ajatus johtui kaikkiin noihin kiihkeihin ihailijoihin, jotka olivat puhuneet kenties mitä kaikkea Helenasta, niin se jo työnsi hänelle veriaallon ylös päähän.

Mutta nyt — hänen ei tarvinnut enää koskaan nähdä nuoren Petrovin rakastuneita silmiä, ei koskaan pikku Novosiltzovia eikä tuota muuta ihailijajoukkoa.

Vaikka Erik olikin hyvin iloinen, niin yhtä iloinen oli myöskin Helena. Vapaus, vapaus, riemuitsi hän, kuin viimein istui vaunuissa Erikin sivulla ja hevoset ripeää juoksua veivät häntä pois Haapakoskelta ja hermoja ärsyttävästä kosken kohinasta. Viimeinkin oli hän saava oman kodin, aivan oman kodin, jossa sai itse asetella kaikki niin, kuin tahtoi, ilman tuota kälyä, joka katseli alas häneen monivuotisen kokemuksensa ja eittämättömän tarpeellisuutensa korkeudesta.

Pieni kuvernöörin asuinkaupunki oli monen peninkulman päässä rautatieltä. Se oli matalikkorantaisen järven rannalla ja jaettu kortteleihin ja tontteihin niin säännöllisesti kuin shakkilauta. Onnettomuudeksi oli se suunnittu liian suureksi. Sen torit ja kadut olivat aivan suhteettomat asukaslukuun ja pieniin, yksinkertaisiin puukartanoihin verraten, jotka suurten, hoitamattomien koivu-, haapa- ja pihlajapuustojen välillä seisovat pitkän matkan päässä toisistaan. Talojen välillä oli lauta-aidat, pitkät, yhtäläiset ja yksitoikkoiset, ja ne ne juuri oikeastaan antoivat kaduille niiden oikean luonteen, nuorasuoran yksitoikkoisuuden.

Yli kaikkein näiden lauta-aitojen ja puukartanoiden kohosi kuvernöörin asunto, sekin ympäristönsä verraten suhteettoman suuri kartano, rakennettu raskaasen, viralliseen malliin. Sen palkongilta sopi katsella pohjoiseen päin kattojen, savupiippujen ja puutarhain päällitse honkametsään, joka sillä puolen ahdisti kaupunkia tummalla honkakehyksellä. Etelään päin sitä vastoin oli näköala järven ja sen saarien päällitse jonkin verran vapaa. Kaupunki muuten oli oikea virkamieskaupunki, ilman varoja ja liikettä. Siinä ei ollut mitään tehdasteollisuutta, ei mitään kauttakulkua muihin kaupunkeihin, ei mitään muuta kauppaa kuin päivän tarpeiden rihkamoitsemista; eikä edes mitään rikasta tai kukoistavaa maalaisväestöäkään lähiseuduilla,

Ensi ajat oli Helena ahkerassa kotinsa järjestämisspuuhassa. Joka viikko tuli huonekalukuormia Pietarista. Samoin oli tullut myöskin hänen entinen, rakas Erard-flyygelinsä ja hänen äitinsä kuva. Hänen suurin ilonsa oli järjestellä kaikkia näitä eri esineitä taiteellisesti ja käytöllisesti. Siihen työhönsä oli hän niin kiintynyt, että hän aluksi ei ollenkaan huomannut, kuinka aika kului. Sillä ennen, kuin hän siitä selvisi, oli syksy jo aikaa sitte mennyt. Jo oli tullut talvi ja satanut lunta. Taivas makasi kuin litteänä, raskaana kantana maan päällä. Elämä näytti aivan jähmettyneen kuoliaaksi tässä pikku kaupungissa. Autioilla, pitkän pitkällä kaduilla, jotka päättyivät järven jäälle tai honkametsään, näkyi ainoastaan silloin tällöin joitakuuta rohkeita kävelijöitä; kaikki muut olivat virkamiehiä, jotka menivät virastoihin niin täsmälleen, että sopi asettaa kellonsa sen mukaan, koululapsia, jotka menivät tunneillensa, tahi palvelijoita, joita oli lähetetty jollekin asialle. Sillä välin saattoi kuluä lähes koko tunti niin, ett'ei ketään näkynyt tuolla leveällä kadulla eikä autiolla kentällä kuvernöörin asunnon edustalla.

Helena seisoessaan välistä salin suuren ikkunan edessä, katsellen lumisen tyhjän torin, lumivallien taakse puoleksi peittyneiden talojen, lumisten kattojen ylitse tuonne tummaan honkametsään, ei voinut olla muistelematta synnyinkaupunkiansa Moskovaa. Ja kuin se ajatus johtui hänelle mieleen, täytyi hänen niellä jotakin, joka tuntui tukeuttavan kurkkua, ja kiivaasti mennä soittelemaan tai katselemaan ruotsalaista kielioppia ja lukukirjaa, jotka oli saanut apeltansa. Sillä tavoin koetti hän unhottaa kuvaa, jonka mielikuvitus maalaeli hänen eteensä, unhottaa ajatuksiansa ja muistojansa. Mutta kuin läksy oli luettu, kuin koti oli järjestetty yhä uudelleen jo kymmeneenkin kertaan, kuin talvihämärä harmaankalpeine valoineen, joka teki yksin salin purpurasilkkiset huonekalutkin sairaan näköisiksi, alkoi laskeutua hänen päällensä, silloin nuo ajatukset ja unelmat vastustamattomasti nousivat jälleen esiin kuin muinaisuuden haamut. Jos hän silloin meni piaan luon, niin herätti soitto ainoastaan surumielisiä ajatuksia hänen mielessään. Sellaisina hetkinä pelkäsi hän piaanoansakin eikä koskenut siihen moneen päivään. Silloin tuntui elämä hänestä aivan sopusointuisesti kaupungin luonteen kanssa väsyttävältä, nuorasuoralta, yksitoikkoiselta, ja hän vaipui pitkiksi hetkiksi jonkinlaisen joutilaan suruisuuden valtaan.

Alussa oh hän turvautunut lukemiseen, s.o. romaaneihin. Maupassant, Daudet ja Zola olivat aina hänen pöydällään. Mutta huvitukset eivät voi antaa elämän iloa, ne ovat ainoastaan sen vajavaa korvausta, jonkinlainen koetus peitellä sisällistä tyhjyyttä ja ilottomuutta. Ja nuo mainitut kolme suurta kirjailijaa eivät totta puhuaksemme ole kirjoittaneet teoksiansa huviksi. Tyytymättömyys ja nurkumielisyys ovat itsessään tarttuvaista laatua, ja siitä se juuri johtuu, että koko perheet, jopa koko aikakaudetkin kärsivät elämänilon puutetta. Kuinka paljon neroa, tietoja, kaunopuheisuutta ja taiteellista aistia ovatkaan juuri Zola, Maupassant ja Daudet käyttäneet, todistaakseen nykyajan ihmiselle, että me elämme kaikista mahdollisista maailmoista juuri kaikkein pahimmassa. Helenan saattaminen toivottomien ja nurkumielesten joukkoon ei tosiaan ollut mikään vaikea tehtävä. Velvollisuus, joka voisi olla kuin rakastava äiti, muuttuu surumielisille ankaraksi valtiaaksi, kärsimys ei heistä ole koetus, vaan raskas ja sortava pimeys, huolet ovat pyöveleitä, jotka kiduttavat heitä kuoliaaksi. Ja kuin kerran ollaan tyytymättömyyden viettävällä rinteellä, silloin tarvitaan tavatonta sielun voimaa tai kovaa sysäystä ulkoa päin, herätäkseen alakuloisuuden syvästä unesta. Ollen ikävässään itsekäs teki Helena itsensä onnettomaksi ja olipa jo hyvällä alulla tekemään onnettomaksi myöskin miehensä. Ja jospa Helena, mitä hänen mieheensä tulee, ei ollut vielä ehtinyt niin pitkälle, niin se oli Erikin eikä suinkaan Helenan ansio.

Erik Horn oli suurimmalla innolla tarttunut maaherran velvollisuuksiinsa. Vaihtelevat toimet, pitkät matkat maalla, keskustelut kaikkensaätyisten ihmisten kanssa olivat herättäneet hänessä vilkasta harrastusta. Ollen nuori, toimelias ja mielellään työtä tekevä saavutti hän kaikkein myötätuntoisuuden, joita hänen lähellään oli. Hän oli kauan elänyt poissa isänmaastansa; mitä hänen maanmiestensä mielessä syvimmällä liikkui, hän ei tiennyt. Henkilöitä hän tunsu perin vähän. Hänen arvostelukykynsä ei ollut läheskään yhtä terävä kuin hänen isänsä. Lyhyesti sanoen: hän ei ollut mikään johtava henki; virtauksia, joita liikkui hänen kansassaan, hän ei voinut auttaa eikä myöskään vastustaa. Tapausten juoksu häntä itseään kuljetteli. Mutta paikallaan oli hän aina rehellinen, ihmisystävällinen, rakastettava ja kerrassaan hyvä mies. Kuin Erik ensin tuli vaikutuspaikkaansa, sanottiin hänestä: hän ei ole itsenäinen mies, vaan on aina ollut toisten käskettävänä, hän joutuu omain virkamiestensä käsiin ja valtaan. Hänessä ei ole päättäväisyyttä liiallisen tunteellisuuden ja liiallisen itsearvostelun tähden. Se kaikki oli ollut ja oli osaksi vieläkin totta, mutta hänellä ei ollutkaan tähän asti ollut yhtään asiaa käsiteltävänä omalla vastuulla, hän oli vain totellut ja tehnyt valmista käskettyä. Nyt sitä vastoin, kuin hänen tunteittensa, ajatustensa ja lausuntojensa täytyi muodostua päätöksiksi, nyt hänen ensinnä tuli kukistaa tuo päättäväisyyden puutteensa ja hankkia itselleen oma, voimakas tahto. Sen tähden hän otti vaarin jokaisesta tilaisuudesta, millä voi näyttää, että tuo yleinen mielipide ei pitänyt paikkaansa, ei ollut tosi. Joka kerran, kuin hän tunsu epäröimistä, nousi samalla myöskin mieleen sairaalioinen levottomuus, jopa oikea pelkokin tuota omaa päättämättömyyttä kohtaan. Samalla, kuin hän täten kasvatti itseään, tuli tuo hänen vanha ominaisuutensa hänelle tavallaan hyödyksikin. Hän ei iskenyt kiveen, ei rajusti syöksynyt suin päin päätöksineen esiin, hän tuli varovaksi. Jos oli jokin arkaluontoinen, hyvin tärkeä asia, otti hän asiakirjat kotiinsa, tutki niitä tarkkaan, kirjoitti isälleen, pyytäen hänen

lausuntoansa, ja kuin hän sitte neuvottelussa ryhtyi selittelemään sitä, joutuivat hänen alemmat virkamiehensä aivan kummastuksiinsa hänen tiedoistansa ja kokemuksestansa.

Suurimman voittonsa saavutti hän virastossa, oltuaan noin puoli vuotta toimessa. Hänen lähin miehensä, lääninkamreeri Blomster, oli vanha, kuuro, äkäinen vanhapoika, niin perehtynyt asioihin, että hän itse ja muutkin katsoivat häntä erehtymättömäksi. Vaikeimmissa tapauksissa kysyivät yksin pääkaupunginkin kameralistit häneltä neuvoa. Hän vihasi vanhan, kuivuneen paperielunsa koko voimalla lääninsihteeriiä, herra von Fischerströmiä, joka puolestaan palkitsi häntä samoilla tunteilla. Viisi kuvernööriä oli jo koettanut sovittaa näitä vihamiehiä keskenään päivällisillä, maljapuheilla, arvonimillä, suosion osoituksilla, hyvillä ja pahoilla sanoilla, mutta kaikki oli aivan kuin kivistöön kylvetty. Jos herra von Fischerström tahtoi saada jotain tietoa herra Blomsterin osastosta, niin täytyi, vaikka ainoastaan ohut väliseinä heitä erotti, tiedustelun tapahtua virallisessa kirjeessä, ja päin vastoin.

Kuitenkin oli tämä uusi kuvernööri maltillisuudella, arvokkaisuudella ja todellisella ystävyydellä saanut puolessa vuodessa aikaan sen verran, että herrat Blomster ja von Fischerström antoivat tarvittavia tietoja toisilleen suullisesti. He kyllä vieläkin katsoivat toisiinsa kuin äkäiset verikoirat, mutta se uskomaton käänne oli kuitenkin tapahtunut, että heidät saatiin taivutetuksi puhuttelemaan toisiansa. Tämän rauhanteon maine levisi leimauksen nopeudella yli koko läänin, sitä keskusteltiin kaikissa nimismiespiireissä, kaikkein kruununvoutien luona ja kaikissa kunnankokouksissa. Se himmensi kokonaan Bismarckin ansiot Berliinin kongressin suhteen ja monta muuta merkillistä rauhanpäättöstä, mitä oli tehty Euroopassa kymmenenä viime vuotena. Erik Horn oli, toisin sanoen, osoittanut olevansa oiva kyky paikallaan. Hän tunsikin, että oli onnistunut ja oli itse onnellinen siitä.

Niinpä hän, ollen tyytyväinen asemaansa ja itseensä, palatessaan kotiinsa kansliasta ei katsonut Helenan surumielisyyttä niin raskaaksi, laski leikkiä hänen kanssansa, luki hänen kanssaan ruotsalaisia sanoja ja tavallisesti sai hänet joiksikuiksi tunneiksi jälleen sulamaan. Mutta yhteen hän ei häntä saanut taivutetuksi: tuntemaan kaupunkia ja maata kodiksensa. Erikin suureksi suruksi näytti Helena katsovan nykyistä olopaikkaa ainoastaan väliaikaiseksi, ikään kuin levähdys- tai leiripaikaksi matkalla jonkin suuren pyrinnön perille. Mikä se kaivattu paikka oli, Pietariko vai Moskova, sitä hän ei tiennyt itsekään; vaan että hän täällä kuvernöörin kaupungissa oli ainoastaan "matkustavainen", se hänellä oli aivan selvillä. Ja Erik, josta tämä työ ja sen tuottama hyöty oli pyrintö, paljon arvokkaampi kuin turkmeenien tappaminen, oli hyvin pahoillaan tästä hänen ikävöimisestään johonkin uuteen, johonkin toiseen. Jopa hän kerran aivan suuttuikin, jota hänelle ei ollut koskaan ennen tapahtunut Helenaa kohtaan. Helenan täytyi kauan karttaa tätä vastenmielistä asiaa.

Erik Hornilla oli vielä toinenkin suru. Hän piankin huomasi, että hänen Helenansa ei ollut vähääkään suosittu kaupungissa. Se tuntui hänestä pahalta, mutta hän ei voinut sille mitään. Ainoana lohdutuksena oli toivo, että, kuin tuli se onnellinen aika, jolloin Helena oli tuleva äidiksi, hän silloin sai jotakin aikansa kuluksi, jotakin, jonka kanssa puuhaella, jota rakastaa ja jumaloida. Silloin oli tuo helposti selitettävä alakuloisuus haihtuva ja sen jälkeen toivoi Erik hänen kyllä sulavan yhteiskuntaan ja saavuttavan sen suosion. Paremminkin kuin pitkistä kuvailuista näkyvät Helenan tunteet ja elämä seuraavista kirjeistä, jotka hän eri aikoma kirjoitti Darja Mihailovnalle:

"Rakas, armas täti! Sinä pyydät minua kertomaan kaupungista ja elämäni kulusta täällä. Se kuvaus ei tule pitkäksi. Kaupunki ei ole mikään kaupunki ollenkaan, ja minun elämäni kuluu kuin myyrän, hitaasti, pimeästi, yksitoikkoisesti. Silloin tällöin pistäydyn kuin myyrä ylös pimeistä käytävistä, näen auringon paisteen ja taivaan sinen. Se tapahtuu silloin, kuin Erik istuu minun luonani ja kuin sinun kirjeesi saapuvat: Erik on minun aurinkoni, sinun kirjeesi minun sinitaivaani. Millainen muuten on elämä, selviää paraiten, kuin sanon, mitä täältä puuttuu. Meillä, ei ole mitään teatteria, ei mitään konsertteja, ei sirkusta, ei edes metsästysretkiäkään, vaikka kaupunki on keskellä erämaata. Ei mitään seuraa, ei ylimystöä, ei sotilaita, ei ketään, joka osaisi meidän kieltämme esteettömästi kuin äidinkieltänsä. Ei kerrassaan mitään. Arvostele itse. Alamme arvohenkilöistä. Pormestari, minun mieheni ainainen vastapelaaja vistiröydässä, ei ole vielä minun kuulteni koskaan puhunut sanaakaan. Sitte on täällä eräs kauppaneuvos Veikkolin. Hän on alkanut uransa metsänhakkaajana Amerikassa, on nyt viinanpolttaja, rikas ja puhuu ainoastaan suomea. Erikin viraston päälliköt vihaavat toisiaan, joten heitä ei voi kutsua yht'aikaa, toinen vanha poika, toinen nainut ja seitsemän lapsen isä. Vaimo puhuu ainoastaan ruotsia, on hurskas ja 'pysyy poissa maailmasta'. Lyseon rehtori on juoppo, sanotaan; vaimo mahdoton. Arkkitehti on oleskellut kaksi vuotta Espanjassa ja sanotaan hänen puhuvan sen maan kieltä; mutta varmasti tiedetään ainoastaan, että hän rakastaa Xeres-, Madeira- ja Oporto-viinejä. Lääkärejä meillä on kaksi, paljon matkustelleet ja paljon lukeneet miehet, toinen kihloissa, toinen juuri tullut isäksi. Se nainut, mieheni yliopistokumppani, on meidän lähimpänä seuranimme — saa nähdä, millainen on vaimo. Hän kuuluu olevan kasvatettu Genevessä. Provasti ja hänen vaimonsa puhuvat ainoastaan ruotsia, lapset ovat Helsingissä kouluissa, koko talo autio ja hiljainen. Kaupungin ainoan (suomalaisen) sanomalehden toimittaja on kansakoulun opettaja, joka katselee maailmaa kansakoulun opettajain kaikkein ahtaimmalta kannalta, sanoo Erik, paitsi itseään, jota katselee suurennuspeilistä. Hän jo

pitkän matkan päähän haisee jankutukselta ja kuihtuu vähäarvoisuudesta, jota katsoo sallimuksen väärydeksi. Kas siinä näytelehti.

Mainitsen vielä jotain lisäksi. Kello kolme tai neljä pimenee. Kello yhdeksän sammutetaan kaupungin muutamat lyhdit. Kello kymmenen, viimeistään yksitoista nukkuu jok'ainoa sielu paitsi paikkakunnan vakinaiset juomarit, jotka kaupungin ravintolassa vielä pari tuntia jatkavat juominkejansa.

Minä valitin kelpo tohtorillemme, että minulla on ikävä eikä mitään tekemistä. Hän sen tähden laittoi niin, että minä tulin eläinsuojelusyhdistyksen puheenjohtajaksi. Kauan minä vastustelin, mutta kun hän lupasi kertoa kaikki asiat minulle ranskaksi, suostuin viimein. Saa nähdä, voinko siellä mitään hyödyttää. Pelkään tulevani olemaan mykkänä kuin suojeltavani eläimet. Provasti tahtoi minua orpolasten huoneen yhdistyksen puheenjohtajaksi. Mutta kun en voinut tehdä ajatuksiani ymmärrettäväksi heille kellekään, en edes lapsillekaan, en voinut ottaa vastaan tarjousta.

Rakas täti! Nyt pitäisi kai minun myötäjäisten olla jo kunnossa; lähetä kaikin mokomin, mitä on tehtynä, pääremettynä ja merkittynä. Minä olen aivan varma, että kolmas osa siitä, mitä olet minulle varustanut, riittää yllin kyllin. Minä tahtoisin hyvin mielelläni ennen joulua toimittaa kälylleni takaisin, mitä olen lainannut häneltä. Palvelusväestä on minulla suuri vastus. Minun on täytyntä taas vaihtaa melkein koko joukko, lähettää pois entiset ja toimittaa uusia Pietarista. Suuren, suuren uutisen luulen kohta voivani kertoa sinulle. En vielä sano, mikä se on, ehkä kuitenkin jo ensi kirjeessä. Kerro terveisiä pikku Petroville ja vanhalle Marfalle. Sinun oma pikku

Lenotshkasi."

"Rakas Darja Mihailovna! Että nyt näin pian taas kirjoitan sinulle, on kyllä oikeastaan ylimääräistä työtä — minun ei pitäisi totuttaa sinua heti alussa pahoille tavoille — mutta se seikka, että minun nyt täytyy vähäisen niukahduksen tähden pysyä sisällä ja että Erik on matkoilla, on tämän kirjerunsauden pääsyynä. — Sinä kysyt, millainen on Suomi. Siihen ei ole niin helppo vastata. Siinä maantieteessä, jota luimme opistossa, mainittiin kyllä pari sanaa Suomestakin, samoin kuin Liettuasta ja Vähävenäjistä. Se on väärin, sillä siten saadaan se käsitys, että 'kaikki on yhtä maata'. Jos matkustat johonkin maahan, jossa ei kukaan osaa sinun kieltäsi, jossa, jos tahdot maksaa ruplilla, saat vastaukseksi: me laskemme markoissa ja penneissä, jossa sinun täytyy rajalla kärsiä tullitarkastusta, jossa lait ovat aivan toisenlaiset kuin meidän, jossa kirkot ovat kiinni koko viikon paitsi sunnuntaina, jossa, jos sanot kellon olevan yksi, saat vastaukseksi: mahdotonta, rouva, te erehdytte, sillä kello on heillä silloin vasta puoliyksi — niin täytyneepä sinun myöntää, että olet ulkomailla. Sellainen on Suomi. Sinä olet täällä ulkomailla. Sen kyllä huomaa tuhansistakin asioista, jostakin ulkonaisesta järjestyksestä, tavattomasta puhtaudesta, joka ei juuri ole meidän rakkaan Moskovamme tuntomerkinä. Tuhansista pikku asioista, jotka eivät kaikki ole minulle mieluiset, sillä minä olen oikea venakko; suomalainen naamus ei sovellu minulle.

Enimmin on minua kiusannut omituinen, kömpelömäinen suoruus, kun lausutaan kiertelemättä ja koristelematta asioita, joita ei ole mieluinen kuulla.

Niitä, joilla tuo kyky on, on erittäin kälyni; hän ei aristele mitään. Hän näkyy päättäneen tehdä minusta oikeauskoisen suomalaisen, eikä minulla olekaan mitään itse asiaa vastaan, mutta keino on huonosti valittu. Minä olen kyllästynyt tuohon Kustaa III:teen, Ruotsin kuninkaaseen, hän minua jo vallan kammottaa. Hänen muistelmiansa ja syväoppisia, ranskalaisia, historiallisia teoksiaan on kohta koko pöytäni täynnä. Hän se on tämän suvun mallikuva. — — —

Minun appeni, jalo vanhus, ylpeä ja hyvä, ikään kuin leikattu Schardinin oivallisesta romaanista, saman vertainen mies kuin ne ylevät naiset, joita Turgenjev on kuvannut.

Hän on ottanut minut oppilaaksensa Ruotsin kielessä. Hirveän ankara opettaja, sen saat uskoa.

Ja sitte olemme lukeneet hiukan sitä kuuluisaa Runebergiä. Appeni antoi minulle sen kirjan jonkinmoisella hartaudella. Pyhäin nimessä älä koskaan päästä muiden tietoon, mitä minä olen sinulle kirjoitellut.

Minä huomaan jotakin yhtäläisyyttä Wagnerin, säveltäjän, josta minä en pidä, ja tämän Runebergin välillä, joka siitä vähästä päättäen, minkä minä ymmärrän, on suurenmoinen runoilija. Kumpikin käyttää taidettaan johonkin määrättyyn tarkoitukseen. Ensimmäinen alentaa taiteensa, musiikkinsa, selittämään kenties mitä kaikkia tavallisia lauseita ikäviksi saduiksi. Eikä Runebergkään minusta näytä olevan vapaa siitä virheestä. Hän riippuu kiinni isänmaassa ja teroittaa joka säikeistössä velvollisuuksia tätä maata kohtaan.

Hänestä tulee kansanrunoilija, sellainen kuin Frug on eräälle osalle meidän kansastamme, juutalaiselle, vaikka verrattoman paljon suurempi. Taiteilijaksi katsottuna on hän tyyni ja ylevä. Toiselta puolen en ole koskaan edes hänen kauneimmissakaan säikeissään tavannut mitään sellaista vapaasti kuohuvaa runollisuutta kuin näissä Nadsonin sanoissa:

Sanat lentävät nuo,
Sulavat säkehet
Niillä leiki mä en.

— — — — —
Joka myrskynä käy
Läpi syömmeni, sen
Minä vain säkehin
Koen lämpöisin,
Vaikka köyhinkin,
Selittää surussain.

Se on runoa runon tähden, ei mitään tarkoitusta varten. En tiedä, olenko saanut lausutuksi ajatukseni kyllin selvästi. Sinun mielestäsi minä kai kirjoitan kuin oppinut, mutta näetkös, tästä me väittelemme joka päivä Erikin kanssa, sen tähden se on minulle niin tavallista. Tietystihän Erik on aivan toista mieltä.

Tosiaan on hirvittävän vähä asioita, joista olemme yksimieliset. Kuinkahan tämä on kehittyykään ajan pitkään? Kyllä kuitenkin kaikki käy hyvin, jos vain Erik on luonani. Nyt täytyy minun lopettaa. Hanna tulee. Kirjoita pian pikku

Lenotshkallesi."

"Rakas, armahin Darja! — — — Erik vuokrasi tässä äskettäin pikku höyrylaivan. Hän tahtoi näyttää minulle, minkä näköinen Suomi on. Me laskettelimme ulos kaupungista pitkin avaroita, välkkyviä järviä, joita ainiaan äänettömät, tummat metsät ympäröivät. Erik oli ihastunut, aivan hurmautunut. Kaikki hänen lapsuutensa havainnot, hänen nuoruutensa muistot kalastus- ja metsästysretkistä, joita hän lakkaamatta ja aina yhtä suurella ilolla kertoeli, kaikki ne liittyivät näihin maisemiin, äänettämiin metsiin ja penikulmain laajuisiin järviin. Minä olin sydämmestäni pahoillani, ett'en voinut ottaa osaa hänen iloonsa. Mutta minussa nuo autiot maisemataulut vaikuttivat alakuloisuutta, oikein ahdistavaa suruisuutta. Ajattelehan, että läänin pääkaupungin ulkopuolella, niin pitkältä, kuin silmä kantaa, ei näy ainoatakaan vainiota, ei kattoa, ei niitty tilkkua niin suurta kuin meidän puutarhamme Moskovassa, ei edes suitsevaa savupiippuakaan. Tummaa, jyrkkiä kukkuloita, kuusien peittämiä, tahi tasaisia, sammalpeittoisia kallioita, joita järvien laineet huuhtelevat, siinä kaikki, yhtä ja samaa ainiaan, lakkaamattomassa jonossa. Ei ainoatakaan ihmistä, ei yhtään venettä, ei muuta elämää kuin joitakuuta valittavia kalalokkeja ja muutamia sorsia, jotka kaulat sojossa meluisesti lentävät pakoon laivan potkurin pärskettä, joka rikkoo joka pyörähdyksellään järven peilikirkasta pintaa. Kääntyen katsomaan sille taholle, josta olimme tulleet, näimme koivujen latvain päällitse pienen kaupungin yksitoikkoisen mustat katot.

Erik sanoo suuren saksalaisen filosofin Jean Paulin sanoneen, että luonto on ilman väreitä ja että ne tulevat itsestään ihmisestä. Ne ovat kammarimietelmiä. Jos se saksalainen professori tulisi tänne, niin häneen kuten minuunkin tämä luonto vaikuttaisi mahtavasti, ja hän — itkisi. En koskaan ole niin elävästi kuin täällä tänä kauniina kesäpäivänä tuntenut, että me elämme erämaahan haudattuina. Se tunne on minua syvästi surettanut, sillä minä tiedän, kuinka varmaan Erik on luottanut siihen, että hänen maansa kauneus on oikein lumoava minut, sitova minut, tekevä minut suomalaiseksi. Rakas Erik, minä en tarvitse mitään, en mitään. Hänen kanssansa minä eläisin onnellisena vaikka Siperiassa, Kamtshatkassa. Hän on ylevyys, hyvyys kerrassaan.

Mutta tullakseni suomalaiseksi olen minä liian paljon elänyt Venäjän sydämessä, kuunnellut avarain tasankojen vapaita tuulia, arojen runoutta, elänyt kaupungissa, jonka muistot ovat yhtä ylevät ja suuret kuin muinaisen Rooman. Älä millään ehdolla, rakas täti, anna Erikin saada tietoa tämän kirjeen sisällyksestä, ja unhota, että sen on kirjoittanut sinun oma pikku

Lenotshkasi."

Kaupungissa oli hyvin laaja telefooniverkko. Keskusasemaa hoiti kaksi telefoonineitoa, aatelinen ja aateliton, ensimmäinittu kaukaista sukua kuvernöörin perheelle. Nämä telefoonineitoset suututtivat kovin kaupunkilaisia vuodet päästänsä siten, että olivat toimessaan huonokuuloiset ja välinpitämättömät. Mutta kun he toiselta puolen runsaasti toimittivat kaupungille sen koko vuositarpeen juoruja, jätettiin enimmäkseen heidän vikansa muistamatta. Molemmat telefoonineidit istuivat ylhäällä komerossaan

kuin hämähäkipari ja virittivät lankojaan yli koko kaupungin. Jos sattui tulemaan oikein maukas häväistysjuttu, joka loistavan ja lihavan lihakärpäsen lailla lentää suristeli ilmassa, tai huhu, myrkyllinen kuin keskeä kuristettu ampiainen, tai paremman puutteessa ajattelemaan sana, sisällyksetön kuin kidutettu, laiha lukki, tai kihlaus, väririkas ja onnellinen kuin aron perho, jos jotain sellaista tuli ja sattui telefontuostosten viritettyihin lankoihin, heti nuo hämähäkit sieppasivat sen saalikseen. He sitoivat sen, kietoivat verkkoonsa, imivät sen tyhjäksi; se oli heidän omaisuuttansa. Minuutin kuluttua kilisivät kellot talossa toisensa perästä siinä pikku yhteiskunnassa ja langat kantoivat ulos maailmaan sähköpuheen siivillä sen uudestaan korjaellun historian. Kiitokseksi siitä makupalasta unhottivat kaupunkilaiset pitkiksi ajoiksi kaikki suuttumukset lankojen erottamisen unhotuksesta, huutojen kuulemattomuudesta, numeroiden kääntämisestä väärään järjestykseen ja kaikesta muusta sellaisesta selkkauksesta.

Uuden kuvernöörin paikkakunnalla olon alussa olivat paikkakunnan telefontuostot tuon tuostakin kiliseet ja langat kantaneet ulos minkä mitäkin historioita äsken tulleista. Ensin kertoi aatelinen telefontuostaja, että vapaaherratar Hornilla ei ollut omia lakanoita, tyydynpäällisiä ja pöytäliinoja. Kaikki oli tullut Haapakoskelta ja kaikissa oli Hornin vaakuna; hän itse oli nähnyt sen. Aateliton puolestaan tiesi kertoa, että vapaaherratar piti raakasilkkiä, oikeilla pitseillä koristettuja paitoja, sen hän oli kuullut pesijältänsä, joka myöskin käy kuvernöörillä pesemässä; sitä paitsi oli hän sen myös itse nähnyt. Raakasilkkiä ja oikeita Brysselin pitsejä! Siinä hän oikein sopiva juttu. Silkkiset paidat vapaaherratar Hornilla oli, mutta ei omia lakanoita. Sitä päiviteltiin kaupungissa — niin, se oli vasta epäjärjestyttä! Kyllähän tiedetään, mistä se tulee, kyllä se on ruhtinatar sekin!

Eräänä päivänä soivat kellot taas. Hän on lääkärin pyynnöstä luvannut ruveta eläinsuojeluyhdistyksen puheenjohtajaksi. No, se nyt oli oikein laiha-lukki uutinen. — Mutta viikon kuluttua soitettiin taas kiivaasti kaikissa taloissa. Hän on hyljännyt provostin pyynnön, että rupeisi orpolasten huoneen yhdistyksen puheenjohtajaksi. Nyt oli puheen aihetta. Eläimiä hän kyllä tahtoo suojella ja puolustaa, mutta ihmislapsista hän ei pidä vähintäkään lukua. Onpa se sydämme ihminen! On se ruhtinatar sekin!

Pahinta suuttumusta, aina syvimpiin kerroksiin asti, herätti kuitenkin se, että hän erotti palvelijat, joista moni oli palvellut entiselläkin kuvernöörillä, ja hankki uutta väkeä Pietarista. Nyt meikäläiset eivät enää kelpaa edes passaamaan sitä ylpeätä ihmistä! Ja suuttumus oli aivan yleinen.

Helenalle kävi, kuten tavallisesti käy. Sitä, josta itse ajatellaan pahaa, ollaan taipuvainen katsomaan viholliseksi. Jos se henkilö tarjoaa meille ruusua, niin luulemme, että hän ei sitä tarjoa kukan eikä tuoksun vuoksi, vaan piikkien tähden.

Helenalla ei ollut aavistustakaan, kuinka suuresti tämä pikku yhteiskunta rakasti maansa ja kansaansa, kuinka paljon sen asujamat vähäisistä varoistaan uhrasivat yhteiseksi hyväksi, kuinka he lemmentunteesta rakkaudesta tätä köyhää maata kohtaan käsittivät jokaisen tylyn sanan, jokaisen ylpeän arvostelun loukkaukseksi tätä yhtä kohtaan, joka oli rakas heille, joka teki elämän heille siedettäväksi, jonka edestä kannatti elää ja kuolla. Jos hän olisi ottanut käteensä minkä koulukartan hyvänsä ja tarkastellut 60:nen leveysasteen kohdalla olevia maita, niin hän ei olisi mistään löytänyt sen arvoista sivistystä kuin skandinaavialainen ja suomalainen täällä ylhäällä tässä pienessä maassa. Se oli itänyt täällä hitaasti, kuten kaikkikin kehitys täällä tapahtui meidän pohjolassamme, se oli maksanut miljoonain ihmisten hengen ja vuosisatain työn. Oliko sitte ihme, että sen sivistyksen edustajilla, jotka katselivat tehtyä raskasta päivätyötä ja nyt alkavaa hämärän aikaa, ei ollut sellaista kevyttä elämän rohkeutta, joka heti ensi silmäyksellä vetäisi puoleensa.

Pikku porvarit eivät voineet käsittää sitä, että kuvernöörin rouva, joka eli komeudessa ja ylellisyydessä, oli nuori, kaunis ja äsken naimisiin joutunut ja jolla oli kaikkea, mitä suinkin saattoi toivoa, ikävöi kotimaahansa, tunsikin olevansa yksin, oli surumielinen ja katsoi liian hahtaaksi tätä yhteiskuntaa, jossa ei kukaan ymmärtänyt häntä, jossa uskonto, lait ja kieli olivat hänelle aivan uutta, osaksi vastenmielistäkin.

He eivät käsittäneet tai eivät tahtoneet käsittää, että hän oli nuori, vaan ilman suuria henkisiä varoja, että hän kuten kaikki kokemattomat nuoret tarvitsi jotakin, joka antoi hänelle havaintoja, herätti hänessä ajatuksia, saattoi hänet tuntemaan, että hän ei nukkunut pois elämästä, vaan päin vastoin eli täydellistä ja rikasvaihteista elämää.

* * * * *

Uuden vuoden alussa sai Erik isältään näin kuuluvan kirjeen:

"Rakas poikani Erik! Kun nyt lähestyy aika, jolloin sinun rakkaalle vaimollesi on syntävä nimemme perillinen, joka kuten toivon, on suvun päämiehenä ryhtyvä vuorostaan työhön silloin, kuin minä ja sinä kerran lähdemme pois, niin tahdon minä elämässä saavuttamieni kokemusten

nojalla pyytää sinua ryhtymään tarpeellisiin toimiin, että tämä meidän jälkeläisemme tulee kastetuksi puhtaasen luterilaiseen oppiin eikä äitinsä uskoon. Kenties ajattelet minun olevan liiallisen varovainen, mutta niin tärkeässä asiassa kuin se, josta nyt on puhe, ei ole mitään oikeutta menetellä ilman perinpohjaista punnitsemista. Kenties ajattelet myöskin, että äiti on lastaan niin paljon likempänä, kärsii, tuntee huolia ja on puuhassa sen tähden niin paljon enemmän, että ei ollenkaan olisi luonnotonta, että hän saisi kasvattaa sen siihen uskontoon, jota hän itse tunnustaa. Mutta minun käsitykseni mukaan ei asia ole niin käsitettävä.

Sinä samoin kuin maailmakin saattanut syyttää minua jostakin kovuudesta tai mielen kylmyydestä, kun minä en tässä kuten niin usein ennen tunnusta yksilön, yksinäisen henkilön vapaata oikeutta, tahi tässä en tunnusta äidille oikeutta pitää huolta poikansa uskonnollisesta kasvatuksesta. Mutta niin on, että minä en voi katsella tätä asiaa niin — olkoon lupa sanoa — alhaiselta kannalta kuin yksilön itsemääräämisoikeuden. Minä katson sitä korkeammalta, joltakin kansalliselta kannalta. Mitä kokonaisempi ja läpeensä yhtäläisempi jokin pieni ja ahdistettu kansakunta on, sitä varmemmin sen elinvoima pysyy, sitä vähemmin voivat ulkonaiset myrskyt ja järkytykset repiä rakoja sen muhkeaan rakennukseen. Tästä syystä katson minä välttämättömäksi, että johtavat ja hallitsevat henkilöt — ja minä toivon, että minun rakas poikani poika on tulevaisuudessa, jota minun silmäni eivät enää näe, tuleva johtavain miesten joukkoon tässä yhteiskunnassa, kuten hänen esi-isänsäkin ovat olleet — omistavat sen uskonnon, ne aatteet ja ajatukset, jotka ovat laveimmalle levinneet heidän maassansa, aina kansan syvimpiin riveihin asti, ja ne ajatukset ja aatteet ovat eittämättä ne luterilaiset, jotka meillä tunnustetaan, Sinun tulee näet muistaa, että sinun poikasi ei ole tavallinen herra "von", jollaisia on Itämeren maakunnissa, Ruotsissa, Tanskassa ja muualla kuinka monta hyvänsä, vaan hän on suomalainen vapaaherra, jonka on oikeus ja velvollisuus edustaa maatansa. Hänessä on jotakin siitä, mitä englantilainen lordi pitää paraimpana ja kalleimpana omaisuutenaan, ja se on oikeus istua Englannin ylihuoneessa.

Sen tähden tulee hänelle tulevaisuudessa hyvin tärkeäksi asiaksi, mitä uskontoa hän julkisesti tunnustaa.

Päinvastaisessa tapauksessa hän sukunsa edustajana joutuu vaikeihin velvollisuuksien ristiriitoihin, ehkä herättää epäilystä säätyveljissään, tulee useammassakin kuin yhdessä suhteessa olemaan vieraana maallensa ja suvullensa ja kaikissa tapauksissa joutuu täydelliseen ristiriitaan sukumme muinaismuistojen ja entisyyden kanssa.

Huomaat ehkä ja ihmettelet, että minä tässä kirjeessäni jätän aivan syrjään asian siveysopillisen puolen eli tämän uskonnollisen asian uskonnollisen osan. Sen olen tehnyt tahallani. Sillä vaikka minä, kuten tästä kirjeestäni selviää, tahtoisin samoin kuin kuka hyvänsä sivistynyt vanhollinen henkeen ja vereen asti puolustaa luterilaista oppia ja niitä muotoja, joihin se on pukeutunut meidän maassamme, niin en minä suinkaan ole jyrkkä- eli oikeauskoinen, tuskinpa kirkollisessa mielessä edes kelvollinenkaan sen kirkon jäseneksi, jota kunnioitan. Mutta tästä juuri johdun yksilöllisyyteen, persoonallisuuteen, jonka minun mielestäni pitää yleisen edun tähden olla toisessa sijassa. Uskonto on, jos syvimälle katsotaan, tunnustukseton, sillä joka henkilö käsittää sen omalla tavallaan; kaikille yhteistä on ainoastaan siveysoppi ja muutamat uskonoppimme alkeet, kaikki muu sitä vastoin on omantunnon asioita minun ja luojani välillä. Totuutta eivät sido mitkään tunnukset eikä sovintokirjat, se on paljon korkeammalla niitä ihmismietelmiä. Mutta jos nämä ihmismietelmät eivät rasita minun omaatuntoani, eivät estä minua toimimasta rehellisesti ja oikein, on paras minun asettua yleisen järjestyksen alaiseksi maani ja koko yhteiskunnan pystyssä pysymisen tähden.

Minun on katseltava asiaa yleiseltä, ehkäpä jonkin verran oloihin sovitellulta kannalta ja jättää pikku eroavaisuudet ja uskon puolustukset omaan arvoonsa. Pääasia on, että tässä asiassa ei mitään erimielisyyttä eikä mitään epäilystä ole ylhäisimmän ja alhaisimman välillä, sillä kieli ja uskonto ovat kuitenkin ainoat pysyväiset puolustuslaitokset maallemme, kuin kerran muut ulkovarustukset raukeavat.

Minä olen ehkä liiaksikin esittänyt valtio-uskonnon hyötyä, vaan muut ovat sitä minun mielestäni esittäneet liian vähän. Huomaan — olkoon vähä sijaa mietelmille asian ohella — uudesta, sosialismia koskettelevasta Laveleyen teoksesta, että myös nämä onnelan haaveksijatkin uneksitussa tulevaisuusvaltioossansa tietämättään asettavat välttämättömäksi pääehdoksi juuri sen hyveen, joka on uskonopissa esitetty kristinopin ytimeksi, n.s. altruismin; siihen hekin luottavat ja sen turviin unelmansa rakentavat.

Minä sanon heitä haaveksijoiksi, sillä tämä pääkohta, tämä hyve on niin korkea, että sitä ei ihmiselämässä saavuteta minkään valtiomuodon vallitessa. Ja se juuri on uskonnon vahvuus, että sen pyrintöperät ovat niin korkealla. Me emme koskaan voi päästä sen vaatimusten tasalle, vielä vähemmän niistä ohitse. Ne ovat aina korkeammalla meitä.

Palaan nyt jälleen siihen, josta äsken puhuin. Minä tahdoin sanoa, että uskonto ja kieli painavat leimansa maan tapoihin ja ne puolestaan lakeihin, sillä tapa on vahvempi kuin laki, on sen äiti, on kaikkein meidän lakikirjaimme ja asetustemme perustus. Sen tähden tulee meidän katsoa, että maan ensimmäiset suvut pitävät sen uskontoa arvossa ja kunniaassa.

Toivoen sinun kyllin käsittävän minun levottomuuteni Haapakosken tulevan sukuperintöläisen tähden — varsinkin, kun se uskonto, josta nyt voisi olla puhe, vast'edes ei jätä mitään tunnustuksen valinnan vapautta — pyydän sinua tarkoin punnitsemaan asiaa. Nuorempana ollessani olisin minä — pelkään — jyrkästi määrännyt tässä asiassa: mutta siten olisin tehnyt väärin. Sen tähden pyydän sinua selittämään kirjeeni sisällyksen vaimollesi ja olen varma, että hän huomattuaan asian tärkeyden, kylläkin käsittää sinun vanhan isäsi levottomuuden tämän asian tähden.

Isäsi *Aleksander*."

Tämä kirje antoi Erikille paljon ajattelemista. Hän meni sen kanssa vaimonsa luo, tulkitsi sen hänelle ja tunsu perin kummastuvansa, että Helena tässä hänen mielestään niin yksinkertaisessa asiassa teki monenmoisia vaikeuksia. Tuli ilmi, että hän, vaikka hän todella ei tiennyt juuri mitään koko luterilaisesta uskonnosta, katsoi sitä — lievimminkin sanoen — perin yksinkertaiseksi uskonnon totuuksien käsitykseksi. Oli ainoastaan yksi syy, joka sai hänet taipumaan Erikin pyyntöön, se, että ne, jotka omistavat protestanttisen uskon, saavat vast'edes kääntyä mihin uskoon hyvänsä.

XII.

Kevät oli tulossa. Päivät olivat piteneet, ihanat auringonlaskut punahehkuvain pilvien taa ynnä kultaiset liekehtimiset ylös aina keskitaivaalle saakka ennustivat kevättä. Porvareissa siinä pikku kaupungissa, jossa Horn hallitsi, heräsi huomattava levottomuus. He olivat porvareja ensimmäisessä tai toisessa polvessa eivätkä olleet koskaan oppineet elämään kaupungissa. Sydämmessään kadehtivat he maalaista, joka vapaasti liikkui tiluksillansa, ja jokaisella heistä, kelle vain soveltui, oli pieni maatillikkunsa tuolla kaupungin rajan äärellä, ja siellä hekin kylvivät ja niittivät. Pakko, asiahaarat olivat kuljettaneet nämä ihmiset säätyyn, joka oli heille vieras. Porvari-sana, käytettynä näistä pikkukaupunkilaisista, ei millään tavoin vastannut, mitä sillä yleellä nimellä vanhoissa kauppakaupungeissa tarkoitetaan. Kevätilma teki kaupungin vielä tyhjemmäksi ja autiommaksiksi, sillä nythän piti jokaisen rientää varustamaan asuinpaikkaansa kesäksi ja vapautua kaupunkielämän hälinästä, kuten aivan mahtavasti sanottiin.

Erik Horn oli lähtenyt pahimman kelirikon aikana tärkeälle virkamatkalle läänissään, ja oli matkan laskettu kestävän neljätoista päivää. Kauan oli hän miettinyt, lähtisikö sille matkalle vai eikö, sillä hänen vaimonsa vointi huoletti häntä. Helena oli erittäin kiihtynyt ja levoton, milloin taipuva syvimpään surumielisyyteen, milloin taas liiallisen iloinen. Erikin ystävä, tohtori Alm, oli kuitenkin rauhoittanut häntä ja luvannut pitää huolta nuoresta rouvasta. Niinpä Horn, kun hänen virkamatkansa tärkeyttä ei voitu tehdä tyhjäksi, viimein läksi. Hänen lähtönsä jälkeisenä päivänä Helena sai Darja Mihailovnalta kirjeen, jossa hän ilmoitti, että asiat olivat sen verran selvinneet, että niin irtaimen kuin kiinteänkin myöminen huutokaupalla voitiin toimittaa viikon kuluttua. Omat varansa oli hän suurimmaksi osaksi saanut pelastetuksi tuosta yleisestä häviöstä, mutta kaikki muu oli välttämättä menevä vasarakaupalla. Nikolai Konstantinovitshista kirjoitti hän, että vanhus oli yhtä taipumaton kuin ennenkin. Hän asui vanhassa siipirakennuksessaan, mutta häntä hoitamassa ei enää ollut se katala puolalainen hovimestari, vaan sairaanhoitaja.

Itselleen oli Darja sisustanut asunnon toiseen siipirakennukseen, entiselle palvelijain puolelle, jossa hän toistaiseksi asui kahdessa pienessä huoneessa vanhan Marfan ja metsästäjä Ivanin kanssa. Kuin linna tuli myödyksi, aikoi hän tulla pikimmältään käymään Suomessa ja sitte ainiaaksi muuttaa muutamien sukulaisten luo Pietariin. Muuten, lopetti hän kirjeensä, olen minä kauan ollut kivulloinen; nämä ikävyydet kaikki ovat vaikuttaneet minuun enkä minä luule elinaikaani enää pitkäksi.

Nuo loppusanat tekivät Helenan hyvin levottomaksi. Mielellään olisi hän heti matkustanut Moskovaan; mutta sitä vastusti tohtori Alm jyrkimmästi. Helena taipui, mutta tuskin ehti hän vähän rauhoittua, kuin yht'äkkiä saapui näin kuuluva sähkösanoma: Dorothea Mihailovna Koshelsky on pahasti sairastunut, lääkäri ei anna mitään toivoa.

Helena lähetti heti noutamaan Almia ja selitti hänelle vakaan päätöksensä lähteä jo samana päivänä Moskovaan. Lääkäri huomasi hänen aikomuksensa peruuttamattomaksi, autteli häntä kyydin,

ajoneuvojen ja peitteiden hankinnassa ja pyysi häntä varomaan kovia mielenliikutuksia sekä vilustumista. Erik Hornille lähetti hän kiireimmiten sanan ja muuten teki Helenan avuksi, mitä voi. Kahden tunnin kuluttua oli Helena jo matkalla ja seuraavana päivänä läksi Pietarista pikajunalla Moskovaan. Vaikka hän olikin hyvin levoton tuon sähkösanoman johdosta ja levottomuudessaan pelkäsi tulevansa liian myöhään tuonne vanhaan kotiin ja vaikka hän muistaessaan Darja Mihailovnan ylikuohuvaa hyvyttä tunsu tunnossaan katkeria nuhteita, että hän ja Erik olivat niin kauan antaneet hänen yksin kestää kaikkia vaikeuksia ja vastuksia, niin hän ei kuitenkaan voinut vastustaa ilon ja vapauden tunnetta, joka sisällisen voiman tavoin nousi ja paisui hänen mielessään, kuin hän nyt oli tulossa isän kotiin. Tuolla Suomessa, arveli hän, ei huolenpito talosta ja taloudesta sekä siitä pienestä, jota odotettiin, antaneet hänelle mitään oikeata rauhaa. Ja sitä paitsi hän oli kuin pakkopaidassa. Hänhän tuskin voi sanoa yksinkertaisintakaan asiaa ilman apua. Ja kaikki ihmiset tuolla ylhäällä koko ajatussuuntineen ja käsitystapoineen, olihan se kaikki hänelle vierasta. He puhuivat sellaisista asioista ja henkilöistä, jotka hänelle olivat tuntemattomat ja vähäarvoiset. Hänen täytyi pitää ajatuksiansa kaksinkertaisessa työssä ja kaksinkertaisessa jännityksessä, voidakseen ollenkaan käsittää, mistä oli puhe, kuulla se ruotsiksi, kääntää itselleen venäjäksi ja sitä paitsi koettaa saada selville, millä tavoin toinen käsitti asian, sitte vasta oikein ymmärtääkseen sanojen sisällyksen, nähdäkseen niin sanoaksemme asia uudelta kannalta.

Täällä sitä vastoin! Joka ihminen ymmärsi häntä ja hän ymmärsi jokaista. Hän tunsu itsensä vapaaksi ja vapautetuksi. Nyt tulvivat pitkällä, yksitoikkoisella matkalla ajatukset hänen mieleensä, ja hänen aivonsa työskentelivät ilman mitään ponnistusta. Hän ei tiennyt itsekään, mistä se aatteiden rikkaus nyt tuli hänelle. Hän näki koko elämänsä ja asemansa kirkaammin ja selvemmin kuin koskaan ennen tai myöhemminkään — ja hän peljästy. Nyt vasta tajusi Helena, että hänellä, jos tahtoi elää tuolla kaukana poissa, ei ollut mitään, ei kerrassaan mitään muuta valinnan varaa kuin joko muuttua yhdeksi heistä, heidän kaltaiseksensa, tahi tulla todella onnettomaksi. Riisua persoonallisuutensa, kielensä, elämän käsityksensä, jättää lapsensa kokonaan ja täydellisesti tuon uuden maan valtaan kielen, uskonnon, opin puolesta. Ja jos hän sen teki, niin lapset, kuin he kerran ehtivät kasvaa isoiksi, olivat tulevat vieraiksi hänelle, tulevat samoin kuin nuo sitkeät, jäntevät ihmiset äänettömiksi, umpimielisiksi, miellyttämättömiksi, viehättämättömiksi, kansanvaltaisiksi siihen määrään, että... Ja jos hän sitä ei tahtonut, jos hän ei tahtonut uhrata persoonallisuutensa eikä taipua muuttumaan heidän kaltaiseksensa, niin häntä koko elämänsä ajan ei kukaan ymmärtäisi, hän jäisi yksikseen, voi, niin yksikseen, kuin hän jo monesti nytkin oli ollut. Ei edes Erikkikään tiennyt, kuinka äärettömän yksikseen hän välistä oli tuntenut olevansa.

Ja kuin Darja Mihailovna kerran on poissa... Nyt kääntyivät hänen ajatuksensa toiselle taholle: vieläköhän hän oli tapaava hänet elossa? Tämä ajatus saattoi Helenan hetyymään levottomuuden kyyneliin, kaipauksen ja epätietoisuuden kyyneliin. Mitä oli hänen tehtävä? Kumpiko arpa hänen oli valittava niistä kahdesta, joita kohtalo hänelle tarjosi maljassaan: muuttuako suomalaiseksi vai pysyäkö venäläisenä? Hän tiesi, että hänen nyt oli tehtävä päätöksensä. Ja kauheinta oli se, että mitä jalompi, parempi ja sielultaan rikkaampi hänen Erikkinsä oli eli toisin sanoen: mitä lämpöisemmin hän rakasti maatansa ja mitä utterammin hän sen eteen työskenteli, sekä toiselta puolen mitä paremmin oman maansa arvoinen tytär hän oli, sitä suurempi oli epäsointu heidän välillänsä, sitä vaikeampi oli heitä yhdistää, sitä suurempi uhri, joka toisen heistä täytyi tehdä toisen hyväksi. Tässä ei voinut olla puhettakaan siitä, että mentäisiin toisilleen puolitiehen vastaan, sillä yhtymäpaikkana oli ainoastaan toisen tai toisen uhraaminen koko persoonallisuutensa. Mitä syvemmin hän ajatteli tätä asiaa, sitä syvemmäksi, näki hän, kasvoi juopa, joka erotti heitä. He kaksi, hän ja Erik, edustivat kahta erilaista maailmankäsitystä, jotka aikain alusta olivat kasvaneet erillään toisistansa ja joita ei mikään, ei edes aviopuolisoiden keskinäinen rakkauskaan, vaikka se olisi kaikkein hellinkin, voinut yhdistää. Niin kuin asiat nyt olivat, täytyi toisen tai toisen mennä kokonaan toiselle puolelle; jos se ei voinut tapahtua, oli kerran kaikki hajoava, kukistuva kokoon.

Koko yön oli hän käännellyt ja väännellyt näitä ajatuksia, pääsemättä mihinkään vakavaan päätökseen. Nyt nousi aurinko, koko itäinen puoli taivasta loisti kullankeltaiselta. Kevyet, sini- ja maitovalkoiset pilvet ylhäällä keskitaivaalla muodostivat emaljikuviota kultapohjalle. Helena katsoi ulos ja näki rientävänsä höyryn huimaavalla vauhdilla pois aamun kultaista valoa kohti. Ja keskellä tuota valoa seisoi siellä taivaan rannassa sadottain kirkontorneja ja hammastettuja muureja komeina, tummansinisinä. Hän katsahti taaksensa. Siellä vitkasteli vielä pakeneva pimeys raskaine lyijynkarvaisine sumuineen. Ja tuolla ulkona lenteli äänettömän tasangon päällitse joukottain kottaraisia, ja nuori ruoho yleni keväisen pirteänä, vaalean vihreänä. Nyt Helena ensi kertaa koko vuoden aikaan sai äärettömällä tasangolla katsella yli laajain alojen. Täällä hänen näköalaansa eivät supistaneet tummat havumetsät, ei kallioiset vuoret eikä paljaat kalliot. Hän veti syvään henkeä.

— Ilmaa, ilmaa ja valoa, sanoi hän, ja vieno ilon punastus nousi hänen kasvoilleensa. Hänen silmänsä loistivat kevään nuoresta onnesta. Ah, jospa Erik olisi täällä! Mitäpä oli apua hänen matkustamisestaan kohti aamuruskon maata pois tuolta pakkasesta ja lumesta, kuin hän, paras ihmisistä, se ainoa, jota hän

oli rakastanut, joka oli ottanut hänet myrskyn vauhdilla ja rakkauden koko hehkulla, ei ollut täällä. Mitä tästä apua, sillä yksinhän hän kuitenkin oli. Ja hän purskahti taas itkemään.

Vatikaanin museoissa on marmorinen korkokuva nuoren tytön haudasta. Siinä on kuvattuna Eros polttamassa Psyke-perhosta, s.o. sielua, alttarin liekeissä ja itkein katsomassa toisaanne, ollakseen näkemättä tuskaa, jota hän tuottaa. Sellainen oli rakkaus uusplatonilaisten opin mukaan. Tämä vertaus ei ole ajan pitkäenkään kadottanut mitään katkerasta totuudestaan. Eivät ne siivet koskaan enää leviä lentoon, jotka Eros on alttarin hehkussa polttanut poroksi.

* * * * *

Vanhassa palatsissa, joka oli vuosisatoja ollut Chamitov ruhtinasten omana, oli avattu puutarhaan vievä portti. Sitä tietä piti ostajain tulla kuulutettuun huutokauppaan. Pihan puolella vallitsi syvä hiljaisuus.

Darja Mihailovna makasi kuolemaisillaan entisessä palvelusväen siipirakennuksessa. Ikkunain verhot olivat lasketut puolialhaalle, pyhän kuvan edessä paloi lamppu, levittäen väsynyttä valoa huoneeseen. Sairas makasi hiljaa ja katsoi koko ajan tyynesti kelloon, joka oli vastapäätä oven päällä. Hänen poskensa eivät tänään tarvinneet mitään maalia, hänen katseensa ei mitään ympäröimistä mustalla ja keltaisella, ollakseen loistava, sillä kuume oli antanut poskille väriä ja silmiin loistetta. Marfa Ivanovna makasi vuoteen jalkopään puolella. Hän oli latonut esiin pyhiä esineitä, joita pyhain kuvain kauppiat olivat tuoneet Solovetskistä, Valamosta ja Jerusalemista. Hän oli sytyttänyt kynttilän ja levitellyt eteensä kaikki kuvat ja rukoili nyt milloin mitäkin pyhää, että Jumala laupeudessaan antaisi Darja Mihailovnan elää vielä yhden päivän, yhden ainoan päivän.

— Marfa, jo nyt tulee loppu, sanoi sairaas, ei ole enää vähääkään öljyä lampussa, itse lamppukin on rikki, joka silmänräpäys uhkaa sydän sammua. Rukoile laupiasta Jumalaa, että minä, kaikkein suurin syntisistä, saisin vielä elää puoli tuntia. Kello on yksitoista, nyt on Helena tullut, luuletko sinä hänen vielä ehtivän tänne?

— Me vaellamme Jumalan käden turvissa, vastasi Marfa; älkää väsyttäkö itseänne puhumisella, maataa hiljaa kuin lapsi, joka nukkuu.

Ja hän makasi hiljaa, aivan hiljaa, säästääkseen viimeisiä, tuikkivia elinvoimia, ja katsoi, katsoi hievahtamatta kelloon.

— Nyt hän tulee, sanoi kuolemaisillaan oleva sairaas. Hänen äärimmilleen jännittyneet hermonsä käsittivät jo pitkän matkan päästä niiden vaunujen tutun jyrinän, jotka oli lähetetty noutamaan Helenaa. Rautainen ristikkoportti rämisi ja kiireitä askelia kuului pihasta. Jo kuului esihuoneesta kuumeentapaisia liikkeitä jonkun kiireesti riisuesssa päällysvaatteitansa.

Kuoleva sairaas makasi hiljaa ja odotti. Kuume oli poistunut hänen poskiltansa, hän oli kalpea ja kylmä. Ovi aukesi. Helena astui hiljaa sisään.

— Helena, sanoi Darja Mihailovna kirkkaalla ja selvällä äänellä, Jumala olkoon ylistetty, minun silmäni ovat saaneet vielä kerran nähdä sinut. Ja vähään aikaan kuului ainoastaan heidän hiljaista nyyhkytystänsä, kuolemaisillaan olevan raskasta hengitystä ja kellon tikutusta, joka mittasi ijankaikkisuutta sekunti sekunnilta.

— Voitko, kuiskasi Helena, antaa meille anteeksi, että olemme jättäneet sinut yksin selvittelemään kaikkia noita vastuksia? Me olemme siinä tehneet pahoin.

Sairas nousi hitaasti vuoteessaan, katsoi Helenaan ja hymyili lempeää, kaunista hymyä.

— Älä puhu anteeksi annosta, kuiskasi hän hiljaa. Minä se pyydän anteeksi. Koko elämäni — niin, enemmänkin kuin sen olen minä antanut sinulle, sillä sinä olet minun...

— Darja Mihailovna, keskeytti Marfa uhkaavasti ja ankarasti kajahtavalla äänellä.

Sairas vaipui alas. Hänen kurkkulihaksiensa hirvittävä pingoitus paljasti laihan, kuivan kaulan. Hänen oli vaikea saada vedetyksi henkeä vai lieneekö hän tahtonut kukistaa sitä sanaa, joka väkisin pyrki tunkeutumaan hänen huuliensa takaa, tahtonut ottaa sen viimeisen sanan kanssansa haudan kätköön. Ja hän voitti, hän oli vaiti. Isä Ossip, pappi, tuli kiireesti ja antoi hänelle viimeisen voiteluksen. Milloin elämä oikeastaan lakkasi, milloin kuolema tuli, sitä ei voinut kukaan huomata.

Sehän olikin vain uuden elämän kynnyks, niin kuin iltarusko ainoastaan joksikin ajaksi peittyi yön pimeään, vaan kohta jälleen uudistuu aamuruskona, uuden tulevan päivän alkuna.

* * * * *

— Marfa Ivanovna, mitä tahtoi se kuoleva sanoa? Mikä se sana oli, jonka hän vei kanssansa hautaan? kysyi Helena. Mutta Marfa ei tiennyt tai ei tahtonut vastata siihen kysymykseen. Se arvoitus kiusasi Helenaa koko päivän, niin että surukin siitä heikkeni. Se vaivasi häntä, sillä hän ei uskaltanut itse lisätä sitä sanaa, joka oli lähimmin siihen sopiva. Se olisi hirmuista! Marfa aivan varmaan tietää jotakin, miksipä hän muuten olisi keskeyttänyt kuolevan puheen. Ja hän tosiaan oli sen keskeyttänyt. Ei, hänen täytyi saada tietää se, täytyi välttämättä.

Helena meni Marfan luo, mutta Marfa oli kuin muuttunut. Kyllä hän oli yhtä rääsyinen, yhtä hyvä, yhtä huolimaton puvussa ja yhtä kampaamaton kuin ennenkin, jollaisena Helena häntä muisti enemmän kuin kaksi kymmentä vuotta. Hän saattoi aivan kuin ennen oikealla venäläisellä sukkeluudella lörpötellä kaikkein mitättömimmästä asiasta tuntikausia ja yhä uudestaan palata samaan asiaan. Mutta kuin Helena vain lausui tuon kysymyksensä, saivat hänen piirteensä oudon ominaisuuden, jollaisina hän ei ollut koskaan nähnyt noita pehmeitä, lihavia kasvoja: ne muuttuivat lujiksi, melkeinpä ankaroksi. Yksin paksut huuletkin muuttuivat vain hienoiksi viiruiksi, kuin olisi hän puristanut suunsa kiinni, lujasti päättäen olla vaiti, niin vaiti kuin kohtalon jumalatar.

Yht'äkkiä johtuu Helenalle keino mieleen. Marfa ei tahdo sitä sanoa minulle; olikohan siinä jotakin salaisuutta vai oliko se ainoastaan sellainen tapa puhua, lausua hellyyden sanoja, joita Darja kuolemaisillaan, juuri kuolinhetkenä oli soperellut? Olipa vielä yksi, joka tiesi sen, joka voi sanoa sen, jos tahtoi. Se yksi oli hän tuolla toisessa siipirakennuksessa, hänen isänsä. Viisi vuotta oli kulunut siitä, kuin Helena hänet viimeksi näki. Ja se viimeinen kerta kuului hänen elämänsä vähälukuisiin tuskallisiin muistoihin. No niin, Helena päätti kuitenkin mennä hänen luoksensa, ja jos hän vielä osasi puhua ja muistaa, niin täytyi hänen sanoa se hänelle, ilmaista hänelle tuo salaisuus, joka vaivasi ja kiusasi häntä. Hän meni jälleen Darja Mihailovnan luo, joka makasi niin hiljaa, kasvoilla se rauhan leima, joka muutamien tuntien kuluttua kuolemantaistelun jälkeen tavallisesti ilmestyy. Helena katseli häntä kauan ääneti. Nyt tuntui hänestä, että hänen pitäisi ainiaaksi jättää tietämättömyyden peittoon kaikki, mitä oli ollut, koko entisyys, jos siinä oli jotakin, jota tarvitsisi salata. Hänen pitäisi varoa vainajan salaisuutta, tuota kiusaavaa salaisuutta, jonka hän oli niin suurella vaivalla saanut viedyksi kanssansa hautaan. Ja kuitenkin, pitihän hänen sentään saada tietää, kuka se oli tuo Darja Mihailovna, joka oli rakastanut ja hoidellut häntä koko hänen elämänsä ajan.

— Ei, anna anteeksi, anna anteeksi, mutta sinun itsesi tähden... Hän ei enää kauemmin voinut hillitä mieltänsä, hän ei voinut tehdä toisin.

Kuin kevättaivas illan tullen sytytti liekitsevät värinsä, meni hän sykkivin sydämmin pihan poikki Nikolai Konstantinovitshin puolelle. Hän oli jo ehtinyt rappusille, kenenkään näkemättä häntä, mutta kuin hän juuri avasi ovea, mennäkseen sisään, näki hänet metsästäjä Ivan. Silmänräpäyksen ajan oli Ivan kahden vaiheella, mitä tehdä, vaan sitte juoksi hän Marfa Ivanovan luo. Marfa vallan kauhistui.

— Se ukko säilyttää hänet kuoliaaksi. Tule, Ivan, tule heti!

Molemmat vanhat palvelijat riensivät sisään. He tuskin ehtivät esihuoneeseen, kuin kuulivat kauhistuksen huudahduksen ja sen jälkeen Helenan tenhottomasti kaatuvaan maahan.

Marfa ja Ivan juoksivat huoneeseen. He näkivät halvatun Nikolai Konstantinovitshin, silmät kauhusta seljällään, istuvan kumarassa pyörätuolissaan ja ähkyen huutavan apua.

Marfa ja Ivan kantoivat pyörtyneen ulos ja edelleen pihan poikki Marfan huoneeseen. Lähetettiin heti noutamaan lääkäriä. Helena oli saanut tietää, mitä tietää tahtoi. Ihmisen elämä on kuin syvä, peilikirkas lammikko. Ei ole hyvä harata sitä liian syvältä; on asioita, joiden jättäminen ainiaaksi veden kirkkaan pinnan peittoon on paras kaikille.

Kolmen päivän kuluttua syntyi Helenalle poika, liian aikaisin. Lääkäri ja kättilö olivat yksimieliset tuomiossaan: lasta ei voitu pitää hengissä. Ryhdyttiin kyllä kaikkiin mahdollisiin varokeinoihin, käytettiin kaikkea, mitä lääketaito tällaisissa tapauksissa määrää. Ei katsottu kuluja, ei säästetty vaivoja. Ja kuitenkin: hämärissä tuli Marfa sairaan äidin luo.

— Helena, sanoi hän — Helena makasi hiljaa eikä vastannut mitään, hänen kuumeesta kuumat kätensä liikkuvat levottomasti peitteellä. — Helena, hyväntekijäni, pikku Lenotshka, kuuletko minua? kuiskasi Marfa pehmeimmällä hunajaäänellään,

Helena katsoi häneen vakavasti. — Pienokainen tekee lähtöä ja kuolee. Isä Ossip on täällä pyhän kasteen toimittamista varten.

— Ei, sanoi Helena kauhistuen. Minä lupasin hänen isällensä, että lapsi kastetaan oman maansa uskoon. Hanki luterilainen pappi.

— Mutta, hyvä Lenotshka, mistäpä meidän oikeauskoisessa kaupungissamme, meidän pyhässä

Moskovassamme löytyisi luterilainen pappi? Sill'aikaa kuolee pienokainen, älä sulje häneltä paratiisin iloa. Älä tuomitse häntä helvetin kauhuihin; anna kastaa hänet, että hän ei pakanana valittaisi Jumalan ja pyhain tykönä äitinsä julmuutta.

Mutta nyt oli Helena luja kuin kohtalon jumalatar.

— Ei, minä en tahdo, en tahdo. Minä olen luvannut. Eikö sitte ole ketään, joka voisi auttaa minua, joka voisi kastaa pienokaisen? Mene Snamenskajalle pastori Raumbacherin luo ja pyydä häntä tulemaan heti. Minä olen tehnyt valintani, minä menen syvyyden poikki hänen luoksensa, Erikin luo, koko sydämmestäni ja sielustani ainiaaksi, minä matkustan takaisin sumujen maahan, siellä on hyviä ja rehellisiä ihmisiä.

Marfa luuli hänen hourailevan ja juoksi heti kättilöä noutamaan.

Esihuoneessa seiso iä Ossip, levottomasti odotellen Marfan palaamista. Kaikki oli valmiina kastetoimitusta varten. Pappi katsoi tarkkaavasti tuota pientä, tuikkivaa elämää. Ei mitään valitusta, ei mitään muuta liikettä kuin hengitys, ainoastaan siitä näkyi, että elämän haihtuva lahja ei ollut vielä lihoitellut jälleen pois niihin salaperäisiin seutuihin, joista se oli tullutkin. Nyt palasi Marfa.

— Hän hourailee, hän hourailee — hän tahtoo tänne luterilaista pappia, mutta puhuu samalla syvyydestä. Kastakaa toki lapsi, pyydän minä kaikkein pyhain ja enkelein nimessä, kastakaa ennen, kuin perkele ottaa hänen kalliisti lunastetun sielunsa.

Pappi katsoi neuvottomasti.

— Mikä on hänen isänsä nimi?

Marfa koetti muistutella, mutta ei muistanut.

— Hänen nimensä on Kaarle kuten kaikkein saksalaisten, sanoi pappi hiljaa, me kastamme hänet Kaarleksi.

— Ei, malttakaahan, nyt minä muistan, Jegor hänen nimensä on ja tänään on pyhän Jegorin päivä.

Niinpä Haapakosken tuleva sukuperintöläinen tuli kastetuksi oikeauskoiseen oppiin, siihen uskoon, josta ei ole mitään palaamisen mahdollisuutta, ja sai Jegor-nimen.

Kasteen peso tuli pienokaiselle uuden syntymisen pesoksi: ensi kerran elämässään avasi se silmänsä, ensi kerran sykki hänessä elämä nähtävästi. Niin, hän oikein vikisikin. Ja vaikka se vikinä oli kuin pikku linnun piipitys, tulivat lapsen pienet, poimuiset kasvot aivan sinisiksi ponnistuksesta.

Mutta tuolla sisällä makasi Helena täydessä kuumeessa. Hän haaveksi syvyydestä, jonka yli hän tahtoi päästä, siellä sillä toisella puolen seiso Erik odotellen; mutta hänen äitinsä, Darja Mihailovna, ja kastamaton pienokainen, jonka piti saada isänsä nimi, eivät päästäneet häntä. Hän valitti ja heittelehti vuoteellaan, kunnes lääkäri tuli ja yksi pistos Pravatzin ruiskulla antoi lepoa hänen kiusatulle sielulleen ja vaivatulle ruumiilleen.

* * * * *

Tuolla linnan isossa salissa jatkui koko tämän ajan huutokauppa hyvää vauhtia. Nikolai Konstantinovitshin koottuja aarteita ei voitu kaikkia julkisesti tarjota täällä, mutta ne menivät muuten kaupaksi hyvästä hinnasta. Hillittömästi nauraa rähisten ja muuta iloa pitäen osa hänen entisen rykmenttinsä upseereista kiisteli ja kilpaili noista taide-esineistä, jotka olivat myrkyttäneet omistajansa koko elämän. Vanhan haidamakin kuva joutui Pestin museoon, tuonne tekijänsä synnyinkaupunkiin. Nuori Petrov seiso siinä synkkänä ja koko hänen lämmintä sydäntänsä inhotti nähdä näitä huoneita, näitä hänelle pyhiä paikkoja häväistävän tällä tavoin. Hän meni ulos puutarhaan. Kevään esikoinen, häikäisevän valkoinen lumikko, kohotti puhdasta kupuaan märjystä, likaisesta maasta. Hän taittoi sen muistoksi nuoruutensa rakkauden ja onnen unelmasta ja läksi raskain askelin ja murheisin mielin pois viimeisen kerran tästä saastutetusta kodista.

* * * * *

Samana päivänä iltasella saapui Erik Horn Moskovaan. Hän oli, saatuaan Almin kirjeen, heti lähtenyt matkalle ja matkustanut yötä päivää ja kuitenkin joutui perille liian myöhään.

XIII.

Viikkoja, jopa lähes kaksi kuukauttakin oli kulunut ennen, kuin Helena ja äsken syntynyt sen verran tointuivat, että Erik voi ajatella vaimonsa viemistä jälleen kotiin. Hän oli ollut hellä sairaanhoitaja. Ensi aikoma hän ei poistunut sairaan luota yöllä eikä päivällä, sillä hän oli huomannut, että Helenalla oli rauhaa ja lepoa ainoastaan silloin, kuin hän oli huoneessa.

Nyt hän viimeinkin voi jo paremmin. Asianajaja Levysohnin avulla oli kaikki saatu järjestetyksi. Darja Mihailovna oli, sovitettuaan myrskyisen nuoruutensa siitä lähtien moitteettomalla elämällä, kärsimyksillä ja puutteella, katumuksella ja rakkaudella, viimein saanut leposijan suurten jalavain varjossa Moskovan hautausmaassa. Nikolai Konstantinovitsh oli joutunut samaan tilaan kuin hänen kuuluisa irstaisuuden opettajansa, markiisi de Sade. Niin kuin tämä pahamaineinen kirjailija Napoleon I:sen käskystä suljettiin naisen vaatteihin puettuna La Salpêtriëreen, samoin Horn sijoitti tämän melkein jo aivan tylsämielisen ruhtinaan hulluinhuoneeseen. Ja sen jälkeen hän oli valmis lähtemään kotimatalle. Hän oli melkein kuumeessa koti-ikävästä, ikävästä työhönsä ja vastuunalaiseen virkaansa. Hän tahtoi päästä pois täältä tukeuttavasta kuumuudesta, Moskovan pölystä, tuonne tuhatjärvisen maan vilpisiin metsiin.

Vaivalloisesti ja lyhyissä päiväyksissä tehtiin matkaa pohjoista kohti. Pietarissa kävivät he tervehtimässä muutamia Helenan serkkuja ja setiä äidin puolelta, jotka olivat vakaantunutta väkeä, etevillä sijoilla hovielämässä, ja jotka tuossa lakkaamattomassa juhlatanssissa keskusvalon ympärillä eivät olleet kulkeneet ympyrässä, vaan yhä ylenevässä kierrepiirissä, sillä joka vuosi, kuin kului, pääsivät he yhä lähemmäksi alkulähdettä, voimaa ja kunniaa. Näiden sukulaisten luona lepäsivät Erik ja Helena pari viikkoa, ja sitte viimein oli eräänä kauniina kesäkuun iltana päästy matkan perille, kotiin.

Näytti siltä, että Suomen raikas, männyntuoksuinen ilma vaikutti kuin elämän neste Helenaan ja pikku Erikkiin, kuten lasta kaikki nimittivät paitsi Marfa Ivanovna. Nähdessään jälleen kauniin kotinsa, suuren, muhkean salinsa, pienen, viehättävän erityishuoneensa kaikkine monilukuisine pikku kapineineen ja koristuksineen näytti Helena ensin erittäin tyytyväiseltä. Ensi viikon vahvistuivat äiti ja lapsi melkoisesti, mutta siihen se voimistuminen sitte pysähtyi, mitä Helenaan tuli; hän pysyi viikkokausia aivan ennellaan parantumatta, jospa myös heikkonemattakin. Lääkäri määräeli kaikkea mahdollista, mitä tiede sellaisissa tapauksissa neuvoi, mutta turhaan.

— Sinun tulee olla kärsivällinen, sanoi tohtori Alm Erikille; sinun vaimollasi on ollut vaarallinen käännekohta sekä henkisesti että ruumiillisesti. Sellaisen lapsivuodekuumeen jälkeen kuin hänen ei yleensä niinkään pian toinnuta. Sitä paitsi — suoraan puhuen, ystäväin kesken — eikö siellä ole tapahtunut mitään erikoista, mitään sellaista, joka on masentanut ja häirinnyt hänen mieltänsä?

Ei, Erik ei tiennyt mitään sellaista. Helena ei ollut tosiaankaan kertonut sitä hänelle. Naisellisesta kainoudesta ja myös ylpeydestä ei hän tahtonut miehelleen ilmaista sitä salaisuutta, jonka ainiaan hellästi rakastava Darja Mihailovna oli tahtonut viedä kanssansa hautaan.

Mutta se juuri vaivasi Helenea aika-ajoin hyvinkin ankarasti, että hän kätki salaisuutta mieheltänsä. Hän tunsu, että heidän välinsä ei ollut enää sama kuin ennen, ei yhtä sydämmellisen avomielinen kuin ennen. Ja taas hän alkoi sekä ruumiillisesta heikkoudesta että sisällisestä levottomuudesta vaipua siihen surumielisyyteen, jonka Erik oli toivonut haihtuvan hänen tultuaan äidiksi. Tuntikausia saattoi hän maata sohvallaan mietiskellen niitä myrskyjä, jotka ennen muinoin olivat riehuneet hänen kodissaan, ja kuinka he siellä kotona olivat kantaneet kaikkia noita kohtalon heille valmistamia iskuja.

— Voi Darja, Darja, miksi lausuit nuo sanat, jotka kiihdyttivät minun uteliaisuuttani, miksi en saanut muistella sinua puhtaana ja hyvänä, sellaisena, kuin sinua näin elämässä! Miksi heitit ulos tuon hirmuisen salaisuutesi, joka nyt on raateleva minua ijäisesti! Ja hän purskahti itkuun. Kuultuaan Erikin askeleet kuivasi hän kyyneleensä ja otti käteensä kirjan, sillä hän tiesi, että Erik ei ollut hyvillään hänen makaamisestaan joutilaana ja uneksien. Helena ei tahtonut vaivata häntä suruillaan, ja sen tähden hän oli lukevinaan. Ja kuitenkin oli hän tänne tullessaan kaikkein vakavimmasti päättänyt koettaa mukautua siihen asemaan ja niihin oloihin, jotka hänelle tässä maassa kuuluivat. Turhaan; kaikki oli aivan ennellään. Hänellä ei ollut mitään muuta tehtävää kuin käydä aina katsomassa lastansa; mutta siellä oli hänellä voimakas kilpailija, joka oli lujasti päättänyt olla antamatta lasta pois luotansa kellekään. Marfa Ivanovna oli koko sielustaan antautunut pienokaisen hoitoon. Katsoipa hän monesta syystä itseänsä ikään kuin sen oikeaksi äidiksi. Hän oli pelastanut lapsen sielun, kuin kaikki muut yhdessä koettivat sitä hukuttaa; hän oli hoidellut sitä aivan sen syntymisestä asti. Ja merkillisintä vielä oli, että, vaikka hän, kuten lääkäri sanoi, oli perin epäterveellinen henkilö, lapsi kuitenkin eli, viihtyi ja kasvoi hänen hoidossaan. Kaikki nyyttinsä ja kääronsä oli hän tuonut kanssansa Moskovasta, eikä häntä voitu koskaan totuttaa kätkemään niitä mihinkään. Ne olivat kuten ennenkin ladotat pitkin seiniä ympäri huonetta — samassa huoneessa jossa hän ja lapsi makasivat ja jossa hän kuivaeli lapsen vaatteita ja

keitti sen ruokaa. Alussa oli Erik joka päivä käynyt lapsen kammarissa, pannut toimeen suuren siisteysmetelin, tuulettanut huonetta ja uhannut erottaa Marfa Ivanovnan kokonaan palveluksesta; mutta kuin Marfa kaikkein pyhään nimessä vakuutti, että lapsi oli kuoleva, jos siellä ryhdyttiin tuulettamaan ja pesemään, ja kuin Helena oli taipuvainen puolustamaan Marfaa, päättyi asia niin, että itsepäinen vaimo vanhus sai pitää paikkansa ja omat tapansa. Viimein Erik ei enää ollenkaan mennyt koko huoneeseen, päästäkseen riidoista ja kiusasta. Eikä Marfa taistellut yksistään talon isäntää vastaan, vaan piti puolensa myöskin kaikille muille palvelijoille. Hän halveksi heitä sydämmestänsä: hehän olivat vain tshuhooneja, alemmaa rotua, uskottomia ja taitamattomia; eiväthän he osanneet edes venättäkään. Ja Helena puolestaan, kuin huomasi pienokaisen voivan varsin hyvin, vaan tulevan levottomaksi, jos hän itse rupesi sitä hoitelemaan, viimein hänkin ainoastaan kävi sitä katsomassa. Mutta se ei ollut mitään työtä. Niinpä hän tuota pikaa taas oli aivan kuin viime talvenakin joutilas, alakuloinen, väsynyt ja avun tarpeessa. Paljon houkuttelun jälkeen oli sisko Hanna luvannut tulla kälylleen avuksi, mutta ainoastaan muutamiksi viikoiksi.

Viimein, kun ei mikään auttanut, kun kesä kului eikä parantumisesta tullut sen enempää, ehdotti lääkäri kaikkein viimeisintä keinoa: Helenan täytyi muuttaa etelään, ja kun hänelle siellä tulisi ikävä lasta, piti se viedä mukaan. Mutta mihin matkustaa? Siitä neuvoteltiin toden perästä, Hanna ehdotti Rivieraa, Helena mainitsi Jaltaa Krimin niemellä, jossa hänen sukulaisillansa Koshelskyillä oli kaunis huvila, nyt tyhjänä. Mutta Hanna kiivastui ja lausui melkein liian jyrkästi, että sellainen tuntematon kylpypaikka kuin Jalta ei ansaitse ajatellakaan. Helena pahastui ja kertoi, mitä suuria ansioita juuri sillä paikalla oli, sillä siellähän Mariakin ymmärsi kieltä ja siellä oltiin kuin kotona ja kuitenkin etelässä.

— No, mutta eihän Marfa tarvitse kylpyjä eikä etelän ilmaa, vaan sinä, vastasi Hanna kärsimättömästi. Erik rypisti kulmiaan. Helena kalpeni kiukustuksesta; niin, nyt hän tahtoi matkustaa juuri Jaltaan, sanoi hän päättävästi. Ja siten se oli päätetty.

Kuin Hanna ja Erik sattuivat kahden kesken, sanoi Hanna:

— Suo anteeksi, mutta minusta sinä näytät liian heikolta, rakas veljeni Erik. Kaikki, mitä olet tänä aikana voittanut, menee nyt hukkaan. Ja kuinka käy kielen? Se vähäinen, kuin hän on oppinut ruotsia, unhottuu kokonaan. Ei tosiaankaan haittaisi, että vaimosi saisi nähdä Länsi-Europpaa.

— Niin, siskoseni, mutta mitä sitte sinun mielestäsi minun pitäisi tehdä? Kuin hän haluaa Jaltaan, niin...

— Entä sitte tuo likainen Marfa, eikö jo olisi aika...

— Marfa ja Marfa — lapsi viihtyy ja kasvaa hänen hoidossaan. Minä olen koettanut erottaa heitä, mutta poika kuihtuu. Kuin hän kasvaa niin isoksi, että voimme tulla toimeen ilman Marfaa, otamme sellaisen hoitajan, joka saa opettaa hänelle, mitä tarvitsee.

— Niin, mutta minusta on anteeksi antamatonta, että...

— Kuulehan nyt, sanoi Erik kärsimättömästi ja ääni vapisevana — hän oli kauan ollut pahoillaan sisaren tylyydestä kälyänsä kohtaan — minun mielestäni ei tuo asia kuulu kellekään muille kuin meille. Ja hän meni huoneeseensa ja löi ovensa lujasti kiinni. Helena tukeutti huokauksen ja pyyhkäsi silmästään kyynelien: Oliko tämä hänen veljensä, jota hän rakasti ikään kuin äidin rakkaudella, omaa voittoa pyytämättä, hellästi, enemmän kuin ketään muuta. Tästä veljestä erotti häntä tuo käly, jota hän ei ollut koskaan voinut kärsiä ja joka oli kerran riistävä häneltä kaikki. Ja hänen sydämmessään nousi vihan tunne, voimaton viha tuota muukalaista naista kohtaan.

Ja Helena, lapsi ja Marfa matkustivat pois etelään. Hanna oli jo ennen matkustanut kotiinsa Haapakoskelle. Erik oli aivan yksin suuressa kartanossa. Välttämättömyyteen tyytyvästi huoaten ryhtyi hän innolla töihinsä. Työn tuli nyt lohduttaa häntä hänen pitkän talvea yksin kävellessään suurissa huoneissa ja odotellessaan uutta vuotta, jolloin hän oli lähtevä Helsinkiin valtiopäiville, ja sitte kevättä, jolloin hänen vaimonsa ja pieni Erik parka olivat palaavat.

Viikko kului toisensa jälkeen, hän teki virkamatkoja ja piti tarkastuksia, tutustui kansan oloihin ja alkoi taas viihtyä työssään. Silloin yht'äkkiä tuli odottamaton sanoma Haapakoskelta.

* * * * *

Kuin Haapakosken vanha vapaaherra oli saanut tietää, että hänen poikansa poika oli kastettu oikeauskoiseen oppiin ja saanut nimen Jegor, joutui hän aivan haltioihinsa ja nosti suuren melun sen kohdan korjaamisen aikeissa. Ainoastaan vaivoin saatiin hänet uskomaan, että hyvin surettavat perheolot ne vain olivat sen saaneet aikaan ja että Helena, vaikka kyllä sielustaan ja mielestään hartaasti rakastava omaa uskoaan, oli tehnyt, mitä suinkin voinut, pitääkseen kerran antamaansa lupasta.

Vapaaherra vanhus oli aikoinaan ollut edellisen keisari vainajan suosiossa. Nyt hän poikansa nimessä kirjoitti anomuskirjan hänen seuraajalleen, matkusti Pietariin, taivutti jäykkää niskaansa, kävi ministerien puheilla ja virastoissa, pyysi pääsöä keisarin puheille ja pääsikin, mutta ei saanut varmaa vastausta, sillä nyt olivat ajat jo toiset. Viimein hän suureksi harmikseen sai vastaukseksi armollisen "emme voi" ja samalla pyhältä synoodilta kirjoituksen eli oikeammin lavean ja syväoppisen selityksen, jossa lopulla sanottiin, että hänen lapsensa lapsi lepäsi turvallisena oikeauskoisen kirkon pyhässä ja lempeässä sylissä ja että hänen tulisi kiittää taivasta, joka oli niin ihmeellisesti ohjannut äskensyntyneen kohtaloita, että hän vastoin kaikkia ihmispuuhia oli joutunut oikeaan isän syliin.

Tämä kirje saapui vapaaherralle, joka viime aikoina oli hyvin vanhennut, juuri hänen maatessaan sairaana vilustumisesta, levottomuudesta ja pahasta mielestä tuon hänen käsityksensä mukaan suuren onnettomuuden tähden, joka oli kohdannut sukua. Sanoma, jonka kirje toi, oli hänelle aivan odottamaton. Hän oli luullut saavansa olla varma myöntävästä vastauksesta. Sentähden se koski häneen niin kovin, että hänen sairautensa siitä paheni. Parin viikon kuluttua tuntien vointinsa vähän paremmaksi ryhtyi hän heti uuteen taisteluun pojanpojan puolesta. Nyt hän haki virastoilta sitä muutosta sukuperintö-asiakirjoihin, että, jos suvussa oli useampia poikia, tila jäisi vanhimmalle ainoastaan siinä tapauksessa, että hän tunnusti maan yleistä valtioukontoa; jos ei, niin oli tiluksen saava vanhimman jälkeinen poika.

Kaikissa näissä huolissa paheni tauti, jota hän sairasti, yhä enemmän. Tämä oli surun ja kiusan aika vanhalla tilalla. Hanna koko sen ajan vakavalla kädellä johti kaikkea, unhottamatta siltä kuitenkaan isäänsä. Hän ehti niin uskomattoman paljon ja osoitti niin suurta kykeneväisyyttä ja päättäväisyyttä, että vanhus viimein oli aivan huoleton jättäessään tiluksen koko hoidon hänen käsiinsä. Vapaaherran alustalaisetkin, joita hän oli kohdellut ankarasti, mutta oikeudentuntoisesti osoittivat nyt häntä kohtaan liikuttavaa rakkautta. Mitä pitemmälle kului syyskuu, sitä enemmän totutti vanhus mielensä siihen ajatukseen, että nyt kohta tuli erota täältä ainiaaksi.

Syksy oli tullut. Kesän komeus makasi alhaalla loassa ja mätäni kuuran alla. Taivas oli hämärä ja maa muuttui mustaksi.

Suruisesti katseli vanhus ajelehtivia pilviä ja pakenevia muuttolintuja ja sanoi kohtaloonsa tyytyväisesti:

— Minä olen kiitollinen siitä, että saan kuolla syksyllä. Keväällä, jolloin Haapakoski on rikas ja vihreä, jolloin kaikki kehoittaa elämään ja työhön, olisi minun ollut raskas jättää tämä kaunis maa. — Ainoastaan yksi asia piti häntä levottomana. Hän tahtoi tietää, millainen vastaus oli tuleva hänen viimeiseen anomukseensa. Viimein saapui eräänä päivänä kirje Helsingistä hänen asiamieheltään; hänen pyyntönsä oli hyväksytty. Nyt oli vanhus levollinen, mutta kuin hän pääsi lepoon, näytti jänteveys ja toimeliaisuus, jotka olivat pitäneet yllä hänen elämänsä liekkiä, nyt höltyneen. Hänen voimansa vähenivät nopeaan. Hanna peljästy ja lähetti kutsumaan hänen nuoruutensa ystävää provasti Veleniusta ja lääkäriä.

Kuin provasti hämärissä tuli vanhuksen luo, istui hän suuressa nojatuolissaan puolinukuksissa. Syysaurinko levitti kalpeata, surumielistä valoa hänen hyvin laihtuneille, jaloille kasvoilleen. Provasti tuli kovin liikutetuksi, niin väsyneiltä ja veltoilta näyttivät nuo ennen niin vilkkaat ja jäntevät kasvojen piirteet.

Vanhus heräsi ja katsahti ylös.

— Sinäkö se olet, Jaakko Maunu. Hyvä ystävä, minulle on loppu tulossa. Käy istumaan tänne minun luokseni.

Provasti meni ja tarttui hänen kylmään, laihtuneeseen käteensä.

— Tietääkö Erik, kuinka sinun vointisi nyt on?

— Ei, se on tullut niin aavistamattoman äkisti. Ei hän ehdi tänne ennen, kuin kaikki on lopussa.

— Rakas, vanha ystävä Aleksander, luuletko, että Herra jo...

— Kyllä minä sen tiedän. Se on kuolema. Ja hän katsoi miettiväisesti ylös, ikään kuin odottaen jotakuta. Hänen katseensa oli lempeä ja valoisa. — Me olemme nyt kahden kesken, sanoi hän, ota vastaan minun tunnustukseni.

Provasti kävi istumaan sairaan luo. Vapaaherra vanhus, odottamatta hänen kysymyksiänsä, alkoi ikäänkuin itsekseen miettien puhua:

— Kuin minä istuin senaatissa, esitettiin — niin, se tapahtui 1862 — valtiopäiväin uudestaan

elvyttämisen asia. Sitä vastaan puhui eräs senaatin jäsen, tiedät kyllä, kuka. Minä kiivastuin ja puhuttelin häntä julkisesti sopimattomalla, halvalla haukkumanimellä.

— Vanha sukulaisesi, vastasi provasti, antaa sen kyllä anteeksi; sehän tapahtui kiivaudessa ja maltittomuudessa...

Vapaaherran silmät leimahtivat.

— Antaako vanha sukulaiseni sen anteeksi vai eikö, siitä minä en huoli. Hän on mateleva raukka. Vaan minä en sitä itse anna anteeksi itselleni, se oli minun arvolleni sopimatonta. Vielä yksi asia: Kuin kirjoitin sukuperintökirjan, aioin lisätä, että sukuperintöläisen pitää välttämättä olla nainut suomalaisen aatelisneiden. Sen kohdan minä kuitenkin pyyhin. Sen ainoan kerran elämässäni olen kantanut uhria ajan vapaamielisille, romantillisille aatteille. Minä kadun sitä syvästi. Nyt en olisi siinä tilassa, jossa olen, jos olisin totellut ensi mielijohdettani.

— Hyvä ystävä, jätä se asia Jumalan haltuun, ei mitään asiakirjaa ole niin kirjoitettu, että kaikki kohtalon puhallukset siinä olisi lukuun otettuna. Eikö sinulla, jatkoi hän puhettaan lempeällä äänellä, ole mitään sanottavaa vaimostasi ja...

Vanhus oli vaipunut kokoon, hänen rintansa läähötti raskaasti kuin ison taakan alla. Hän otti vapisevalla kädellä pöydältä kellastuneen, usein taitellun paperin, nosti sen huulilleen ja suuteli sitä kahdesti. — Anna anteeksi, kuiskasi hän hiljaa, anna anteeksi.

Ovi aukesi hiljaa. Hanna toi lampun, pani sen pöydälle ja asetti sen päälle ruusuisen verhon, että valo ei vaivaisi sairasta, sekä meni sitte isänsä luo.

— Nyt tulee lääkäri kohta, sanoi hän, kuinka voit nyt, isä...

Ei vastausta. Provasti kumartui hänen puoleensa.

— Hyvä Jumala, hän on kuollut!

Aleksander Horn istui kuolleena, kangistuvassa kädessä se kellastunut paperi rypistyneenä. Varovasti ottivat tytär ja ystävä sen pois ja lukivat, mieli liikutettuna ja silmät kyynelisinä, kirjeen, hehkuvan rakkauskirjeen, jonka vainaja oli kerran, viidettä kymmentä vuotta sitte, kirjoittanut sille, joka sitte tuli hänen vaimokseen.

Hanna vaipui nyhkyttäen vainajan jalkain juureen ja surusta melkein mieletönnä huudahti: — Isä, isä, älä jätä minua yksin! Provasti silitteli ja taittoi kokoon kirjeen.

— Tämän me panemme hänen arkkuunsa, se seuratkoon häntä kuolemaankin.

* * * * *

Seuraavana päivänä saapui nuori sukuperintöläinen. Hän oli luullut tapaavansa isänsä vielä hengissä. Suuri ja vilpitön sen tähden oli hänen surunsa, kuin sai kuulla odottamattoman uutisen hänen kuolemastansa. Mutta eivät ainoastaan nuori vapaaherra ja alustalaiset syvästi surreet vapaaherra Aleksander Hornin kuolemaa. Koko maassa herätti hänen pois menonsa jonkinlaista ahdistusta. Vaikka hänet tunnettiin kovaksi ja vallanhimoiseksi, oikeaksi vanhollisuuden ilmiöksi, niin hän toiselta puolen oli luja voima tueksi, kulmakivi, jonka tiedettiin seisovan vakavasti paikallaan. Hänen kuuluisa nimensä ja arvonsa tekivät jokaisen asian, jota hän kannatti, tärkeäksi, ja yleensä katsoen ei hän ollut koskaan kannattanut mitään, joka ei perustunut lain henkeen ja kirjaimeen. Synkkinä aikoina, jotka nyt koittivat, oli kokoneen valtiomiehen kadottaminen aivan korvaamaton vahinko.

Erik Horn tunsi, että nyt oli tuleva selvittämisen hetki hänen ja sisaren välillä. He olivat kahden kesken kotona. Helena oli poissa, ei ketään heitä häiritsemässä, ei ketään ajatuksia johtamassa muuanne; hän ei voinut nyt kuten niin usein ennen leikillä karttaa eikä torjua, mitä Hanna sanoi, sillä kuoleman vakavuus verhosi koko taloa. Hän valitsi viisaimman keinon: mitä ei mitenkään käynyt estää eikä karttaa, sen hän itse haki esiin.

Oli vanhuksen kuoleman jälkeinen päivä. Syysmyrskyt olivat asettuneet levolle, vielä kerran tahtoi aurinko näyttää voimaansa. Sen kultavalo verhosi veripunaisia vaahteran ja haavan lehtiä sekä koivujen vaaleankeltaista lehdistöä. Ilma oli lämmin ja tyyni. Kiertolinnut olivat tulleet ja hypiskelivät ahkerasti etsien puiden oksilla. Kesän komeuden heijastus, lempeä ja surumielinen, välkkyi luonnossa. Suuressa viehättävässä vierashuoneessa istuivat sisarukset vanhojen kirjeiden ja asiapaperien ääressä. Kuoleva päivä levitti vielä viivähtävää valoa huoneeseen.

— Hanna, sanoi Erik ystävällisesti, sinä et ole ollut ystävällinen minulle aina naimisestani asti, olkaamme nyt ystäviä...

Hannan mielessä heräsi kaikki, mitä hän oli hautonut lähes kolme vuotta. Oli kuin olisi kauan suljettuna ollut lähde ruvennut tulvimaan, ja Erik kummastukseksien ja ihmeekseen tunsikin hänen puheestaan, mikä etevä henki hän oli. Hänessä oli sama metallin sointu kuin isässäänkin. Kuin yksinäinen, tähystelevä ja ylpeä lintu liiteli hän tuolla korkealla ylhäällä, näki sieltä korkeudesta laajat alat, ja kuin hän sitte nuolen nopeudella syöksyi alas, löysi hän etsimättä sopivan sanan, oikean ajatuksen. Hän näytti niin selvästi, kuinka näennäisesti vähäpätöinenkin asia meidän valtiollisessa elämässämme kuului yhteen suurten ja tärkeiden asiain kanssa. Hän esitti jokaisen hänen tekonsa vastuullisuutta ja hänen velvollisuuttaan katsoa, että se, joka oli perivä isäin tilan, tuli sydämmeltään ja ajatuksiltaan suomalaisiksi mieheksi.

— Sinä olet kauan ja usein ollut poissa, sinä olet nähnyt meidän isämme elämän pikku puolia, et suuressa kokonaisuudessaan, sinä et ole nähnyt hänen lakkaamatonta työtään kaiken sen koossa pitämiseksi ja säilyttämiseksi, mitä on peritty läpi vuosisatojen. Niitä, jotka tahtovat repiä ja rakentaa uudestaan, on yllin kyllä sekä maassa että sen ulkopuolella. Sinun asiasi on jatkaa siitä, johon isäsi työ päättyi. Paha kyllä sinä ryhdyt työhösi puolella sydämmellä. Sinä horjut ja olet epätietoinen jo nyt.

— Hanna, sanoi hän, älä enää puhu sanaakaan, ja hänen muotonsa synkistyi. Olosuhteet ovat vaihtuneet. Sinä katselet asiaa yleensä. Sinun sydämmesi ei ole mukana taistelussa, sinä puhut lämpöisesti ja ylevästi tästä asiasta, sillä sinä olet vapaa. — Nyt hän yht'äkkiä tunsikin, mikä syvä juopa heitä erotti, sisarta ja veljeä, toisistaan. — Minun on toista, minun sydämmeni on myös osallisena taistelussa.

Hän vaipui kokoon, kyynäspäät painuivat polvien varaan ja pää syvälle olkapäiden väliin. Hänen silmänsä himmenivät, hän katseli miettivästi eteensä ja näki merten ja arojen takaa nuoren, ruusuisen muodon säihkyvine, lämpöisine katseineen, näki pienen hienon lapsenpään vaaleain kultakiharoiden keskellä, ja hänen sydämmensä oli niin hellä ja lämpöinen. — Hanna, sanoi hän, Hanna...

Oli niin hiljaista huoneessa kuin äsken ruumiin vielä ollessa siellä. Hanna oli poissa. Erik istui yksin siinä suuressa huoneessa. Seinältä katseli eräs hänen esi-isistään, suuri sotapäällikkö, alas hänen puoleensa. Hänen petolinnun-muotonsa tuimine katseineen ja ankaroine silmineen — kaikkein niiden hienostuneiden tyyppien alkukuva, joita sitte on suvussa esiytynyt — näytti Erikistä katselevan halveksivaisesti, jopa perin ylenkatseellisesti alas jälkeläiseensä.

Erik nousi ja läksi etsimään Hannaa. Hän oli mennyt ulos.

Tämä oli viimeinen kerta elämässä, kuin sisarukset puhelivat siitä, joka heillä oli lähimmin mielessä. Sittemmin ei enää koskaan tullut vaihdetaksi siitä asiasta sanaakaan, He olivat erossa ainiaaksi.

* * * * *

Viikkokauden kuluttua sai Erik vaimoltaan kirjeen, lämmöstä ja hellyydestä hehkuvan kirjeen, jossa hän liikuttavalla tavalla esitti surunsa siitä, että ei voinut olla hänen luonansa nyt, kuin häntä oli kohdannut onnettomuus.

XIV.

Erikille ja Helenalle uudistuivat Krimin matkat ja kaikki niihin kuuluvat asianhaarat kolme vuotta peräkkäin. Krimin niemeltä matkusti Helena nyt, kuin vanha vapaaherra jo oli kuollut, suoraan Haapakoskelle. Siellä hän oleskeli pohjolan kauniin ja lyhyen kesän. Sinne veti hän myöskin Pietarista sukulaisensa Koshelskyt sekä muut ystävänsä ja seuralaisensa. Siellä viihdyttiin hyvästi siinä kauniissa paikassa. Aikaa kulutettiin loppumattomilla keskusteluilla tärkeimmistä pukeutumis-, arvo- ja ylennysasioista, ja väliin aina tehtiin kalastus-, metsästys- ja huvimatkoja milloin minkinlaisilla vaunuilla. Vanhan vapaaherran aikana oli talli ollut vähimmin hoideltu osa Haapakoskella, mutta nyt uuden sukuperintöläisen aikana oli se paraimmin hoidettu ja huolellisimmin varustettu kaikesta koko tilalla.

Kuin Erik saapui tavalliselle kaksikuukautiselle lomalleen Haapakoskelle, oli seuralaismies siellä jo parhaassa kukoistuksessaan. Isäntä itse kuitenkin otti hyvin vähän osaa tai ei ollenkaan noihin kaikenlaisiin matkoihin ja huvituksiin, hänellä oli nyt kylliksi tekemistä maanviljelyspuuhiin, hän käveli ahkeraan tiluksilla ja ihmeekseen huomasi, että hänellä oli suuri taipumus tulemaan oikein innostuneeksi maanviljelijäksi. Siihen aikaan, kuin Erikin perhe oli Haapakoskella, tuli myös sisar Hanna sinne Hilnäisistä, mutta ainoastaan lyhyille vierailukäynneille. Hänen ja kälyn väli oli sellainen

kuin tavallisesti sivistyneiden henkilöiden kesken, jotka eivät voi sietää toisiaan: kylmä ja teeskentelevä. Kohteliaisuutta käytti kumpikin hyvällä menestyksellä kilpenään, se oli kuin kovaksi kiillotettu ja runsaasti kaunisteltu irtoseinä: kumpikaan ei silmänräpäyksikään joutunut epäetioiseksi, mitä tuon kukitellun pinnan alla piili. Kartettiin huolellisesti kaikkea, joka saattaisi loukata, ja erottiin aina hyvää mieltä tuntien siitä, että päästiin toinen toisestaan.

Syksyn tultua muutti Horn perheineen lääninsä hallintokaupunkiin. Helena koetti joka kerran sulautua siihen elämään, mutta turhaan. Kun tuli talvi ja poika sairastui kurkkutautiin tuontuostakin, kuin elämä pikku kaupungissa alkoi jähmettyä ja vetäytyä kotien kätköön, silloin Helenan henki nousi kapinaan. Hänen oli mahdoton pysyä täällä, mahdoton itsensä ja pojan tähden. Hän tuli raskas- ja surumieliseksi ja puolisairaaksi. Ja Erik suostui mihin hyvänsä ennen kuin tahtoi nähdä lapsen sairaana ja Helenan surumielisenä, sillä hän rakasti vaimoaan yhtä hellästi kuin ennenkin, ja poika hiipi yhä enemmän hänen sydämmeensä. Niinpä siitä tuli taas matka etelään tuonne Krimin niemelle.

Helena Stålsköld-Horn oli nyt jo neljännen kerran matkustanut Krimiin.

Hän kirjoitti ahkeraan ja hyvästi. Hänen kirjeensä olivat nyt jo jonkun aikaa olleet kummalliset vai lieneekö ainoastaan Erik itse niitä huomannut sellaisiksi. Niissä esiyti lakkaamatta eräs nimi, joka ei Erikkiä miellyttänyt, eräs Eugen Aleksandrovitsh Tsherebatshov, jokin henkilö, joka harjoitti hypnotismia, spiritismia ja symbolismia sekä oli sitä paitsi taiteilija. Jos, ajatteli Erik Horn, tuo Tsherebatshov puuhaeli yhtä paljon Helenan kanssa kuin Helenan kirjeet hänen kanssansa, niin... Ja Erik Horn, muuten niin tyyne mies, tunsu veressään outoa kuohua ja levottomuutta, ja se kuohu yhä kiihtyi kuten vesi tulelle asetettuna. Ensimmäinen näky ainoastaan joku ilmarakkula nousevan ylös, sitte niitä nousee vähitellen yhä useampia, kunnes vesi kiehuu, porisee ja kuohuu yli. Alussa Horn halveksivasti torjui levottomuutensa ja nuo arvolle sopimattomat ajatukset. Mutta mitä useampia kirjeitä hän sai, mitä kauemmin hän hautoi levottomuutensa, sitä sietämättömämmäksi tuli hänelle olo. Entä jos Hanna saisi tietää tämän, jos hän saisi vettä myllyynsä. Viisas mies, sanoi hän itsekseen, ei laiminlyö mitään, vaan pitää varansa.

Huhtikuu oli puolivälissä. Talvi oli Suomessa ollut hirvittävä. Niukasti oli vielä kevään enteitä. Erik päätti matkustaa Krimiin katsomaan etelän kevättä ja hämmästyttämään vaimoansa. Hän otti virkavapautta kolmeksi viikoksi ja matkusti Pietariin.

Siellä odotti häntä suuri uutinen. Hänen kelpoisuutensa ja kielitaitonsa olivat herättäneet huomiota, ja hänelle tarjottiin nyt apulaisen paikkaa maan ylimmän virkamiehen luona. Sitä paitsi, sanottiin, oli eräs hyvin ylhäinen henkilö puhunut hänen puolestaan, sisäasiain ministerin "oikea käsi" oli kysynyt, eikö valtioneuvos Erik Hornia voitaisi käyttää Pietarissa kotimaansa palvelukseen.

Erik Horn oli kahden vaiheella, hänellä oli niin monta puuhaa meneillään tuolla omassa läänissä, hän epäili. Epäilyä ei tosin oltu tässä tapauksessa ollenkaan odotettu, mutta hänelle kuitenkin myönnettiin neljätoista päivää ajatusaikaa. Erik läksi matkalle.

Juna kiittää kolisten, puistellen pitkin tasankoa, järvien, niittyjen ja soiden poikki ja laulaa yksitoikkoista, kummaa säveltänsä, tuudittaen väsyneitä matkustajia unenhorroksiin, jossa tilassa varsin hyvin voidaan kuulla ikkunain ja sikarikuppien räminä sekä Westinghouse-jarrujen paukahtelemiset käännepaikoissa kuin pistoolin laukaukset vedessä.

Yht'äkkiä vavahtaa Erik Horn ja herää. Sisäasiain ministerin "oikea käsi", hänen paras apulaisensa, mutta sen miehen nimihän juuri on Tsherebatshov, välähti leimauksen nopeudella Hornin ajatuksissa.

— Hän se on, se spiritisti, josta minun vaimoni on kirjoitellut. Ja se mies tahtoo, että me muuttaisimme Pietariin. — Erikin sydän oli pysähtynyt sykkimästä, niin hän vihastui tuosta ajatuksesta. — Kuinka onnellinen sattuma, että päätin lähteä tälle matkalle. Ja kuitenkin Helena, hänen Helenansa, jos se ajatuskin on minulle arvoton, sanoo hän, sitä vastustaen. Mutta mitkään vastalauseet eivät tässä auta. Siitä koitui hänelle hirvittävä yö. Vasta aamun tullen asettui hänen levottomuutensa ja hän nukkui pariin tunniksi. Viimein tuli päivä harmaana ja väröttömänä. Horn katsahti ulos, silmät vielä unisina. Ääretöntä aroa peitti huhtikuun lumi suurina, kosteina höyryinä. Maa oli likomärkä ja likainen. Horn tunsu ahdistusta yön levottomuuden ja tuskain jälkeen.

Vielä yksi yö, vielä yksi päivä, pieniä juutalaiskaupunkeja, suuria likaisia kyliä, honkametsää, joka ei koskaan näyttänyt loppuvan, jää lakkaamatta jäljelle. Kiitävä vauhti, yksitoikkoinen, tasainen tärinä vaivuttaa vähitellen Hornin tylsämäiseen välinpitämättömyyteen.

Toisena päivänä nousee juna ylös aroille. Nyt herää pohjoistuuli ja ryhtyy huvikseen kilpailemaan höyryhevon kanssa: mahtava kilparatsastus pitkin laajan Venäjän äärettömiä tasangoita. Vinkuen kulkee pohjatuuli junan sivulla, kooten matkallaan suuret valkoiset kinokset mäkien pohjoisrinteille ja notkojen syvyyksiin. Pari kertaa se riemuiten ja ärjyen kiittää höyryhevon ohitse, ajaen veturin savun

samalle taholle, kuin juna kulkee. Sitte se taas jää jäljelle ja häijyyksissään lyö vaunujen ikkunoihin ja tunkee kaikkialle raakaa, kosteaa kylmyyttänsä. Junan kulkeissa Perekopin kannasta ajaa pohjatuuli edellään haisevia sumuja "kuolleesta" ja "mädänneestä merestä", joita höyryjä matkustajain on vaikea hengittää. Mutta ei mikään auta, höyryhepo voittaa taistelussa, ja on jo päässyt edelle. Hengästyneenä ja läähättäen pitkästä kilpailusta ja ponnistaen kaikki viimeiset voimansa vetää se junan ylös Jaila vuorten itäisiä rinteitä, pysähtyy ylös harjulle omituisen, tatarilaismalliin raketun aseman luo hetkiseksi levähtämään, sammuttaa janonsa kristallikirkkaalla vedellä, jota kuohuvista vuoripuroista johdetaan suoraan sen pannuun. Tähän pysähtyy pohjoistuuli voitettuna. Höyryhepo on voittanut ja kulkee nyt hiljakseen ja lakkaamatta vihellellä vihreitä rinteitä alas kevään valtakuntaan, jossa taivas on korkea ja kirkkaansininen, jossa ilma tuoksuu magnolioista, ruusuista ja sitruunamelissoista, jossa viiniköynnös rakentelee jalavasta jalavaan komeita köynnöksiä, jossa yksin harmaa vuorikin kuninkaallisesti pukee vakaan otsansa valkopunaisilla ruusuilla, sinipunervalla cyklamilla ja tummalla, loistavalla muurivihreällä, jossa kauimpana, tuolla penikulmain päässä, Tshatyrdagin lumiverhoinen huippu peittyy häikäisevän valkoisiin kevätpilviin. Ja Erik Horn ihmetellen riisui talvipaltonsa. Tämä äkillinen, ihmeellisen nopea vaihdos talvesta kesäksi antoi hänellä viehättävää, keväistä toivoa ja hajoitti hänen synkät ajatuksensa.

— Tyhmyyksiä, sanoi hän itsekseen, kuin mieleen johtuivat ne synkät ajatukset, jotka olivat häntä vaivanneet matkalla. Tyhmyyksiä! Ja kuitenkin oli siinä kuin jokin piikki hänen sydäntänsä kalvamassa. Ei hän ollut koskaan ennen tuntenut tuota ahdistavaa vaivaa. No, kohtahan hän oli tapaava Helenan, ja silloin oli asia selviävä. Helenaa ajatellessa sykki hänen sydämensä samalla kertaa lämmöstä ja ilosta ja toiselta puolen kuitenkin levottomuudesta ja katkeruudesta.

Hänen matkansa kulki edelleen Sevastopolin kautta ja hän näki suojaa suomattoman Mustan meren säteilevän kirkkaana, sinisenä kuin safiiri, kevään pikku aaltojen poimuttelemana. Jäljelle jäivät englantilainen, ranskalainen ja italialainen hautausmaa niille henkilöille pystytettyine muistomerkkeineen, jotka olivat kaatuneet täällä Malakovin, Inkermanin ja Alman taisteluissa 1853-56 vuoden sodassa; samoin kauniit, viinitarhoilla reunustetut tiet yli vuorten solain ja sievät tunnelit — jota tietä on vaikea uskoa kulkeväksi eräässä pyhän Venäjän osassa — kunnes hän illan tullen näki Jaltan komeiden, valkoisten huvilain kohoavan loistavan ja runsaan vihreyden keskeltä.

Huomasi hän muustakin nyt jo olevansa perillä. Pikku asemain luona oli kaikkialla kalpeita, kivullosia lapsia, verettömiä nuoria naisia, vanhoja halvautuneita ukkoja, hysteria- ja keltatautisia, mutta varsinkin keuhkotaudin kalpeita, punottavia uhreja. Kaikki ne liikkuivat varovasti ja hitaasti auringon paisteessa ja etsivät täältä luonnon ainiaan elvyttävästä povesta terveyden kadonnutta aarretta. Tämä vastakohtaisuus, nämä kuoleman varmat uhrit kevään nuorena valtakunnassa herättivät taas Hornissa synkkiä ajatuksia, jotka hän oli matkansa viime osalla saanut kukistetuksi.

Koshelskyn huvila, jossa Helena asui, oli korkealla, Taurian vuorten jyrkällä rinnepengermällä. Se lepäsi klassillisella pohjalla. Kun sitä ruvettiin rakentamaan, olivat paikan omistajat löytäneet ensin vanhan roomalaisen, kyyhkyslakan muotoisen huoneen ja syvemmältä kreikkalaisen huvilan pohjamuurit. Sitä paitsi löytyi maan seasta sen ajan rahoja ja koristuksia, jolloin kolme kymmentä tyrannia hallitsi Ateenassa. Sittemmin olivat makedonialaiset, pergameneläiset, roomalaiset, byzantionilaiset, venetialaiset, genualaiset, tatarilaiset ja nyt viimeksi venäläiset omistaneet tämän kauniin maan.

Koshelskyn huvilan suurelta, karyateilla koristellulta ja niiden kannattamalta kuistilta oli ihana näköala pomeranssi- ja laakeripuiden tummanloistavain lehtien ja Jaltan viereisen pienen laakson ylitse sille Mustan meren osalle, jota sanotaan vierasvaraiseksi, koska sillä on täällä, ainoastaan täällä jotenkuten kelpaava satama. Huvila oli yksinkertaisesti sisustettu, paitsi suurta salia, joka oli komea. Siihen suureen saliin kokoutui kaksi kertaa päivässä monilukuinen seurapiiri, jonka Helenan kauneus, rakastettavuus ja lahjakkaisuus sekä huvilan oivallinen keskiasema olivat sinne vetäneet. Helenan seura oli tietysti kiteytynyt siihen muotoon, jonka hänen yhteiskunnallinen asemansa ja nimensä määräsivät.

Siellä se seurapiiri rajattomasti keskusteli sitä ainetta, joka nyt veti puoleensa sen huomion kokonaan. Turgenjev sanoo jossakussa oivallisessa kertomuksessaan, että erään hänen novellinsa henkilöiden kesken kehittyi sellainen loppumaton yökeskustelu, jollaisia pidetään ainoastaan Venäjällä, vaan joista ei muissa maissa tiedetä niin mitään. Täällä Helenan salissa pidettiin ilta toisensa perästä juuri noita keskusteluja, joita Turgenjev tarkoittaa.

Siellä oli ihmisiä, jotka tosin kaikki olivat yhtä korkeassa yhteiskunnallisessa asemassa, mutta muuten niin erilaiset kuin mahdollista. Pieni ranskalainen mademoiselle Neuville suurine korpin silmineen, jotka vetivät puoleensa miehiä kuten käärmeen silmät rastaita: älykäs, sukkela, oikea ranskalaisnainen sellaisena, kuin Molière on häntä määritellyt, ilman mitään ominaista luonnetta, kokoon pantu turhamaisuudesta ja mielikuvituksesta. Kreivi Arseniev, vähävenäläinen tilapäärunoilija, joka ilman spiritismiäkin eli ylätuloissa. Suuri joukko sairaita ja heikkohermoisia henkilöitä Pietarin ylhäisestä

maailmasta, jotka olivat paenneet Nevakaupungin talvea ja levotonta pääkaupungin elämää tänne Krimin kevääseen. Kaikkein näiden joukossa oli jonkinlaisena määräävänä ja johtavana henkilönä Eugen Aleksandrovitsh Tsherebatshov.

Tällä seuralla, Helenakin siihen luettuna, ei ollut paljoa tekemistä, mutta aina se kuitenkin oli puuhassa. Ei mitään asiaa ilmestynyt Europan taivaalle, joka ei olisi viehättänyt heitä, eikä suinkaan vähimmin Helenaa. Kiihkolla, joka johtui joutilaisuudesta ja liekitsevän vilkkaasta mielikuvituksesta, tarttui hän lyhyesti sanoen kaikkeen. Hän luki dekadentteihin ja symbolisteihin runoja ja kirjoituksia ja tutki Rose Croixin kalenteria. Jokapäiväisenä lukemisena olivat hänellä sitä paitsi Sinnetin romaanit kaksinaiselämästä kuoleman jälkeen. Leo Tolstoin kristillisyyhteiskunnalliselle pohjalle rakennellut mietelmät omisti hän innolla, jopa vallan kiihkeästikin, mutta ainoastaan mietelminä, ei tosi elämään sovitettavina totuuksina.

Eugen Tsherebatshov se kuitenkin kummallisine aatteineen antoi enimmänsä tekemistä Helenan mielikuvitukselle ja ajatuksille, tuo mies, joka oli olevinaan filosofi. Täällä itsevaltiuden povessa, jossa ei ole tilaa stundistin yksinkertaiselle opille, piti tämä profeetta esitelmää jostakin, jota hän sanoi uskontojen evolutsioteoriaksi, ja hän koetti yhdistellä toisiinsa uusmuotista spiritismää ja Tolstoin mietelmiä puhtaasta elämästä ja sielun kurituksesta, todistellen, että ainoastaan lihan kuolettaminen antoi yksilölle kykyä päästä likelle henkimaailmaa, käsittää ja nähdä yli-ilmaiset olennot täydessä loistossaan.

Hän täytti Helenan ajatukset kaikkein haaveellisimmilla asioilla, sellaisilla, joita me vasta aavistaen valmistelemme, vaan jotka vasta kolmas polvi meidän jälkeemme ehkä saa lopullisesti ratkaistuksi.

Tämä oli Helenan mielestä täydellistä elämää, kun sai olla keskellä suuria asioita, vapaana jokapäiväisen elämän pikkumaisuudesta ja poroporvarisuudesta. Tänne näihin keskusteluihin, näiden haaveksimisten selvittämiseen hän ikävöitsi Suomen saloilta ja sen äänettömästä, yksitoikkoisesta elämästä.

Ja tähän kaikkeen häntä pakotti jokin tyytymättömyys itseensä — sillä keskellä kaikkia noita puuhia tunsu hän syvästi kaipaavansa Erikkiänsä, hellästi rakastettua, ja samalla myös, että hän ehkä teki väärin häntä kohtaan — sekä sairaaloinen heikkohermoisuus ja mielen kukistumaton levottomuus. Mutta kuin Tsherebatshov, filosofiprofeetta, selitteli, että kaikki vanhat muodot, joihin meidän sivistyksemme on pukeutunut, olivat liian ahtaat, liian aineelliset, että ne rajat, joita se asetteli uskon ja uskottomuuden, tiedon ja tietämättömyyden välille, olivat turhantarkkojen filosofien työtä, jonka tähden uuden ajan tuli niitä melkoisesti siirtää väljemmälle, niin Helena itsepetoksessa, joka ei ole outokaan, ei tahtonut etsiä tyytymättömyytensä ja levottomuutensa syytä siitä, josta se olisi ollut lähimpänä löytää, vaan ajan suuresta tyytymättömyydestä, pessimismistä. Hän tahtoi uskoa, että hänen kaihoiset tunteensa olivat hengen ikävöimistä pois tuon tuskauttavan kaavallisuuden tuolle puolen, näkemään sitä, joka nyt on salattuna, aisteillamme havaitsemattomana. Niinpä Helena ei huomannut sitä, joka oli lähinnä esillä, mitä hänen tulisi ennen kaikkea tehdä, vaan hän tavoitteli sitä, jota tarkoin katsoen ei kukaan ollut vielä saavuttanut.

Koshelskyn huvilan suuressa salissa vallitsi puolihämärä; ainoastaan osa lamppuista oli sytytetty, sillä kaikki spiritistiset temput tapahtuvat kuten tietty puolipimeässä. Sali oli järjestetty esitelmän pitoa varten, tuoleja puolipiirissä pöydän ympärillä, jolla oli kaksi kynttilää ja lasi sokurivettä. Suuret kirjavat venetsialaislyhdit levittivät himmeää värillistä valoa vieraille, jotka ihanan illan houkutuksesta vielä istuivat ulkona huvilan pengermällä. Osa heistä katseli ulos merelle, joka pitkinä, kuohuvina maininkeina vierähti rantaa vasten ja heisti yön tummaa sinitaivasta lukemattomine kultatähtineen. Toiset nojasivat hiljaa keskustellen suoja-aitaa vasten ja katselivat alas puistoon, jossa tulikärpäsiä lenteli akaasiain hienopiirteisten lehtien välillä. Oli aivan hiljaista, ainoastaan aaltojen kuuhu täytti ilmaa sopusointuisella kohinalla. Yötuuli, kantaen siivillään ruusujen tuoksua, löyhähteli lienteästi ja säännöllisesti kuin maan hengitys.

Oli jo melkein pimeä, kuin Erik Horn saapui Jaltaan. Hän jätti tavaransa asemalle, otti vuokra-ajurin ja ajoi sillä lähelle Koshelskyn huvilaa. Sykkivin sydämmin astui hän siitä ylös vaimonsa kotia kohti.

Siinä astuessaan tapasi hän monta herraa ja naista, jotka näkyivät olevan menossa huvilaan kuten hänkin. Ylhäällä kuistilla istui jo pari kymmentä henkilöä, mutta ei emäntää siellä ollut. Juuri Hornin astuessa kuistille riensi nuori mies ulos salista.

— Aletaan, hyvät herrat ja naiset, kuiskasi hän kiihkeästi, mutta olkaa hiljaa!

Koko seurue nousi kiireesti, vaan hiljaa. Ovessa tungeksittiin, jokainen koetti päästä ensinnä sisälle, saadakseen hyvän paikan. Horn seurasi toisten mukana ja joutui yht'äkkiä tuohon puolihämärään saliin, erään ratsumestarin ja erään meriluutnantin keskeeseen. Kaikki se oli tapahtunut arvaamattoman äkisti; Hornilla ei ollut aikaa miettiä kuinka hän paraiten hämmästyttäisi vaimoansa. Mutta hänen ei ollut

mielensä oikein hyvä. Herra tiesi, mitä hän oli saava nähdä ja kokea tässä näiden vierasten ihmisten joukossa. Ei hänelle kuitenkaan jäänyt aikaa punnita tunteitaan, sillä heti hänen suureksi ihastukseksi astui hänen vaimonsa sisään varpaisillaan lihoitellen ja kävi istumaan eräälle tuolille siinä rivissä, joka oli lähinnä pöytää. Hornin mielessä väläyksen tavoin kulki ajatus, että nousisi ja menisi vaimonsa luo, mutta ei ... olkoon menneeksi minä tahdon ensin nähdä, mitä täällä tapahtuu, sanoi hän itsekseen. Heti sen jälkeen tuli salin päinvastaiselta puolelta koukkuselkäinen mies väsyneesti ja laahustavasti astuen ja meni pöydän luo. Horn näki häntä ainoastaan epäselvästi; vasta sitte, kuin hän istuutui paikallensa, jossa oli paremmin valossa, oli Horn havaitsevinaan, että hän oli pikemmin nuori kuin keski-ikäinen mies, kalpea ja suuret pussit silmäin alla, pitkä, suora tukka, yleensä ei suinkaan miellyttävän näköinen. Hän se oli Eugen Aleksandrovitsh Tsherebatshov.

Kuin hän matalalla ja ikään kuin hiljennetyllä äänellä alkoi esitelmänsä, vilkastuivat hänen silmänsä ja näyttivät juuri kuin syttyvän, kasvavan ja suurenevan. Mistä puhui hän? Horn kuunteli tarkkaavasti hetkisen, mutta ei ymmärtänyt niin mitään.

Hänelle johtui mieleen, kuinka hän ennen muinoin kerran jostakin virkatoimesta saapui upseerien kokoushuoneeseen, kuin bourgogni ja sampanja jo olivat siellä kyllin kierrelleet. Ilo oli ylimmillään. Naurettiin hillittömästi sellaisillekin asioille, jotka eivät hänestä olleet lainkaan huvittavia. Hän ei silloin voinut mitenkään saada kiinni siitä iloisesta mielialasta, joka koko muussa seurueessa vallitsi. Hänestä oli tuo nauru tyhjää, tyhmää ja joutavaa, leikinlasku hävytöntä. Nyt hän oli päinvastaisessa, mutta muuten samallaisessa tilaisuudessa. Hän kuuli tuota käsittämätöntä puhetta, näki noita innostuneita katseita, kuuli ihastuneita oh ja ah, näki naisten poskilla punehtumisen leimoja, näki kuinka meriupseerit silmillään ahmivat esitelmän pitäjää. Ja hän sanoi itsekseen: joko minä olen hullu tahi lörpöttelee tuo herra tyhmyyksiä. Mieluisimmin olisi Horn noussut ylös ja mennyt matkoihinsa, mutta se olisi herättänyt ikävää huomiota. Sen tähden hän istui kärsivällisesti ja odotteli, muuttuen mielessään yhä tyytymättömämmäksi. Kuinka tarpeettomaksi hän tunsu itsensä tässä seurassa! Ja hän surumielisesti katseli Helenaansa. Hän ei näe minua, ei ajattele minua!

Huolimatta pikku riidoista, pikku erimielisyyksistä ja kuukausia kestäneestä erosta — tahi ehkäpä juuri sen tähden — oli heidän rakkautensa pysynyt yhtä hellänä ja uskollisena. Hän tiesi, että, vaikka Helena kotona oli kuinka kiireessä puuhassa hyvänsä, hän kuitenkin aina tunsu lämmön, mieltymyksen virtausta, milloin kuuli hänen tasaisen sotilaskäyntinsä viereisessä huoneessa, sillä silloin hän myös tiesi Erikkinsä nyt olevan joutilaana ja nyt tulevan hänen luoksensa. Ja hän puolestaan, olipa kuinka hyvänsä mieltynyt ja kiintynyt läänin tai tilan asioihin, tunsu ikään kuin itseltänsä puuttuvan jotakin, jos Helena oli kotona eikä istunut tuossa hänen kirjoituspöytänsä takana lukemisineen tai käsitöineen.

Mutta nyt — mitä oli hänellä täällä tekemistä? Helenan koko sielu oli tuolla tuon miehen, tuon nimiprofeetan luona. Hän kärsi, mustasukkaisuuttako vaiko jotain muuta sielullista pahoinvointia, sitä hän ei voinut itselleen selvittää, sielussa vain tuntui tuskaa. Oh, ajatteli hän taas itsekseen, naurettavaahan on minun huolia sellaisista lapsellisuuksista, ja kuitenkin ... hän tunsu sisällänsä kylmän väristyksiä, juuri kuin kevähallan asettuessa hedelmäpuiden hienoille ja hennoille kukille.

Kaikkein näiden ajatusten risteillessä näkee hän itseään kohti tähystelevinä Tsherebatshovin suuret, syvät silmät. Hän tahtoo niitä väistää, mutta se ei onnistu. Esittelijä pitää häntä kuin hypnotisoituna, kuin sidottuna noilla ihmeellisillä, jäykillä ja kuitenkin haaveksivilla silmillään. Esitelmää oli kestänyt noin puoli tuntia; silloin herra Tsherebatshov valmistautui lopettamaan, se voitiin huomata puheen luonteesta. Hän valitsi hienoimpia lyyrillisiä kuvia, kielen kauneimpia juhlasanoja ja puhui kuvitellulla kielellä merkillisestä ilmiöstä, jonka olivat huomanneet okkultismin etevimmät lipunkantajat, jonka totuuden olivat vahvistaneet kuuluisat italialaiset sielutieteentutkijat Lombroso ja Montegazza, olivatpa itse Richet ja eräs uskonon arvostelija Charcotin oppisuunnasta olleet katsomassa sitä koetta. Mutta se koe tuntui asiaan perehtymättömästi Erikistä niin hullunkurisen suurelta, että hänen täytyi kesken ristiriitaisten tunteittensa kuohua hymyillä, aivan hymyillä epäilyksen hymyä.

Se hymy teki esittelijään selvän vaikutuksen, Hän tuli levottomaksi, alkoi takerrella, ja etsiä sanoja. Hänen varmuutensa oli kerrassaan kadonnut, tasaisesti juokseva esitelmä rupesi hajoilemaan. Hänen sairaaloinen mielensä ja hermostunut luonteensa vainusivat vastustajaa, hylkäämistä, ehkäpä pilkkaakin. Sitä paitsi olivat nuo kasvot vieraat, aivan tuntemattomat. Kuinka hän oli joutunut tänne suljettuun seurapiiriin? Nyt oli esittelijä vuorostaan Erikin katseen vankina.

Kuulijat huomasivat jotakin erinomaista tapahtuneen. Kuin lapset, jotka ovat juuri äsken kuulleet kummitusjuttuja kerrottavan, tunsivat he vaistomaisesti levottomuutta ja pelkoa. Ruvettiin katselemaan joka taholle, kunnes viimein kaikkien silmät kääntyivät sinne päin, jonne huomattiin herra Tsherebatshovinkin silmiään räpäyttämättä tuijottavan. Helena myös katsahti sinne ja kalpeni; oliko siinä yliluonnollinen ilmestys vai...

Mutta kuin Erik hymyi hänelle hellästi, turvallisesti, silloin, vasta silloin — sillä eihän kukaan ollut vielä koskaan nähnyt henkien hymyilevän — huudahti hän ilosta, ja se huudahdus oli jähmetyttää

montakin pelkääväistä vierasta ja pani monen heikkohermoisen kuulijan sydämen rajusti sykkimään.

Esitelmä loppui äkisti. Helena juoksi miehensä luo, vieraat nousivat ylös epätietoisina, kummastuneina, levottomina — kunnes Helena punastuen ja hymyillen kääntyi heidän puoleensa ja, omituisen hämmennyksen johdosta löytämättä oikeaa sanaa, lausui kerran elämässään tyhmyyden: eihän se ole mitään, se on minun puolisoni, minun mieheni kuvernööri. Minun häijy mieheni, joka on tullut niin äkkiarvaamatta, niin aivan ilmoittamatta, että vähällä säikyttää minut ja minun vieraani halvatuiksi.

Ah, nyt voitiin jo hengittää helpommin. Lamput sytytettiin yht'äkkiä, ja keskeltä syvintä, jännittävintä mystisismiä ja spiritismiä, tuolta aivan henkien maailmasta oltiin väkivaltaisesti siirretyt tavallisimpaan, jokapäiväisimpään todellisuuteen: siinä oli mies, joka äkkiarvaamatta hämmästytti vaimoansa. Ja jonkinlainen häpeän ja harmin tunne valtasi Helenan vieraat. Osa heistä heti käytti hyväkseen häiriötä ja katosi ilman mitään.

Erik Horn pyysi hymyillen anteeksi, että oli näin tullut häirinneeksi kokousta. Helena oli jo kokonaan rauhoittunut ja tarjotutti teetä sekä kreikkalaisia ja turkkilaisia konveheteja, yleinen neuvottomuus alkoi vähitellen haihtua ja tuo juuri vähää ennen vallinnut mystillinen mieliala hukkui auttamattomasti leikinlaskuun ja nauruun. Ja koko kylpyajan kesti tuttujen piirissä huvia tuosta Helenan ajattelemattomasta: eihän se ole mitään, se on minun puolisoni. Vieraat käsittivät velvollisuutensa ja viipyivät ainoastaan niin kauan, kuin säädyllisyys ja kohteliaisuus välttämättä vaativat. Puolen tunnin kuluttua olivat puoliset jo kahden kesken.

XV.

Ja nyt on hiljaista Koshelskyn huvilassa. Erik Horn tarttuu vaimonsa käteen, silittelee ja suutelee sitä ja menee hänen kanssansa siihen huoneeseen, jossa heidän poikasensa nukkuu pienessä vuoteessaan. Ja Marfa, puolisiivoton ja puolialaston kuten aina, nousee kiireesti ylös.

— Ah, herra, herra, sanoo hän hämmästyen ja yrittää suutelemaan hänen kättänsä, terve tuloa, teidän armonne. Ylpeästi näyttää hän pikku Erikkiä, joka makaa niin hiljaa, kaunis hymy suun ympärillä, joka on piirteiltään kuin Amorin jousi. Lapsuus herättää eloon uinailevan myötätuntoisuuden, virittää raikkaita, onnellisia tunteita terveissä luonteissa.

Ja suuri Erik on iloinen ja unhottaa kaikki. Hän pusertaa vaimonsa kättä ja suutelee lapsen pieniä, ruusuisia poskia.

— Tiedätkös mitä, on vahinko, että hän ei ole kenenkään näköinen minun suvustani, sanoo Erik.

— Niin, vastaa Helena, kietoen kätensä Erikille kaulaan, minä olen oikein suruissani, että hän ei ole minun kauniin, muhkean Erikini näköinen. Ja kuin Helena nyt kääntää silmänsä kohti hänen silmiänsä, katsoen pitkään ja suloisesti, jollainen katse välkkyvässä kirkkaudessaan valaisi kaikki, mitä hänen ympärillensä oli, silloin ei Erik enää voinut epäillä, ei olla epätietoinen. Hänen kiusallinen levottomuutensa haihtui kerrassaan, hän näki, hän tunsi: Helena rakasti häntä, ainoastaan häntä.

Ja onnellisina, iloisina menivät he huoneihinsa.

— Ah, viimeinkin kahden kesken, sanoo Helena, aivan kahden. Noiden meitä ympäröiväin muurien ulkopuolella on pimeys, kevätkylmä, makaava maa ja tähtitaivas. Täällä sisällä on valoisa, lämmin ja suloinen. Minä istun sinun luonasi, nojaan päätäni sinun olkapäätäsi vasten, ja tässä hiljaisuudessa sitte hyväilevää, suloista hymyä, lempeitä katseita, jotka tunkeutuvat sydämen salaisimpiin syvyyksiin, kauneutta ja miehuullista voimaa, runsaammin kaikkea tätä, kuin sanoin, kuin ihmisäänin voidaan lausua ja tulkita. Minä kuuntelen sinun valtimoitteesi sykintää, sinun hymysi syntyy minun kasvoillani ennen kuin se valaisee sinun muotosi. Sinun ajatuksesi ovat minunkin ajatukseni, kuin saman linnun kaksi siipeä kantavat ne ylös taivaalle, mitä me parasta ja kauneinta tunnemme.

Ja Helenalla on niin paljo kerrottavaa ja kysyttävää, ilta kuluu ja yö tulee, mutta yhä vielä riittää hänellä puhelemista ja kyselemistä.

— Mutta sanos minulle, kuinka sinulle johtui mieleen se oivallinen, se onnellinen aate, että läksit tänne minun luokseni? Kuinka sait aikaa? Sinä häijy, olethan tähän asti aina jyrkästi ja itsepäisesti sanonut, ett'et tule.

Erik moneen kertaan pyyhki kädellään Helenan kaunista, irtaallaan olevaa tukkaa pois hänen otsaltansa ja katsoi häneen hellästi, vaan samalla vähän hämillään, ja sanoi hitaasti:

— Kuulehan, Helena, oletko tullut tarkanneeksi kirjeitäsi, mikä nimi niissä esiyyty useimmin?

— Erik Horn, sanoi hän vähääkään arvelematta.

— Ei, ei suinkaan. Joka sivulla tapaat toisen nimen ehtimiseen. Sinulla ei ole muita ajatuksiakaan kuin ne, jotka koskevat häntä. No, muistuttelehan mieleesi, se on ... ja hän hymyili ja kumarsi kasvonsa alas hänen puoleensa, niin että tunki hänen lämpöisen huo'untansa. Tsherebatshov, sanoi hän äkisti ja nosti ylös päänsä, voidakseen katsoa häntä oikein silmiin.

— Tsherebatshov, sanoi Helena tynesti, muodon tai värin vähääkään muuttumatta. Tosiaan, se saattanee olla mahdollista. No entä sitte?

— Entäkö sitte. Ymmärräthän, että minä mielelläni tahdoin nähdä miehen, joka niin kokonaan täytti sinun sielusi ja ajatuksesi.

— Ah, siispä mustasukkaisuutta — ja tyytyväisyyden hymy levisi hänen nyt punastuville kasvoilleen. Ja luuletko sinä, että minä olisin... Ei, mutta Erik...

Ja tosiaan Helenan olikin helppo olla uskollinen. Vallita, ihastuttaa, tuntee henkensä voima, sitä hän kyllä himoitsi. Sitä voimaansa hän voi näyttää ainoastaan yhdessä piirissä, naisen piirissä. Tulistuttaa, innostuttaa, taivuttaa sydämiä kuin vahaa, saattaa toisen ääni hiljenemään änkyttäväksi kuiskaukseksi, ylenemään hehkuvaksi innostukseksi, nähdä punan lentelevän edes takaisin, nousevan ja laskevan kuumeisilla kasvoilla, tuntee, kuinka katseet hehkuvat ja jälleen sammuvat, kaikkea tuota hänen tahtonsa oikkujen mukaan, se riitti hänelle, se oli hänestä elämää. Itse hän sitä vastoin pysyi luopääsemättömänä, umpimielisenä, innostumattomana, ja tyytyi ainoastaan siihen, että tunki rajattoman valtansa. Ja sitäkin valtaansa käytti hän perin harvoin, hän ei ikävöinyt kiemailemisen ärsytystä, naisten kateutta eikä miesten kunnioitusta, vaan tahtoi ainoastaan tietää, että ne kaikki olisivat olleet hänelle tarjona, jos hän niitä olisi halunnut.

— Ah Erik, sanoi hän ja kiersi kauniit, täyteläiset käsivartensa hänelle kaulaan, sinä et tunne minua.

Erik hymyili.

— Enkö sinua tunne? No niin, kuin nyt läksin kotoani ja saavuin Pietariin, tarjottiin minulle siellä paikkaa. Minä kysyin, kuka on puhunut minun puolestani. Ja mitä sain vastaukseksi? Tsherebatshov. Saatatpa uskoa, että tunteeni eivät olleet kovinkaan iloiset matkustaessani...

Nyt syntyi nuoren, kauniin vaimon mieli tuleen ja liekkeihin.

— Paikka Pietarissa, sinulle on tarjottu paikka Pietarissa etkä puhu koko asiasta ennen kuin nyt! Ah, Eugen Aleksandrovitsh on kuitenkin ollut oikein hyvä. Hänen kauttansa se on, sen profeetan, joksi sinä häntä sanot. Hänen veljensä on sisäasiain ministerin erityisessä suosiossa, he ovat muuten sukuakin keskenään ja sitä paitsi hyvät ystävät aina siitä saakka, kuin he yhdessä kävivät oikeuslyseota Pietarissa; Eugen Aleksandrovitsh on kirjoittanut veljelleen. Huomispäivänä pitää meidän kiittää häntä. Oi, Erik, Erik, sinä tuot kanssasi onnea.

— Oletko sinä sitte pyytänyt häntä hankkimaan minulle paikkaa Pietarissa?

— Erik, Erik, kuinka voit sellaista luullakaan minusta. En minä koskaan sinun tietämättäsi tahdo koskea sinun asioihisi. Ei, mutta kuin oli puhe Suomesta, sanoin minä ainoastaan sen, mikä oli totta. Minä en viihdy siellä, minun ja pojan terveys eivät siedä sen maan ankaraa ja kosteata ilmaa. Minä en ole koskaan pyytänyt...

— Kyllä ymmärrän, sinä et ole sitä pyytänyt, minä en ole tiennyt... Hän ei jatkanut lausettaan, mutta itsekseen ajatteli hän: sehän on asian luonnon mukaista, siksi se kuitenkin viimein kääntyy, kuin sisar Hanna ennusti...

Hänen kasvonsa synkistyivät, hymy kuoli pois.

— Mutta Erik, sanoo Helena levottomasti ja kummastuen, tottahan et ole antanut eittäväää vastausta.

— Minä en sitä ole vielä antanut, mutta aion antaa.

— Ja jäädä Suomeen ainiaaksi... Hänen silmissään näkyi niin suurta levottomuutta ja tuskaa, että Erikkiä sydämensä syvyyteen asti suretti, että tämä maa, joka oli hänen, jossa hän oli onnellinen,

jossa hän tahtoi elää ja kuolla, tosiaan tuotti Helenalle sellaista tuskaa.

Ja Helena pani henkensä ja sielunsa alttiiksi siihen taisteluun joka nyt oli alkava. Eivät hänen silmänsä olleet koskaan vielä katselleet niin kauniisti ja hellästi Erikkiin, ei koskaan vielä hänen äänensä sointunut niin sulavasti, kuin musiikki suloisimmassa adagioissa, eikä hän koskaan ollut ennen ollut niin varma siitä, mihin hän pyrki, mitä tahtoi. Sellainen varmuus antaa voimaa, ja Helena oli voimakas. Sellaiseen taisteluun ei Erikillä riittänyt voimia. Laimeat olivat hänen vastauksensa ja laimeat hänen syynsä Helenan selvien ja varmain vaatimusten rinnalla. Erik tahtoi saada poikansa kasvatetuksi Suomessa, hän tiesi sen olleen hänen isä vainajansa tahdon samoin, kuin se oli hänen omansakin. Suomessa hänellä oli sukuperintönsä, siellä oli hän jotakin, oli Stålsköld Horn. Hän rakasti pikku kaupunkiansa ja lääniänsä, josta hän voi kuten ennen muinoin Pietari Brahe sanoa: minä olin maahan ja maa minuun hyvin tyytyväinen. Hän oli puuhannut rautatien saantia lääniinsä ja asia oli juuri nyt ratkaistava, hänellä oli suuret aiheet isojaon pitämisestä, joka oli tuleva sanomattomaksi voitoksi kansalle, ja viimeksi hän myöskin sydämmestään harrasti kansakoulun asiaa, ja kaikki ne yhteensä...

Innostuksen ja viisauden ainaisessa taistelussa viimeainittu joutuu tappiolle, jos taistelu on lyhyt, vaan päin vastoin, jos taistelu kehittyy pitkäksi, sillä aika tylsyyttää innostusta, mutta päin vastoin teroittaa viisautta. Tässä oli taistelu lyhyt. Erik oli voitettu, hänen syynsä heikkonivat heikkonemistaan ja hukkuivat Helenan hartaihin rukouksiin ja hehkuviin suuteloihin. Kauan ennen, kuin aurinko tuolla kaukana taivaan rannassa leimuten nousi suojaan suomattoman meren sylistä, oli Erik Horn antanut vastaukseksi vaimonsa rukouksiin sitovan lupauksen.

Herätessään seuraavana aamuna Horn tunsu tyytymättömyyttä siitä, että oli pettänyt itsensä. Hänen siinä itsekseen pilkatessaan itseänsä myöntöväisyydestään ja heikkoudestaan aukesivat äkisti verhot, ja aamun kirkkauden ympäröimänä seiso i Helena ikkunan luona, onnellisena kuin voitollinen kauneuden jumalatar, pirteänä, ruusuisena ja jo pukeutuneena, kauniissa aamupuvussa, jonka leveät laskokset ja pitsikoristeiset hihat näyttivät hänen viehättävät liikkeensä ja käyntinsä kaikessa arvokkaisuudessaan ja kauneudessaan.

— Nouse ylös, unikeko, kello on jo kymmenettä, sanoi hän miellyttävästi hymyten. Nouse ylös ja tule kuistille, niin saat nähdä kilpaveljesi. Hän istuu auringon paahteessa kalliota vasten tuolla noin. Tee odottaa ja aamiainen on valmis. Pikku Erik aivan kuolee nälkään. Täällä etelässä ollaan hyvin aikaisia. Saamme tuoreita rapuja ja oikean jättiläiskampelan, joka vielä tunti sitte potkiskeli säiliössä. Nyt se on aseteltuna öljymarjavuoteelle sitruunapeitteen alle ja haudattu valkoiseen viinikastekkeeseen, joka viini on kasvanut Tshatyrdagin rinteillä. Sitä paitsi Trapezuntin kirsikoita ja Bakshiserain mansikoita sekä kaiken muun päälle Voronzovin paraita viinejä. No, houkutteleeko sinua... Ja Erik nousi heti, pukeutui ja meni ulos.

Aamiainen oli laitettu hyvin suurelle pöydälle kuistille. Helena oli hyvällä aistilla järjestänyt näin tilapäiten pienet ylellisyyskemut. Pöydän alapäässä oli mustetolppo ja muut kirjoitustarpeet. Erik Horn heti käsitti tarkoituksen. Tänäpäin oli se sähkösanoma lähetettävä, joka teki hänen muuttonsa Pietariin varmaksu. Hän oli tunteitten huumauksessa, hellyyden kuohussa unhottanut, mitä ajatuksia hänen mielessään liikkui matkalla, tuominnut tahtonsa kuolemaan ja jättänyt vakuutuksensa oman onnensa nojaan. Hänestä tuntui, kuin olisi jo kerran ennen, ehkäpä toisessa maailmassa, tämän edellisessä elämässä, kokenut saman tapauksen, samat tunteet, samat rukoukset, samat huokaukset, kyyneleet, rakkauden onnen ja ilon ja herännyt siitä, mielessä yhtäläiset tyytymättömyyden tunteet ja itsesyytös ja suussa samaa saven makua. Hän tunsu, että hänen elämänsä halaistiin kahtia. Hän aavisti, että jokin ratkaiseva, traagillinen kohta hänen elämässään oli tulossa. Vaikuttaakseen ja toimiakseen täysin määrin tarvitaan tahdon voimaa. Nyt ne hänessä erotettiin, vetämään kukin omalle tahollensa. Hän tahtoi yhtä, mutta teki toista; syntyi juopa tahdon ja toimen välille. Erik tunsu uupumista, huumausta. Ensimmäisen tahdon kirkkaat värit olivat haihtuneet ajatusten kalpeassa kajastuksessa. Hän tunsu itsensä haluttomaksi työhön, voimattomaksi, päättäväisyyttä puuttuvaksi. Tehdäkseen kiusan lyhyeksi, täyttääkseen antamansa lupauksen ryhtyy hän heti toimeen ja kirjoittaa sähkösanoman, virkkaamatta mitään koko asiasta.

— Papinka, papushka, kuulee hän hienon, livertelevän äänen. Pikku Erik se siinä riemuiten juoksee hänen luoksensa, ja Helena onnellisena ja hurmaavana, väriltään pirteänä, elävänä ja hienona, liikkeiltään pehmoisena, hyväilevänä kuin satujen lumoava meren neito, pitää häntä kainaloista. Poikanen viedään riemusaatossa paikalleen suuren kukkakimpun eteen, joka seoittaa tuoksunsa toiseen, joka leviää mehukkaammasta, mutta siltä yhtä viehättävästä kampelasta, mansikoista, juustosta, ja Voronzovin paraasta krimiläisestä Xeresviinistä.

— Kas tässä, sanoi Helena ja antoi Erikille käteen teatterikiikarin, katso tuonne tien poikki, tuota, joka seisoo suuren, harmaan kallion luona auringon paahteessa ja kuitenkin värisee vilusta.

— Missä? Kuka?

— Hän tuolla punaisten ruusujen keskellä.

Erik katsoi sinne. Joku sairas, nenän pielissä ja otsassa kalman väri, seisoi siellä väristen auringon paahteessa. Tuon ruusukehyksen ja kuohuvan elämän keskellä näytti hänen laihtunut muotonsa vieläkin kuihtuneemmalta.

— Se raukka on kohta maksava velkansa luontoäidille. Keuhkotauti, eikö niin?

— Niin, juuri niin. Nyt tervehtii hän sinua. Hän on niin hyvä.

— Kuka se on?

— Sinun kilpaveljesi, profeetta Tsherebatshov, sanoi Helena ja katsoi hymyillen mieheensä. Mies parka! No, onko mielestäsi mitään syytä olla mustasukkainen. Mutta kas tässä, ota vielä tämä pala, minä olen sen itse paistanut öljyssä ja valkoisessa viinissä, öljymarjat ovat tuoreita.

Horn laski pois kiikarinsa. Tuo muukalainen tuolla, tuo käsi, heikko kuin lapsen, kostea ja kylmä ja kohta joutuva mätänemään haudan mullassa, oli antanut hänen elämällensä uuden käänteen, huomaamatta ohjannut hänet tielle, jota hän ei tahtonut kulkea, vaan ponnisteli vastaan, mutta jolle hänen rakkautensa, hänen heikkoutensa ja Helenan luja tahto hänet kuitenkin veivät.

Helena aavisti, mitä tunteita Erikin mielessä liikkui.

— Me lähdemme, jos tahdot, huomenna sinun kanssasi, sanoi hän hellästi.

— Entä sinun spiritistisi? kysyi Erik, koettaen kääntää asian leikiksi.

Helena katsoa tirkisteli häneen veitikkamaisesti. Tässä hänellä oli Erikkinsä, kuusi jalkaa kolme tuumaa pitkä ja rinta niin leveä, että Pietarin sotilasräättäli Nordenström vallan hämmästyti, kuin sen ensi kertaa näki. Ja Helenan spiritismi oli kuin pois puhallettu.

— Ah, sanoi hän niin verrattoman leikillisesti, laski kätensä hänen kaulalleen ja painoi poskensa vasten hänen poskeaan, olethan minulla sinä. Ja sinä tyytymätön, häijy olento, katso ympärillesi: missä olet nähnyt sellaista paratiisia kuin "tämä pikku osa Venäjää"?

XVI.

Aamiaiselta päästyä päätettiin lähteä meren rantaan. Erik Horn läksi edeltä pikku Erikin ja Marfan kanssa. Helena lupasi tulla heti, kuin ehti vain pukeutua. Yhtymäpaikaksi määrättiin venesilta suuren kävelytien varrella. Erik astui, taluttaen poikaansa kädestä, alas pengermältä toiselle heisipuu- ja rantaputki-pensaikkojen välitse, joissa oli pikku kukkia ryhmittäin. Hän lähestyi kalpeaa miestä, joka väristen istui auringon paahteessa, kyyristyneenä ruusujen keskeen, hänen, joka, kuoleman merkki otsallansa, haaveksien katseli ylös Koshelskyn huvilan kuistille, jossa elämä liikkui kauneimmassa muodossaan, nuorena ja kauniina äitinä.

Erik oli jo aivan lähellä herra Tsherebatshovia, kuin pienokainen äkisti tempasihe irti hänen kädestään ja juoksi sairaan luo. Erik oli aikonut mennä hänen ohitsensa, mutta nyt hänet äkisti valtasi kummallinen vienouden ja säälin tunne, seassa myös jotakin siitä etevämmyydestä, jota kaikin puolin terve aina sydämensä syvyydessä tuntee sairasta kohtaan. Niinpä hän meni Tsherebatshovin luo, esitti itsensä ja pyysi anteeksi, että oli edellisenä iltana tahtomattansa häirinnyt häntä hänen esittelyssään.

Tsherebatshov tervehti kohteliaasti Erikkiä ja hänen poikaansa. Keuhkotautisen raskas katse leimahti, kaksi tarkkarajaista, punaista leimaa kohosi hänen poskilleen ja koneen tapaisesti, ikään kuin uneksien, ojensi hän kätensä tervehdykseen. Näytti siltä, kuin hän olisi tarvinnut aikaa soittaakseen kokoon kaukana harhailevia ajatuksiaan, sillä vasta sitte, kuin ensin oli hyvän hetken puhutellut Hornia aivan jokapäiväisillä korusanoilla, kääntyi hän hänen puoleensa, kasvot jonkun verran elävinä.

Erikistä tuntui, kuin olisi Tsherebatshov äkisti sanonut itselleen:

— Vai niin, sinä olet siis Helena Nikolajevnan mies; no, tulepa hauska nähdä, mitä sinussa oikeastaan on. Mutta tämäkin silmänräpäyksen ajaksi leimahtava tarkkaavaisuus kuoli äkisti kuin kirjava perhonen, joka lentää palavaan liekkiin, polttaa siipensä ja putoaa maahan kuin kiemurteleva

mato.

Lopettaakseen keskustelua kysyi Erik tietä rantakäytävälle.

— Minä olen menossa sinne, vastasi Tsherebatshov; jos sallitte, saatan minä teitä.

Ja kaikki astuivat vitkalleen rinnettä alas käytävälle paitsi pikku Erik, joka juoksi parin sylen päässä herrain edellä, koko ajan Marfan vartioimana ja puhelullaan huvittamana.

— Te olette etevä taiteilija, on minun vaimoni sanonut, alkoi Erik.

— Niin, vastasi toinen hymyillen, minä olin aikoinani sekä etevä että taiteilija; nyt on kaikki ohitse siitä asti, kuin lakkasin uskomasta taiteesen ja itseeni.

— Minä en käsitä, ettekö usko itsellänne olevan kykyä taiteesen vai ettekö usko taidetta itseään?

— En kumpaistakaan. Näettekö, sairaat puhuvat mielellään itsestänsä. He ovat itsekkäitä paljon suuremmassa määrässä kuin muut, ja juuri sen tähden on tervetten niin vaikea sietää heitä. Niin, niin se tosiaan on, minä olen sen itse kokenut. No niin, koska te kysytte, niin minä vastaan. Minä en yleensä usko mitään. Minä olen niitä miehiä, joita arvatenkin olette usein tavanneet Venäjällä, niitä arvostelevia, epäileviä ja sen tähden suuriin tekoihin kykenemättömiä — lyhyesti sanoen nihilistejä. Niin, käsittäkää sanani oikein, en niitä halpoja, törkeitä pahantekijöitä, joissa petomaisuus ja siihen taipumus kehittyvät samassa määrässä, kuin heitä pettää usko elämään, sen tarkoituksenmukaisuuteen, jopa sen välttämättömyyteenkin. Ei, minä olen epäilijä, pessimisti kuin kaikki maailman hienoimmat ja jaloimmat henget aina siitä ajattelijakuninkaasta, joka huomasi kaiken olevan katoavaisuutta ja turhuutta, hamaan Schopenhaueriin asti. Yhteen asiaan uskoin minä kauimmin: taiteesen. Mutta ehkä teitä väsyttää kuulla minun ajatusteni leikkiä? Näettekös, minä olen jo poissa tästä elämästä, tästä maailmasta. Ei minulla ole täällä mitään tekemistä. Käteni eivät enää tottele minua, maalilautanen painaa minua, voimat pettävät. Ainoastaan yksi maailma on minulla vielä, jossa liikun yhtä vapaasti kuin ennenkin. Niin, ehkäpä hermojeni herkkätuntoisuuden ja ajatusteni ainaisen harjoituksen tähden vapaamminkin ja helpomminkin kuin terve ihminen. Se on ajatusten maailma.

— Minä pyydän, jatkakaa, minun vaimoni on kirjoittanut teistä, minä olisin kiitollinen, jos saisin kuulla...

— Ei, minä se kiitän ja minä se olen kiitollinen. Ainoastaan silloin, kuin saan selitellä ajatuksiani, tunnen vielä eläväni tässä kauniissa, mutta hirvittävässä maailmassa — muuten istun untelona kuin paleltunut varpunen. Ajatus tulee selväksi vasta silloin, kuin se puetaan sanoihin. Sana se on ajatuksen selvitys, sen muoto, vaikkapa paha kyllä myös sen rajoitus, sillä ajatus eräissä tapauksissa menee sen rajan ulkopuolelle, jossa sanat loppuvat.

Näettekös, minun mielestäni on taide ainoa totinen, ainoa pysyväinen maailmassa, ainoa, jonka perään kannattaa pyrkiä täällä alhaalla, ainoa, josta ei voi olla mitään eri mieliä. Uskonlauseittemme kyllä pitäisi olla kaikkein varmintä, kuin meillä on, mutta joka kolmantenasadantena vuonna muodostellaan ne uusiksi, kuin sitä ennen on kidutettu, vainottu ja poltettu toisiaan. Meidän autuudentoivollamme, kuten papit sanovat, on kevyt ankkuri. Uskon lauselman, jonka me tunnustamme ja hyväksymme, hyljätään ja tuomitaan Roomassa, Genevessä, Erfurtissa, ja päin vastoin, ja vielä tänäkin päivänä on vastaus löytymättä Pilatuksen kysymykseen: mikä on totuus, eikä suinkaan sen tähden, että siihen ei olisi koskaan kukaan vastannut, vaan sen tähden, että vastauksia on niin kovin monta. Taide on vahvempi kuin roomalainen oikeus, lujempi kuin 89:n perusteet. Mitä on jäljellä Kreikanmaan, Rooman, Arabialaisten tavoista, laeista, yhteiskuntalaitoksesta ja vallasta? Ei muuta kuin Sofokleen murhenäytelmät, Venus Milolainen, Virgiliuksen runot, Tuhat ja yksi yötä — yksin satukin elää kauemmin kuin todellisuus. Renaissansin taisteluista, voitoista, uskosta, opista ja väitelmistä on jäljellä Dante, Rafael, Leonardo da Vinci. Ja kuin nykyaikainen Eurooppa hajoaa liitoksistaan ja kukistuu, jää sen haudalle muistopatsaiksi Hamlet, la Mancan ritari, Rousseau'n Emile, Mozart ja Faust. Yhteiskuntalaitos, uskonto, lait, jopa siveysoppikin vaihtelevat, ainoastaan taide on pysyväinen, kukistumaton, kuolematon, ainoastaan sitä kannattaa tavoitella. Kaikki muu on utukuvia, mielikuvituksen luomuksia, jotka haihtuvat kuin aamusumu auringon paistaessa niihin. Kaikesta muusta, mineralogiasta, botaniikasta, fysiikasta, voi olla eri mieliä ja kaikki se on muuttuvaista, ja jos siinä on jotakin totta, on se olemassa ainoastaan sitä varten, että muodostaisi niitä nesteitä ja sitä mehua, joiden äärimmäinen tarkoitus on kasvin ravitseminen, sen kasvin, joka kannattaa elämän ja sivistyksen kukkaa: taidetta.

Ainoastaan taide on pysyväinen ja verraten kuolematon. Niin, paha kyllä, ainoastaan verraten kuolematon, sillä se on lakkaamattomassa riidassa kaikkivaltiaan, julman luonnon kanssa. Luonto on meidän kiukkuinen vihollisemme, riidatta ja taistelutta ei se anna meille mitään, ei Feidiaan kuvapatsaita, ei Mozartin musiikkia, ei Shakespearen draamoja. Lyhyen, hengästyksiin asti hätäisen,

taistelevan elämämme ajaksi riistämme nämä aarteet, nämä hengen lahjat itsellemme, ja voi meitä, jos hetkeksikään jätämme ne suojelematta ruosteelta ja koilta, kosteudelta ja kuumuudelta. Luonnon tutkijat sanovat, että, jos meidän maattamme eivät pilvet verhoaisi, yksi yö riittäisi sen lämmön haihtua pois niin tyyten, että tämä ihana kiertotähtemme muuttuisi jäämöhkäleeksi. Ja minä sanon, että, vaikka tuhannet säilyttävät ja suojelevat, mitä muutamat ovat luoneet ja meille antaneet, ne aarteet kuitenkin murenevat päivä päivältä. Unhotuksen verho on kerran peittävä niitä, tuli kuluttaa ne, kosteus hajoittaa ne. Miksi siis uskoa noiden haurasten esineiden pysyvyyttä, jotka ijankaikkisuuden reunalla muodostuvat tomusta ja joutuvat sellaisten päiväkauden elävien korentojen suojeltavaksi kuin me. Hirmuinen luonto heittää lemmettömästi meidät ulos maailmaan samoin, kuin sydän viskaa valtimoihimme pisaran verta, pitämättä vähääkään lukua siitä, antaako tämä pisara voimaa aivojemme soluille aiheeksi hyvään vaiko pahaan tekoon. Ja vieläkin julmempaa: ainoastaan meille on annettu kykyä luoda taideteoksia, joita me kaikin tavoin puolustamme luonnon kaikkivaltaa vastaan, vaan jotka se kuitenkin aikain lopussa väkisin ottaa meiltä. Katsokaas, nämä kiusaavat ajatukset ovat musertaneet minun taiteeni jo kauan ennen, kuin ne näkymättömät voimat, jotka nyt tekevät hävitystyötänsä minun sisälläni, ovat päässeet tarkoituksensa perille. Ja kun kaikki ajattelu johtaa meitä siihen, että elämä on taistelua harhakuvista, taistelua suuresta "ei mitään", niin minä kuten tuhannet muut, jotka eivät ole tahtoneet vaipua epikurolaisten törkeään oppiin — kuten tiedätte, epäilijät helposti siirtyvät Epikuron ihailijoiksi — olen siirtynyt spiritismin alalle. Se muuten on huono sana, ei ollenkaan vastaava ajatusta, jota se edustaa.

— Tiedättekö, Eugen Aleksandrovitsh, onpa tämä kummallista, sanoi Erik hymyillen: minä olen nähnyt arot, olen kuullut puhuttavan venäjää ympärilläni, olen ratsastanut kilpaa pohjatuulen kanssa; mutta niin elävästi kuin nyt teitä kuullessani en ole koskaan tuntenut olevani Venäjällä; tässä minulle mieluisessa maassa, jossa olen elänyt ja taistellut niin monta vuotta. Joku suuri ajattelijana on teistä kerran sanonut, että te juoksette nuoran päähän asti. Te ette pelkää johtopäätöksien liiallisuuksia. Ei hyvässä eikä pahassa kukaan pääse nykyään niin pitkälle kuin te. Mutta te tavoittelette mielikuvituksen haaveita, jotka ovat saavuttamattomia. Katsokaa itse omia johtajianne ja minkä eteen he työskentelevät. Eräät heistä, slavofiilit, tahtovat painaa yhtäläisyyden leimaa 115 miljoonaan ihmiseen teidän maassanne. Se on hyödyttömyyden, tarpeettomuuden ja mahdoton, sillä yhteys ei ole mikään yksimuotoisuus, yhteys on ihmisten sydämissä, ja sitä ei saavuteta väkivallalla, vaan sovittelemalla... Osa taistelee hävittämisen puolesta, rakentaakseen nykyisten olojen raunioille kenties minkä tuulentupaisen valtiomuodon. Osa tahtoo tarttua miekkaan slaavilaisten veljein hyväksi; uskokaa, se on kaksiteräinen miekka, joka haavoittaa omaa herraansa. Sen sivaltaaminen on lämmin, suuri ja jalo ajatus, mutta se on nurinpäinen, hyödytön, se tulee kalliiksi. Se kääntää vain huomion pois siitä, joka on lähinnä, mitä täytyy tehdä kotona, kotimaassa, pois tuosta ikävästä, jokapäiväisestä, vaivalloisesta, josta ei kukaan puhu, joka tapahtuu hiljaisuudessa ja kenenkään huomaamatta. Eugen Aleksandrovitsh, te olette kauas katsova mies ja näette suuria, etäisiä katsottavia, mutta lankeette edessänne olevaan, pieneen myyrän multaläjään. Ja myyrän multakasa on köyhä mushikka kylässään, jossa hän tehdä raastaa työtä jokapäiväiseksi leiväkseen. Siinä on se velvollisuus, joka on lähinnä, siinä on työ, joka...

Erik Horn ja Eugen Aleksandrovitsh katselivat ääneti tuolla ulkona vieriviä, suuria, vihreitä laineita, kuinka ne likempänä muuttuivat väkkyvän sinisiksi ja lähinnä rantaa kimaltelevana ainejoukkona kuin sula emalji ja kulta juoksisivat väriään vaihdellen ja vavisten rannan kiville. Kivien luona leikkitteli pikku Erik raakun kuorilla ja hiekalla, vapaana kaikista maailman huolista. Ylhäällä ilmassa oli sitte jotakin, joka veti sen koko huomion puoleensa. Äkisti juoksi poikanen isänsä luo.

— Papinka, papushka, kas kas — ja pienellä, paksulla sormellaan osoitti se kohti taivasta. Erik ja sairas katsahivat ylös. Korkealla ilmassa näkyi joukko muuttolintuja, jotka kiilan muotoisessa järjestyksessä lensivät kohti pohjoista.

— Ne ovat kurkia, jotka taas matkustavat ylös Suomeen, kaukaiseen pohjolaan, sanoi Eugen Aleksandrovitsh.

Horn katsahti vielä lintuihin. — Sinne Suomeen minä en enää koskaan pääse, ajatteli hän surumielin itsekseen. Hän tunsu katselleensa korkeita, kaukaisia pyrintöjä kuten tuo kauas katsojakin, vaan jättäneensä hyödyllisen työn, joka on välttämätöntä, jättäneensä sen maan, jossa hänen lapsensa pitäisi kasvaa.

— No, rakas Erik, kuului Helenan ääni, onko ihme, että olen saanut tarhaan etsiä sinua täältä alhaalta, sinähän olet aivan ylälmoissa, olet vallan muuttanut ylös pilvilinnoihin. Hyvää huomenta, Eugen Aleksandrovitsh. Ja sinä, äidin pikku Erik, mitä sinä sieltä ylhäältä tähystelet?

Kaikki heräsivät unelmistaan. Eugen Aleksandrovitsh tervehti kohteliaasti ja kunnioittavasti. Helena kävi istumaan Erikkinsä viereen.

— Me katselemme, kuinka kurjet muuttavat kotiin Suomeen, sanoi Erik, äänessä hiukkanen mollisointua, josta Helena saattoi arvata hänen ajatuksensa.

— Ja siitä sinä jo saat koti-ikävä, vaikka vasta eilen tulit vaimosi ja lapsesi luo. Eugen Aleksandrovitsh, jatkoi hän, tiedättekö, että minä olen äärettömän mustasukkainen jotakuta kohtaan, joka niin kokonaan vetää puoleensa minun mieheni ajatukset ja tunteet, että ei enää voi sanoa hänen kuuluvankaan minulle. Hänen enin aikansa ja paras aikansa kuluu sen jonkun tykönä. Me saamme ainoastaan jäljelle jäävät murut, joita se joku ei tahdo eikä tarvitse.

— Ja kuitenkin, sanoi Erik katkerasti, jätän minä kaikki, seuratakseni sinua.

Eugen Aleksandrovitsh, herkkätuntoisempi kuin paras sismograafi, joka ennustaa tulevia maanjäristyksiä, oli istunut ääneti koko tämän ajan. Nyt hän nousi ja sanoi jäähyväiset, puristaen Erikin kättä. Puolisot jäivät kahden kesken. Keskellä häikäisevän kirkasta, lämpöistä auringon paistetta oli synkkä varjo hiipinyt heidän päällensä, heidän väliinsä.

LOPPULUKU.

Ja vuodet vierivät hiljaa ja huomaamatta kuin pehmoisilla siivillä. Erik Horn pysyi paikallaan Pietarissa korkeimman suomalaisen virkamiehen apulaisena. Vapaaherra Hornilla ei ollut paljoa tekemistä, päivänsä kulutti hän vierailuilla ja illat loppumattomalla vistipelillä. Hän oli ainiaan yhtä hyvä, yhtä hyvää tarkoittava ja yhtä oikeudentuntoinen. Milloin hän joskus oli osallisena meidän maotamme koskeissa neuvotteluissa, näkyi hänessä kyllä harrasta suomalais-isänmaallista henkeä, mutta hänen suuri kohteliaisuutensa ja hyvyytensä voittivat hänen lujutensa. Hänen tahtonsa teräs, joka ei ollut koskaan ollut parasta lajia, oli nyt jo pehmennyt. Vuosi vuodelta tuli hänen yhä vaikeammaksi sanoa "ei". Jänteveys, kauan koettelematta ollut, huomattiin veltostuneeksi, jos sitä milloin tarvittiin. Maanpako alkoi näyttää turmelevaa vaikutustaan. Hienot juuret, jotka olivat vielä sitoneet häntä kotiinsa, katkeilivat toinen toisensa jälkeen. Hänestä ei tullut sitä, joka hänestä olisi voinut tulla, jos hän olisi pysynyt siinä aukossa, jossa häntä tarvittiin. Hän tunsikin tuon, ja usein hänen ajatuksensa retkeilivät entiseen onnelliseen ja toimeliaasen aikaan tuolla pienessä läänin pääkaupungissa ja köyhässä läänissä, johon hän oli uhrannut elämänsä paraan työn. Jos on totta, mitä eräs suomalainen kirjailija sanoo, että elämä on itsensä tekeminen tarpeelliseksi ja että onni on tieto siitä, että on tarpeellinen, niin Erik Horn olisi ne molemmat saavuttanut tuolla, ainoastaan tuolla ikävässä, yksitoikkoisessa läänin hallituskaupungissa, joka hänellä eli lämpöisessä ja rakkaassa muistossa. Ja hallitsevain henkilöiden kesken leikkillisesti sanottiin, että, jos nuo X-kaupungin porvarit esittivät jonkun anomuksen, silloin salaneuvos Horn elpyi, saadakseen tahtonsa hyväksytyksi.

Helenan rakkaus Eriikkiin oli yhtä lämmin ja voimakas kuin aina, hän osasi siihen sovittaa suloutta ja hienoutta, joiden ei käy sanoa olevan joka naisella synnynnäisinä, mutta sille rakkaudelle ei kasvanut mitään siipiä, jotka olisivat kantaneet sen korkealle ylös oman minän piiristä. Se rakkaus sisälsi hänen miehensä, hänen poikansa ja hänet itsensä, mutta siihen se rajoittuikin. Tämän keskenäisyyden syyt mainittakoon lyhyesti.

Koko 40-luvun Venäjä on hegeliläinen, kaikki sen johtavat taiteilijat ja henget ovat hegelianismin ilmauksia, paitsi Dostojevski — ja onko hän johtava henki, siitä kiistellään vielä tänäkin päivänä. Hegelin filosofialla on Venäjällä kaksi päinvastaista suuntaa: slavofilismi ja länsimaisen sivistyksen ystävyys. Helena Nikolajevna oli kasvatuksensa, Venäjän tasankoluonnon suuren ja hartaan ihailunsa sekä Marfan laulujen ja satujen johdosta vihamielinen viimemainittua pyrintöä kohtaan. Ensimmäintuun hän ei myöskään yhtynyt, rakkaudesta mieheensä ja arkatuntoisuudesta hänen asemaansa kohtaan. Sen tähden hän syvälle koskevilla asioissa — ja sellaisia sattui ehtimiseen hänen tiellensä — joutui olemaan aivan mykkänä. Mutta vaikka hän ei sanoin mitään lausunutkaan, niin asianhaarain voimasta, joiden luomisessa hän itse oli osallisena, ja samanmielisyyden voimasta koko hänen elämänsä oli samanlainen kuin tien viitan: se ei sano mitään, mutta osoittaa lakkaamatta samalle taholle. Seisominen paikoillaan henkisellä alalla on mahdollinen ainoastaan lyhyen hetken, levähdyksenä, voimain kokoomisena uuteen edistykseen; missä sitä lepoa luonnottomasti pitennetään, seuraa siitä henkinen taantuminen. Niin kävi Helenalle. Altruismien ylevästä opista, joka on syvimmälle kätkeytyneenä hegelianismissa, vaipui hän itsekkäisyyteen, joka niin usein tulee ylimpään kymmentuhansien kiroukseksi. Hän oli vaipunut siihen hedelmättömään halvaustilaan, jonka tuntomerkinä on: varakkaat ovat onnelliset.

Vapaaherratar Helena Horn oli kehittynyt hyvin maailmanviisaaksi naiseksi, hän oli hankkinut itselleen suuren seurapiirin ja oli erittäin suosittu korkeimmissa piireissä. Hänellä oli tuota tyyntä, tahtomattansa tunkeilevaa suloutta, joka on hyvien ja rakastettavien itsekästen omituisuutena, sitä suloutta, jossa vilkkaus on lämmön sijassa, lukuoppi ja kokemus elämän runouden ja tunteen sijassa,

kaupunkilainen käytös hyvántahtoisuuden ja hyvyyden sijassa, jossa kaikki, jonka pitäisi tulla sisältä päin, lämmittää sielua ja valaista koko olemusta, tulee ulkoa päin, on opittua, muualta saatua, taitomaista. Mutta nämä itsekkäät eivät siedä vastaan sanomista, he ovat itsevaltaita eivätkä kärsi itsenäisyyttä. Tämä itsekkäisyys se saattoi hänet aivan aristelematta vetämään miehensä pois siltä toimialalta, johon hän kerran oli niin sydämmestään mieltynyt, jossa hän oli tuntenut itsensä onnelliseksi ja ollut hyödyllinen muille. Tämä itsekkäisyys se teki, että hän, ollen vapaa kaikista velvollisuuksista sitä maata kohtaan, johon hänen miehensä oli kuulunut, hetkeäkään arvelematta pyrki kotiseutuunsa, jossa kaikki kiihotti hänen omia elinvoimiaan, mutta jossa hänen miehensä elinvoimat kuihtuivat ja heikkenivät.

Poikaansa jumaloitsi hän ja oli valmis hänen tähtensä tekemään ja kuluttamaan mitä hyvänsä, jopa kärsimään omastakin puolestaan suurimpiakin uhrauksia.

Nuoren Erikin kyllästymätön nautinnonhimo ja hillitön juokseminen huvin pesissä olivat alkaneet tehdä Helenaa levottomaksi.

Ensi vuodet asui nuori Erik vanhempainsa luona, mutta mitä enemmän hän varttui, sitä vähempi jäi hänelle siihen aikaa. Milloin hänen, kuten sanoi, täytyi olla leirissä tai kasarmissa, milloin mennä jonkun ystävän, ruhtinas Sasdanadchen tai kreivi Korkunovin, luo, jotka kaikki olivat ystäviä paashikoulun ajoista asti. Erik Erikovitsh oli juuri, parhaallaan huimaavan juhlimisen ijässä. Elämän ilopikari oli hänelle tarjona täytenä ja kuohuvana, ja hän imi ahneesti itseensä sen juovuttavaa myrkyä, ilon soiton pauhatessa hengästyksiin asti hänen ympärillään. Hänen isänsä ajatteli usein huolissaan tätä kohtuutonta elämän iloa ja muisti äidinisän kohtaloa.

Kerran oli salaneuvos nähnyt poikansa eräässä hotellissa mitättömän asian tähden suuttuvan vallan luonnottomasti tatarilaiseen passariin. Isä tunsu tuosta suurta vastenmielisyyttä ja sanoi ankarasti ja vakavasti pojalleen: sinun asemassasi olevan miehen on sopimatonta käyttäytyä tuolla tavalla! — Erik Erikovitsh katsoi ihmetellen isäänsä ja ajatteli itseksensä: mikähän ihme nyt on ukolle tullut!

Isä oli kiivastunut siitä, että hän oli poikansa suuttumuksesta vääristyneissä kasvoissa huomaavinaan saman ilmiön kuin vanhalla haidamakilla, tatarilaisruhtinaalla, äidin kantaisällä.

Surumielissään ja peloissaan pojan tulevaisuudesta kertoi hän vaimollensa tämän huomion ja samalla muistutti hienolla tavalla äidinisän kohtalosta.

Helena kovin peljästy, ja nyt päätettiin toimittaa Erik pois Pietarista, sen kiusauksista ja iloista. Sattuikin niin hyvin, että Suomen kenraalikuvernööri juuri silloin tahtoi vaihtaa apurita, ja Erik Horn tarvitsi ainoastaan toivoa sitä paikkaa pojalleen, niin sai olla varma sen saannista. Levollisessa, hiljaisessa Helsingissä toivottiin sukulaisten seurassa pojan vakautuvan, joka toivo ei näyttänyt joutuvankaan häpeään. Hän näytti Suomessa johtuneen mielenmalttiin ja täytti paikkansa moitteettomasti.

* * * * *

Haapakoskella oli tyhjää ja autiota. Alakerran suuret, viehättävät huoneet pidettiin kyllä vuodet päästänsä lämmitettyinä, mutta viikkokausiin ei siellä käynyt ketään suvun jäsentä. Neiti Hanna asui läheisessä Hilnäsissä, enimmäkseen yksinään; silloin tällöin oleksi Lilly hänen luonansa pari viikkoa. Hanna oli vanhennut ruumiiltaan ja mieleltään. Hän oli muuttanut katkeraksi; elämä olikin katkerasti pettänyt häntä. Hänen rakkautensa lempeä nuoruuden tarina oli loppunut aikaisin. Sitte oli hänen ylpeä unelmansa veljestä rauennut kokonaan. Vanhan herraskartanon mahtavuuden aika oli, käsitti hän, päättynyt ainiaaksi. Mitä isä oli tahtonut saada aikaan, se oli Erikin hyvyyden ja heikkouden tähden mennyt kerrassaan toisin päin, ja nuori junkkeri — Jegor — oli ehkä kerran laittava niin, että vanhuksen lahja oli tuleva kiroukseksi isänmaalle. Viimein oli myöskin unelma isänmaasta, sellaisesta, jonka hyväksi isä oli työskennellyt, alkanut haihtua. Ja se kaikki oli vuosien kuluessa koonnut katkeruutta Hannan mieleen, niin kuin myrkyä kokoutuu kyykkäärmeen hampaan juureen.

Kälviänsä hän ei tahtonut koskaan tavata. Kälviänsä ne kaikki hänen kärsimyksensä johtuivat, hän se oli kuluttanut tämän kerran niin mahtavan historiallisen suvun juuret. Se vaipuu nyt auttamattomasti ja oli ensi polven aikana häviävä laajan Venäjän alueille. Siellä, sen suurten sukujen joukossa oli Stålsköld Horn suku, jolla ei ollut siellä mitään valtiollisia oikeuksia eikä muinaismuistoja, jäävä ainoastaan uudeksi tulokkaaksi. Yksin sen nimen sointukin, joka tällä puolen Rajajokea oli niin kuulu, oli siellä todistava sen vierasta, vihollista alkuperää. Se siellä oli sotkeutuva saksalaiseen tusina-aateliin, jota yhteisellä Kaarle Kaarlovitshin nimellä katsellaan vastenmielisesti koko Venäjällä. Helena oli sotkenut maahan muhkean, nelisatavuotisen sukuhistorian. Hanna ei sitä antanut koskaan hänelle anteeksi, ja jos Helena Horn tuli Haapakoskelle, milloin neiti Hanna oli siellä, niin Hanna heti pakeni Hilnäsiinsä. Yhtä asiaa suri hän suuresti: veljen kylmyyttä häntä kohtaan. Eikä hän kuitenkaan koettanut millään tavoin lähestyä häntä. Hän kantoi kirvelevää, ikävöivää sydäntänsä ja toivoi, että veli sanoisi tuon

vähäisen sanan, joka jälleen aukaisi heille portin lapsuutensa yhteisiin muistoihin, heidän monivuotiseen ystävyyteensä. — Erik puolestaan kantoi kipeätä omaatuntoa siitä, että hänen tähtensä isän aiheet sukuperintöpuuhassa niin huonosti toteutuivat. Ollen arka nuhteille ei hän uskaltanut lähestyä sisartansa, vaikka häntä, mitä vanhemmaksi hän tuli, ikävänsä sitä kovemmin veti vanhan, rakkaan sisaren puoleen. Jos he olisivat asuneet lähempänä toisiaan, jos he olisivat tavanneet toisiansa useammin, niin varmaankin olisivat heidän sydämiensä kaikesta ylpeydestä ja katkeruudesta ja kaikista toivojen pettymisistä huolimatta puhuneet kuuluvammin ja saaneet aikaan sovinnon heidän kesken, mutta nyt he kulkivat yhtäsuuntaisia ratoja läpi elämän, kuihtuen hellyyden ikävästä, kälyn, matkan ja pettyneiden mielikuvien erottamina. Ja niin olivat he kulkevat edelleenkin, kunnes heidän elämänsä haihtui.

* * * * *

Valtiopäivät olivat olleet neljä kuukautta koolla Helsingissä. Kaikenlaisten svekomaanein ja fennomaanein, vapaamielisten ja niiden kesken, jotka ennen kaikkea rakastivat entisiä oloja, oli taisteltu monta myrskyistä kahakkaa, ja hallituksen esityksiä oli hyljätty kosolta. Kapteeni Erik Stålsköld Horn oli ottanut sijan ritarihuoneessa, suvun päänä oli hän istunut suvun kunniakkaalla istuimella — tutustuakseen, kuten hän sanoi, Suomen oloihin ja edistyäkseen Ruotsin kielessä. Erikillä oli uskalias pää ja vilkas luonne. Huonosti hän ymmärsi ruotsia, mutta kuitenkin kylliksi sen verran, että voi päivällispöydässä kenraalikuvernöörin luona laskea leikkiä korkeasukuisten herrain kiihkeistä puheista. Nyt olivat valtiopäivät loppuneet. Maamarsalkka oli pitänyt puheensa. Vanhimman kreivin asia oli nyt esittää marsalkalle säädyn puolesta kiitokset ja ottaa vastaan maamarsalkan sauva. Mutta maan vanhin kreivi oli sairaana, toinen oli Pariisissa, jossa häntä pitivät lämpöisemmät harrastukset kuin maan asiat; kolmannella ja neljännellä oli esteitä. Vapaaherra Erik Stålsköld Horn, ensimmäinen vapaaherroista, nousi. Vapisematta, kalpenematta piti hän kummastuttavan varmasti huonolla Ruotsin kielellä seuraavan puheen:

Yleisen, yksimielisen tyytyväisyyden tunteilla Suomen Ritaristo ja Aateli otti vastaan tiedon, että teidät, herra paroni, oli nimitetty maamarsalkaksi. Oltiin varmat, että istuntoja tultiin johtamaan jo tunnetulla ja tunnustetulla taidolla; toivottiin, että se tyyni arvokkaisuus ja hyvä käytös, joiden kautta te olitte saavuttaneet kaikkein suosion, nytkin olivat kaunistavat maamarsalkan henkilöä. Nämä valtiopäivät puheista rikkaine ja tuloksista köyhine yhteisistuntoineen ja muine myöhään yöhön jatkettuine istuntoineen, nämä valtiopäivät, joilla eräs puolue tässä säädysssä on saattanut Ritariston ja Aatelin alttiiksi kaikkea muuta kuin miellyttävälle arvosteluille, ovat teille olleet sen laatuiset, että varmaan helpotuksen tunteilla jätätte käsistänne maamarsalkan sauvan. Mutta toiselta puolen on näiden valtiopäiväin suotu saattaa puoluekiihkon kuohujen läpi onnelliseen päätökseen monta asiaa, joihin edelliset säätykokoukset ovat turhaan tuhlanneet työtä. Kun minun tulee näillä valtiopäivillä Ritariston ja Aatelin läsnäolevista ensimmäisenä lausua teille, herra parooni, viimeinen sana, niin en luule voivani tehdä sitä paremmin kuin esittämällä voimakkaan kolminkertaisen eläköön meidän jalolle maamarsalkallemme.

Ensimmäisen säädyn koossa olevat jäsenet katsoivat kummastellen, muuttuen tyytymättömiksi ja suuttuen tuota nuorukaista, joka oli tullut ensimmäisille valtiopäivilleen, tutustuakseen Suomen oloihin ja edistyäkseen Ruotsin kielessä, ja nyt tässä ryhtyi häpeämättömällä tavalla lausumaan tuomionsa maan kreiveistä, vapaaherroista ja aatelismiehistä. Jos nyt olisi ollut entiset kiivasluontoiset ajat, niin olisi haarniskat rämisset, kannukset kilisseet ja miekat liekehtineet, eikä jalon vapaaherran henki olisi ollut paljonkaan arvoinen. Säädyn jäsenet heti sen jälkeen kokoutuivat ja ritarihuone-järjestys muutettiin siitä päivästä. Tästä lähtien ei arvoltaan ensimmäisen tullut lausua säädyn kiitosta, vaan sen, jonka sääty siihen valitsi.

Nyt oli Erik Stålsköld Horn, Haapakosken sukuperintöläinen, valmis ottamaan vastaan vapaaherrallisen kruunun perintönänsä ja kaikella sillä oikeudella, jonka hänen ylhäinen syntynsä, hänen kasvatuksensa paashikoulussa, hänen osaava käytöksensä, neuvokkaisuutensa ja valtakunnan kielen taitonsa hänelle antoivat, valmis ottamaan ohjatakseen kansansa tärkeimpiä ja kalleimpia asioita. Sekä ystävät että viholliset ennustavat hänelle eri syistä nopeaa ylenemistä; muutamista asioista ovat he yksimieliset: häntä ei ole pidättävä mitkään entisyyden muistot, ei kansallinen soaistus eikä tarpeeton aristelemineen, ja hänellä on ainiaan horjumattomana tukena oleva sivullaan muhkea, selväajatuksinen ja vaikutusvoimainen äitinsä.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK HAAPAKOSKELAISET: ROMAANI ITÄ-SUOMESTA

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns

a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase

“Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE

LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any

particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.